

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İBN İSFENDİYÂR'IN *TÂRÎH-İ TABERİSTÂN* ADLI
ESERİ BAĞLAMINDA BÂVENDÎ HANEDANI
(TERCÜME VE DEĞERLENDİRME)

Hazırlayan

ALİ ALANOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ

Bingöl-2020

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İBN İSFENDİYÂR'IN *TÂRÎH-İ TABERİSTÂN* ADLI
ESERİ BAĞLAMINDA BÂVENDÎ HANEDANI
(TERCÜME VE DEĞERLENDİRME)

Hazırlayan

Ali ALANOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ

Bingöl-2020

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	VII
TEZ KABUL VE ONAY.....	VIII
ÖNSÖZ	X
ÖZET.....	XII
ABSTRACT.....	XIII
KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1
Ortaçağ İslâm Dünyasında Şehir ve Bölge Tarihçiliği.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. İBN İSFENDİYÂR VE TÂRÎH-İ TABERİSTÂN.....	5
1.1. İbn İsfendiyâr'ın Hayatı.....	5
1.2. Târîh-i Taberistân'ın İlim Âlemine Kazandırılması.....	6
1.3. Târîh-i Taberistân'ın Kapsamı.....	7
1.4. Târîh-i Taberistân'ın Yazım Amacı ve Özellikleri.....	11
1.5. Târîh-i Taberistân'da Kullanılan Kaynaklar ve Eserin Önemine Dair.....	12
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
2. BÂVENDÎLERİN GENEL TARİHİ.....	14
2.1. Keyûsiyye Kolu (کیوسییه) (665-1028)	15
2.2. İspehbediyye Kolu (اسپهبدیه) (1074-1210).....	20
2.3. KInhâriyye Kolu (کینخواریه) (1238-1349).....	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	37
TÂRÎH-İ TABERİSTAN'IN TÜRKÇE TERCÜMESİ (BÂVENDÎLER KISMI) ...	37
3.1. Bâvendî Melikleri (Dağınmık Bilgiler).....	37
3.1.1. Âl-i Keyyûs Hakkında	42
3.1.2. Taberistân'da Bâv'ın Saltanatı ve Yönetimi Hakkında	47
3.2. Bâvendî Melikleri (Asıl Kısım).....	49
3.3. Ali Bâvend'in İkinci Dönem İstilasası	51
3.3.1. Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn.....	51
3.3.2. Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn.....	52
3.3.3. İsfehbed Şehriyâr'ın Sungur İle Savaşı	53
3.3.4. Necmüddevle'nin Babası ile Tartışması Hakkında	57

3.3.5. Bu Günlerin Bazı Olayları Hakkında.....	58
3.3.6. Necmûddevele Karîn b. Şehrîyar'ın Saltanatına Dair	60
3.3.7. Rüstem b. Karîn'in Saltanatına Dair.....	61
3.3.8. Alâüddevele Ali'nin Rüstem b. Karîn ile İlişkisi	62
3.3.9. Alâüddevele Ali b. Şehriyâr ve Onun Sultanlık Döneminin Bahsi	64
3.3.10. Behram'ın Öldürülmesinin Tedbiri Hakkında.....	79
3.3.11. Feramerz'in İsfehbed'e Muhalefetinin Başlaması.....	81
3.3.12. Sultan Sencer'in İsfehbed'e Karşı Niyetinin Değişmesi ve Arguş'u Ona Karşı Göndermesi	82
3.3.13. İsfehbed'in Çavlı ile Savaşı	83
3.3.14. İsfehbed Rüstem'in Mızraklı İsmailî Mülhitlerle Olayı Hakkında.....	86
3.3.15. Sultan Sencer'in Yeğeni Sultan Mes'ud'u İsfehbed ile Savaş için Göndermesi	87
3.3.15. Sultan Sencer'in Yergaş'ı İkinci Defa İsfehbed ile Savaşa Göndermesi 88	
3.3.16. Sultan'ın Şah Gâzî Rüstem'i Talep Etmesi ve Onun Sultan ile Karaca Arasındaki Savaşta Sergilediği Cesareti	89
3.3.17. Selçuklu Hatunu'nun Vefatı ve Sultanın Onun Çeyizi ile Mirasını Talep Etmesi	91
3.3.18. Sultanın Abbas'ı Orduyla Dârâ Kalesi'ni Muhasara için Göndermesi... 92	
3.3.19. İsfehbed'in Dârâ Kalesi'ni Alması	93
3.3.20. İsfehbed Şah Gâzî Rüstem'in Menûçehr Merzûbân ile Savaş için Orduyla Lâricân'a İlerlemesi	94
3.3.21. Şah Gâzî Rüstem'in Babası ile Olan Kötü Muamelesinin Sebebi..... 95	
3.3.22. Harzemşah'ın Rüstem Kebûd Câme'yi Tutması ve Şâh Gazi Rüstem'in Onunla Savaşı	96
3.3.23. Tacülmülûk'ün Şah Gâzî ile Olan Düşmanlığının Temeli	96
3.3.24. Nasîrûddevele Şahinşah Gâzî Rüstem b. Ali'nin Padişahlığının Yirmi Dördüncü Yılı	97
3.3.25. Mülhitler Tarafından Gerde Bâzû'nun Öldürülme Sebebi	102
3.3.26. Taberistân Vilayetinin Kontrol Altına Alınması ve Yönetilmesi	104
3.3.27. Süleyman Şah'ın İsfehbed'in Misafirliğine Gelmesi.....	106
3.3.28. Merdavîç ve İsfehbed'in Akîbeti.....	108
3.3.29. İsfehbed'in Horasan'a Gitmesi Hakkında.....	109
3.3.30. Estândâr Keykâvûs ve Fahrûddevele Gorşâs'ın İsfehbed ile Muhalefeti Hakkında.....	111

3.3.31. Baharb'ın Babası Lâricân Hâkimi Menûcehr'i Öldürmesi	113
3.3.32. İsfehbed Şâh Gazi'nin Ölümü Hakkında	119
3.3.33. Alâüddevle Şerefülmülûk Hasan b. Rüstem b. Ali'nin Padişahlığı	119
3.3.34. Baharb'ın Kötü Davranışları ve Onun Helak olması Hakkında	123
3.3.35. İsfehbed Hasan'ın Gulâmları Tarafından Öldürülmesi Hakkında	130
3.3.36. Hüsamüddevle Erdeşir b. Hasan'ın 34 yıl 8 aylık Padişahlığı	131
3.3.37. Temîşe'nin Dışı.....	135
3.3.38. Temîşe'nin İçi, Dağ ve Ova.....	135
3.3.39. Rûyân.....	135
3.3.40. Estândâr Hezâresf'in Şah Erdeşir İle Durumu Hakkında	149
3.3.41. Şemsülmülûk Rüstem b. Şah Erdeşir'in Padişahlığı.....	176
3.3.42. Karîn'in İsfehbed İle Düşmanlığı Hakkında	176
SONUÇ	180
KAYNAKÇA.....	182

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım İbn İsfendiyâr'ın *Târîh-i Taberistân* Adlı Eseri Bağlamında Bâvendî Hanedanı (Tercüme ve Değerlendirme) adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

.../.../2020

İmza

ALİ ALANOĞLU

TEZ KABUL VE ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ali Alanoğlu tarafından hazırlanan İbn İsfendiyâr'ın *Târîh-i Taberistân* Adlı Eseri Bağlamında Bâvendîler (Tercüme ve Değerlendirme) başlıklı bu çalışma, [06.07.2020] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan	:	İmza:
Danışman	:	İmza:
Üye	:	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../201.. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yaşar BAŞ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Târîh-i Taberistân, İbn İsfendiyâr tarafından Farsça kaleme alınmış önemli yerel/bölgesel tarih kaynaklarından biridir. İslâm'ın Taberistân bölgesine gelişi ve Bâvendî hanedanı 45-665/750-1349 döneminde Taberistân bölgesi hakkında kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Eserin müellifi İbn İsfendiyâr, XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan İranlı bir tarihçidir. Kendisi, hayatının bir bölümünü Hüsâmüddevle Erdeşir ile oğlu Nasırüddevle II. Şah Gâzî Rüstem'in hizmetinde geçirip bir süre onlara kâtiplik yapmıştır. İbn İsfendiyâr'ın 1216-1217 yıllarında yazmış olduğu *Târîh-i Taberistân*, Sâsânî dönemine ait olan Nâme-yi Tenser adlı mektup ve İbn Mukaffa'nın sözleri ile başlamaktadır. Eserin önemini arttıran ve tarihi açıdan değerli kılan özelliği ise Sâsânî döneminin devlet teşkilatı hakkında bilgi veren Nâme-yi Tenser adlı mektubun eserde yer almasıdır. Müellif bu mektubun aslının Pehlevice olduğunu, İbn Mukaffa tarafından Arapçaya çevrildiğini ve kendisinin bunu Arapçadan Farsçaya çevirip eserine eklediğini belirtmektedir.

Genel olarak dört bölümden oluşan eser Taberistân bölgesini coğrafi, siyasî, sosyal, ekonomik, kültürel ve dinî boyutları ile ele almaktadır. Müellif, eserin önemli bir kısmını Bâvendî hanedanına ayırmaktadır. İbn İsfendiyâr tarafından soyları Sâsânîlere dayandırılan Bâvendîler, 45/665 yılından 750/1349 tarihine kadar Taberistân bölgesinde “Keyûsiyye”, “İsfehbediyye” ve “Kînhâriyye” adları ile varlıklarını devam ettirmişlerdir. Müellif, eserini Bâvendîlerin son kolu olan Kînhârîyye'nin iktidarı ile bitirmektedir.

Târîh-i Taberistân'ın özellikle 1905 yılında Edward Brown tarafından İngilizce özet tercümesi yapıldıktan sonra ilim dünyasınca tanındığı söylenebilir. Abbas İkbâl Aştîyani, eserin dilinin ağır, bazı bilgilerinin eksik olması ve kronolojik hataların fazlalığından dolayı kimsenin bu eseri tashih etme cesareti göstermediğini belirtmiştir. Abbas İkbâl eserin birçok nüshası üzerinde uzun bir süre karşılaştırmalı olarak çalışmış, mevcut hata ve eksiklikleri gidererek tashih işlemini gerçekleştirmiştir. Abbas İkbâl, E ve B nüshalarındaki bilgilerin diğer mevcut nüshalara göre daha az hatalar içerdiğini ve Edward Brown'un da yanlış bir nüsha üzerinde çalışma yaptığını belirtmektedir.

Abbas İkbâl'in edisyonu dikkate alınarak *Târîh-i Taberistân*'ın Bâvendîler kısmının Türkçeye tercüme edildiği bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında eserin önemine binaen Ortaçağ İslâm dünyasında şehir ve bölge tarihçiliğine değinilmiştir. Birinci bölümde müellifin hayatı, eserin ilim âlemine kazandırılması, içeriği, yazım tarzı ve eserde istifade ettiği kaynaklar incelenmiştir. İkinci bölümde, başta *Târîh-i Taberistân* olmak üzere Bâvendî hanedanı hakkında yazılmış olan diğer eserlerden de istifade edilerek bu hanedanla ilgili genel bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölümde ise *Târîh-i Taberistân*'ın Bâvendiler ile ilgili kısmının Türkçeye yapılan tercümesi araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Her çalışmada olduğu gibi, bu tezin hazırlık ve yazım aşamasında birçok kişinin emeği ve katkısı oldu. Öncelikle bu çalışmayı bana tavsiye etmekle kalmayıp çalışmalarım esnasında yaşadığım her türlü sıkıntıya karşı beni motive eden ve eksikliklerimi büyük bir titizlikle gideren değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca değerli zamanını bana ayıran, çalışmalarımın her aşamasında katkısı bulunan ve engin bilgisiyle bana yeni ufuklar açan değerli arkadaşım ve hocam Mino ZADESAFARİ'ye, akademi yoluna girmemi sağlayan ve bu yolda ilerlemek için maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen aynı zamanda da meslektaşım olan ağabeyim Dr. Öğr. Üyesi Murat ALANOĞLU'na, tezimin okunup düzeltilmesinde büyük katkıları olan değerli meslektaşım Yasemin AYGÜN'e ve zaman zaman kendisine danışıp yol göstericiliğine başvurduğum yakın arkadaşım ve meslektaşım Uğur CANPOLAT'a teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

Tezin Başlığı: İbn İsfendiyâr'ın *Târîh-i Taberistân* Adlı Eseri Bağlamında Bâvendî Hanedanı (Tercüme ve Değerlendirme)

Tezin Yazarı: Ali Alanoğlu

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Keleş

Anabilim Dalı: Tarih

Bilim Dalı: Ortaçağ

Kabul Tarihi: 06.07.2020

Sayfa Sayısı: 187

ÖZET

Ortaçağ İran tarih yazıcılığında yerel/bölge tarihinin önemli örneklerinden biri Bâvendî saray kâtibi İbn İsfendiyâr tarafından kaleme alınan *Târîh-i Taberistân*'dır. Eser, Taberistân'ın siyasal, sosyal, coğrafi, ekonomik ve iktisadi yapısı hakkında başka yerde bulunmayan bilgiler barındırmaktadır. Eserin en önemli kısmı ise Taberistân coğrafyasına yaklaşık yedi asır hükümran olan Bâvendî hanedanının tarihi geçmişini ayrıntılı şekilde nakletmesidir. Bu çalışmada *Târîh-i Taberistân*'ın Bâvendîler kısmının Türkçe tercümesi yapılmıştır. Ayrıca eser ve yazarına dair bilgiler verildikten sonra hem İbn İsfendiyâr'ın kaydettiği bilgiler hem de sair literatür ile Bâvendîlerin siyasî, sosyal ve kültürel tarihi anlatılmıştır. Böylece *Târîh-i Taberistân*'ın tanıtımı yanında Bâvendî tarihi ana kaynağıyla okuyucuya sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bâvendîler, İbn İsfendiyâr, *Târîh-i Taberistân*, İran, Âmül

ABSTRACT

Title of the Thesis: The Dynasty of Bâwandî according to Ibn Isfandiyar's History of Tabaristân (Translation and Evaluation)

Author: Ali Alanoğlu

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Nevzat KELEŞ

Department: History

Sub-field: Medieval History

Date : 06.07.2020

ABSTRACT

One of the most important examples of local/regional history in medieval Iran historiography is the *Târîh-i Tabarestân*, written by Ibn Isfandiyâr, the palace clerk of the Bâwandî. The work contains information that is not found elsewhere on the political, social, geographical, economic, and economic structure of Tabaristân. The most important part of the work is the detailed transfer of the history of the Bâwandî dynasty, which ruled the geography of Tabaristân for about seven centuries. In this study, the Turkish translation of the Bâwandîs part of the *Târîh-i Tabarestân* was made. Furthermore, after giving information about the writer and his work, with the information recorded by Ibn Isfandiyâr and the other literature, the political, social, and cultural history of the Bâwandîs were explained. Thus, in addition to the introduction of the *Târîh-i Tabarestân*, the history of Bâwandî was presented to the reader with its main literature.

Key Words: Bawandîds, İbn İsfendiyâr, History of Tabarestan, Iran, Âmol

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.g.md.	: Adı geçen madde
b.	:Bin
Bkz.	:Bakınız
Çev.	:Çeviren
TDVİA.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
H.	:Hicri
Haz.	:Hazırlayan
Hz.	:Hazret
M.	:Miladi
Neşr.	:Neşreden
Öl.	:Ölüm Tarihi
r.a.	:Radyallahûanh
s.a.v.	:Sellallahualeyhivesellem
ss.	: Sayfa Sayısı
Tah.	:Tahkik
Tas.	:Tashih
Terc.	:Tercüme
TTK.	:Türk Tarih Kurumu
vb.	:Ve benzeri

GİRİŞ

Ortaçağ İslâm Dünyasında Şehir ve Bölge Tarihçiliği

İslâmiyet'in Mekke'de zuhur etmesi ve akabinde Medine'de İslâm devletinin kuruluşu, siyasî ve fikrî olarak çeşitli gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. İslâmiyet'in Arap yarımadasının dışındaki bölgelerde yayılması, Müslümanlar arasında ilmî ve fikrî canlılığı arttırmıştır. Yaşanan bu gelişmelerden biri de tarih yazıcılığı alanında olmuştur. Dolayısıyla da tarih yazıcılığı hem diğer ilimleri etkilemiş hem de onlardan etkilenmiştir.¹

İslâm dünyasında tarih yazıcılığının, siyer ve meğazi ile başladığı ve bu alandaki çalışmaların temellerinin Emevîler zamanında atıldığı söylenebilir.² Emevîler döneminde siyer ve meğâzi ile başlayıp menkıbeler, Kur'an ayetlerinin tefsiri, hadislerin açıklanması gibi faaliyetlerin varlığı tarih yazıcılığının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Müteakiben tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimlerin gelişimiyle Hz. Peygamber (s.a.v) ve Râşid Halifeler döneminin de bilinmesi ihtiyacı hâsıl olmuştur.³ İslâm tarihçiliğinin özellikle yukarıda belirttiğimiz gibi birbirini etkileyen faaliyetler sonucu ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Nitekim ilk İslâm tarihçilerinin hadis ve dil malzemesi derleyicileri olmaları da buna işaret etmektedir.⁴ Bu dönem tarihçiliğinin gelişimindeki en önemli faktör şüphesiz Kur'an'dır. Kur'an'ın, İslâm'ın, ibadet ve inanç gibi konularının yanı sıra ilk insanın yaratılışı, dinler, medeniyetler, peygamberler ve hükümdarlar tarihine dair bilgiler vermesi İslâmî dönem tarihçiliğinin gelişimine katkı sağlamıştır.⁵

X. yüzyıl tarihçilerinden olan Mes'ûdî'nin *Mürûcû'z-zeheb* adlı eserinde, kendisinden önce yaklaşık seksen tarihçiden bahsetmesi, tarihi incelemelerin kısa süre içerisinde hızlı bir gelişme kaydettiğini göstermektedir. Siyer ve meğâzî ile başlayan tarihçilik anlayışına, bir süre sonra tabakât faaliyeti de katılmıştır. Siyer ve meğâzi türünün ilk örnekleri Urve b. el-Zubeyr, Vehb b. Münebbih, Musa b. Ukbe b.

¹ Mustafa Hizmetli, "Şehir Tarihçiliği Geleneğinde Hatib el-Bağdâdî'nin Bağdat Tarihi", 4. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, İstanbul 2018, s. 396.

² Şemsettin Günaltay, *İslâm Tarihinin Kaynakları –Tarih ve Müverrihler-*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991, s. 17.

³ Şemsettin Günaltay, *a.g.e.*, s. 17-18.

⁴ Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR Vakfı, İstanbul 1998, s. 16.

⁵ Abdullah Duman, *Birûnî ve Tarihçiliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2002, s. 232-233.

Ebî Ayyâş gibi şahsiyetler tarafından kaleme alınmıştır. Ancak söz konusu kişilerin kaleme aldıkları bu eserler ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır.⁶

İslâm tarihçiliğinin gelişimine katkı sağlayan bir diğer faktör hicrî üçüncü yüzyılda İslâm fetihlerini konu alan tarih kitaplarıdır. İslâm dünyasındaki cizye ve arazi vergisi ihtilâflarından dolayı arazilerin anlaşma yoluyla mı yoksa zorla alındıklarını bilmek önem arz eden meselelerden olmuştur. Dolayısıyla da tarihçilerin eserlerinin başına bölgelerin fetih durumlarını açıklayan bir bölüm koymalarına ve bu sahada farklı eserler yazmalarına neden olmuştur. İbn-i Abdi'l-Hakem'in (öl.257/871) *Fütûhu'l-Mısır ve'l-Mağrib* ve Belazûrî'nin (öl.279/871) *Fütûhu'l-Buldân* adlı eserleri bu konuda yazılmış önemli eserlerdendir.⁷

İslâm tarih yazıcılığının bir unsuru olarak ortaya çıkan şehir ve bölge tarihlerinin ise ayrı bir yeri olduğu belirtilebilir. Müslümanlar, aslında şehir ve bölge tarihleri ile İslâmiyet'in ilk dönemlerinden itibaren ilgilenmişlerdir. Fetih hareketlerinin hızlanması ve Müslümanların Irak, Suriye, Mısır gibi diğer bölgeleri fethetmeleri şehir ve bölge tarihleri ile ilgilenmelerini zorunlu hale getirmiştir. Hz. Ömer'in, Müslümanların deniz savaşı yapacakları zaman Amr b. el-Âs'a yazdığı mektupta denizde yolculuğun durumunu sorması ve yine bir başka olayda Mısır bölgesinin tanıtılmasının istenmesi bunun güzel örneklerinden sayılabilir.⁸

Araplar, yaşadıkları coğrafya gereği İslâm'dan önceki kavimler hakkında çok az malumata sahiptiler. Dönemin iki önemli gücü olan Romalılar ve Sâsânîlerin güçlü birer devlet olmaları dışında pek bir bilgiye vakıf değillerdi. Ancak İslâmi dönemle birlikte yoğun fetih hareketleri Arapların birçok kavim ile tanışmasına, dolayısıyla tarih sahasının genişlemesine ve öneminin artmasına önayak olmuştur.⁹

Bölge ve şehir tarihçiliğinin genel olarak tarih, coğrafya ve ricâl bilgisi şeklinde üç temele dayandığını belirtmek gerekir. Şehirlerin nasıl kurulduğu, önemli olaylar, camiler, köprüler, türbeler, yollar ve tarım ürünleri gibi bilgileri ihtiva etmeleri açısından zengin bir malzeme sunmaktadırlar. Bu tür eserlerin ilk bölümlerinde yukarıda zikrettiğimiz bilgiler yer alır. Sonraki bölümde şehrin önde

⁶ Günaltay, *a.g.e.*, s. 18-20.

⁷ Duman, *a.g.t.*, s. 235.

⁸ Mustafa Fayda, "İslam Dünyasındaki İlk Şehir Tarihleri ve İbn Şebbe'nin Medine-i Münevvere Tarihi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. XXVIII, 1986, s. 168-169.

⁹ Günaltay, *a.g.e.*, s. 18.

gelen şahsiyetlerinin biyografileri alfabetik veyahut kronolojik bir şekilde verilir. En kapsamlı bölümü ise biyografik bilgiler oluşturur.¹⁰

İslâm dünyasında büyük şehirler siyasî, ekonomik ve dinî bakımdan daha fazla önem arz etmeleri dolayısıyla şehir ve bölge tarihleri ile ilgili eserlere daha fazla konu olmuşlardır.¹¹ Şehir tarihine dair bugüne ulaşan ilk eserlerden biri olan Hasan el-Basrî'nin (öl.110/728) *Fazâilu Mekke* adlı eseri en önemli örnektir. Aynı şekilde Mekke tarihi üzerine yazılmış olan bir diğer meşhur eser Ebu'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ezrakî'nin (öl.250/865) *Ahbâru Mekke ve Mâcâe fihâ mine'l-Âsârı*'dır. Keza Muhammed b. Ömer el-Vakîdî'nin (öl.207/823) *Ahbâru Mekke, Fütûhu's-Şam, Fütûhü'l-İrak, Fütûhü'l-Cezîre ve'l-Habur ve Diyarbekr fi'l-İrak* gibi fetihlerle alakalı yazılmış olan eserlerin de birçoğu günümüze ulaşmıştır.¹²

İslâmî dönem İran coğrafyasına baktığımızda fetihleri müteakiben ilk üç asırda ilmî ve edebî eserlerin daha çok Arapça yazıldığı göze çarpmaktadır. Ancak bu gelenek X. yüzyılın ortalarından itibaren değişmiştir. Nitekim Farsça tarih yazıcılığının ilk örneği, Taberî'nin *Târîhü'l-ümem ve'l mülûk* adlı eserinin Sâmânî Veziri Ebû Ali Bel'amî tarafından 352/963 yılında Sâmânî hükümdarı Mansûr b. Nûh adına yeni bilgilerin eklenmesiyle oluşturulan özet tercümedir. Bu çalışmanın dışında İran bölgesinde Farsça tarih yazıcılığı Gazneliler ile başlamaktadır. Belirtilen dönemdeki Farsça tarih yazıcılığı genel, özel, bölge ve şehir tarihçiliği şeklinde olup Arapça tarih yazıcılığı ile paralellik arz etmektedir. XI. yüzyılın ilk yarısında yazılmış olan Gerdîzî'nin *Zeynü'l-ahbâr*, Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin Gaznelilere dair kaleme aldığı *Târîh-i Beyhaki*'si ve müellifi bilinmeyen *Târîh-i Sîstân* adlı eser tarih yazıcılığında İran kültürünü savunan ve kısmen de Arap tarih yazıcılığından ayrılan bir dönemin başlangıcını oluşturmaları açısından önem arz etmektedirler. Ayrıca Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşunun da tarih yazıcılığını olumlu yönde etkilediğini belirtmek gerekir. Zira bu dönemde pek çok şehir ve bölge tarihleri yazılmıştır. Yukarıda zikredilen eserlerin yanı sıra İbnü'l-Belhî'nin Sultan

¹⁰ Resul Caferiyan, *Menabe-i Tarih-i İslam*, Tahran 1393, s. 35-36.

¹¹ Cihanbahş Sevakıb, "Nigareşi-e Ber Caygah-ı ve Ehemmiyet-i Sünnet-i Tarih Nivisiy-i Mahalli-e İran", *Du Fasılname Pejuheşhay-i Tarihhay-i Mahalli-e İran*, 93/2014, s. 11-12.

¹² Fayda, *a.g.m.*, s. 170-172.

Muhammed Tapar adına yazdığı *Fârsnâme*, Şeyh Abdurrahman Famî-yi Herevî'ye ait *Târîh-i Herât* gibi eserler de bu dönemin ürünleridir.¹³

Ünlü tarihçiler bahsettiğimiz gelişmelerin yanı sıra Moğol çağını İran tarihçiliğinin gerçek anlamda ürün vermeye başladığı dönem olarak telakki ederler. Dolayısıyla da İslâmiyet'in ortaya çıkışından Moğol dönemine kadar geçen süreç içerisinde yazılan eserlerin daha çok Arapça olarak kaleme alındığı belirtilmişti. Bir kısım tarihçiler de Farsça tarih eserlerinin bu süreçte hızlı ve yoğun bir şekilde arttığını ve bunu da Moğol hükümdarlarının isimlerini ölümsüzleştirmeye ve kendilerinden sonra gelen halefleri tarafından anılmaya olan ilgilerine bağlamaktadırlar. Bu dönemde kaleme alınmış önemli eserler, Atâ Melik el-Cüveynî'nin *Târîh-i Cihânguşâ*'sı, Reşîdüddin Fazlullâh el-Hemedânî'nin *Câmi'ü't-Tevârih*'i, Vassâf'ü'l-Hazre'nin *Târîh-i Vassâf*'ı, Hamdullâh Müstevfi'nin *Târîh-i Guzîde*'si, Şebânkârâî'nin *Mecmaü'l-Ensâb*'ıdır.¹⁴ Zikredilen eserler daha çok genel ve siyasi tarih içeriklidir.

Ortaçağ İslâm dünyasında tarih yazıcılığının yanı sıra şehir ve bölge tarihçiliği hakkında genel bir bilgi verdikten sonra şimdi de bölge tarihinin önemli örneklerinden biri olarak çalışmamıza konu ettiğimiz *Târîh-i Taberistân* adlı eserin şehir ve bölge tarihçiliği açısından önemine değinmek yerinde olacaktır. İbn İsfendiyâr tarafından kaleme alınan bu eser, Taberistân bölgesi ve şehirleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Şehirlerin kuruluşu, coğrafi durumları, mimari eserler ve şehirlerde yaşamış önemli kişilerin tanıtılması, söz konusu bölgeyi yakından tanımak için önem arz etmektedir. Eser bu bilgilerin yanı sıra siyasî tarihle alakalı önemli bilgiler de sunmaktadır. Özellikle bölgede hâkimiyet sürmüş olan hanedanlar ve yaşanan siyasî çekişmeleri de gözler önünü sermektedir. Tüm bu sebeplerle *Târîh-i Taberistân*, konu aldığı bölgenin coğrafi, sosyal, mimarî ve kültürel yapısı ile siyasal atmosferini anlama noktasında ehemmiyet arz etmektedir.

¹³ Osman Gazi, Özgüdenli, "Tarih-İran", *TDVİA*, Cilt. XXXX, İstanbul 2011, s. 54-55.

¹⁴ Ümit Gedik, "IX-X/XV-XVI YY. İran Tarih Yazıcılığı", *Nüsha Dergisi*, S. 45, Ankara 2017, s. 36-37.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBN İSFENDİYÂR VE *TÂRÎH-İ TABERİSTÂN*

1.1. İbn İsfendiyâr'ın Hayatı

Bahâeddin Muhammed b. Hasan b. İsfendiyâr, XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan İranlı bir tarihçidir.¹⁵ İbn İsfendiyâr kendi zamanının meşhur ve değerli bir tarihçisi olarak kabul edilmektedir.¹⁶ Hayatı hakkında çok fazla bilgi sahibi değiliz. Ancak eseri *Târîh-i Taberistân*'ın önsözünde yaşamıyla ilgili bazı bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca kitabın muhtelif yerlerinde tarihi olayları anlatırken de zaman zaman kendi hayatıyla alakalı malumatlar da aktarmaktadır. *Târîh-i Taberistân*'daki bilgilerden kendisinin Âmül'lü¹⁷ olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸ İbn İsfendiyâr, gençliğini Âl-i Bâvend'in hizmetinde sürdürmüştür.¹⁹ Hayatının bir bölümünü, Bâvendîler'in bir kolu olan İspehbediyye hükümdarlarından Hüsâmüddeve Erdeşir ile oğlu ve halefi Nasîrüddevle II. Şah Gâzî Rüstem'in (1206-1210) hizmetlerinde geçiren İbn İsfendiyâr, bir süre bu hükümdarlara kâtiplik yaptı. 4 Şevval 606/1 Nisan 1210'da Bağdat'tan Irâk-ı Acem'e dönerken hamisi Nasîrüddevle II. Şah Gâzî Rüstem'in öldürüldüğü haberini alınca yolunu değiştirip Rey'e gitti. Bu şehirde Rüstem b. Ali b. Şehriyâr'ın kütüphanesinde Ebü'l-Hasan b. Yezdâdî'nin Arapça yazmış olduğu *Târîh-i Gâvberagan-ı Taberistân* adlı kitabı buldu ve onu kendi kitabının temel taslağı olarak Farsça'ya çevirmeye karar verdi. Kitabın tercümesinden kısa bir süre sonra henüz onu düzenlemeden babasının davetiyle vatanı Âmül'e geri döndü.²⁰ Müteakiben Bâvendîlerin egemenliği altında olan Harezm'e yolculuk yaptı. Müellifin buraya gitmesinin sebebi Harezm'in önemli bir ilim merkezi olmasıdır. İbn İsfendiyâr beş yıl boyunca Harezm'de ikamet edip ilmî birikimini arttırmaya çalışarak araştırmalarda bulundu. Bu sırada Hintçe'den Arapça'ya tercüme edilmiş olan eski risalelerden bazı

¹⁵ Muhammed Kazvini, *Yaddaştha*, Tahran 1347 (1929), s.123.

¹⁶ Celil Teclili, "Berresî ve Nakdi der Tarih-î Taberistân", *Mecelle-i Dânişkede-i ve Ulum-î İnsânî*, Tebriz 1349, s.168.

¹⁷ Âmül: Eskiden Taberistân'a bağlı olan tarihî kaynaklarda Ahlüm adıyla geçen Âmül, Hazar denizinin 19 km. güneyinde Herhâz nehrinin her iki kıyısında yer alır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Mustafa L. Bilge, "Âmül", *TDVİA*, Cilt. III, İstanbul 1991, s. 99.)

¹⁸ Rıza Kurtuluş, "İbn İsfendiyâr", *TDVİA*, Cilt. XX, İstanbul 1999, s. 93.

¹⁹ Teclili, *a.g.m.*, s. 168.

²⁰ İbn İsfendiyâr, *Tarih-î Taberistân*, Cilt. I, neşr. Abbas İkbâl, Tahran, 1386/1902 , s. 19-22.

mecmualar elde etti. Ayrıca Erdeşîr-i Bâbekan döneminde Mubid-i Mubidan²¹ Tenser'in Taberistân valisi Güşnaşb'a (Cüşnesf) yazmış olduğu risalenin İbnü'l-Mukaffa'a tarafından yapılan Arapça tercümesini de buldu.²² *Nâme-i Tenser*, Sâsâni dönemi devlet teşkilâtı hakkında yazılmış olan en mühim belgelerden biridir.²³ İbn İsfendiyâr *Târîh-i Taberistân'ı* yazarken "*Nâme-i Tenser*" adıyla anılan bu mektubu Farsça'ya çevirerek eserine kaydetti.²⁴ 1214 yılına kadar hayatta olup tarih kitabını yazmakla meşgul olduğu bilinmektedir. Moğol istilası esnasında Harezmi'de bulunup bulunmadığı ve hangi tarihte vefat ettiği bilinmemektedir.²⁵

1.2. *Târîh-i Taberistân*'ın İlim Âlemine Kazandırılması

Târîh-i Taberistân'ın Farsça metninin 1905 yılında Edward Brown tarafından İngilizce özet tercümesinin yapılmasından sonra araştırmacılar ve bilim insanları arasında büyük bir şöhret kazandığını söylemek mümkündür. Eser İngilizce'ye tercüme edildikten sonra yayınlanmıştır. Edward Brown'dan önce de müsteşrikler bu eserin önemini biliyorlardı ve bazı makalelerde bu kitaptan istifade etmişlerdi. Buna rağmen kitap o kadar popülerlik kazanamadı. Bunun muhtemel sebebi de eserin tashihinin iyi olmaması, aşırı derecede Arapça kelime ile şiirlerin bulunması, öte yandan dilinin oldukça ağır olması gibi etkenler olmalıdır.²⁶

Yukarıda bahsedilen sıkıntılara rağmen eseri tashih etme çabalarının olduğu belirtilmektedir. Başka eser ve kaynaklara başvurularak *Târîh-i Taberistân*'da birçok eksikliğin giderildiğini söylemek mümkündür. Eserin tashihini yapan Abbas İkbâl Aştıyani, Muhammed Kazvinî'nin kendisine büyük bir destek verdiğini de ifade etmektedir.²⁷

Târîh-i Taberistân'ın İran'da ve Avrupa'daki kütüphanelerde çok sayıda nüshası mevcuttur. Abbas İkbâl Aştıyani, E ve B nüshası dışındaki diğer nüshalarda çok fazla eksiklik ve karışıklığın olduğunu belirtmektedir. Özellikle konuların özetlenmesi, inşa tarzları ve kronolojik bilgilerin yanlış olması esere ekleme

²¹ Sâsânîler döneminde Zerdüştlük dinindeki en üst görevli kişinin ünvanıdır.

²² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 16-24.

²³ Arthur Christiansen, *Der Devre-i Sâsâniha İran*, Farsça trc. Ğulam Rıza Reşit Yasemini, Tahran 1365 (1946), s. 102.

²⁴ Kurtuluş, s.93.

²⁵ Âl-i Dâvûd Seyyid Ali, "İbn İsfendiyâr", *Dâ'iretü'l-mu'arif Buzorg İslamî*, Cilt. I, Tahran 1983, s.13.

²⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 3.

²⁷ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 3.

yapıldığına işaret etmektedir. Bu eser üzerinde çalışan kişiler yanlışların farkına varmaksızın bilgileri müellife ait bilip bütün yanlışlıkları da onun adıyla nakletmişlerdir. Abbas İkbâl Aştıyani, bütün gayretiyle ikinci ciltteki bu bölümlerin eksiklerini gidermek için çabaladığını belirtmektedir.²⁸

Birçok Müsteşrik İbn İsfendiyâr'ın *Târîhi Taberistân* adlı eserinin yanlış nüshası üzerine çalışmışlardır. Edward Brown'un yapmış olduğu özet tercüme de bu şekildeki nüshalara göredir. Abbas İkbâl yaklaşık on adet nüshanın da kendisinde mevcut olduğunu, E ve B nüshası dışındaki nüshaların içindeki bilgilerin benzer yanlışlar içermesinden dolayı birbirlerinden çoğaltıldığını da ileri sürmektedir.²⁹

1.3. *Târîh-i Taberistân*'ın Kapsamı

Bölgesel tarih kaynakları, konu aldıkları bölgelerin bilinmeyen taraflarını aydınlatmaları açısından büyük öneme sahiptirler. Bunun tipik örneklerinden biri de İbn İsfendiyâr'ın Taberistân bölgesini çok yönlü bir şekilde ele alan *Târîh-i Taberistân* adlı eseridir. Eserin muhtevasını oluşturan Taberistân coğrafyası, Elburz Dağları ve Mâzenderân Denizi arasında sınırlandırılmış bir bölge olarak tarihi açıdan nispeten girift ve merak uyandırıcıdır.

Tarihî kaynaklar, Taberistân bölgesinin geçmişi hakkında genel olarak kısa ve dağınık bilgiler vermektedirler. Bu bölge hakkında ilk derli toplu çalışma olan *Târîh-i Taberistân*, 613/1216-1217 yılında Bahaeddin Muhammed b. Hasan b. İsfendiyâr tarafından kaleme alınmıştır. Eser dört bölüm şeklinde tasarlanmıştır, ancak bir bölümün kaybolması sebebiyle üç bölümü günümüze ulaşmıştır. Birinci bölüm kendi içinde dört alt kısımdan meydana gelmektedir. Eseri yazma hikâyesi esasen İbn İsfendiyâr'ın hayatının son yıllarında *Nâme-i Tenser* adlı mektupla karşılaşması ve bunu Farsça'ya tercüme etmesiyle başlamaktadır. Birinci bölümün ilk kısmı bu tercümenin yanı sıra İbnü'l-Mukaffa'nın biyografisinin de özet şekilde sunulmasıyla devam etmektedir.

İbn İsfendiyâr, *Nâme-i Tenser*'in mukaddimesinde yazılmış olan bilgiyi özet bir şekilde nakletmiştir. Mukaffa bu mektubun mukaddimesinde İskender'in İran üzerine yaptığı sefer, Tavâif-i Mülûk'ün kurduğu hükümetler, Erdeşir-î Babekan'ın devrimi, Tenser'in kim olduğu ve bu mektuba niçin Tenser ismini verdiğinden

²⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 4-8.

²⁹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 8-9.

bahsetmektedir. İbn İsfendiyâr bu şekilde özet bir bilgi verdikten sonra mektubun aslını nakletmektedir:

*“Tenser, Taberistân Şahı'nın mektubunu okuduktan sonra şöyle cevap yazdı; Taberistân, Fedşovarger, Gîlan, Deyleman, Rûyâan, Demâvend Şah ve Şehzadelerinden Hirbed-i Herabe'de³⁰ olan Tenser'e bir mektup ulaştı. Tenser mektubu okuyup selam söyleyerek saygı gösterdi. Mektupta doğru ve yanlış olan her şeyi okuduk ve mutlu olduk. Bazı şeyler övgü olsa da bazıları yergiydi. Övülen yanlarımızı arttırıp eleştirilen taraflarımızı da azaltacağız”.*³¹

Nâme-i Tenser'de özellikle Erdeşir-î Babekan'ın Zerdüştiliği sağlam bir şekilde takip etmediği ve Taberistân padişahının bu sebeple ona nasıl tabi olabileceği Tenser'e belirtilmektedir. Aynı şekilde mektubun bir başka yerinde ise Babekan'ın dine hizmeti hakkında şunlar yazılmıştır:

*“Eğer amacın din ve onu korumak ise on iki bin inek derisi üzerine yazılmış olan kitabımızın Makedonyalı İskender tarafından İstahr'da yakıldığını ve ondan sadece hafızalarda kayıtlı olan şeylerin kaldığını biliyorsun. Onlar da daha çok hikâye ve sözlerdi. Konuları da o dönemdeki fitne, ülke idaresiyle ilgili konular, bidatler ve vehimlerdir. Yaşanan tahrifatlardan dolayı da bir kelimesinin bile doğru olup olmadığına şüphe duyuldu. Erdeşir-i Babekan dışında bu işe hizmet eden başka bir padişahın da olmadığı belirtildi”.*³²

İbn İsfendiyâr, Taberistân padişahı Goşnâsf'ın Tenser'in mektubunu okuduktan sonra Erdeşir-i Babekan'ın hizmetine girdiğini, taç ve tahtını ona teslim ettiğini belirtmektedir. Erdeşir'in de Tenser'e muhabbet ile yaklaştığı ve onu geri gönderip Taberistân ile diğer Farşovezger beldelerini kendisine verdiğini yazmaktadır. Kesr-î Firûz dönemine kadar bu hanedanın topraklarında kaldığını belirtmektedir.³³

Târîh-i Taberistân'ın değerini arttıran önemli noktalardan biri de yukarıda bahsedilen Sâsânî dönemi için değerli bir kaynak niteliği taşıyan *Nâme-i Tenser*'in

³⁰ Sâsânîlerde dini olarak en üst makamda bulunan kişi

³¹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 29-30.

³² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 33-34.

³³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 56-57.

tam metninin eserde yer almasıdır. Günümüzde bu mektubun ne Pehlevicede ne de Arapçasından hiçbir iz mevcut değildir. Dolayısıyla *Târîh-i Taberistân*'da yer alan *Nâme-i Tenser* her ne kadar tercümenin tercümesi olsa da esasen orijinal mektubun kopyasıdır. Bununla birlikte kopya olmasından dolayı içeriğinde kısmi değişikliğe uğramış olabilir.

İbn İsfendiyâr, birinci bölümün ikinci kısmında Taberistân bölgesinin kuruluşundan başlayarak şehirlerin imar edilmesine kadar birçok bilgi aktarmaktadır. Her bir şehir ayrı ayrı ele alınmakta ve bu şehirlerin kimler tarafından ve ne zaman kurulduklarına dair detaylı bilgiler sunulmaktadır. Özellikle Mâzenderân isminin nereden geldiğine dair verilen bilgiler dikkat çekicidir. Rüstem Zal'ın bu bölgeye gelip Şah'ı öldürdüğüne ve bu vilayetdeki kişilere Muz (dağ ismi) Enderun dediği bundan dolayı şehrin bu isimle anıldığını ifade etmektedir. Bu adlandırmadan dolayı daha sonra şehrin ismi Mâzenderân şeklini almış olmalıdır.

İbn İsfendiyâr, Taberistân bölgesi ve şehirlerine dair genel bir bilgi verdikten sonra birinci bölümün üçüncü kısmına geçmektedir. Bu bölümde Taberistân bölgesinin özellikleri ve ilginçlikleri başlığı altında öncelikle bölgenin coğrafi olarak güvenilir bir yer olduğuna değinmektedir. Taberistân'ı çevreleyen bölgelerde herhangi bir emîr, şehzade veya padişah rakibi ile girdiği mücadeleyi kaybederse sığınabileceği ilk yerlerden birinin Taberistân olduğunu belirtmektedir. Yanısıra İbn İsfendiyâr, bölgenin fiziksel ve beşeri özelliklerine de yer vermektedir. Yetişen bitkilerden bölgede bulunan hayvanlara, gelenek-görenekten giyim-kuşama kadar bölgenin birçok hususiyetinden bahsedilmektedir. Bu bölümde dikkat çeken bir diğer konu da bölgedeki ilginç olaylara dair verilen malumdur. Kitapta ilginç denebilecek bilgilerden biri, "*Balık baş*" olarak adlandırılan bir padişahın varlığıdır. Bu padişahın küçük kafasının olduğu ve üzerinde hiç kıl olmadığı belirtilmektedir. Mezkûr hikâyeye şöyle aktarılmaktadır:

"Yaz ve kış her zaman kafasında külah olup kimse kafasının nasıl olduğunu görememiştir. Yahudî veya Mecusî olan bu kişinin ismi de Bayi b. Ferreh Ezin'dir. Annesinin adı da Rûz binti Hurşid olup onun zamanında kendisi gibi bir cadının olmadığı söylenmektedir".³⁴

³⁴ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 104.

Yine kitapta anlatılan başka ilginç hadise de şöyledir: “*Natil vilayetindeki Mendül köyünde altmış hektarlık kupkuru bir tarlada pirinç ekildiği zaman hasat dönemine kadar tarla nereden geldiği belli olmayan bir su ile sulanırdı ve hasat dönemi bitince bu su tekrardan kaybolurdu*”.³⁵ Kitapta buna benzer birçok ilginç hadise nakledilmektedir.

Muhteva yönünden en kapsamlı kısmı olan kitabın birinci bölümünün dördüncü kısmı “melikler, büyükler, âlimler, zahitler, kâtipler, tabipler, astronomlar, hekimler ve şairler” başlığı taşımaktadır. Bu bölüm kendi içinde ayrıca üç kısma ayrılmaktadır. Açılan ilk başlıkta hicri III. yüzyılın yarısından IV. yüzyılın başlarına kadar Taberistân’da hâkimiyet sürmüş olan Zeydî büyüklerinin bölge meliklerinden bazılarının ahlakî özelliklerine ve şahsiyetlerine yer verilmektedir. Taberistân’ın hekimleri konusunda, Nûşirevân’ın veziri Bozorg Mîhr’den bahsedilmiş ve onun hakkında bazı hikâyeler nakledilmiştir. Bundan sonra Pirûz-i Sâsânî’nin oğlu Kûbad döneminden beri Taberistân’da hüküm sürmüş olan Ali Keyyus’tan bahsedilmektedir. Devamında bir başka mahallî hükümet olan “Gavbare Melikleri” başlığı ile bu hanedana yer verilmektedir. Yine benzer şekilde bir başka mahallî güç olan Âmül merkezli Dabuyî hanedanı ve Gavbare’nin çocukları tarafından Rûyân’da³⁶ kurulan Padüspani hanedanlarından da bahsedilmektedir. İbn İsfendiyâr’ın bu mahalli hanedanlar hakkında vermiş olduğu bilgiler daha çok özet mahiyetindedir.

Yukarıda anlatılanlardan farklı olarak Karînîler ve onların hükümdarlarının geçmişi hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Özellikle Âl-i Karîn’in son hükümdarı olan Mâzyar ve onun Tahirîler, Afşinler ve Abbasîler ile ilişkilerine dair nispeten ayrıntılı ve güvenilir bir anlatım yer almaktadır.

Dördüncü kısımda dikkat çeken taraflardan biri Taberistân’da Alevî Zeydî hareketinin başlaması ve aynı şekilde onların hükümetinin iniş-çıkışları, kendi dönemlerindeki mahalli hükümetler ile savaşları, aynı zamanda Taberistân dışındaki Tahirîler, Saffârîler, Sâmânîler ve Abbasîler gibi devletlerle ilişkileri okuyucuya

³⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 108.

³⁶ Rûyân, Taberistân’ın batı sınırındaki dağlarda bulunan büyük bölgelerden biridir. Ebû’l-Fidâ, Rûyân şehrinin ayrıca Şâristân olarak bilindiğini ve Kazvîn’den 16 fersah mesafedeki geçidin tepesini taçlandığını söyler. Yâkût’a göre Rûyân, Âmül’ün düzlükteki ovaların olduğu üzere Taberistân’ın dağ bölgesinin başşehriydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Guy Le Strange, *Doğu Hilafeti’nin Memleketleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015, s. 456-457.)

sunulmaktadır. Konu ile alakalı en detaylı bilginin bu kısımda mevcut olduğu söylenebilir. Eserde Zîyarîler, Âl-i Veşmgîr ve Büveyhîler hakkında dağınık bilgiler mevcut olup, bu konudaki bilgilerin bir kısmı da kitabın kayıp bölümleri arasındadır. İkinci bölümde bu konudaki kimi bilgilerin esere başkaları tarafından eklendiği belirtilmektedir. Bu eserin musahhihi Abbas İkbâl Aştıyani, yazma tarzı farklılığından ve kronolojik hataların çokluğundan dolayı bu kısmın İbn İsfendiyâr'a ait olmadığını ifade etmektedir. Yaklaşık olarak otuz sayfadan oluşan bu bölümde Âl-i Veşmgîr ve Âl-i Büveyh'in Taberistân'daki ilk zamanları ve bu bölgeyi istila dönemlerinden kısaca bahsettikten sonra Bâvendî Melikleri başlığı ile bu hanedanın ortaya çıkışı ve ilk dönemdeki siyasî atmosferi anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümün tamamı Bâvendî hanedanına ayrılmıştır. İbn İsfendiyâr, Burada Bâvendî hanedanına ilişkin çok değerli bilgilere yer vermektedir. Hanedanın ikinci defa tarih sahnesine çıkışı, güçlenmesi ve daha sonra zayıflaması etraflıca bir şekilde ele alınmaktadır. Bu bölümde her hükümdarın saltanat yılları ayrı ayrı anlatılmaktadır. Ayrıca bu dönemde Taberistân bölgesinde yaşanan siyasî, sosyal ve idarî gelişmeler detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. İbn İsfendiyâr, Bâvendîlerin son kolu olan Kînhariyye hakkında çok az bilgi vererek eserini sonlandırmaktadır.

1.4. *Târîh-i Taberistân*'ın Yazım Amacı ve Özellikleri

İbn İsfendiyâr'ın bu kitabı yazmasındaki amacı şahlar, bilginler, doktorlar ve önemli insanların özellikle de Arap ve Fars şairlerin eserlerinin unutulmaya yüz tutmasını önlemektir. Bu yönüyle de Farsça'nın başyapıtlarından olan eser sadece bir tarih kitabı olmayıp aynı zamanda edebiyat, kültür ve dil bakımından da zengin bir hazine hüviyetindedir.

Târîh-i Taberistân'ın kaleme alınışında iki ayrı üslup göze çarpmaktadır. İlkinde yoğun edebî ve süslü bir dil kullanılmaktadır. Cümleler çok ağır, edebî ve anlaşılmazdır. İkincisinde ise XIII. yüzyılın başlarında görülen daha sade bir anlatımdır ki bu kısım çok daha akıcı olmakla birlikte kısadır. Öte yandan İbn İsfendiyâr, Farsça olarak yazdığı bu eserinde aşırı derecede Arapça kelimelerden faydalanmıştır.

Târîh-i Taberistân'ın Farsça edisyon kritiğini yapan Abbas İkbâl Aştıyani, önsözde kitabın üslubu, eksikleri ve yanlışlıklar hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “*Bu kitabın düzeltilmesi için sahip olduğum bilgi doğrultusunda çok çalıştım ama*

bütün eksiklik ve yanlışlıkların düzeltildiğini söyleyemem. Bu nedenle de benden sonra gelenler bu eserin eksikliklerini gidermeyi sürdürebilirler. Eserin ikinci cildinde otuz iki sayfa İbn İsfendiyâr'a ait değildir. Çünkü dili ve edebiyatı birinci cilde göre farklıdır ama kimin yazdığı da belli değildir".³⁷

1.5. *Târîh-i Taberistân*'da Kullanılan Kaynaklar ve Eserin Önemine Dair

Müellif eserini kaleme alırken kullandığı kaynaklar hakkında bizzat kendisi bilgiler vermektedir. Bunlar Hilâl b. Muhassin es-Sâbi'nin *Târîhu Hilâli's-Sâbî*, Ebû Mansûr es-Seâlibî'nin *Yetimetü'd-dehr*, Nizâmülmülk'ün *Siyâsetnâme*, Câhiz'in *el-Beyân ve't-tebyin* ve Firdevsî'nin *Şâhnâme* adlı eserleridir. Ayrıca Taberî'nin *Târîh*'inden de istifade ettiği anlaşılmaktadır. Yine günümüze ulaşmamış kimi kaynaklardan bilgiler aktarılması kitabın değerini daha da arttırmaktadır.

***Târîhu Hilâli's-Sabi*:** Edip, kâtip ve bir tarihçi olan *Târîhu Hilâli's-Sabi*'nin yazarı Ebü'l-Hasan Hilâl b. el-Muhassin 359/970 yılında Bağdat'ta doğmuştur. Ailesinde birçok tarihçi olduğu için kendisi de bu gelenekten gelmekteydi. Yazmış olduğu eser dayısı Sâbit b. Sinân'ın eserinin devamı niteliğinde olup, m.1055 yılına kadar meydana gelen tarihî olayları içermektedir. Geniş kapsamlı bir şekilde hazırlanan eserin günümüze ulaşan kısmı, m.999-1003 yılları arası Büveyhî hükümdarı Bahaüddeve'nin dönemini kapsamaktadır. H. F. Amedroz ve D. S. Margoliouth tarafından, İbn Miskeveyh'in *Tecâribü'l-ümem*'i ile birlikte neşredilmiş, daha sonra İngilizce tercümesiyle beraber tekrar yayımlanmıştır.³⁸

***Yetimetü'd-dehr*:** Tam adı *Yetimetü'd-dehr fî mehâsini ehli'l-'aşr* olan eser 340-400/951-1010 yılları arasında vefat eden şair ve edipler için yazılmıştır. Eserin ilgi görmesi sebebiyle yazar kendi ölüm tarihi 429/1038 yılına kadar vefat eden şair ve edipleri içeren *Tetimetü'l-Yetîme* adıyla bir zeyil de hazırlamıştır. Nîşâbur'da başlangıçta bir vezire ithafen yazılan eserin sonradan tamamlanması sağlanmıştır. Eser, dört bölümden ve bölümler de kendi içinde on başlıktan oluşmaktadır.³⁹

***el-Beyân ve't-tebyin*:** *el-Beyân ve't-tebeyyün* ismiyle de anılan eser konularının içeriği açısından, aydın tabakaya ve özellikle Arap olmayan milliyetçi unsurlara (Şuûbîler) Araplar'ın hitabet, nesir ve şiir sanatlarındaki önemli eserlerini

³⁷ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 6.

³⁸ Houlih Mehdi Zain Alabden, "Büveyhoğullarının Sarayında Görevli Olan Sâbiî Tarihçiler", *USAD*, Cilt. V, 2019, s. 292-295.

³⁹ İsmail Durmuş, "Yetimetü'd-dehr", *TDVİA*, Cilt. XXXXIII, İstanbul 2013, s. 503.

tanıtmaktır. Ayrıca bu eserleri edebiyat açısından değerlendirmek ve aynı şekilde bu konuda genel kültür vermek için yazılmış olan eser Arap edebiyatında edeb (muhâdarât) türüne giren ilk ve en önemli örneklerden biridir. Câhız 237/851 yılından önce yazdığı bu eserini zamanın başkadısı Ahmed b. Ebû Duâd'a takdim etmiş ve 5000 dinar altın para ile ödüllendirilmiştir.⁴⁰

Siyâsetnâme: Selçuklu Devleti'nin büyük veziri Nizâmülmülk'ün kaleme almış olduğu bu eser Büyük Selçuklu devlet teşkilatının yanı sıra İslam kültür ve medeniyetine dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir. *Siyâsetnâme*'de İslam öncesi ve sonrası uygulamalar göz önüne alınıp yazıldığı döneme kadar ideal olarak elli fasıl halinde hazırlanmıştır. Nizâmülmülk, eserin özellikle devlet teşkilatı hakkında çok önemli bilgileri içerdiğinden bunu herkesin okuması gerektiğini ve hiçbir hükümdarın da buna kayıtsız kalamayacağını belirtmektedir.⁴¹

Şâhnâme: İran'ın millî destanı ve Farsça'nın şaheserlerinden biri olan bu kitap, dünya klasikleri arasında da ayrı bir yere sahiptir. İlk olarak m.980-990 yıllarında yazılmaya başlanan eser m.1018 senesinde son şeklini almıştır. Bölümler halinde kaleme alınan eserde sonradan bağlantılar sağlanmıştır. İlk insanın yaratılışı ile başlayan kitap, İran coğrafyası üzerindeki Arap hâkimiyetine kadar olan zaman dilimini gerçek ve mitolojik bilgilerle süsleyerek ele almıştır. *Şâhnâme*'de Arapça kelimelerden çok fazla istifade edilmemiştir. İlk olarak XII. yüzyılda Bundârî tarafından Arapça'ya tercümesi yapılmıştır.⁴²

⁴⁰ Ramazan Şeşen, "el-Beyân ve't-tebyin", *TDVİA*, Cilt. VI, İstanbul 1992, s. 31.

⁴¹ Abdülkerim Özeydin, "Nizâmülmülk", *TDVİA*, Cilt. XXXIII, İstanbul 2007, s. 195-196.

⁴² Mehmet Kanar, "Şâhnâme", *TDVİA*, Cilt. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 289-290.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BÂVENDÎLERİN GENEL TARİHİ

Sâsânî devletinin m.651’de dağılması ve Müslüman saldırıları ile birlikte İran coğrafyası büyük zorluklar ile karşı karşıya kaldı. Bu sırada bazı mahalli güçler ve büyük hanedanlar İran’ın eski kültürünün ihyasında önemli rol oynadılar. Bu hanedanlardan biri de Bâvendîler olup 45/665’den 750/1349 yılına kadar “Keyûsiyye”, “İspehbediyye” ve “Kînhâriyye” adları ile uzun süre kendi hâkimiyetlerini korumayı başarmışlardır. Bâvendîler, İslam’ın ilk yüzyıllarında yaşadıkları coğrafya da etkin bir güce sahip olup İran’ın sosyal, siyasal ve kültürel dönüşümünde önemli rol oynamışlardır.

Bâvendîler, 45/665 yılından 750/1349 yılına kadar İran’ın kuzey bölgesinde Taberistân olarak adlandırılan bölgeye hâkim olan İran asıllı bir hanedandır. Ataları Bâv’dan dolayı “Bâvendîler” olarak adlandırılmışlardır.⁴³ Bâv’ın soyu Bâv b. Şâpûr b. Keyvas b. Kubâd b. Fîruz b. Yezdicerd b. Behram İbn Behram b. Behram b. Hürmüz b. Şâpûr b. Hürmüz b. Elcenüd b. Erdeşir Babekan b. Sasan İbn Babek b. Sasan b. Vahafriid b. Şâpûr b. Hürmüzd Elcenud b. Erdeşir Babekan b. Sasan b Babek ve I. Kubad’ın oğlu olan Keyûs şeklinde Hz. Âdem’e kadar devam etmektedir.⁴⁴ Birinci Kûbad’ın oğlu Keyûs küçüklüğünden itibaren Mazdeklerin yanında büyüdü ve dolayısıyla bir Mazdekî idi. Bundan dolayı Zerdüşî Mubedler onu kendi himayelerine almadı ve babası Kûbad’ın ölümünden sonra Keyûs padişahlık tacını küçük kardeşi Nûşirevân’a kaptırdı ve yaşamına son verildi.⁴⁵

Keyûs’un oğlu Şâpûr, Nûşirevân’ın oğlu IV. Hürmüz dönemine kadar bütün ömrünü Medain’de geçirdi ve orada vefat etti.⁴⁶ Daha sonra IV. Hürmüz’ü tahttan indirip onun yerine oğlu Hüsrev Perviz tahta oturdu.⁴⁷ Bu dönemde Şâpûr’un oğlu Bâv, Hüsrev Perviz ile birlikte onun saltanatının ilk yıllarında nakip olarak görev

⁴³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 21.

⁴⁴ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 127.

⁴⁵ Arthur Christensen, *İran der Zaman-ı Sâsânîyan*, (çev. Reşid Yasemî), Neşr İbn-i Sina, Tahran 1332, s. 464-465; İbn İsfendiyâr, *a.g.e.* Cilt: I, s. 166-167.

⁴⁶ Gilani, Molla Şeyh Ali, *Tarih-i Mazenderan*, Tashih-i Menuçehr Sutude, İntişarat-ı Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352. s. 45.

⁴⁷ Taberi Muhammed Cerir, *Tarih-i Resul ve Müluk*, Ter. Payende, Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352, Cilt: II, s. 235.

yaptı ve yaşanan olaylarda yanında yer aldı.⁴⁸ Böylece İstahr, Azerbaycan, Irak ve Taberîstan'ın yönetimi Hüsrev Perviz tarafından Bâv'a bırakıldı.⁴⁹ Bâv'dan adını alan Bâvendîler, XIV. yüzyılın ortalarında hâkimiyetlerinin son bulmasına kadar Taberîstan'da Fîrîm, Âmül ve Sârî⁵⁰ olmak üzere Keyûsiyye, İspehbediyye ve Kînhariyye gibi üç kol şeklinde varlıklarını uzun süre devam ettirdiler.⁵¹ Bâvendîler'in soyu, isimlendirmeleri ve hâkimiyet sahaları ile yaşadıkları dönem aralıklarını kısaca izah ettikten sonra şimdi Bâvendîlerin üç kolu ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

2.1. Keyûsiyye Kolu (کیوسییه) (m. 665-1028)

Keyûsiyye ailesi, Sâsânî kralı Kûbad'ın oğlu ve Hüsrev Nûşirevân'ın kardeşi Keyûs'a nispetle bu isimle anılmıştır.⁵² Keyûsiyyelerin başkenti Şehriyârkûh'taki Fîrîm şehridir.⁵³ Bu şehir Âmül'ün güneyinde kuzey Demâvend dağları eteklerinde yer alır. Keyûsiyye'nin kurucusu olan Bâv, Müslüman Arap ordusu ve Türk askerlerinin bölgedeki zaferinden sonra Taberîstan'a gidince bölge ahalisi ona sığındı. Böylece halkın can ve mal güvenliğinden sorumlu olarak Taberîstan meliki tayin edildi. Şârman'da maiyetindeki Valâş isimli birinin haince sırtına bir kargı ile vurup öldürülmesine kadar 15 yıl padişahlık yaptı.⁵⁴ Sürhâb b. Bâv yaşlı annesi ile Sârî vilâyetinin bir köyünde gizlendi ve Bâv'ın öldürülmesinden sonra Kûla dışındaki bölge ahalisi ister istemez Valâş'a itaat etmek zorunda kaldılar. Valâş böylece sekiz yıl boyunca hâkimiyet sağladı.⁵⁵

Valâş'ın hâkimiyeti ele geçirdiği yıllarda, sekiz yıl boyunca Taberîstan'da karışıklık ortamı oluştu. Ancak Bâv'ın eski askerlerinden Horzad Hüsrev, Sürhâb'ı saklanmış olduğu köyde görünce onu tanıdı. Horzad, bölge ahalisinin de desteğini alarak 50 bin kişi ile ani bir saldırı düzenleyerek Valâş'ı öldürdü ve Sürhâb'ı Fîrîm'e götürüp tahta oturttu. Bâvendîler bundan sonra Taberîstan bölgesine hâkim olmaya

⁴⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 21.

⁴⁹ Seyyid Zahirüddin b. Seyyid Nasirüddin Maraşî, *Tarih-i Taberîstan Rûyân ve Mâzenderân*, (tsh. Muhammed Hüseyin Tesbihi), Müessesesi-i Matbuat-i Şarki, Tahran 1345, s. 92-93.

⁵⁰ İran'ın kuzeyinde bulunan Mâzenderan Eyaleti'nin merkezi olan şehirdir.

⁵¹ Maraşî, *a.g.e.*, s. 21; Merçil, "Bâvendîler", *DİA*, Cilt. V. İstanbul 2005, s. 214.

⁵² Maraşî, *a.g.e.*, s. 21.

⁵³ Ömer Tokuş, "Taberîstan Dağlarının Melikleri Bâvendîler", *Tarihin Peşinde Dergisi*, Konya 2018, s. 432.

⁵⁴ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 21; Maraşî, *a.g.m.*, s. 93; Merçil, *a.g.md.*, Cilt. V. 214; Gıyasüddin b. Hemadüddin Hondmir, *Habîbü's-Siyer fî Ahbâri Efrâdi Beşer*, İntişarat-ı Hayyam, Tahran 1380, Cilt. II, s. 329.

⁵⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, II, 21; Maraşî, *a.g.e.*, s. 93.

başladılar.⁵⁶ Zahirüddin Maraşî, Bâvendîlerin hâkimiyeti tesis ettikten sonra Sürhâb'ın burada otuz yıl padişahlık yaptığını belirtmektedir.⁵⁷ Sürhâb'ın cesur, bilge, vatansever, adil bir karaktere sahip olduğuna değinilmektedir.⁵⁸ Sürhâb, Rüküddevle Hasan öldürülünceye kadar tahtta kaldı.⁵⁹ 97/715 yılında onun idaresinin sonlarına doğru Emevi halifesi Süleyman b. Abdülmelik'in (m.715-717) komutanı Yezid b. Mühelleb Taberistân'ın fethi için harekete geçti. Bâvendîler ile yaşadıkları mücadeleler sonucunda Müslümanlar hezimete uğradı. Ancak Bâvendîler tekrardan üzerlerine başka bir takviye ordu ile gelecekleri düşüncesiyle anlaşma yaptılar.⁶⁰

I. Sürhâb'ın ölümünden sonra oğlu Mihr Merdân tahta oturdu. Ancak kendisi kısa süre iktidarda kaldı.⁶¹ Daha sonra torunu II. Sürhâb yönetime geldi.⁶² Keyûsiyye kolu bu dönemde sadece Fîrim⁶³ ve çevresinde hakîmdi çünkü bölgenin ana gücü Dabuî hanedanından Hurşîd İsfahbed'in elindeydi. Hurşîd'in ölümü Bâvendî hanedanının gelişimine ortam hazırladı. II. Sürhâb'ın oğlu Şervîn, Karîn ve Vendâdhürmüz hanedanlarıyla ittifak kurarak 129/795-796 yılında bölgenin padişahı oldu ve yirmi beş yıl hükümdarlık yaptı.⁶⁴

Vendâdhürmüz'ün muasırı olan “*Melikü'l-Cibâl*” lakaplı Şervîn b. Sürhâb, Vendâdhürmüz ile anlaşarak bütün Arap emîrlerini Taberistân'dan uzaklaştırdı. Şehriyâr oğlu Şervîn'i, Abbasi halifesi Harun Reşid'in (m. 786-809) yanına rehine olarak göndererek ona bağlılığını bildirmişti.⁶⁵ Halife el-Me'mûn (m.813-833) döneminde Taberistân'ın dağlık bölgeleri ele geçirildi ve Vendâdhürmüz esir alınarak el-Memun'a gönderildi.⁶⁶ I. Şervîn öldükten sonra yerine oğlu Şehriyâr tahta

⁵⁶Erdeşir Bozoger, *Tarih-i Taberistân*, (tsh. Muhammed Şükrî Fûmeşî), Neşr-i Resaneş, Tahran 1388, Cilt. II. s. 452-453; Behmen Ensari, “Avamil-î Payidar-i Hükümeti Bâvendîyan”, *Fasılname-i İhtisası Tarih, Şomare-i Devvom, Payiz* 97, s. 52.

⁵⁷ Maraşî, *a.g.e.*, s. 161.

⁵⁸ Bozoger, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 453.

⁵⁹ Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 329.

⁶⁰ Akif Rençber, *Mâzenderân (Taberistân) Tarihi 1220-1392*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2015, s. 24; Oktay Bozan, “Taberistân Emîr'i Mâzyâr b. Kârîn'in Abbâsî İdaresine İsyânı”, *e-Şarkiyat İlmi araştırmalar Dergisi*, S. XI, Nisan 2014, s. 74.

⁶¹ Bozoger, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 453.

⁶² Gılanî, Molla Şeyh Ali, *Tarih-i Mâzenderân*, Tashih-i Menuçehr Sutude, İntişarat-ı Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352. s. 46.

⁶³ İran'ın kuzeyindeki Mâzenderân bölgesinde yer alan dağlık şehirlerden biridir. Bâvendî hanedanının ilk başkentidir.

⁶⁴ Maraşî, *a.g.e.*, s. 60-61.

⁶⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 21; Maraşî, *a.g.e.*, s. 94.

⁶⁶ Tokuş, *a.g.m.*, s. 434.

oturdu.⁶⁷ Halife el-Me'mûn döneminde Taberistân bölgesinin valisi Abdullah b. Hurdazbeh, Deylem'den Belâzur ve Şeyzer'i fethetti. Ayrıca Taberistân'ın dağlık alanlarını ele geçirdi ve I. Şervîn'i buralardan uzaklaştırıp Mâzyar b. Kârîn'i de halifeye gönderdi.⁶⁸ Mâzyâr, Halife el-Me'mûn'un huzurunda Müslüman olup Muhammed ismini almıştır. Şehriyâr ölüp yerine oğlu Şâpûr geçince ahali onun yönetiminden rahatsız oldu ve halifeye şikâyette bulununca Mâzyâr'ın Taberistân bölgesine dönmesi için fırsat doğdu.⁶⁹ Bunun üzerine Mâzyâr, Taberistân'a döndü. Bütün bölgeyi hâkimiyeti altına almaya çalıştı, bölge ahali bu durumdan memnun olmamış olsa da Halife el-Me'mûn, Mâzyâr'ı Taberistân bölgesine vali olarak tayin etti.⁷⁰ I. Şervîn'den sonra tahta geçen oğlu Şâpûr, Mâzyâr ile yaptığı mücadele sonunda mağlup olarak öldürüldü ve Taberistân'ın yüksek bölgeleri Mâzyâr'ın hâkimiyetine geçti.⁷¹ Şâpûr'un iktidarı birkaç ay ile sınırlı olduğundan tarih kitaplarında ondan pek bahsedilmemiştir.⁷² Onun ölümünden sonra tahta geçen oğlu Cafer b. Şehriyâr b. Karîn on iki yıl hükümdarlık yaptı.⁷³

Mâzyâr b. Kârîn'in gücü zamanla arttı ve Abdullah b. Tahir aracılığı ile ödemesi gereken haracı doğrudan Halife el-Mu'tasım'a (m. 833-842) vereceğini belirtti. Bu sebeple de Mâzyâr ile Abdullah b. Tahir'in arası açıldı ve onun Halife'ye Mâzyâr hakkında yazmış olduğu mektuplar da halifenin ondan soğumasına sebep oldu. Mâzyâr, yaşanan bu gelişmeler karşısında Halife'ye isyan etti ve kılıç zoruyla ahaliyi kendisine itaat ettirdi. Mâzyâr'ın bu davranışları Halife Mu'tasım'ı harekete geçirdi ve yaşanan mücadeleler sonucunda esir olarak ele geçirilip öldürüldü.⁷⁴ Mâzyâr'ın öldürülmesinden sonra Taberistân bölgesi yirmi yıldan daha fazla bir süre Tâhirîlerin hâkimiyetine girdi.⁷⁵ Mâzyâr'ın öldürülmesiyle beraber Şehriyâr'ın oğlu Karîn tekrar yönetimi ele geçirdi ve Bâvendî hanedanında Müslüman olan ilk kişiydi.⁷⁶ İslâmiyet'in kabul edilmesi ile birlikte Taberistân bölgesinde Hasan b.

⁶⁷ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 224; Ensari, *a.g.m.*, s. 53.

⁶⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, Cilt. VI, çev. Abdullah Köşe, Bahar Yayınları, İstanbul 1991, s. 284; Tokuş, *a.g.m.*, s. 434; Bozan, *a.g.t.*, s. 77.

⁶⁹ Ahmet Güner, "Mâzyâr b. Karîn", *TDVİA*, Cilt. XXVIII, İstanbul 2003, s. 198-199.

⁷⁰ Maraşî, *a.g.e.*, s. 64; Ahmet Güner, "Kârîniler", *TDVİA*, Cilt. XXIV, s. 493-494.

⁷¹ Tokuş, *a.g.m.*, s. 435.

⁷² Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 455.

⁷³ Maraşî, *a.g.e.*, s. 94.

⁷⁴ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, Cilt. VI, 432-433; Güner, *a.g.md.*, s. 198; Tokuş, *a.g.m.*, s. 435.

⁷⁵ Merçil, *a.g.md.*, Cilt. V, s. 214; Tokuş, *a.g.m.*, s. 435.

⁷⁶ Maraşî, *a.g.e.*, s. 94; Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 329; Ensari, *a.g.m.*, s. 53; Tokuş, *a.g.m.*, s. 435.

Zeyd'in emrinde bulunan Zeydiye Şiîleri güç kazandı.⁷⁷ IX. yüzyılın ortalarına doğru gücü gittikçe artmaya başlayan Hasan b. Zeyd bölgede Taberistân Zeydîleri devletini kurdu.⁷⁸ Her ne kadar Hasan b. Zeyd tarafından Taberistân'da Zeydî devlet kurulsada aslında Zeydîlik buraya Yemen Zeydîlerinin İmâmı Kasım b. İbrahim er-Ressî (öl.246/860) tarafından getirilmiştir.⁷⁹ Bu dönemde Zeydîlerin Taberistân bölgesinde faaliyetlerinin artmasına paralel olarak Tâhirîlerin onlara karşı mücadeleleri de başladı. İki güç arasında yaşanan çekişmeler sonucunda Zeydîler, Taberistân bölgesinde hâkimiyet sağladılar. Böylece Tahirîler bu bölgeden umutlarını kestiler. Tahirîler, Taberistân'dan çıkarıldıktan sonra Hasan b. Zeyd bölgede yaşanan iç çekişmelerle uğraştı.⁸⁰

Karîn b. Şehriyâr'ın ölümünden sonra tahta torunu Rüstem b. Sürhâb b. Karîn oturdu.⁸¹ Bu dönemde Hasan b. Zeyd'in Taberistân bölgesinde hâkim güç olması hasebiyle bölge toprakları Ya'kûb b. Leys'in saldırılarına uğradı. Ya'kûb b. Leys 260/873-874 yılında Taberistân'ın Âmul ve Sârî gibi önemli şehirlerini ele geçirdi. Ancak olumsuz hava koşullarından dolayı büyük bir kayıp ile geri çekilmek zorunda kaldı.⁸² Her geçen gün Zeydîlerin Taberistân bölgesinde nüfuzları arttı. 270/883-884 yılında Zeydî Devleti'nin kurucusu olan Hasan b. Zeyd'in ölümünden sonra başa Muhammed b. Zeyd geçti.⁸³ Böylelikle Zeydîlerin etkinliği artınca Muhammed b. Zeyd'in Rüstem b. Sürhâb b. Kârin ile ilişkileri bozuldu. Rüstem, Horasan Emîri Râfi b. Herseme'nin ordusuna katılıp birlikte Mâzenderân'a saldırdılar ve Deylem ile Rûyan'ın bütün şehirlerini harap ettiler.⁸⁴ Ancak Horasan Emîri Rafi, Abbasi Halifesi tarafından bölgeden uzaklaştırıldı ve bundan dolayı isyan etti.⁸⁵ Rüstem Esterâbâd'da iken Râfi, onu sofranın üzerinde tutuklayıp zindana attı. Rüstem b. Sürhâb 282/895 yılında vefat edene kadar zindanda tutuklu kaldı. Bundan sonra Şervîn b. Rüstem el-Cibal'in meliki oldu.⁸⁶ II. Şervîn yaklaşık olarak 282-318/895-930 otuz beş yıllık bir hükümdarlık dönemi yaşadı. Bu dönemde Sâmânîler etkin bir güç olarak ortaya

⁷⁷ Tokuş, *a.g.m.*, s. 436.

⁷⁸ Osman Gazi Özgüdenli, "Taberistân", *TDVİA*, Cilt. XXXIX, İstanbul 2010, s. 322.

⁷⁹ Hasan Yaşaroğlu, *Taberistân Zeydîleri*, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gümüşhane 2012, s. 70.

⁸⁰ Yaşaroğlu, *a.g.t.*, s. 83.

⁸¹ Ensari, *a.g.m.*, s. 53.

⁸² Tokuş, *a.g.m.*, s. 436; Özgüdenli, *a.g.md.*, s. 322.

⁸³ Yaşaroğlu, *a.g.t.*, s. 97; Tokuş, *a.g.m.*, s. 436; Özgüdenli, *a.g.md.*, s. 322.

⁸⁴ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, 22; Maraşî, *a.g.e.*, s. 94.

⁸⁵ Tokuş, *a.g.m.*, s. 436.

⁸⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.m.*, Cilt. II, s. 22; Maraşî, *a.g.e.*, s. 95; Tokuş, *a.g.m.*, s. 437.

çıkılmaktadırlar. 283/896-897 yılında Amr b. Leys'e yenilip öldürüldü. Amr b. Leys ve Muhammed de 287/900 yılında Emîr İsmail Sâmânî'ye yenildiler ve böylece Sâmânîler, Taberistân üzerinde hâkimiyet sağladılar.⁸⁷

II. Şervîn'in ölümünden sonra Bâvendî tahtına II. Şehriyâr b. Şervîn geçti. İsfahbed Şehriyâr b. Şervîn, Hasan b. Büveyh zamanında da el-Cibâl hâkimiydi. Kendisinin bu dönemde yapmış olduğu eserler mevcuttur. Ziyârîler ve Büveyhîlerin güç kazandığı bir zamandı ve II. Şehriyâr zaman zaman Veşmgîr b. Ziyâr ile anlaşmalar yapmıştı. Şervîn b. Şehriyâr'ın oğlu da Veşmgîr'in muasırı idi. Şervîn, Elbûrz ve Zagros bölgesinde babasının halefiydi ancak Şehriyâr'dan önce öldü. Şehriyâr uzun bir süre yaşadı.⁸⁸ Büveyhî hükümdarı Rüküddevle, Taberistân bölgesini ele geçirmeye çalıştığı dönemde II. Şehriyâr onun nüfuzunu kabul etti.⁸⁹

II. Şehriyâr döneminde bir taraftan Ziyârîler ve Büveyhîler Taberistân bölgesinde hâkimiyet sağladılar ve onlar arasında çatışmalar yaşandı. Bir taraftan da Sâmânîler henüz bölgede etkinliklerini kaybetmemişlerdi.⁹⁰ Bu dönemde Taberistân bölgesi sırasıyla Alevîler, Saffârîler, Sâmânîler, Ziyârîler ve Büveyhîlerin nüfuzu altına girdi. 329/ 940-941 yılında Veşmgîr ve Mâkân b. Kâkî'nin amcasının oğlu Hasan Firuzan arasında çatışma çıkınca Veşmgîr çaresiz bir şekilde Şehriyâr'ın da İsfahbed Şehriyâr'a sığındı.

II. Şehriyâr'dan sonra yerine kardeşi Rüstem b. Şervîn geçti ve onun hakkında Fîrim'de adına basılmış sikkelerden başka bilgi mevcut değildir.⁹¹ Rüstem'den sonra da oğlu Merzübân Şehriyâr b. Dârâ tahta geçti ve kendisi hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte kendisinin eski Taberistânî lehçesiyle *Nikunâme* ve *Merzübânnâme* adında iki kitap telif ettiği bilinmektedir.⁹²

Şehriyâr b. Dârâ vefat ettikten sonra yerine Rüstem b. Şehriyâr 358-396/969-1006 geçti ve kendisi Kâbûs b. Veşmgîr'in muasırı olup 18 yıl Horasan'da onun yanındaydı.⁹³ Büveyhî Emîri Fahrüddevle'nin ölümünden sonra 387/997-998 yılında Kâbûs, Taberistân'a gitti ve Şehriyâr'ı amcasının oğlu Rüstem Merzübân ile savaşa

⁸⁷ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, "Bâvendîha", *Danışname-i Cihan-ı İslâm*, Cilt II, Tahran 1393, s. 6.

⁸⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 22; Tokuş, *a.g.m.*, s. 438.

⁸⁹ Merçil, *a.g.md.*, s. 214.

⁹⁰ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 6.

⁹¹ Merçil, *a.g.md.*, s.214; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 7.

⁹² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 155.

⁹³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 27.

gönderdi. Rüstem yenildi ve hutbe Kâbûs b. Veşmgîr'in adına okundu.⁹⁴ Ancak Bâvendîlerin darp ettikleri sikkelerde Büveyhî emîrlерinin isimlerinin anılması Veşmgîr'in kısa süreli bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir.⁹⁵ Rüstem b. Şehriyâr, Ziyârîler ve Büveyhîler ile giriştiği mücadeleler sonucunda yenilip esir edildi ve 419/1029 yılındaki ölümüne kadar Alâüddeve'nin elinde esir kalıp bir süre sonra zindanda hayata veda etti. Böylece Şehriyâr'ın ölümünden sonra Keyûsiyye kolunun hâkimiyeti 419/1028 yılında son buldu.⁹⁶

2.2. İspehbediyye Kolu (اسپهبدیه) (m. 1074-1210)

Farsça İspeh (ordu) ve bed (emîr) kelimelerinden meydana gelen İspehbed unvanı, İran'da eski dönemlerden itibaren “*başkumandan*” anlamında kullanılmıştır. Arapça kaynaklarda İspehpez olarak geçmektedir. Taberistân'da basılan sikkeler üzerinde bu unvanın kullanıldığı görülmektedir.⁹⁷

Bâvendîlerin bu kolunun kuruluşu 466/1074 yılı olarak gösterilebilir çünkü bilinen ilk emîrleri Hüsâmüddeve Şehriyâr b. Kârin b. Sürhâb b. Şehriyâr, m. 1074 yılında bağımsız bir şekilde hareket etmeye başladı. Hüsâmüddeve tahta çıktığı zaman otuz sekiz yaşındaydı ve onun yönetim dönemi Sultan Melikşah (m. 1072/1092) ile Muhammed Tapar (m. 1105-1158) dönemine denk gelmektedir. Özellikle Hasan Sabbah (m. 1090-1124) liderliğinde İsmailî gurubun etkinliğinin arttığı ve Selçuklu Devleti'nin onlarla mücadeleye giriştiği bir dönemdi.⁹⁸ Taberistân'da Sârî merkezli kurulan İspehbediyye ilk etapta Büveyhîlerin baskılarından kaçarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁹⁹ Hüsâmüddeve Şehriyâr, Taberistân bölgesindeki kargaşadan faydalanarak dağlık kalelerin birçoğunu ele geçirdi ve uygun fırsatlar yakaladığında muhalifleri üzerine saldırarak savaş ganimetlerini halkı arasında paylaştırdı ve böylece ahaliyi kendine bağladı.¹⁰⁰

Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra çocukları Berkyaruk ve Muhammed arasında yaşanan çekişmeler sonunda Berkyaruk tahta oturdu. Hüsâmüddeve bu

⁹⁴ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 7; Tokuş, *a.g.m.*, s. 440.

⁹⁵ Tokuş, *a.g.m.*, s. 440.

⁹⁶ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 7.

⁹⁷ Tahsin Yazıcı, “İspehbed”, *TDVİA*, Cilt. XXIII, İstanbul 2001, s. 176.

⁹⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, 29-30; Akif Rençber, *Bâvendîler'in Selçuklular ile Münasebetleri*, İran Çalışmaları Dergisi, Cilt. III, S. I, 2019, s. 72.

⁹⁹ Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 330; Tokuş, *a.g.m.*, s. 441.

¹⁰⁰ Maraşî, *a.g.e.*, s. 96; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 8.

sırada Sârî şehrini ele geçirerek gücünü arttırmasına rağmen Melikşah'tan sonra Berkyaruk döneminde de Selçuklulara bağlılardı.¹⁰¹

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde Taberistân bölgesinde İsmailîlerin gücü ve takipçileri de artmıştı. 500/1106-1107 yılında Muhammed Tapar, Hüsâmüddevle Şehriyâr'a kendisine katılması için bir mektup gönderdi ancak Hüsâmüddevle mektuptaki hitaptan rahatsız olduğu için bunu kabul etmedi. Muhammed Tapar da Hüsâmüddevle'nin merkezi olan Sârî şehrine Sungur el-Buharî liderliğinde beş bin kişilik bir ordu gönderdi. Ancak Sungur hezimete uğradı. Şehriyâr çok büyük bir ganimet elde edip askerleri arasında bölüştürdü. Sungur yaşadığı hezimetin ardından İsfahan'a gitti. Hüsâmüddevle de Fîrim'den Sârî şehrine göç etti. Kısa süre sonra Muhammed Tapar yaşanan bu tatsız olayın üzüntüsünü belirtti ve bunu telafi etmek için de İsfahbed'in çocuklarından birini akrabalık kurması için İsfahan'a yollamasını istedi. Hüsâmüddevle de çocuklarından Alâüddevle Ali'yi İsfahan'a gönderdi ve barış yaptılar.¹⁰² Hüsâmüddevle Şehriyâr bu davranışıyla Muhammed Tapar'ın beğenisini kazandı. Alâüddevle Ali'yi geri gönderdi ve Sultan kız kardeşini Şehriyâr'ın oğlu Necmüddevle Karîn ile evlendirerek akrabalık bağı kurdu.¹⁰³

Necmüddevle Karîn babasına hutbenin kendi adına okunmasını ve sikkelerin de kendi adına basılması için bir emir vermesini istedi, fakat babası bunu kabul etmedi. İsfahbed Hüsâmüddevle Şehriyâr'ın hâkimiyet yıllarının son zamanlarıydı. O yetmiş yaşına ulaşmış ve artık yaşlanmıştı. Gün geçtikçe Karîn'in babasına karşı olan saygısızlığı artmaktaydı. Babasının bütün adamları Karîn'in tarafına geçti ve bu durum o padişahlıktan feragat edene kadar devam etti. Hüsâmüddevle, yaşanan bu olaylardan sonra çaresiz bir şekilde Deylem'e ve buradan da Hevsem'e gidip burayı bayındır hale getirdi. Hevsem'de çarşı ve dükkânlar yapılmasını emredip oraya yerleşti ve hayatının son dönemlerinde ibadet etmekle meşgul olup muti bir yaşam sürdü.¹⁰⁴ Hüsâmüddevle Şehriyâr 503/1110 yılında vefat etti.¹⁰⁵ Necmüddevle Karîn

¹⁰¹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, 30; Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, 330; Maraşî, *a.g.e.*, s. 96; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, 8; Tokuş, *a.g.m.*, s. 441.

¹⁰² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, II, s. 35; Maraşî, *a.g.e.*, s. 96; Bozorgger, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 649; Abdülkerim Özeydin, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1990, s. 86-88; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 8; Tokuş, *a.g.m.*, s. 442.

¹⁰³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 37; Maraşî, *a.g.e.*, s. 98; Bozorgger, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 649; Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

¹⁰⁴ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 39; Bozorgger, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 669-670; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

¹⁰⁵ Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

ise babasının ölüm haberini duyunca matem hazırlıkları yaptı ve cenaze işlerini düzenledi. Anlatılanlara göre Şehriyâr adil, cömert, güzel huylu bir yöneticiydi. Herkes ondan hoşnut olduğu için Gîlan sınırında her köy ve şehirden kadıların, şeyhlerin ve bölge ileri gelenlerinin Şehriyâr'ın matemine katıldıkları bilinmektedir.¹⁰⁶

Hüsâmüddeve Şehriyâr öldükten sonra tahta geçen oğlu Necmüddeve Karîn her ne kadar güzel huylara, cömertliğe, cesarete sahip olsa da herkese sert ve kindar davranışlarda bulunmaktaydı. Şehriyâr'ın ölümünden uzun bir süre geçmeden babasının yakın adamlarına baskı yapmaya başladığı görülmektedir ve dolayısı ile yaptığı bu davranışlar onun yalnız kalmasına sebep oldu. Necmüddeve Karîn kısa bir süre sonra Temîşe'de hastalanıp burada vefat etmiştir. Kardeşi Alâüddeve'nin, oğlu Rüstem'in egemenliğini kabul etmeyeceğini bildiği için Necmüddeve Karîn ölmeden önce Şehriyârkûh emîrlerinden oğlu Şemsülmülûk Rüstem'in veliaht olmasını istedi. Bu sebeple kimsenin haberdar olmaması için cenazeyi gizli bir şekilde defnettiler. Herhangi bir düşman veya rakibin ortaya çıkmaması için Rüstem tahta oturuncaya kadar bu durum devam etti.¹⁰⁷

Necmüddeve Karîn'in ölüm haberi aşikâr olunca askerler endişeye kapıldı. Bu sırada İsfahbed Alâüddeve Ali, Sultan Sencer'in hizmetinde bulunmaktaydı ve Sultan'dan izin alıp Horasan'dan Taberistân'a gitti. Rüstem de mücadele hazırlıklarına başladı. Şehriyârkûh emîrleri ona destek olmadılar ve amcası Alâüddeve'ye itaat ettiler. Rüstem, Alâüddeve'ye gönderdiği bir mektupta veliahtlığını açıkladı ve aynı zamanda Muhammed Tapar için İsfahan'a hediyeler gönderdi. Alâüddeve'den şikâyetçi olduğunu belirtti ve yardım talebinde bulundu. Muhammed Tapar da onlarla kendi sarayına gelip barış yapmalarını istedi. Rüstem bunu reddettiğinden dolayı, Muhammed Tapar, Şehriyârkûh'un yönetimini Alâüddeve'ye bıraktı. Rüstem bu durumu görünce hızlı bir şekilde Muhammed Tapar'ın yanına gitti ancak birkaç gün sonra orada vefat etti.¹⁰⁸

¹⁰⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 42; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 8; Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

¹⁰⁷ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 42; Maraşî, *a.g.e.*, s. 101; Bozorger, *a.g.e.*, Cilt. II, s.671-672; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, 8; Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

¹⁰⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 42-43; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 9; Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

Necmüddeve Karîn'in eşi ve sultanın kız kardeşinin Alâüddeve'ye meyli vardı. Bu sebeple Alâüddeve, Rüstem'i zehirleterek öldürtmüştü. Bundan sonra Şehriyârkûh'un bütün askerleri Alâüddeve'nin hizmetine girdiler. Sultan bir elçi göndererek hazineleri, hayvanları ve Rüstem'den kalan her şeyi aldı. Yaşananlar karşısında Sultan, kız kardeşinin çeyizinden dolayı kendisinin daha fazla hak sahibi olduğunu ve Rüstem'in ölümünü de hiç önemsemediğini belirtti.¹⁰⁹

Şemsülmülûk Rüstem'in vefatından sonra Alâüddeve Ali'nin kardeşi Behram, Kelâte'den Sârî'ye gelip tahta oturdu. Ancak Ferâmerz, Behram ile giriştiği savaşta yenilgiye uğradı. Alâüddeve bu haberleri duyduğu zaman bazı akrabalarını bölgede yaşanan olaylardan haberdar etmesi için Şehriyârkûh'a gönderdi.¹¹⁰

Bu dönemde Mahmud b. Muhammed Tapar, Alâüddeve Ali'yi emîri Necmüddeve Kârin'in eşi olan halası ile evlendirip onu serbest bıraktı. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Şehriyârkûh'taki ordu da Alâüddeve Ali'ye biat etti. Bu zaman zarfında Taberistân bölgesi genel olarak Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in (m. 1118-1157) kontrolünde idi.¹¹¹

Muhammed Tapar'ın ölümünden sonra yerine oğlu Mahmud tahta oturdu. Bir süre geçtikten sonra Mahmud, Sultan Sencer'e isyan etti ve Sencer de Mahmud ile mücadele için Gürgân'a bir ordu gönderdi. Alâüddeve'den askerine yardımcı olmasını istedi, ama o bunu reddetti ve yeğeni Ferâmerz'i savaş için gönderdi.¹¹² Mahmud, Alâüddeve'nin kinini içine attı ve Ferâmerz'e Şehriyârkûh'u ele geçirmesi halinde Taberistân'ın padişahlığına onu oturtacağına dair söz verdi. Ferâmerz bundan dolayı amcasından yüz çevirip Behram'a katıldı ama askerleri Alâüddeve'ye katıldılar. Ferâmerz ve Behram Sârî'yi fethettiler. Bu sırada Alâüddeve ve Mahmud anlaştilar. Böylece Mahmud onlara Sârî'nin Alâüddeve'ye verilmesini emretti ve onun hizmetine katıldılar.¹¹³ Ferâmerz söylenilenleri yaptı. Behram ise İsmailîler ile anlaşip Alâüddeve'yi öldürmelerini istedi ancak bunu kabul etmediler. Behram da çaresiz bir şekilde Sencer'e sığınmak zorunda kaldı. Behram öldükten sonra Alâüddeve bütün Taberistân bölgesinin hâkimiyetini ele geçirdi. Sencer ise

¹⁰⁹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, 46; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 9; Tokuş, *a.g.m.*, s. 444.

¹¹⁰ Maraşî, *a.g.e.*, s. 102-103; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 9.

¹¹¹ Tokuş, *a.g.m.*, s. 444.

¹¹² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 52.

¹¹³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 55; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 9.

Alâüddeve'nin gücünün farkına varınca onu kendi yanına çağırdı, ancak Alâüddeve bunu kabul etmedi. Bu sebeple Sencer yeğeni Mes'ud'u Alâüddeve ile savaşması için gönderdi. Alâüddeve de oğlu Şah Gâzî Rüstem'i Mes'ud'a karşı gönderdi, ancak ikisi arasında savaş gerçekleşmedi. Mes'ud bir süre misafir olarak Alâüddeve'nin yanında kaldı ve daha sonra Horasan'a geri döndü. 521/1127-1128 yılında Sultan Sencer, Alâüddeve'den kendi yanına gelmesini istedi, ancak yaşlılığını bahane edip onun yanına gitmedi. Sultan Sencer bu yüzden Mes'ud'u Gürgân'a gönderdi ve Şehriyârkûh'un hükümdarlığını ona verdi.¹¹⁴

Sultan Mes'ud, Alâüddeve Ali'yi öldürmek için fırsat kolluyordu. Şah Gâzî, İsmailîler ile mücadele ile meşgulken Alâüddeve'ye saldırı düşüncesi taşımaktaydı, ancak Alâüddeve onu gafil avlayıp hezimete uğrattı. Sultan Sencer bu haberi duyduğu zaman öfkeleni ve Emîr Arğuş'u onunla savaşa gönderdi, ancak Arğuş da başarı elde edemedi.¹¹⁵ Adil bir hükümdar olduğu belirtilen Alâüddeve yirmi bir yıl hükümdarlık yaptı ve tahtı oğlu Şah Gâzî Rüstem'e bırakarak kendisi Temîşe'ye yerleşti. Alâüddeve muhtemelen 534/1138-1139 yılında Temîşe'de ölüp Sârî'de defnedildi.¹¹⁶

Alâüddeve Ali'den sonra Nasirüddeve Rüstem yani Şah Gâzî Rüstem 534/1140 yılında tahta oturdu. O, Bağdat ve Horasan'da işlerin karışık olduğu ayrıca Horasan'ın Oğuz Türklerinin saldırısı altında olup Selçukluların gücünün azaldığı ve buna karşın Harzemşahların güç kazandığı bir dönemde başa geçti. Şah Gâzî Rüstem'in gücü ve maharetinden dolayı babasının bütün emîrleri onun hizmetine katıldılar.¹¹⁷

Taberistân'da hiç kimse Şah Gâzî Rüstem'e itaat etmemek gibi bir teşebbüste bulunmadı. Zira insanlar ondan çok korkup çekinmekteydiler ve bundan dolayı da her taraf sakinleşip insanlar rahata kavuşmaya başlamıştı. Küçük melikler onun azametinden ve cesaretinden korkmakta ve bu sebeple babasına davrandıkları gibi ona davranamayacaklarını bilmekteydiler.¹¹⁸

¹¹⁴ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 10.

¹¹⁵ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 10.

¹¹⁶ Tokuş, *a.g.m.*, s. 445; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 10; Clifford Edmund Bosworth, "Ála' -Al- Dawla Ali", Elr, Cilt. 1, S. 7, London 1984, s. 772.

¹¹⁷ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 10.

¹¹⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 82.

Alâüddevle'nin ölümünden sonra daha önce Selçuklu sarayında olan diğer oğlu Tacülmülük Merdâvîc, Şah Gâzî Rüstem'e karşı harekete geçti ve veliahtlık iddiasında bulunup Kûştem'in komutanlığında Taberistân'a büyük bir ordu gönderdi.¹¹⁹ İki ordu Temîşe'de karşı karşıya geldiler. Kûştem, Sultan Sencer'in iki kardeşin barışmasını ve mülkü paylaşmaları emrini verdiğini, ancak Şah Gâzî'nin bunu kabul etmediğini belirtmekteydi. Estendâr Şehr Yûşen ve Menûçeher Lâricân, Merdâvîc'e katılınca mücadele gücü kalmayan Şah Gâzî, Dârâ Kalesi'ne gitti. Merdâvîc Türklerle birlikte sekiz ay boyunca kaleyi muhasara edip ahaliye çok sıkıntı çektirdi. Estendâr Şehr Yûşen ve Menûçeher Lâricân, Şah Gâzî'den aman dileyene kadar bu durum devam etti. Merdâvîc böylece Dârâ Kalesi'ni ele geçiremedi ve Taberistân hükümeti Şah Gâzî Rüstem'e teslim edildi.¹²⁰ Estendâr Şehr Yûşen, Şah Gâzî'nin kız kardeşi ile evlendi ve ikisi arasındaki birlik daha da güçlü hale geldi.¹²¹

Şah Gâzî Rüstem, Selçuklu Sultanı Sencer ile dostane ilişkiler geliştirdi. Sultan Sencer, ona elçi gönderip bir oğlunu Merv'e kendi yanlarına göndermesini istedi. Şah Gâzî bunun üzerine veliahdı ve oğlu Gerdebâzû'yu Selçuklu sarayına gönderdi. Ancak Gerdebâzû bir gün Serahs'da hamamda bulunduğu sırada fırsat kollayan iki İsmâîli tarafından öldürüldü. Sultan Sencer'in emriyle de Tus'da toprağa verildi.¹²² Gerdebâzû'nun öldürülmesinden sonra Sultan Sencer ve Şah Gâzî arasındaki ilişki sekteye uğradı. Şah Gâzî oğlunun öldürülmesinden Sultan'ı sorumlu görüp ona “*mülhit*” lakabını verdi. Bundan dolayı aralarındaki diplomatik ilişki de kesildi.¹²³

Yaşanan bu gelişmelerden dolayı Şah Gâzî Rüstem'in gerek Sultan Sencer'e ve gerekse de İsmâîlilere karşı olan öfkesi arttı.¹²⁴ Şah Gâzî oğlu öldükten sonra Alamut'ta saldırıya başladı ve hiçbir İsmâîlî'nin kaleden çıkmaya cesaret edemeyeceği bir saldırı düzenledi.¹²⁵ Şah Gâzî bir gün içinde Rûdbar Selsekûh'da 18 bin İsmâîlî'nin boynunu vurup onların başından bir minare yaptı. Defalarca Alamut

¹¹⁹ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 11.

¹²⁰ Muhammed Hasan Evliyaullah Amuli, *Tarih-i Rûyan*, Çap-1 Menuçeher Sutude, Bonyad-ı Ferhenge İran, Tahran 1348, s. 125-126.

¹²¹ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 11.

¹²² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 88; Bozoger, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 492; Tokuş, *a.g.m.*, s. 446; Maudelug Wilfred, “Ala-Al-Dawla Hasan”, *Elr*, I/7, S. 7, s. 772-773.

¹²³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 88; Tokuş, *a.g.m.*, s. 446.

¹²⁴ Amuli, *a.g.e.*, s. 127.

¹²⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 89.

Kalesi'ne saldırdı ve İsmailîlerden birçoğunu öldürüp ayrıca şehirlerine de çok fazla hasar verdi.¹²⁶

Şah Gâzî bunlarla yetinmeyerek İsmailîlerin yoğun yaşadığı bölgelerde onlar ile mücadele etmek için Kîya Bozorg'u görevlendirdi. Ayrıca ona belli bir ödeme karşılığında görevinin İsmailîlerle cihat etmek olduğunu söyledi.¹²⁷

Sultan Sencer'in 552/1157-1158 yılında vefatından sonra yeğeni ve veliahdı olan Süleyman Şah, Mahmud Han'ın korkusundan dolayı Şah Gâzî'ye sığındı. Süleyman Şah'da Rey'i Şah Gâzî'ye verdi ve yirmi ay boyunca onun elinde kaldı.¹²⁸ Mahmud Han, Şah Gâzî'nin Taberistân'da olmadığını haber alınca Müeyyed Âyaba ile oraya ordu gönderdi. Âyaba, Kusan kasabasında ordugâh kurdu. Şah Gâzî, Padişah Kârin'i dört yüz gûlam ve beş yüz Bâvendî ile onların ordugâhına gitmeleri için gönderdi. Mahmud Han'a saldırıp ona büyük bir darbe vurdular. Sonraki gün Mahmud Han, Müeyyed Âyaba ve akrabalarından bir gurubu Sârî'ye giderek yağma yapmalarını belirtti. Şah Gâzî, oğlu Şerefülmülûk Hasan'ı bir askeri birlik ile onlara pusu kurup saldırması için Mehravân'a gönderdi. Müeyyed Âyaba yenilince Horasan'a geri döndüler.¹²⁹ 552/1157-1158 yılında Mahmud ve Müeyyed Âyaba, isyan eden komutanları Emîr Aytâk'ı takip ederek Taberistân'a geldiler ve bölgede büyük bir yağma gerçekleştirdiler. Bu sebeple Emîr Aytâk yüklü miktarda haraç ödeyerek onlarla barış yaptı.¹³⁰

554/1159-1160 yılında Şah Gâzî ve Emîr Aytâk'ın düşmanı olan Yağmur Han arasında savaş gerçekleşti, ancak Yağmur Han Oğuzlara sığındı. Yine 558/1162-1163 yılında Bestâm'da Müeyyed Âyaba'nın naibi Tunguz'a saldırdı, ama yenilgiye uğradı. Bir yıl sonra Tunguz ile mücadele için Sâbıküddevle el-Kâzvinî komutanlığında bir ordu gönderdi ve zaferle ayrıldı. Böylelikle Kumis ve Bestâm bir kez daha Şah Gâzî'nin eline geçti.¹³¹

¹²⁶Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 493; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 12; Seyyid Hasan Hüseyini-Cevad Abbasi, "Âvamil-i Tesir Gozari ber Münasebet-i Bâvendîyan ve İsmailîyan Alamut", Sal-ı Heftom, Şomare-i Devvom, Behar-Tabistan, Pezuheşname-i Tarihhayi Mahelli İran, 2019, s. 123; Rençber, *Bâvendîlerin Selçuklularla Münasebetleri*, s. 86; Tokuş, *a.g.m.*, s. 447.

¹²⁷İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 98.

¹²⁸Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 491.

¹²⁹İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 128-129.

¹³⁰Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 12; Tokuş, *a.g.m.*, s. 447.

¹³¹Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 12.

Şah Gâzî Rüstem, bütün Mâzenderân bölgesinin kendisine ait olduğunu belirtti. Büyük gemiler yapılmasını emredip ticaret için büyük şehirlerde vekiller görevlendirdi. Ayrıca bölge arazilerinin ekilip ziraat yapılmasını emretti.¹³²

İsfahbed Şah Gâzî altmış yaşına varınca bütün orduyu Sârî'ye çağırıp Etrabon meydanında tatbikatta bulundu. Şah Gâzî'nin bir yanında Baharb (Ebû Harb) Lâricân diğer yanında ise Sâbıküddevle Kazvinî'nin durduğu belirtilmekteydi. Bu esnada Şah Gâzî kendilerine çevgan getirmelerini emretti. Yaşının ilerlemesine rağmen kendisini çok sağlıklı gördüğünü ve bu yaşına kadar da hiç hastalanmadığını söyledi, ancak ölümünün yakın olduğunu da hissetmekteydi. Şah Gâzî bu sözleri söylediği ay içinde hastalandı ve Sârî'ye bir fersah uzaklıkta bulunan Zinovan köyüne gitti. Ölüm tarihi hakkında ihtilaflar olsa da 558/1162-1163 yılı Ferferdin ayının 17. günü vefat ettiği ve hiçbir vasiyet yazmayıp Mâzenderân'ı büyük bir nimet ile geride bıraktığı belirtilmektedir. Taberistân bölgesinin onun iktidarı dönemde önemli oranda bayındır bir hale getirildiği söylenebilir.¹³³

Şah Gâzî Rüstem'in ölümünden sonra başa geçen Alâüddevle Şerefülmülûk Hasan sekiz yıl ve sekiz ay tahtta kaldı. Alâüddevle Hasan babasının ölüm haberini aldığı zaman hastaydı. Bu dönemde babasının yakın adamlarını, amcası Hüsâmüddevle Şehriyâr'ı ve birçok yakın akrabasını öldürttü.¹³⁴

İbn İsfendiyâr, İsfahbed Hasan'ın sabahlara kadar şarap içtiğini belirtmektedir. Kendisinin şarap içtiği zaman da hizmetçilerinden hiç kimsenin onun yanına yaklaşma gibi bir cesaretinin olmadığını söylemektedir. İsfahbed Hasan'ın bu şekilde davranması onun sonunu hazırlamıştır. Bir gün sarayın içinde ve dışında köleler silahlanıp onu öldürmek için fırsat kolladılar. İsfahbed Hasan taht üzerinde uyuduğu sırada kölelerinden iki kişi kılıç, bıçak ve okla onu paramparça ederek öldürdüler. Daha sonra da sarayın kapısına gelip İsfahbed'in kimsenin içeri girmesine izin vermediğini söylediler. İsfahbed Hasan öldükten sonra kendisinin dört oğlu ve bir kızı vardı. Oğlu Yezdigerd ve Ali ondan önce öldü. Hüsâmüddevle

¹³² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 91.

¹³³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 107.

¹³⁴ Maraşî, *a.g.e.*, s.106; Tokuş, *a.g.m.*, s. 449.

Erdeşir ve Fahrülmülûk Rüstem ise bir süre yaşadı.¹³⁵ İsfehbed Alâüddevele Hasan öldüğü zaman Nasırüddin Ruzbîhan onun hakkında şunları nakletmektedir:

Bir sel gibi gelip geçtin

Ateş gibi dünyayı yaktın

Rüzgâr gibi hiç dinmedin

Şuanda ise bir gümüş gibi toprağın altındasın

İbn İsfendiyâr ise onun için şu ifadeleri aktarmaktadır: “Çok cömert bir kişiliğe sahip olup bütün dünyayı bir kişiye bile verseydi gözüne bir şey gelmezdi. Ondan önce veya sonra hiçbir padişah onun kadar cömert olamadı. Siyasette ve hükmetmede hiçbir hatayı affetmez ve en küçük bir suçta bile kimseye yaşam hakkı tanımazdı. Bir kişi yanlış yaptığı zaman onu değnek ile dövülmesini isterdi ve bundan dolayı da bu durum artık bir gelenek haline geldi”.¹³⁶

Alâüddevele Şerefülmülûk Hasan’ın vefatından sonra yerine oğlu Hüsâmüddevele Erdeşir tahta oturdu.¹³⁷ Müeyyed Âyaba, Alâüddevele Hasan’ın vefatını haber alınca Sultaşah ile birlikte Sârî’ye geldi. Erdeşir’e Temiše’nin çevresini ona vereceği ile ilgili mesaj gönderdi. Ârm’dan Erdel’e gitmiş olan Hüsâmüddevele Erdeşir bu konuda Rûyân hâkimi Estendâr Keykâvus ile istişare yaptı. Keykâvus onu Taberistân emîrleri ve ahalisinden koruyacağına dair teminat verdi, ancak Erdeşir bu önerileri kabul etmedi.¹³⁸ Müeyyed, Esterâbâd’a giderek Velehbon ve Balmân kalelerini ele geçirip Esterâbâd’ı da Kûştem’e verdi. Ancak Kûştem bir süre sonra Ercâsf’a yenilince Horasan’a geri döndü. Böylece Esterâbâd tekrardan Erdeşir’in eline geçti.¹³⁹ 598/1172-1173 yılında Müeyyed’in öldürülmesinden sonra Harezşah Tekiş’in emriyle Erdeşir, Dâmgân ve Bestâm’a saldırı düzenledi ve tekrardan oraları ele geçirdi.¹⁴⁰ Yaşanan bu gelişmeler sonrası Hüsâmüddevele Erdeşir, Harezşah Tekiş ile olan ilişkilerini geliştirdi. İki devlet arasında diplomatik ilişkiler arttı. Bu durum akrabalık ilişkilerinin kurulmasıyla sonuçlandı. Hüsâmüddevele, Tekiş’in kızı ile evlendirilecekti, ama kızın yaşı küçük

¹³⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 119-120; Akif Rençber, *Bâvendîlerin Harezşahlılar ile Münasebetleri*, Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, Cilt. II, S. 2, 2019, s. 176.

¹³⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 111.

¹³⁷ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 120; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 450.

¹³⁸ Amuli, *a.g.e.*, s. 125-139.

¹³⁹ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 13.

¹⁴⁰ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 13; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 450.

olduğundan dolayı düğün için bir süre beklendi. Aradan birkaç yıl geçince kızı almak için Taberistân'dan bir heyet, yüz bin Nişabur dinarı, Rumî, Bağdadî ve Tiflîsi elbiseler, mücevher tabakları, inciler ile süslenmiş bir çadır, Arap ve Yekdeşan atları ile nikâh için gönderildi. Sultan Said Tekiş onları karşılamaya geldi. Kimsenin gösteremeyeceği bir saygı ve ihtiram ile onlara muamelede bulundu. Elinden gelen her şeyi yaptı. Sekiz ay boyunca onları misafir olarak ağırladı.¹⁴¹

Bu sırada Müeyyed Âyaba'nın ölümünden sonra yerine oğlu Togaşah geçti. Bâvendî emîri Hüsâmüddeve onunla da akrabalık ilişkileri kurmak istedi. Buna göre Togaşah'ın kız kardeşi Hüsâmüddeve Şehriyâr ile evlendirilecekti. Bu evlilik için de çok büyük hazırlıklar yapılmıştı. Ancak zıfaf gerçekleşmeden gelin vefat etti. Buna rağmen iki taraf aradaki ilişkiler bozulmadı ve tersine daha da güçlendi.¹⁴²

Bu dönemde Hüsâmüddeve'nin, Abbasi Halifesi Ebü'l-Abbas en-Nâsır Lidinillah (öl.622/1225) ile de iyi münasebetler geliştirdiğine tanık olmaktadır. Nitekim kaynakların belirttiğine göre Halife en-Nâsır'ın kendisine gücendiği ve kızdığı kimselerin kaçıp İsfahbed'e sığındıkları ve ondan halife nezdinde kendileri için şefaathçi olmasını isterlerdi. Halife de İsfahbed'in şefaath talebini geri çevirmez ve o kişiyi affederdi. Nitekim İsfahbed'in yanına gelen kişilerden biri Huzistan meliki ve hac emîri Emîrü'l-Ümerâ Taştekin idi. Yine İsfahan valisi İzzedin Hacı Ferec de İsfahbed'in aracılığıyla halife tarafından affedilenlerdendi.¹⁴³

Bu zamanda Rûyân hâkimi Bâdüsânî Emîri Estendâr Hezâresf, İsmailîlerle anlaştı. Bölge kalelerinin birçoğunu onlara verdi. Bu durum Taberistân ahali kadar Rûyân emîrleri ve halkını da rahatsız etti. Bu nedenle Estendâr Hezâresf'i Hüsâmüddeve Erdeşîr'e şikâyet ettiler. Erdeşîr de ona kaleleri İsmailîlerden geri alması için emir gönderdi, ama o kabul etmedi. Bunun üzerine Mübarezeddin Ercâsf'ı onunla savaşması için gönderdi. Bu sırada bütün Rûyân ve Deylem emîrleri Erdeşîr'e sığındılar. Çaresiz kalan Hezâresf de Deylem'e kaçtı.¹⁴⁴ Erdeşîr bu sırada Gîlan'dan hizmetine gelmiş olan soylu bir Alevî'ye Kîya Bozorg'a ait olan Deylem bölgesini vererek oraya gönderdi. Alevî, adil ve insafî bir şekilde Deylem'i idare

¹⁴¹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 137; Rençber, *Bâvendilerin Harezmsahlılar ile Münasebetleri*, s. 177.

¹⁴² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 134-135; Ergin Ayan, *Büyük Selçuklu İmparatorluğunda Oğuz İsyani*, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 140.

¹⁴³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 132.

¹⁴⁴ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 13.

etti. Böylece bölge ahalisi Hezâresf'i bırakıp onun yanında yer aldılar. Bu durum üzerine Hezâresf de ona saldırdı ve onu yakalayıp öldürdü. Hüsâmüddeve bu haberi işitince çok öfkeleni. Alevî'nin intikamını almayana kadar sakinleşmeyeceğini söyledi.¹⁴⁵ Hezâresf, Hüsâmüddeve'ye karşı tek başına mücadele edemeyeceğini bildiği için Hemadan'a giderek Selçuklu Sultan'ı Tuğrul ve Atabeg Muhammed'den destek istedi. Ancak beklediği desteği bulamayınca Rey'e gitti. Rey Emîri Sirâceddin Kaymaz'dan aldığı takviye kuvvetlerle Rûyân'a gitti, fakat Hezâresf, Hüsâmüddeve Erdeşir'in komutanlığında Hezberüddin Hurşid'e mağlup olunca, Hüsâmüddeve'nin huzuruna çıkarak affını diledi. Erdeşir, Hezâresf'i Hezbarüddin Hurşid ile birlikte İsmailîlere teslim etmiş olduğu kaleleri geri alması koşuluyla affetti. Ancak buna muvaffak olamayınca Hezbarüddin tarafından öldürüldü.¹⁴⁶

Bu dönemde Hüsâmüddeve Erdeşir'in adamlarından Fahrüddeve Gulpâyegân, Harezmsah Tekiş'e sığınmak istedi. Ama Hüsâmüddeve bu durumdan haberdar olunca onu öldürttü. Bunun üzerine Fahrüddeve'nin oğlu Sirâceddin Zerdestan, Keykâvûs Gulpâyegân ile kaçarak Sultan Tekiş'e iltica etti. Tekiş de Keykâvûs'u Gürgân'ın, Zerdestan'ı da Cenâşek'in yönetimiyle görevlendirdi. Hüsâmüddeve Erdeşir, Sultan Tekiş nezdinde bu duruma itiraz ettiyse de bir netice alamadı. Bu nedenle Nasirüddin Kebûd Câme vasıtasıyla Zerdestan'ı öldürttü. Zerdestan'ın ölümünden dolayı öfkelenen Tekiş, Nasirüddin'e saldırdı. Sultan'a karşı koyamayan Nasirüddin, âmân dilemek zorunda kaldı. Hüsâmüddeve Erdeşir, Sultan Tekiş'in korkusundan ve onun Taberistân'ı ilhak edeceğini düşünerek, Gûr ve Gazne emîrlere mektup göndererek yardım talebinde bulundu. Ancak mektuplar Tekiş'in eline geçti. Bunu fırsat bilen Tekiş, Gürgân ve Taberistân'a saldırdı ve Bestâm ile Dâmgân'ı ele geçirdi.¹⁴⁷

583/1187 yılında Tekiş'in Nişabur'u da ele geçirmesi Horasan'da Harezmsahlara hâkimiyetini daha da genişletti.¹⁴⁸ Bu arada yukarıdaki örnek hadisede olduğu gibi Hüsâmüddeve Erdeşir'in bazı adamlarının Tekiş'e katılması ve onlardan kaynaklanan bir takım sorunlar iki tarafın da ilişkilerini olumsuz yönde

¹⁴⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 144; Rençber, *Bâvendilerin Harezmsahlılar ile Münasebetleri*, s. 178.

¹⁴⁶ Amuli, *a.g.e.*, s. 147-149.

¹⁴⁷ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 14.

¹⁴⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 144; Tokuş, *a.g.m.*, s. 450.

etkilemişti.¹⁴⁹ Kendisi aleyhine gelişen bu durumu düzeltmek adına Hüsâmüddeve Erdeşir, Rüknüddeve Kârin'i Tekiş'in yanına gönderdi. Ancak Tekiş bunu kabul etmeyip Gürgan ve Bâvendilerin merkezi olan Sârî'ye saldırdı. Erdeşir, Lefûr'a gitti. Tekiş ise Taberistân'ı yağmaladıktan sonra Harezm'e döndü. Tekiş birkaç yıl sonra bu kez Firuzkûh'a saldırıp Felûl ve Estûnavend kalelerini aldı. Müteakiben 596/1199-1200 yılında Tekiş'in ölümüyle Hüsâmüddeve Erdeşir, onun ele geçirdiği şehir ve kaleleri geri aldı. Erdeşir otuz dört yıl başta kaldıktan sonra 602/1205-1206 yılında vefat etti.¹⁵⁰

İbn İsfendiyâr Hüsâmüddeve Erdeşir hakkında şu tespitlerde bulunmuştur: *“Güçlü, cesur, akıllı, tedbirli, etkileyici bir kişiliğe sahipti. Herkesin kendisinden korktuğu Erdeşir konuşmaktan ziyade iş yapan bir karakterdi. Onun sarayında her gün iki defa sofraya serilirdi. Sabah erkenden ikindiye kadar 300 tane adam onun mutfağında çalışırdı. Her gün mutfakta 300 koyun 10 kuzu, 50 inek, 2 at, 540 kg beyaz şeker, 30 kg nebat, 60 kg badem, 300 kg inek yağı ve mevcut olan diğer ürünler tüketilirdi. Padişah uykusunun geldiğini ve dinlenmeye geçeceğini söylediği zaman iki Şahnâme okuyucusu sabaha kadar hamasi bir dille Şahnâme okurlardı. Padişah uyusa da uyumasa da onlar bunu okumak zorundaydılar. Padişah içki içse de içmese de hiçbir zaman kimse onu sabah uyurken görmezdi”*.¹⁵¹ Ataları gibi çok cömert ve mütedeyyin biri olup ihtiyaç sahipleri, seyyidler ve imamların mezarlarının onarımı için çok fazla harcamada bulunmuştur. Öte yandan onun sarayı Selçuklu Sultan'ı II. Tuğrul gibi birçok kişiye uzun süre sığınak olmuştur.¹⁵²

Hüsâmüddeve Erdeşir'in bölgenin birçok yerinde yapmış olduğu köşk ve sarayları vardı. Özellikle de Sârî şehrindeki büyük bir görkeme sahipti. Etrabon olarak adlandırılan Devledâbâd'daki sarayı da çok yüksekti. Duvarları doksan kilo altın ile kaplıydı. Dört tane büyük avlu, divan yeri, hamam vb. yerlere sahipti. Sarayın uzunluğu otuz arş (araş) ve genişliği de sekiz arştı. Duvarları firuze taşı ile yapılmıştı. Yazın Bağdat hasırları getirilip serilirdi. Her avluda büyük bir yelpaze üzerine gül suyu dökülürdü. Hizmetçiler padişahın hizmetine her an amade idiler. Temmuz ayında bile orayı yorgansız yatamayacak bir şekilde serinletirlerdi. Sarayın bir tarafında bir bağ bulunmaktaydı. Bu bağın gülleri, meyveleri, ağaçları İrem'den

¹⁴⁹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 149-150; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 450.

¹⁵⁰ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 14.

¹⁵¹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 121.

¹⁵² Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 14.

getirilmiş gibiydi. Ayrıca büyük bir havuzu olup güvercin, bülbül, kumru, papağan vb. birçok kuş türü de bu bağda mevcuttu. Sarayın diğer tarafında da büyük bir alan ayrılmıştı ve buraya hertürden meyve ağacı dikilmişti. Bir tarafta da ceylan, geyik, tavşan, zürafa, zebra ve deve kuşu gibi hayvanları toplandığı hayvanat bahçesi vardı. Bu bağın içinde küçük bir göl yapılmış ve her tarafı da düzenlenmişti.¹⁵³ Hüsâmüddevele Erdeşîr, ilmî faaliyetlere de önem veren bir kişiydi özellikle Zahîrüddin Fâryâbî gibi bir şairi himaye etmiştir.¹⁵⁴ Yine Cemâlüddin Muhammed b. Abdurrezzak el-İsfahanî ve oğlu Kemâlüddin İsmail de Hüsâmüddevele'ye övgüde bulunmuşlardır.¹⁵⁵

Hüsâmüddevele Erdeşîr 602/1206 yılında ölünce Mâzenderân eşrafı Dârâ Kalesi'nde hapsedilmiş olan oğlu Nasrüddevle Şemsülmülûk Rüstem'i tahta oturtular.¹⁵⁶ Onun tahta oturmasından sonra küçük kardeş Rüknüddevele Kârin ile vefat etmiş olan büyük kardeşleri Şerefülmülûk'un mirasından dolayı aralarında anlaşmazlık çıktı. Rüknüddevele, bunun için Dâmgân ve Bestâm'a sahip olan Harezşah Alâeddin Muhammed'in kardeşi Ali Şah'a yardım etmesi için talepte bulundu. Ali Şah, İsfahbed Rüstem'e Şerefülmülûk'e ait terekenin Rüknüddevele Kârin'e bırakmasını teklif ettiyse de olumlu bir cevap alamadı. Bunun üzerine Ali Şah, ordusuyla Mazenderân'a girdi, ancak kan dökülmeden, kardeşler arasında bir anlaşmaya varılarak sorun çözüme kavuşturuldu.¹⁵⁷ Şemsülmülûk Rüstem'in iktidarı yıllarında Mazerderân'a yönelik İsmailî saldırıları da arttı. Nitekim bu saldırıların birinde Şemsülmülûk Rüstem'in kardeşi Rüknüddevele Kârin'i öldürdüler. Şemsülmülûk, bu vesileyle kendisine rakip olan kardeşinden kurtulmuş olsa da kendisinin erkek çocuğu olmadığı için Bâvendî tahtına bırakacak bir varisten de mahrum olmuş oldu. Çok geçmeden Şemsülmülûk de Bâvendî tahtındaki dördüncü yılında daha önce himayesine almış olduğu Ebû Rıza Hüseyin b. Muhammed b. Ebî er-Rızâ el-Alevî tarafından öldürüldü 606/1209-1210.¹⁵⁸

¹⁵³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, 123-125.

¹⁵⁴ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 14; Tokuş, *a.g.m.*, s. 451.

¹⁵⁵ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 14.

¹⁵⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 170; Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 331; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 452.

¹⁵⁷ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 170; Maraşî, *a.g.e.*, s. 118; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 14; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 452; Rençber, *Bâvendîlerin Harezşahlılar ile Münasebetleri*, s. 179.

¹⁵⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 170; Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 331; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 452; Akif Rençber, *Bâvendîlerin Harezşahlılar ile Münasebetleri*, s. 179.

Kaynakların belirttiğine göre Seyyid Ebû Rızâ, aynı zamanda Şemsülmülûk'ün kız kardeşiyle evliydi ve onu saltanatına göz diktiği için öldürmüştü. Bu olay üzerine Şemsülmülûk'ün kız kardeşi de kardeşinin katili olan kocası Seyyid Ebû Rızâ'yı katlederek intikam almış oldu. Böylece Bâvendîlerin İspehbediyye kolu son bulurken Şemsülmülûk'ün kız kardeşi, Sultan Alâeddin Muhammed ile evlendi ve Bâvendî toprakları da Harezmsahlara bağlandı.¹⁵⁹

2.3. Kînhâriyye Kolu (کینخواریه) (m. 1238-1349)

Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere İspehbediyye'nin son hükümdarı Şemsülmülûk Rüstem öldürüldüğünde geride bir erkek çocuk bırakmamıştı. Onun bir kızkardeşi İsfahbed Şehriyâr b. Kînhavâz/Kînhâr b. Rüstem b. Dârâ b. Şehriyâr ile evliydi. Ondan Kînhavâz/Kînhâr adlı bir erkek çocuk olmuştu. Onun da Melikü'l-Muazzam Hüsâmüddeve Erdeşîr b. Kînhavâz/Kînhâr adında bir oğlu oldu.¹⁶⁰ Bu şahıs hanedanın Kînhâriyye kolunun kurucusu kabul edilmektedir. Bâvendî hanedanının bu kolu Keyûsiyye ve İspehbediyye kadar güçlü olamadı. Kînhariyye kolunun egemenlik sahası da öncekilerinden çok daha sınırlıydı.¹⁶¹ Moğol istilasının Mâzenderân bölgesi üzerindeki etkinliği artmaya başlayınca Hüsâmüddeve Erdeşîr b. Kînhavâz/Kînhâr 636/1238-1239 yılında ortaya çıktı ve bölgeyi kendi tasarrufu altına aldı. Onun ismine istinaden, bu hanedanın ismi Kînhâriyye olarak anılmıştır.¹⁶² Hüsâmüddeve Erdeşîr b. Kînhavâz/Kînhâr, Moğol istilasından sonra bölgede yaşanan tahribatı gidermek için faaliyetlere koyuldu. Özellikle Moğolların hareketliliğinin yoğun olduğu hanedanının merkezini Sârî'den daha korunaklı olan Âmül'e nakletti. Daha önce de komşu oldukları Rüstemdâr Melikleriyle de anlaşp akrabalık kurdular. Bu şekilde bölgede istikrarı temin edip Moğol istilasından kaynaklanan tahribatı gidermek gayesiyle kapsamlı imar faaliyetleri başlattı. Hüsâmüddeve Erdeşîr 647/1249 yılında vefat edince yerine büyük oğlu Şemsülmülûk Muhammed geçti.¹⁶³ Bu dönemde Moğollar İsmailîleri ortadan kaldırmak için bölgeye iki bin kişilik bir ordu gönderdi ve Girdkûh Kalesi'ni

¹⁵⁹ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, a.g.md., s. 14; Akif Rençber, *Bâvendîlerin Harezmsahlular ile Münasebetleri*, s. 180.

¹⁶⁰ İbn İsfendiyâr, a.g.e., Cilt. II, s. 173; Merçil, a.g.md., s. 216; Tokuş, a.g.m., s. 453.

¹⁶¹ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, a.g.md., s. 15.

¹⁶² Maraşî, a.g.e., s. 118; ; Merçil, a.g.md., s. 216.

¹⁶³ Maraşî, a.g.e., s. 118; Amuli, a.g.e., s. 155; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, a.g.md., s. 14; Merçil, a.g.md., s. 216; Tokuş, a.g.m., s. 454; Rençber, Akif, *Mâzenderân (Taberistân) Tarihi 1220-1392*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Elazığ, 2015, s. 45.

kuşatmaya aldılar.¹⁶⁴ Moğol Hanı Hülagü, Şemsülmülük ve Rûyân'ın hâkimi olan Şehriakîm'den bu kalenin ele geçirilmesi için yardım talebinde bulundu. Ancak baharın gelmesi ile birlikte kalenin muhasarasını bırakıp Rûyân ve Taberistân'a geri döndüler. Hülagü bu durumdan haberdar olunca onları cezalandırmak için Taberistân'a bir ordu gönderdi. Şehriakîm ve Şemsülmülük çaresiz bir şekilde saklanmak zorunda kaldılar. Bir süre sonra affedilip tekrar kendi mülklerine kavuşmalarına karşın, Şemsülmülük Muhammed 663/1264-1265 yılında Abaka Han tarafından öldürüldü.¹⁶⁵ Şemsülmülük Muhammed'in öldürülmesinden sonra yerine kardeşi Alâüddevle Ali 665-675/1267-1276 geçti.¹⁶⁶ Bu dönemde Moğollar bölgenin tamamında hâkimiyet sağlayıp buraya yerleştiler. Kînhâriyye hanedanı Moğollar ile giriştikleri mücadeleleri kaybedip Rüstemdâr ve Gavbere meliklerine sığındılar. Alâüddevle Ali de 675/1276'da yılında vefat etti.¹⁶⁷

Alâüddevle Ali'nin ölümünden sonra yerine kardeşinin oğlu Tâcüddevle Yezdigerd geçti. Bu dönemde Temîşe sınırına kadar Moğolların Taberistân üzerindeki nüfuzu etkisizleştirildi. Bölge üzerinde yeniden kontrol sağlanınca zarar görmüş olan Âmül şehrinde imar faaliyetleri başlatıldı. Tâcüddevle Yezdigerd'in ilmî faaliyetlere önem veren bir kişiliği vardı ve onun zamanın da Âmül şehrinde yetmişe yakın medrese inşa edildiği kaydedilmektedir. Para biriminin ölçüsü ile oynanmasına karşı çıkıp bölgede seyahat güvenliğini sağladı ve böylece ticarî hayata bir canlılık kazandırmış oldu.¹⁶⁸

Tâcüddevle Yezdigerd'in 697/1297-1298 veya 698/1298-1299 yılındaki vefatından sonra yerine Nasirüddeve Şehriyâr b. Yezdigerd geçti. Gazan Han dönemine tekabül eden onun iktidar yıllarında Moğolların bölge üzerindeki nüfuzları tekrardan yeşermeye başladı. Babası döneminde kısa bir süreliğe toparlanma yaşanmış olsa da Nasirüddeve Şehriyâr b. Yezdigerd ile beraber Moğol baskısı Mâzenderân'da birkez daha kendisini hissettirmeye başladı.¹⁶⁹

714/1314 yılında Nasirüddeve Şehriyâr b. Yezdigerd'in ölümünün ardından veliaht olan kardeşi Rüknüddeve Şah Keyhüsrev İlhanlılardan aldığı onay ile tahta

¹⁶⁴ Rençber, *a.g.t.*, s. 45.

¹⁶⁵ Maraşî, *a.g.e.*, s. 119; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 15; Tokuş, *a.g.m.*, s. 454.

¹⁶⁶ Maraşî, *a.g.e.*, s. 119; Tokuş, *a.g.m.*, s.454; Rençber, *a.g.t.*, s. 46.

¹⁶⁷ Maraşî, *a.g.e.*, s. 119; Merçil, *a.g.md.*, s. 216; Rençber, *a.g.t.*, s. 46-47; Tokuş, *a.g.m.*, s. 455.

¹⁶⁸ Maraşî, *a.g.e.*, s. 119; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 16; Ensari, *a.g.m.*, s. 68; Merçil, *a.g.md.*, s. 216; Rençber, *a.g.t.*, s. 47-48; Tokuş, *a.g.m.*, s. 455.

¹⁶⁹ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 16; Rençber, *a.g.t.*, s. 48-49; Tokuş, *a.g.m.*, s. 455.

oturabildi.¹⁷⁰ İlhanlıların bu dönemde Taberistân bölgesini tamamen kontrol altına aldığı söylenebilir. Rey’de Olcayto’nun komutanlarından Emîr Memun, Taberistân’a saldırıp bölgeyi kendi hâkimiyetine altı. Bundan dolayı Keyhüsrev maiyetiyle Rüstemdâr’a göç etti ve Pilmet adlı bir köye yerleşti. Buna rağmen onu takip eden Emîr Memun’un oğlu Kutluğ Şah, Keyhüsrev ile savaşmış onu hezimete uğrattı. Keyhüsrev, eşinin kardeşi Estendâr Nasirüddeve’den yardım istedi. Estendâr’dan aldığı destekle Yasemin Kelâte’ye yakın Litkûh’daki bir savaşta Kutluğ Şah yenildi. Kutluğ Şah savaşı kaybedince Rey’e geri döndü. Bir süre sonra Emîr Memun Taberistân’a geldi ve Keyhüsrev ile anlaşma yaparak bölgeden ayrıldı.¹⁷¹

Rüknüddeve Şah Keyhüsrev’in 728/1328 yılında vefat etmesinden sonra yerine geçen oğlu Şerefülmülûk 728-734/1328-1334 yılları arasında altı yıllık hükümdarlığın ardından 734/1334 yılında vefat etti. Kendisi hakkında çok az bilgi vardır.¹⁷²

Şerefülmülûk b. Keyhüsrev’in ölümünden sonra yerine kardeşi Fahrüddeve Hasan Bâvendî hanedanının son hükümdarı olarak tahta çıktı.¹⁷³ Fahrüddeve Hasan, İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han’ın ölümünden sonraki kargaşa döneminde başa geçti.¹⁷⁴ Onun döneminde Âmul’de veba salgının ortaya çıkması sonucunda çocuk, kadın ve emîrlerinden birçok kişi öldü. Ancak Fahrüddeve Hasan’ın iki oğlu vebadan sağ kurtulabildi. Yaşanan bu salgından dolayı da hanedanın gücü azaldı.¹⁷⁵ Bâvendîlerin zayıflamasını fırsata çevirmek isteyen Maraşî, Celâlî ve Çulâbî gibi yerel güçler bölge üzerinde hâkimiyet sağlamaya çalıştılar. Bu bağlamda Kiyâ Efrasiyâb Çulâbî yaşanan gelişmeleri lehine çevirmek için harekete geçen ilk isim oldu.¹⁷⁶ Kiyâ Afrasiyâb, Fahrüddeve’nin kızkardeşiyle evlendi. Bu akrabalık neticesinde Çulâbî lideri Şah Afrasiyâb’ın gücü arttı. Bundan istifadeyle Mâzenderân bölgesini hâkimiyet altına alma planları yaptı. Bunun için de gayri meşru bir akrabalık yaptığını ileri sürerek Fahrüddeve’nin öldürülmesi için Âmul ulemâsından fetva aldı. Nitekim 750/1349-1350 yılında Şah Afrasiyâb’ın iki oğlu Ali ve

¹⁷⁰ Maraşî, *a.g.e.*, s. 120; Tokuş, *a.g.m.*, s. 455.

¹⁷¹ Evliyaullah, *a.g.e.*, s. 171-173.

¹⁷² Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 16; Rençber, *a.g.t.*, s. 50; Tokuş, *a.g.m.*, s. 456.

¹⁷³ Maraşî, *a.g.e.*, s. 120; Tokuş, *a.g.m.*, s. 456; Rençber, *a.g.t.*, s. 50.

¹⁷⁴ Evliyaullah, *a.g.e.*, s. 184.

¹⁷⁵ Maraşî, *a.g.e.*, s. 120; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 16; Rençber, *a.g.t.*, s. 53; Tokuş, *a.g.m.*, s. 456.

¹⁷⁶ Rençber, *a.g.t.*, s. 53; Tokuş, *a.g.m.*, s. 456.

Muhammed Kîya, hamamda *Şahnâme* okuduğu bir sırada Fahrüddevele Hasan'a suikast düzenleyerek onu öldürdüler. Onun ölümüyle birlikte Kînhâriyye'nin Mâzenderân üzerindeki hâkimiyeti tamamlandı.¹⁷⁷ Böylece Bâvendîlerin üçüncü kolunun hükümranlığı da bu şekilde sona erdi.

¹⁷⁷ Maraşî, *a.g.e.*, s. 120-121; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 17; Merçil, *a.g.md.*, s. 216; Rençber, *a.g.t.*, s. 53-54; Tokuş, *a.g.m.*, s. 456.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÂRÎH-İ TABERİSTÂN'IN TÜRKÇE TERCÜMESİ (BÂVENDİLER KISMI)

3.1. Bâvendî Melikleri (Dağınık Bilgiler)¹⁷⁸

[126]

Bâvendîlerin mübarek hanedanı; korku içinde yaşayan insanlar, melikler ve yeryüzündeki padişahlar için bir sığınaktı. Onlar kendilerini bu işin bir sorumlusu olarak görürlerdi. Dünyanın neresinde olursa olsun başına kötülük gelen bir kimse için onların sarayı güvenli bir yer sayılırdı. Sarayları daima misafirlerle dolu olup saygınlık, cömertlik merkezi ve yardıma muhtaç olanların yardım yeriydi. Gelen kişileri çok iyi himaye ettikleri için eğer bir halife, padişah veyahut emîrin oğlu babası ile arası bozulursa bu hanedana sığınırdı. Büyük, soylu ve şerefli bir hanedan oldukları için herkes onların himayesine güvenirdi ve bu davranışları bir görev bilip her zaman yapmaya hazırdılar.

Büyük ve yüce İsfehbed Alâüddevle Ali b. Şehrîyar b. Kârin, çok cömert, merhametli ve adil olduğundan dolayı Nûşirevân onunla kıyaslanamazdı. Onunla ilgili bölüme gelince ne kadar büyük olduğu ve o kadar düşman, akraba ve kardeşleri olmasına rağmen babasının tahtına nasıl oturduğu zikredilecek. Burada onun sarayına sığınan grubun hikâyesi anlatılacak. Behrâmşah Fahrülmülûk'un mülk ortağı olan Gazneli Sultan Mes'ud'un oğullarından Şirzâd onun sarayına geldi. Bir süre kendisine misafirlik yapıldıktan sonra Kâbe'yi ziyarete gideceğini söyledi.

[127] Taberistân'dan Mekke'ye sağlıklı bir şekilde gidebilmesi için her şeyi yaptı ve rahat bir şekilde de geri döndü. Hak Teâla'nın yardımıyla Şirzâd'ın düşmanları bitti. Onu tekrardan Gazne'ye kendi yerine gönderdi. Sencer'in yeğeni Sultan Mes'ud b. Muhammed iki defa onun sarayına sığındı. Birincisinde halife öldürülünce halifenin oğlu ile Alâüddevle'nin yanına geldi. İkincisinde Tuğrul ile arasında yaşanan anlaşmazlıktan dolayı kendi eşi, çocukları ve bütün ailesi Ârm'da Alâüddevle'nin oğlu Şah Gâzî Rüstem'in sarayına yerleştirdi ve ona yardımcı olup Irak'a gönderdi. Muhammed Tapar ölünce çocukları Mahmud'a biat ettiler. Mahmud da ölünce kardeşler arasında anlaşmazlık yaşandı. Tuğrul yaşanan anlaşmazlıkta

¹⁷⁸ Bu kısım kitabın 1. cildinde dağınık şekilde bulunan bilgilerin çevirisinden oluşmaktadır. Bâvendîlerin kuruluş ve ilk dönemine dair bilgiler içerdiğinden buraya alınmıştır.

yenik düşünce ona sığındı. Derbend-i Kilîs'te Ali b. Zerrin Kemer, Mahmud ve Ebû Şucâ adlı üç kardeş orada bulunuyordu ve Tuğrul'un oraya gitmesine izin vermediler. Her ne kadar düşmanlarının onu takip ettiğini ve tehlikede olduğunu söylese de Şah izin vermeyene kadar bir şey yapamayacaklarını söylediler. Birini Ârm'a Şah Gâzî'nin yanına gönderdiler. Şah hemen atına binip Maksûre köyüne kadar gitti. Şah Gâzî, Tuğrul'u alıp Sârî'ye babasının yanına gönderdi. Harezmsah Said Muhammed'in dört oğlu vardı ve aralarında anlaşmazlık çıkınca kaçıp onun yanına geldiler. Onlar için çok fazla iyilik yaptığından dolayı hala bunu konuşuyorlardı. Şair İmâdî'nin medhettiği Atabeg Emîr Abdurrahman Toganyürek Erdebil'den sahil yolu ile maiyetini Gîl ve Deyleman'dan geçirdi. Onun hizmetine ulaşip bir süre onunla kaldı ve kendisine yardımcı oldu. Sahil yoluyla tekrar onu geri gönderdi. Hille'nin Arap Emîri Dübeys b. Sadaka cömert, ulu ve yüce biri olup yirmi süvari ile Abdurrahman'ın yardımına geldi. İlk gün yirmi tane donanımlı at, üç yüz elbise, yüz tane kemerli kılıç, yüz tane zırh ve on bin dinar ona gönderdi. Bir defa kardeşi Berke b. Sadaka halifeden kaçıp İsfehbed Alâüddeve'nin yanına geldi. Ona şefaet edip âmânâme yazdı ve para vererek akrabaları ile vilayetine gönderdi. Kaytarmış (Kayıtmış), Sultan'a isyan edince kardeşleri, çocukları ve eşlerini onun yanına gönderdi. Beş yıl onları sınırsız bir şekilde ağırladı. Daha sonra âmân alıp kendisini geri gönderdi.

[128] Nasirüddeve Rüstem b. Ali b. Şehriyâr b. Kârin, meşhur, bilgili ve ünlü idi. Taberistân, Menûçehr ve Feridun döneminde bile onun dönemi kadar kadir, kıymet ve adalet görmedi. Câcrom, Gürgân, Bestam ve Dâmgân'dan Mûkân sınırına kadar onun döneminde her şey yerli yerindeydi. Bâvendî hanedanında sarayda tahta oturan ilk kişiydi. Hüsrev Perviz'den sonra hiçbir padişah onun sahip olduğu zenginliğe ulaşamadı. Kendi döneminde kırk pare altın, mal ve mücevher kaldığını belirttiler. Keykâvus Estendâr, Şehriyâr b. Kârin'e isyan etmek istediği zaman kendi vilayetinin kadısı ile meşveret yaptı. Kadı da kendisine bunun için izin verdi. Şah Gâzî, Rûyân'a gelince her tarafın yakılması emrini verdi. Sultan Sencer'in vefatından sonra yeğeni Süleyman Şah, Sultan Sencer'in kız kardeşinin oğlu ve veliahtı olan Mahmud Han'dan kaçtı. Irak'a sahip olmak için Dervîşan kasabasında Şah Gâzî'ye sığındı. İki ay boyunca her gün o ve maiyeti için meydanın başından sonuna kadar sofralar kurdu. Gîlan, Deyleman ve Taberistân çevresinden yirmi bin adam topladı.

Padişahlık için lazım olan hazine, silah ve ferrâş türünden her şeyi hazırladı ve onu alıp Rey'e götürerek tahta oturttu. Irak ve Azerbaycan emîrleri onun etrafında toplandılar. Rey ve Sâve'yi İsfahbed Şah Gâzî'ye verdi. Sultan Mahmud, artık Şah Gâzî'nin Taberistân'da olmadığını bildiği için Sencer'in bütün emîrleri ile buraya geldi. İki gün içerisinde Rey'den Kûsan kasabasında bulunan Abdere Kalesi'nin önlerine ulaştı ve ordugâh kurdu.

[129] Mahmud Han, Dicân köyünün alt kısmına yerleşti. Bir gece Şah Gâzî, Padişah Kârin'i dört yüz gulâm ve beş yüz Bâvendî ile Türklerin ordugâhına gönderdi. Mahmud Han'ın çadırına kadar ulaştılar ve büyük bir zarar verdiler. Sonraki gün Müeyyed Âyaba ve akrabalarını seçip Sârî'ye giderek yağma yapmalarını söyledi. İsfahbed Şah Gâzî oğlu Şerefülmülûk Hasan'ı Lakeş yolu ile Mehrevân'a gönderdi. Mehrevân kasabasına ulaşınca birbirleri ile karşılaştılar. Mahmud'un akrabalarını bin Türk ile birlikte yakaladılar. Müeyyed Âyaba da birkaç kişi ile hezimete uğradı. Esir edilen topluluk İsfahbed'in yanına götürülünce hepsine teşrifatta bulundu. İsfahbed tanınmış bir kişiyi Mahmud Han'a gönderdi ve ona halkının misafirperver olduğunu, yapacakları bir şeyi ancak kendi izniyle yapacakları söyledi. Mahmud Han, Sencer'in sarayının büyüklerinden olan Aziz Tuğraî'yi Şah Gâzî yanına gönderdi. 20 bin şahî dinarı ve Sultan Mahmud'un Gürgân'a gitmesi üzerine anlaştılar. Şah Gâzî bu meblağı muhassıllarla ulaştıracaktı. Mahmud ayrıldı fakat oraya ulaşınca muhassılları kovdu. Gidin ona altını Zûbîn'e verdiğimizizi söyleyin, dedi. Bu esnada da Horasan'da bir fitne baş göstermişti. Ancak onlar gittiler ve ödeme de yapmadılar. Mahmud Han'ı Taberistân bölgesinde maiyeti ekmek bulamadıkları ve buğdayları kesip dövdükleri için de buğday döven Mahmud olarak adlandırdılar.

[132] İsfahbed Tacülmülûk Ali b. Merdâvîç, Sultan Sencer döneminde babası onu Merv'e göndermişti. Sencer de kız kardeşini onunla nikâhladı. İsfahbed her sabah gelip onu görmeyene kadar saraydan çıkmazdı. Babasından sonra Cehîne Kalesi ve Temîşe'nin dışını ona verdi. Sultan Sencer ölünceye kadar da buralar onda kalmıştır. Süleyman Şah ona sığınmıştı. Dünyada Merdâvîç'ten daha hızlı bir süvarinin olmadığını söylüyorlardı. Polo oyunu sırasında iki tane topu bırakırlardı ve öğlene kadar atı koşturmasına rağmen toplar düşmezdi. Süleyman Şah, Gulpâyegân'da İsfahbed ile iddiaya girdi. Eğer İsfahbed başarısız olursa bin dinar değerindeki Arap atını ve yüz adet elbisesini ona verecekti. Eğer Süleyman Şah kaybederse çok sevdiği

kölesini ona gönderecekti. İsfahbed galip geldi ve Süleyman Şah köleyi onun hizmetine gönderdi.

[133] İsfahbed de hemen gulâmı kendi Arap atına bindirdi ve iki tane daha köle ile Süleyman Şah'ın yanına gönderdi. Horasan'lı şair Enveri bu kaside ve başka bir kaside de onun hakkında şunları söyledi;

Ey savaşta Hz. Ali gibi olan kimse *Ey Tacülmülûk bir ordu ve aslan gibi*
savaşsın

Eserin ikinci cildinde onun cesareti, mürüvveti, fazileti, kemali ve düşüncesi ele alınacaktır. Sultan Mes'ud'un hizmetinde Sâbık-ı Kazvinî adında cesur bir kişi vardı. Irak ve Horasan'da onun adı yiğitlerin başı olarak bilinirdi. İsfahbed onu kandırıp kendi hizmetine getirdi. Bestâm, Dâmğân ve Câcrom'u ona verdi. Bu sınırdaki mühlitler ile cihada girişti. Kazvinî çok cömert bir kişiydi ve bir gün maiyeti için nafaka aradığı ile ilgili bir mektup yazdı. Şah Gâzî büyüklerin yüzlerine baktı ve Sâbık bize bir şey yazdı “o deniz gibidir ve denize ne bahşedilebilir ki” dedi. Ona derhal 20 bin dinar gönderilmesini, ayrıca bir mektup da yazmaları ve bulunduğu her yerin iktasını ona ait kılmasını buyurdu.

Alâüddeve Hasan b. Rüstem b. Ali, onun döneminde kendisinin çok cömert ve üstün bir siyasi akla sahip olduğu herkes tarafından bilinirdi. Bu dönemde onun bu hasletlerinden dolayı efsane ve mitoloji konusu yapıldı. Kibir ve gurur dışında mertlik ve insani özelliklerinden hiçbir eksiği yoktu. Bütün herkesi küçük görürdü ve bu sebeple o ve çevresindeki kişiler tehlike altında bulunurlardı. Onun durumu açıklanacaktır. Bir kişinin fazileti ayıplarını örtmesi için yeterlidir.

Harzemşah Adil İl-Arslan öldüğü zaman Sultan Sâhib Kırân Tekiş Harezm kardeşi Sultaşah Mahmud ile anlaşmayınca İsfahbed'in babası ile olan dostluk ve muhabbetten dolayı annesi ile beraber ona sığındılar. İsfahbed, Temîşe'ye gelip Gılan ve Rey sınırından bütün naibleri ve amîlleri hediyelerle onları karşılamak için gönderdi. Gencine çölünden Espîd Dâristan'a kadar bir fersahlık alana sofraya serdi. Bugüne kadar ilk insanoğlu zamanından şimdiye böyle bir sofraya görülmemişti ve bu da insanlar arasında dilden dile yayıldı. Bu hikâyeyi de başka bir yerde anlatacağım Allah'ın izniyle.

[134] Hüsamüddeve Ebü'l-Hasan Erdeşîr b. Hasan, bu dönemde din ve devlet işleri düzenli bir şekilde işliyordu. Kendisi de güçlü, akıllı, tedbirli ve hâkimane bir kişilik sahibiydi. Onun döneminde insanlar mutlu bir şekilde yaşadılar. Faziletli bir kişiydi ve bu dönemde yaşayanlar güzel bir hayat sürdürdüler. Çevresindeki kişiler de akıllı insanlardı ve kendisi de onların değerini biliyordu. Yaptığı eserler takdire şayan olduğu için insanlar bunu hep konuşurlardı. İçi de dışı da bir olup güçlü bir nur gibiydi. Onun döneminde Taberistân bölgesi Mekke gibi güvenli ve Kâbe gibi de düzenliydi. 571/1175-1176 yılında Sultan Tuğrul b. Arslan Irak'tan Atabeg Muhammed b. İldeniz'in vefatından sonra kardeşi Kızıl Arslan ile anlaşmazlık yaşadığından dolayı Melik Said için bir mektup yazdı.

Kötü kavimler kimseye yardımcı olmadığı zaman

Sen herkese yardımcı olurdu

Senin himmetin karşısında her şey küçüktür

Senin yolun öyle yücedir ki onun karşısında her şey küçüktür

Ondan sığınma talebinde bulundu. Şah Erdeşîr, Lâricân'ın Felûl köyünde bir ordugâh hazırlamıştı. Bütün İsfahbedler, emîrler ve tanınmış kişileri onu karşılamak için Rey'e gönderdi. Kendisi de Lâr'a kadar gitti. O gelince attan indi ve onu Felûl'a getirdi. Onun için bütün padişahlık nişanelerini verdi ve her şeyi ona teslim edip kendisi de çadırda yaşadı. Şehir ileri gelenleri ve Sârî şehri vezirine onun için kale yapmasını yazdılar. Kızıl Arslan bu durumu öğrenince İzzettin Yahya'yı Irak'a Şah Erdeşîr'in yanına gönderdi. Babası ve kardeşi üzerinde çok fazla hakkı olduğunu ve Tuğrul'u eğer kendisine teslim ederse Rey, Sâve, Kum, Kâşân ve Kazvin'i ona vereceğini ayrıca zarar görmemesi için güvenli bir sözleşme imzalayacağını söyledi. Irak, Ârrân ve Azerbaycan'da da Taberistân gibi senin hükmün geçerli olacak, dedi. Şah Erdeşîr de dünya malı için bu tür şeyleri yapmayacağını söyledi. Bir süre sonra Sultan'ı Dâmgân ve Bestâm'a gönderdi. Bu vilayetleri de ona verip maaşının da düzenli bir şekilde verilmesini belirtti. Taberistân'dan da her gün masraflarını karşılamak için bir şeyler gönderdi. Tuğrul tekrardan saltanatı ele geçirene kadar bu durum devam etti.

[166]

3.1.1. Âl-i Keyyûs Hakkında

Taberistân padişahlığı Kubâd b. Pîrûz dönemine kadar Goşnasf hanedanında kalmıştı. Bu hanedan da zamanın geçmesi ile beraber inkıza uğradı. Kubâd bu durumu fark edince Âl-i Bâvend'in ilk bireyi olan Keyyûs'u Taberistân'a gönderdi. Kendisi güçlü ve tedbirli bir kişiydi. Vilayet onunla beraber huzura erişti. Bölge ahalisinin yardımıyla Türkler bütün Horasan'dan çıkarıldı. Şehid Nizamülmülk Hasan b. Ali b. İshak'ın da *Sîyerü'l-Mülûk*'ünde belirtildiği gibi Mazdek b. Bâmdâadân'ın peygamberlik iddiası ortaya atmasına kadar sakin bir ortam vardı. Mazdek'in sinsice Kubâd'a yaklaşması sonucu o da Mazdekî oldu. Kubâd'ın büyük oğlu adil Nûşirevân babasının yanına gidip kendisine muhalefet etti ve bu durum Mazdek'in düşüncelerinin etkisiz bir hale gelmesine kadar devam etti. Kubâd da yaptığı şeylerin cezasını aldı ve Ferî İzzedi¹⁷⁹ ondan uzaklaştı. Kubâd böylece bir köşeye çekildi ve saltanatı mecburen Nûşirevân'a bıraktı. Kubâd'ın artık hükümdar olmadığı haberi Türkistan hakanına ulaştı. Herkes Kubâd'ı eleştirmeye başladı ve hakan bunu fırsat bilip düşmanlığa başladı ve orduyu Ceyhun nehrine getirdi.

Onların evi boşaldı, acaba kimler tarafından doldu

Onların evleri bu dünyada kimseye yakışmaz

[167] Nûşirevân bu durumdan haberdar olunca kardeşi Keyyûs'a bir mektup yazıp elçi gönderdi ve Arap-Acem maiyetini toplayacağını söyledi. Ona da hazırlanmasını ve Horasan'a ulaşınca kendisine katılıp hakanın yaptığı davranışlardan dolayı onu pişman edeceklerini söyledi. Keyyûs mektubu okuyunca derhal Taberistân ahalisini topladı ve Horasan'a gitti. Oradaki cemaati topladı ve hazırladığı ordu ile hakanın karşısına çıkıp onunla savaştı. Kısa süre içerisinde de onu hezimete uğrattı. Ceyhun Nehri'ni geçti ve çok fazla ganimet elde etti. Harezmi'yi ele geçirip Hurşeng adlı akrabasını oraya yerleştirdi. Hindistan ve Türkistan'daki haraçları aldı. Sağ-salim ve zaferle Taberistân'a ulaştı. Güvendiği adamlardan bir kişiyi hediye, ganimet ve mektup ile kardeşi Nûşirevân'ın yanına gönderdi. Mektubun içeriği şöyle: "*Benden kaç yaş küçük olduğunu biliyorsun ve senden yardım almadan hakanı yendim.*

¹⁷⁹ Ferî İzzedi; Antik İran'da Şahların Tanrı tarafından seçildiğine dair yaygın olan inanç. Türklerdeki Kut anlayışına benzer.

Türklerden ve Hintlerden haraç aldım. Senin bu şekilde hükümdar ve benim de sana tabi olmam adil değil. Babamızın taht, taç ve hazinelerini bana bırak ben de istediğin geniş bir ülke veya krallık her ne ise onu sana vereyim". Elçi Nûşirevân'a ulaştı ve mektubu ona arz etti. Nûşirevân bütün Mubitleri¹⁸⁰ hazırladı ve mektubu onlara okudu. Mubitler, Keyyûs'un gereksiz işlerle uğraştığını ve fitne ateşini körüklediğini söylediler. Peygamber *Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem'in* dediği gibi "fitne uyur ve kim onu uyandırırsa ona yem olur" yani fitne her zaman uyur ve kim uyandırırsa onu yer. Nûşirevân kardeşine şöyle cevap yazdı: " *Hükümdarlık yaşla değil, tedbir ve cesaret ile olur. Dünya Allah'a aittir ve padişahlığı kime isterse ona verir. O mülkü dilediğine verir*¹⁸¹. Uzun yıllardır ki saltanat düzeni insanların kalbine bir ağaç kökü gibi yerleşti ve henüz meyve vermedi. Senin padişahlığı sevdiğin gibi ben de onu seviyorum ve ben padişah oldum diye neden padişahlığı benden istiyorsun. İnsan her şeyden vazgeçer ama saltanattan vazgeçmez. Allah'ın yardımı ile bu makama geldiğimi bil ve o isterse seni Nûşirevân'a karşı zelil de eder. Eğer sen akıllı, tedbirli ve hikmetli biri olsaydın hırsın siyah bir kâse gibi olduğunu ve sonunda insanı rezil ettiğini bilirdin. Gurur ve hırs hayvanlara ait bir şeydir. İnsan olan kişi bu duyguların galebe çalmasına izin vermez".

[168] *İçi hırs ile dolu olan* *Hiçbir insan hayra ulaşmaz*

Nûşirevân, kardeşine senin haberin var mı ki babamız ölmeden önce mubitleri topladı ve Allah ile meşveret yaptı. İstişareden sonra saltanat bana bırakıldı, dedi. Nazım:

Sanatkâr insan çok cesurdur

Hiçbir zaman midesinin esiri olmaz

Sanatkâr olmayan kişi tamahkârdır

Mülkün ve başarının sahibidir

Kardeşlik kötülük ile birlikte olmaz

Dünyanın kanunu kardeşin kötü olmamasıdır

¹⁸⁰ Zerdüşt dininde rahip

¹⁸¹ Âl-i İmrân, 3/25.

Kardeşin düşmanlar ile beraber olması doğru değildir. Kardeş iki gözün nuru gibi olmalıdır.

Keyyûs mektubu okuduktan sonra endişelendi ama korkuya kapılmadı. Orduyu hazırlayıp Taberistân'dan çıktı ve Medain'e ulaşınca kardeşi ile savaştı. Nûşirevân onu tutarak hapse attı. Birkaç gün geçtikten sonra onu saraya getirmesi için birini gönderdi ve mubitlerin de duymasını istediği şekilde tövbe etmesini istedi. Nûşirevân böyle bir şey yaparsan vilayeti sana vereceğim, dedi. Keyyûs böyle bir zilletense ölmeyi tercih ettiğini belirtti. Oğlu Şâpûr'u Medain'e yerleştirdi. Türkistan hakanı tekrar Horasan ve Taberistân'a saldırdı. Nûşirevân da orduyu hazırlayıp savaş için gitti. İki-üç bin süvari, yeşil bayrak, savaş aletleri, elbiseler ve sadece gözbebeklerinin ve atlarının dışında her şey yeşil ile örtülmüştü. Nûşirevân'ın ordugâhından geçip Türklerin karşısında durdular. Her iki ordu onlara baktı ve kimler olup nereden geldiklerini anlamadılar.

[169] Hem Türk askerleri hem de Nûşirevân'ın askerleri gelip kim olduklarını sordular ama cevap alamadılar. Nûşirevân endişelendi ve bir anda üç bin süvari hakanın ordusunun merkezine saldırdı. Nûşirevân da kendi askerlerinin ortasından onların ardından saldırdı ve hakanı mağlup ettiler. Savaş bittikten sonra Nûşirevân'ın ordusuna bakmayıp gelmiş oldukları yoldan geri döndüler. Nûşirevân da silahını bıraktı ve onların arkasından koştu. Onlara seslenip kim olduklarını bu merhamet ve katlandıkları eziyetin nereden geldiğini sordu. Eğer insan iseniz sizi tanıyıp mükâfatlandırmak isterim ve eğer cinseniz yine yapamayacağım bir şey yoktur, dedi. Aynı şekilde eğer melekseniz size hamd, sena ve dua da bulunmak istiyorum, dedi. Nûşirevân ne kadar bağırdıysa da onlar hiç duymamış gibi davranıp yüzlerini çevirmediler. Bu durum o kendisini attan aşağı atıncaya kadar devam etti. Allah ve melekler üzerine yemin etti ve dönün de bari kim olduğunuzu söyleyin, dedi. Onlar yüzlerini çevirdiklerinde Nûşirevân'ı toprağın içinde ve yalvarır bir şekilde buldular. Bu hikâyenin konusu şudur ki “Kubâd'ın babası Pîrûz b. Yezdigerd b. Behrâm Gûr b. Yezdigerd el-Esîm Cestovar zamanında daha sonra Sogânîler olarak bilinen Heyatele padişahı ile Ceyhun Nehri ve Belh gölü civarında anlaşma yapılır. Heyatele padişahı anlaşmayı ihlal edip vilayeti yağmalayınca Pîrûz Şah da onunla savaşmaya gider. Ancak Pîruz Şah'a pusu kurup ani bir saldırı ile ordusunu mağlup eder. Pîrûz Şah'ın çocukları ve İran'ın tanınmış kişilerini esir alırlar ve onun da boynunu

vururlar. Pîrûz Şah'ın Kâvâ'nın soyundan olan Sûhr b. Kârin Sevâhir adlı bir erkek naibi vardı. Savaşta kaçan kişiler Sûhr'un olduğu tarafa yöneldiler ve o da bu durumdan haberdar oldu. Çevredeki ahali silah, mal ve hayvanlarla yardım için toplandı. Güçlü bir ordu ile Ceyhun'dan geçti. Soğânî Padişahı Cestuvar onun karşısında duramayacağını biliyordu. İran'da aldığı her şeyi ona geri gönderdi. Şah, Pîrûz'un öldürülmesinden dolayı da pişmanlığını dile getirdi. Mubitler ve büyükler de onun böyle bir iş yapmasından dolayı ona İsfahbed lakabını verdiler. Pîrûz'dan üç tane çocuk kalmıştı. Kubâd, Belâş (Velâş) ve Câmâsb. Babasının katledilmesinden sonra Belâş'ı tahta oturtular.

[170] Câmâsb kardeşinin yanında kalıp ona itaat etti. Kubâd kaçıp Horasan'a gitti ve hakana katıldı. Kardeşinden tahtı geri almak için hakandan yardım talebinde bulundu. Kubâd Rey'e ulaşınca Velâş ölmüştü. Sûhra, Kubâd için askerlerden biat alıp onu tahta oturttu. Birini Kubâd'ın yanına gönderdi ve Türkleri Rey'den geri göndermesini ve onların zararının faydalarından daha fazla olacağını belirtti. Onun da kendisine katılmasını söyledi. Kubâd da söylenildiği gibi hakanın ordusunu geri gönderdi ve adamları ile Sûhra'nın yanına gitti. Sûhra onu tahta oturttu ve hükümdarlığı kesinleşti. Sûhra'nın dirayet ve tedbirinden dolayı herkes Kubâd'a itaat etti. Sûhra'nın vefası, akli ve dirayeti gün geçtikçe mertebesini arttırdı. Kıskanç kişiler bir fırsatını yakalayıp onun hakkında Kubâd'a dedikodular anlattılar. Sûhra sahip olduğu dokuz çocuğu topladı ve Taberistân'a gitti. Kubâd da takip etmeleri için birkaç kişi gönderdi ve onu öldürdüler. Sûhra'nın çocukları da Taberistân'dan çıkıp Bedahşan'a gittiler ve oraya yerleştiler. Kubâd ölünce Nûşirevân tahta oturdu. Nûşirevân her zaman babasının Sûhra'nın hakkını vermediğini ve ona iyi davranmadığını düşündü. Dünyanın her tarafında Sûhra'nın çocuklarını aradı ve onları getireni mükâfatlandıracağını söyledi. Bu haber onların kulağına gitti ancak buna rağmen nerede olduklarını söylemediler. Meydana gelen bir savaş devam edene kadar bu durum sürdü. Bu savaştan dolayı Nûşirevân ordusunu onların bulunduğu yere çekti. Onların askerleri hazırlandı ve Nûşirevân'ı yenilgiye uğrattılar. Kendisi de toprağın içine düşmüş bir haldeydi ve onu böyle görünce attan inip yanına geldiler ve diz çökerek secdeye kapandılar. Biz senin hizmetkârın Sûhra'nın çocuklarıyız, dediler. Nûşirevân da mutluluktan dolayı kaçan askerlerini affetti ve onları da kendisi ile getirdi. Sûhra'nın çocukları ile Horasan ve Ceyhun civarındaki yerleri düzene

koydu. Onlara şimdi ne muradınız varsa söyleyin, dedi. Eğer vezirlik istiyorsanız vereyim ve eğer komutanlık istiyorsanız onu da teslim edeceğim, şeklinde belirtti. Onlar da kıskançlıktan dolayı babamızın başına gelenlerin kendi başımıza da gelmemesi için makam-mevki istemiyoruz, dediler. Nûşirevân da o zaman sizin için bir kale yapacağım ve rahat yaşamaları için de çocuklarınızın maişetini karşılayacağım, dedi. Büyük kardeş Zermher, Zâbulistân'ı seçti. Küçük kardeş Kârin de Âmül, Lefûr ve Fîrîm'i istedi. Nûşirevân kendisi de onun hizmetinde Taberistân'a gitti ve Temîşe sınırında bir süre tahta oturup orayı bayındır hale getirdi. Her tarafa bir reis gönderdi ve burayı da Kârin'e teslim edip Medain'e gitti.

[171] Kârin'i Taberistân İsfahbed'i olarak adlandırdılar. Bu zamana kadar Kârinvend olarak bilinen Esterâbâd ve Lefûr emîrleri onun soyundan idiler. İbn İsfendiyâr kitabın son kısmında Taberistân ehli olan Bâvendîlerin, Kârinvendlerin, Lâricânvend'in, Lâricân Merzban'ın, Estendâr'ın, Dâbûların, Kelâyic'in, Elsân'ın, Saîduların, Eblânmahân'ın, Emîrkâ'nın ve Kebûd Câme'nin neden bu unvanları aldıklarını açıklayacağını belirtti. Özetle Nûşirevân kendi döneminde Taberistân'ı bu şekilde idare etti. Bu zamana kadar hiç kimseye Taberistân bölgesini bu kadar uzun ve geniş ölçüde vermedi. Bu durum Nûşirevân'ın ölüp oğlu Hürmüzd'ün başa geçmesine kadar devam etti. Hürmüzd on iki yıl saltanat sürdü. Keyyûs'un oğlu Şâpûr onun zamanında öldü. Ayrıca oğlu Bâv'da Hüsrev Pervîz'in hizmetini yaptı ve onunla Rum'a gitti. Behram Çübîn savaşında önemli etkileri oldu. Hüsrev Şahinşah olduğu zaman İstâhr, Azerbaycan, Irak ve Taberistân'ı Bâv'a verdi ve onu büyük bir ordu ile gönderdi. Bâv, Taberistân'dan geçti Horasan ve Harezm'e ulaştı. Tatar çöllerine kadar bütün Türkistan ona ait oldu. Kûbad olarak adlandırılan uğursuz Şurîye babasını öldürdükten sonra Bâv'ın Medain'deki evini harap etti. Bâv'ın bütün mal-mülkünü yağmaladı ve onu zelil etti. Bâv'ı İstâhr'a gönderdi ve onu hapsetti. Şirûye'de kısa bir süre sonra cezasını gördü ve dünya ona vefa göstermedi. Azermidûht'u tahta oturtular. Peygamber Sallallahu Aleyhisselam şöyle buyurdu: Vay o milletin haline ki yöneticisi kadındır. Peygamber Medine'ye ulaşmıştı. İran'ın ileri gelenleri Azermidûht'a Bâv'ı sarayına çağırmasını ve ona ordu vermesini söylediler. Bâv'a bir mektup yazdılar. Bâv'da akılsız ve istikrarsız kişilerin kadınlara hizmet edeceğini söyledi. Bâv, Yezdigerd b. Şehriyâr saltanata ulaşıncaya kadar ateşgede'de ibadet ile meşgul oldu. Yezdigerd, Acem padişahlarından idi. Ömer,

Arapların kendisini okçu olarak örnek gösterdiği Sa'd b. Ebî Vakkas'ı İslâm ordusu ile Kadisiye'ye gönderdi. Acem'in komutanı olan Rüstem Hürmüzd, Sa'd b. Ebî Vakkas'ın karşısına çıktı. Tarih kaynakları ve Şahname'de bu bilgiler yazıldı. Yezdigerd, Bâv'ı İstâhr'dan getirdi ve ona mal-mülk ve ikta verdi. Yezdigerd Araplardan korktuğu için Bâv'ı yanından uzaklaştırmadı. Bâv, Taberistân'da her zaman onun yanındaydı. Bâv, Gavbere'yi çağırdı ve bütün vilayeti ele geçirdi.

[173]

3.1.2. Taberistân'da Bâv'ın Saltanatı ve Yönetimi Hakkında

İslâm ordusu Yezdigerd'i hezimete uğrattınca o Rey'e gitti ve Bâv'da onunla birlikteydi. Bâv, Taberistân yolundan geçip atası Keyyûs'un inşa ettiği Kusan Ateşgede'sini ziyaret etmek için izin istedi. Gürgân'da kendisine katılacağını söyleyince Yezdigerd izin verdi. Bâv'ın ateşgedede kalması uzayınca Yezdigerd'in vefat haberi ve Mâhuyî Surî'nin yaptığı hainlik ona ulaştı.

Aciz dil ile bu konu hakkında nasıl konuşulur

O zaman susmak gerek ve susmak en güzeldir

Ne mutlu ve huzurlu günler kalır

Ne de zor ve sıkıntılı günler kalır

Hayat çok kısadır

Bu yüzden çok düşünüp acı çekmeye gerek yok

Sen Feridun'dan daha fazla değilsin

Perviz kadar da güçlü değilsin

Yezdigerd'e dikkatle bak

Bu dünya ne yaptı ona

Şöyle rivayet edilmiştir ki Yezdigerd İslâm ordusuna yenilince Horasan'a gitti. Onun Keyhüsrev, Hürmüz ve Şah Gâzî adında üç oğlu vardı. Onları Taberistân'a gönderip

bölgeyi onlar arasında paylaştırdı. Yezdigerd'in geliş haberi Horasan'daki naibi olan Mahuyî Surî'ye ulaşınca büyük bir ordu topladı ve onun üzerine gitti.

[174] Özetle Yezdigerd yenildi ve Eski Asya (Maveraünnehr) bölgesine kaçtı. Bir kişi tesadüfen onu tanıdı ve bunu Mahuyî Surî'ye ulaştırdı. Onu öldürmesi için hemen birini gönderdi. Mahuyî Surî'de İslâm ordusuna yenilince Hakan'a sığındı. Hakan da kendi hükümdarını öldüren birinin yarın benim hakkımda ne yapar düşüncesi ile onun öldürülmesini emretti. Ama Bâv saçını tıraş edip Kûsân civarındaki ateşgedeye yerleşti. Türkler bütün Horasan ve Taberistân'ı harap ettiler. Irak cihetinde de Ömer'in ordusu, İmâm Hasan b. Ali, Abdullah b. Ömer el-Hattâb, Huzeyfe el-Yemânî ve Kasım b. Abbas, Malik Eşter ile büyük bir orduyla Âmül'e geldiler. Onların ordugâh yerleri hala mevcut olup Mâlike Deşt olarak adlandırılmaktadır. Taberistân ahalisi yaşanan bu durumdan bıktı. Bu sebeple herkesin itaat edebileceği ve itaat etmekten utanmayacağı büyük bir hükümdar seçmeyi kararlaştırdılar. Bâv'dan başka kimsenin olamayacağını belirttiler. Onun yanına gittiler ve bu durumu ona anlattılar. Bâv'da vilayetin kadın ile erkeklerinin can ve mallarıyla tam bir itaat şartını ileri sürerek kabul edeceğini söyledi. Bunun üzerine ateşgede'den çıktı ve vilayeti düşmanlardan temizledi. On beş yıl hükümdarlık yaptı. Bir gün Şârmâm'da Velâş sırtına bir kargı ile vurup öldürdü. O daha sonra sekiz yıl hükümdarlık yaptı. Bâv'dan sonra Sûhrab isimli küçük bir oğlu ve yaşlı annesi kaldı. Anne ve oğlu Sârî'de Dezanger köyünde bir bahçivanın evinde saklandılar. Kûlâ halkı dışında bütün Taberistân ahalisi Velâş'a biat ettiler. Bir komutan olan Horzâd Hüsrev bu bahçivanın evinde sekiz yaşında bir çocuk gördü ve onu gözetledi. Bu çocuğun kim olduğunu sordu. Onlar da bizim çocuğumuzdur şeklinde cevap verdiler. Horzâd inanmadı ve doğru söylemeleri için zorladı. Horzâd çocuğu ve annesini alıp Kûlâ'ya götürdü. Kûlâ ahalisi onun etrafında toplandılar ve Kârin Dağı halkının da desteğiyle elli bin kişilik orduyla ani bir saldırı ile Velâş'ı öldürdüler. Sûhrab'ı Pîrîm'e götürüp tahta oturtular. Tâlyûr köyünün üst kısımlarında Kûzâ Kalesi'nin girişinde onun için saray, hamam ve meydan yaptılar.

[175] İsfehbed Şervîn onu daha da genişletti. Onların kalıntıları hala mevcuttur. Ayrıca Melik Said Erdeşîr beni bir iş yapmak için o kaleye gönderdi ve oradakiler o eserleri bana tek tek gösterdiler. O tarihten şuana kadar hiçbir Padişah ve Sultan onlara saldırmadı. Alevî Seyyidleri, Gâvbâre ahalisi, Deylemliler, Âl-i Büveyh ve

Âl-i Veşmgîr onlar üzerinde galibiyet sağladılar. Abbasîler de onların vilayetine ordu gönderip zarar verdiler. Ama sonunda yine onlar galip geldi. Kalabalık bir hanedana sahiptiler. Taberistân bölgesinde Pîrîm'den Sârî'ye ve Sârî'den Gürgân'a kadar Lakeş yolunu yapan ve aynı zamanda dinar darp eden ilk kişi İsfehbed Şervîn idi.

3.2. BÂVENDÎ MELİKLERİ (Asıl Kısım)¹⁸²

[21] Mübarek Bâvendi hanedanı; heyetlerin uğrak yerleri, saygınlığın ve cömertliğin merkezi, yardıma muhtaç olanların yardımcıları ve miskinlerin sığınağıydı. Hüsrev Perviz'in hizmetinde olan Bâv, “İspehped/İsfehbed” ve “Mülûku'l-Cibâl” lakapları ile tanınırdı. Bâv, Hüsrev Perviz ile birlikte Rum topraklarına giderek burada savaştı ve bu savaşlarda önemli başarılar elde etti. Böylece İstahr, Azerbaycan, Irak ve Taberistân'da¹⁸³ Hüsrev Perviz'in naibi olarak görev yaptı. Arap ordusu ile Türk askerlerinin bölgedeki zaferinden sonra Taberistân'a gitti ve bölge ahalisi ona sığındı. Böylece Taberistân halkının can ve mal güvenliğinden sorumlu olup Taberistân meliki olarak tayin edildi ve halkının hâkimi oldu. Şârman'da, Valâş isimli birinin haince sırtına bir kargı ile vurup onu öldürmesine kadar on beş yıl padişahlık yaptı. Sürhâb b. Bâv yaşlı annesi ile Sârî vilâyetinin bir köyünde gizlendi. Kûlâ halkının dışında bütün Taberistân ahalisi Valâş'a biat etmişlerdi. Horzâd Hüsrev, Kûh-e Kârin halkının yardımıyla onu Kûlâ'ya götürdü. Elli bin kişilik ani bir gece saldırısı ile Valâş'ı öldürerek Sürhâb'ı Fîrim'e götürüp padişahlık tahtına oturtular.

[22] Bu tarihten sonra Fahrüddeve'nin öldürülmesine kadar Alevî liderlerinin, Gâvbâra hanedanının, Âl-i Kârin, Âl-i Büveyh ve Âl-i Veşmgîr'in, Bâvendî hanedanlığı üzerinde galebe çalmasına karşın hiçbir hükümdar onların şöhretlerini ortadan kaldırmaya kuvvet yettirmede. Her koşulda izzet ve kudretlerini muhafaza ettiler.

Mihr Merdân b. Sürhâb da bu dönemde yaşadığı ancak kısa bir süre iktidarda kaldıktan sonra vefat etti. Oğlu Sürhâb b. Mihr Merdân da babasından önce öldü. “Mülûku'l-

¹⁸² Bu kısım kitabın 2. cildinde yer alıp düzenli şekilde Bâvendileri anlatmaktadır.

¹⁸³ Eski Pehlevî sikkelerinde Tapurstân, İslâm kaynaklarında ise Taberistân adıyla anılan bu bölge XIII. yüzyıldan itibaren de Mâzenderan ismini almıştır. Kuzeyindeki Hazar Denizi kıyılarından başlar ve asıl İran platosundan Elburz Dağları ile ayrılır. Sâsânîler devrinde “ispehbed” unvanını taşıyan valiler tarafından yönetilen Taberistan, dağlık ve ormanlık yapısından dolayı İran coğrafyasında İslâm fetihlerinin en zor ilerlediği bölgelerden biri oldu. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Osman Gazi Özgüdenli, “Taberistân”, *TDVİA*, Cilt. XXXIX, İstanbul 2010, s. 322-323.)

Cibâl' lakaplı Şervîn b. Sürhâb, Vandadhürmüz'ün muasırı idi. Vandadhürmüz ile anlaşarak bütün Arap emîrlerini Taberistân'dan çıkardılar.

Şehriyâr b. Şervîn, Vandad'ın oğlu Karîn ile birlikte Harun Reşid'in muasırı idi. Şehriyâr, rehine olarak Şervîni Abbasi halifesi Harun Reşid'in yanına göndererek ona bağlılığını bildirmişti. Ondan sonra Cafer b. Şehriyâr b. Şervîn, Cibâl'in meliki oldu ve onu müteakiben İsfehbed Karîn b. Şehriyâr Cibâl'in meliki oldu. Halife Mu'tasım zamanında, 227/842 yılında Daî Kebîr döneminde İslamiyet'i kabul etti. Bu dönemde Daî, İstândâr Bâdüsânî'yi bütün vilayeti yakması için İsfehbed Karîn b. Şehriyâr'ın üzerine göndermişti. Ancak İsfehbed Karîn, Bâdüsân'ın arabuluculuğuyla Daî ile anlaştı. Oğulları Mâzyâr ve Sürhâb'ı, rehine olarak Dâi'ye gönderdi. Ancak Dâi Kebîr ile muasır olan Sürhâb b. Karîn de çok fazla yaşayamadı. Rüstem b. Sürhâb, Dâi Kebîr'in muasırı idi. Dâi, gidişatlarının kötü olmasından dolayı Deylemlilerden bin erkeğin el ve ayaklarını kesince diğerleri kaçıp İsfehbed Rüstem'e sığındılar. İsfehbed Rüstem de Daî ile muhalefet edince Kumeş'e gitti ve Daî'nin naibi olan Seyyid Kasım'ı rehin alıp Şahîd Zahzermecri'ye gönderdi. İsfehbed, Kumeş'i ele geçirdi. Dâi Muhammed b. Zeyd'in İsfehbed ile ilişkileri kötü olunca İsfehbed, Horasan emîri Râfi b. Herseme'ye katıldı ve birlikte Mâzenderân'a saldırdılar. Böylece Deylem ve Rûyân'ın bütün şehirlerini harap ettiler. Dâi, Deylem'e kaçmıştı. Râfi tekrar Horasana dönünce Amr b. el-Leys ile çatıştı ve ondan kaçarak Gürgân'a gitti. Dâi ile anlaştı ve İsfehbed Rüstem'in yanına birini gönderip Dâi ile samimi bir şekilde barış yapmadığını ve birbirlerine katılmalarını belirtti.

[23] İsfehbed Rüstem, Esterâbâd'a¹⁸⁴ gitti. Râfi, İsfehbed'i sofranın üzerindeyken tutuklayıp zindana attı. İsfehbed 282/895 yılında vefat edene kadar zindanda tutuklu kaldı. Bundan sonra Şervîn b. Rüstem Cibâl'in meliki oldu ve Seyyid Nasır Kebir ile anlaşma yaptı. Bu gelişmeler Mâkân b. Kâkî döneminde yaşandı.

İsfehbed Şehriyâr b. Şervîn, Hasan b. Büveyh zamanında da El-Cibâl hâkimiydi. Kendisinin çeşitli eserleri mevcuttu. Bazı zamanlarda Veşmgîr b. Ziyâr ile

¹⁸⁴ Doğu Mâzenderan (eski Hyrcania, Cürçân) bölgesinde, Hazar Denizi'nin güneydoğu ucundan 35 km. uzaklıkta Karasu'nun bir kolu üzerinde kurulmuştur. Hazar Denizi'nin güneydoğu köşesinde bulunan lagün de Esterâbâd veya Gürgân körfezi olarak anılır. Şehrin ismi ve ilk tarihi hakkındaki bilgilerin önemli bir bölümü efsanelerden ibaret olup eski kaynaklarda Esterâbâd isminin, Zerdüştdininde yıldızların kutsal sayılmaları sebebiyle "yıldız" anlamına gelen sitâreden veya "katır" anlamındaki esterden, yahut Sâsânî hükümdarlarından Erdeşîr-i Dirâzdest'in yahudî asıllı karısı Ester'in adından geldiği rivayet edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Tahsiz Yazıcı, "Esterâbâd", *TDVİA*, Cilt. XI, İstanbul 1995, s. 437-438)

anlaşmalar yapmıştı. Şervîn b. Şehriyâr'ın oğlu da Veşmgîr'in muasırı idi. Şervîn, Elburz ve Zagros bölgesinde babasının halefiydi ancak Şehriyâr'dan önce öldü. Şehriyâr uzun bir süre yaşadı.

[29]

3.3. ALİ BÂVEND'İN İKİNCİ DÖNEM İSTİLASI

3.3.1. Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn

Babasının halefi olan Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn; akıllı, cesur ve kararlı bir kişi idi. Kûhistân'ın bütün muhkem kalelerini ele geçirmişti. Bu dönemde Taberistân'da bulunan ve oldukça zayıflayan Alî Veşmgîr'den herhangi bir emare kalmadı. Hüsâmüddevle'nin güçlendiği bu dönemde Melikşah b. Alparslan büyük komutan ve dünya padişahı oldu. Melikşah, Horasan, Irak, Azerbaycan, Kirmân ve Fârs'da hâkimiyet sağladıktan sonra Şam vilayetine gitti. Burayı ele geçirip bölgede gaza ve harplerle meşgul oldu.

Rey'de karışıklıkların çoğaldığı, mezheplerin arttığı, batıl inançların yaygınlaşmaya başladığı bir dönemde Hassan Sabbah liderliğinde bâtını olarak adlandırılan bir grup ortaya çıktı. Bu grup zahirî ve bâtını hile ve kötülük ile dolu olan hurafelerden yararlanmışlardır. Bâtınilerin amacının insan aklını ve görüşünü kötüye kullanmak olduğu belirtilmiş ve “*Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinin üzerinde perdeler vardır. Büyük azab onlar içindir*” ayeti onlar için misal verilmiştir.

Hasan Sabbah bölge halkını kendine bağlayarak Damgan'a ve daha sonra Fîrim'e oradan da Şehriyârkûh'a gitti. Böylece gizli olan davetini açığa vurdu. Demavend ve Rey yoluyla Kazvin'e giderek buradaki halkı da davetine icabet ettirdi. Bu dönemde asıl adı İlah Amud olan Alamut Kalesi'ne Alevi Mehdi isimli bir Daî gönderildi. Hasan Sabbah onu ve kavmini hile ile kendisine bağladı. Aleviler bilge insan Hasan Sabbah'ın düşüncelerini kabul ettiler. Hasan Sabbah, Deylem ve Aşkur'a giderek davetini bu bölgelerde sürdürdü.

[30] Özet olarak Alamut ve ona yakın olan yerler hakkında abartılarda bulunurdu. Alevî'nin elinden bir şey gelmediği anlaşılınca onu kaleden çıkardılar. Hasan Sabbah'ın gizli davetini kabul eden Damgan ve Gerdkûh'un muzaffer liderine kalenin üç bin dinarlık değerinde beratını verdiler. Gösteriş sahibi Hasan Sabbah

herkes için şöyle kısa ve güzel mektuplar yazdı; üç bin dinar olan Alamut'un parasını Alevîye gönderdim. Selam Muhammed Mustafa üzerine olsun Allah bizim için en iyi vekildir. Özetle Alevî beratı aldı ve muzaffer liderin büyük bir adam olduğunu, Naib Emîrdad Habeşi b. Tontak'ın onun bir mektubuyla nasıl para vereceğini düşündü. Bir süre sonra bunu denemek için muzaffer liderin yanına gitti ve beratı verdi, muzaffer lider Hasan Sabbah da hemen onu öperek kendisine altın verdi.

Hasan Sabbah, Alamut'da istikrarı sağladıktan sonra Daîleri dünyanın dört bir yanına göndererek davetini açığa vurmaya başladı. Kendisi de dar ve zayıf görüşlü olan kişilere davette bulunarak onları yoldan çıkardı. İblisvari bir şekilde fırsat bulduğu zaman davete başlar ve kale yapmak için uygun olan her yere kale yapardı. Sultan Celaleddin Melikşah kaleyi kuşatmak için bir-iki defa bölgeye ordu gönderdi. Bu dönemde Melikşah'ın veziri olan Nizamülmülk, Hasan Sabbah ve takipçilerinin yapmış olduğu yapıların İslâm için fitne oluşturduğu düşüncesinden dolayı ona karşı mücadele başlattı. Bâtinîlerle mücadele etmek ve onların kökünü kazımak için askerlerini hazırladı. Bunun üzerine Hasan Sabbah, büyük bir avla tek hamlede Nizamülmülk'ü öldürmek için planlar yapmaya başladı. Bu olay Hasan Sabbah'ın şöhretini daha da arttırdı. Gururlu, hileli ve saçma ifadelerle Daîler için beyanı kaide haline getirdi. Ebu Tahir Errânî isimli biri m. 1092 yılında Nihavent sınırlarında Sahne isimli yerde iftardan sonra sufi kılığında Nizamülmülk'ün korumalarının yanına gelerek haremine girdi ve keskin bir bıçakla saldırıp onu öldürdü. Nizamülmülk fedailerin öldürmüştüğü ilk kişiydi.

[31] Nizamülmülk'ün öldürülmesine üzülen Celaleddin Melikşah, bu asi grubu ortadan kaldırmayı düşünse de ömrü buna yetmediği için ertelenmiştir.

ALİ BÂVEND'İN İKİNCİ DÖNEMİ

3.3.2. Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn

[34] Bir gün, divândan ve saltanat makamından Nizamülmülk'e içtihad sahibi, yiyip içmeyen ve konuşmayan bir sufînin kaç gündür sarayda olduğu haberini veren bir mektup yazıldı. Nizâmülmülk o kişiyi görmek için hemen yanına getirilmesini belirtti. Nizâmülmülk, Hasan Sabbah'dan kendi yanına gelmesini istedi ve Hasan Sabbah'ı onun yanına getirdiler. Ancak Hasan Sabbah, Nizâmülmülk'e selam vermedi. Buna karşı Nizâmülmülk kalkarak ona selam verdi. Ardından onu

kucaklamak istedi ancak eliyle vezire engel olarak kendisinden uzak durmasını yoksa marifetinin onu yakabileceğini söyledi. Bunda uğursuzluk gören Nizamülmülk, Hasan Sabbah'ın boynuna birkaç sile vurarak onu yanından uzaklaştırdı. Hasan Sabbah oradan Alamut'a gidip davetini açığa vurarak mülhitleri İsfahan'a gönderdi. Bundan sonra Hasan Sabbah, yüce makam sahibi Hâce-i Bozorg'u öldürttü ve bu dönemde Melikşah da öldü. Melikşah öldükten sonra Sultan Muhammed b. Melikşah ve kardeşi Berkyaruk arasında anlaşmazlık çıktı. Bu dönemde mülhitler dağların zirvelerine yerleştiler ve onların fitne ateşi yükselmeye başladı. Kaleler yaptılar ve düşüncelerini her tarafa yaydılar. Muhammed ve Berkyaruk arasındaki mücadele sürekli devam etti. Sonunda Berkyaruk öldü ve saltanat Muhammed'e kaldı. Sencer, Muhammed'in öz kardeşidir. Muhammed, kardeşi Sencer'i fedailer ile mücadele için Horasan'a gönderdi ve ilk olarak İsfahan şehrinin dışında bulunan Ateşkûh Kalesi'ni ele geçirdi, 1000'e yakın mülhiti öldürdü. Mülhitlerin bulunduğu bütün kalelere boyun eğdirdi. Liderlerinin bulunduğu ve hüküm sürdükleri her yeri alarak oralara kendi adamlarını tayin etti. Daha sonra İsfahbed Şehriyâr b. Karîn'e hizmetine gelmesini, şayet aksi harekette bulunarak kendisine muhalif olup kaçarsa vilayetini ondan alacağına dair haber gönderdi. İsfahbed, Sultan'ın mesajını duyduğu zaman böylesi mesajlara boyun eğmenin kendisine yakışmadığını, eğer Sultan yanına gitmemi istiyorsa bunu padişahlık lütfu ve yüce bir karakterle yapması gerektiğini, ancak vilayet merkezinin burada kurulu olduğunu belirtti.

[35]

3.3.3. İsfahbed Şehriyâr'ın Sungur İle Savaşı

Elçi, Sultan'ın yanına gittiği zaman hicretin 50./1101. yılı idi ve Sungur Buharî isimli bir emîri 5 bin süvari ile Mâzendarân'a gönderdi. Lâricân¹⁸⁵, Rûyan ve Âmül valilerine Sultan'a katılmaları için mektuplar yazdı. Sungur Buharî, Lâricân yoluyla Âmül'e ulaştı. Âmül'ün ve bölgenin yetkilileri yalın ayak ve başı açık bir şekilde Sungur Buharî'nin huzuruna gelerek: "Râfizîleri öldürmek için Sârî'ye geleceğini söylediler". Lâricân ve Rûyân'ın büyükleri ona destek verdiler. Hazar denizi sahili yoluyla Sârî'ye gitmeye karar verdiler ancak İsfahbed'in bu durumdan haberi vardı. Âl-i Karîn'den biri olan Emîr Mehdi Lefûr, Şehriyâr-kûh'un emîrlerini, önde

¹⁸⁵ Mâzendarân bölgesinde Âmül'ün ilçelerinden olan Lâricân bölgenin en güneyi ve Elburz sıra dağlarının Kuzey eteklerinde yer almaktadır.

gelenlerini İrem/Arem’de İsfahbed’in hizmeti için bir araya getirip Sârî’de savaş yapmak amacıyla anlaştılar ve Sârî’ye giderek hisarları onardılar. Sungur Buharî ordusuyla Etrabon’a geldi. İsfahbed başına siyah bir külâh takıp bir mendil ile onu sardı ve Sârî kapısına gidip hangi yiğit bu orduyu yenebilir, dedi. Necmüddeve Karîn hızlı bir şekilde attan inerek kapıyı açmalarını emretti ve çıktı. Ondan sonra oğlu olan Fahrülmülûk Rüstem çıktı. Hüsâmüddeve’nin dört yüz Cîlî/Gîlânî adamı vardı. Bütün bu adamların hepsi kalkan ve beyaz bayraklarla çıkıp Sungur Buharî’nin ordusunun önünde dizildiler. Daha sonra Ferâmerz b. Şîrzâd süvarileriyle çıktı. İsfahbed Şerefüddin Hüsâmüddeve savaş günü Sungur Buharî’den ayrılıp kendisine katılması için Bekçerî adındaki biriyle anlaştı. İsfahbed emîrlerinden Kaçgar’a gulâmlarıyla Necmüddeve ve Ferâmerz b. Şîrzâd’a yardım etmesi için komut verdi. Kaçgar, gulâmlarıyla yürüyüşe geçip ordunun ön safına yerleştiği sırada Bekçerî adamlarıyla ona saldırdı. Ancak birbirlerine yakınlaştıkları zaman İsfahbed’in hizmetine girdiler. İsfahbed, Bekçerî’yi kucakladı, ona güzel vaatlerde bulundu ve hızlı bir şekilde kendi adamlarıyla onu saraya gönderdi. Bekçerî’ye güzel bir ziyafet verilmesini emretti. Daha sonra Necmüddeve Karîn, kendi ordusuyla Sungur Buharî’ye saldırdı.

[36] Her iki taraftan çok kişi öldü ve yaralandı. Bazıları Durî, Kehmûr ve Gengan barajında kaldılar. Daha sonra hepsi sudan çıktılar ve onların bağırıtı sesleri Sungur Buharî’nin ordugâhına ulaştı ve bu nedenle Sungur Buharî’nin ordusu diğer taraftan da kendilerine saldırıya gelen bir ordunun geldiğini düşünüp hezimete uğradılar. İsfahbed Necmüddeve onların ardından giderek bazılarını öldürdü ve bazılarını da esir aldı. Âmül’ün ileri gelenleri ve büyüklerinden ne kadar piyade varsa hepsini esir aldılar ve Sârî’ye, İsfahbed Şehriyâr’ın yanına götürdüler. Onların ordugâhlarından misli görülmemiş miktarda yüklü bir ganimet elde ettiler. İsfahbed Şehriyâr ganimeti orduya dağıttı ve esir alınan kişilerin öldürülmemesi ve serbest bırakılmasını emretti. Sârî halkı Âmüllüleri küçük düşürerek şehirde dolaştırdılar. Hepsinin alınlarına “Muhammed Ali” isimlerini dağılayarak serbest bıraktılar. İsfahbed, sınır güvenlikçilerini, çevredeki askerleri ve onun yardımına gelmiş olan herkese teşrifatta bulundu ve evlerine dönmeleri için izin verdi. Sungur Buhari, Gürgân’a ve oradan da İsfahan’da bulunan Sultan’ın huzuruna gitti. Biz bu vilayette lütuf ve anlaşmanın dışında maiyet ve süvari ile bir şey kazanamayacağız, dedi. Sultan bir kez daha elçileri gönderdi. Sungur Buharî’ye onunla savaşması talimatı vermediğini bildirip

olanlardan dolayı ona karşı kötü bir düşünce taşımadıklarını, bir çocuğunun yanlarına gönderilmesini ve kendi çocukları ile büyümesini istediğini söyledi. Elçiler, Hüsâmüddeve'nin yanına gidip Sultan'ın mesajını ona ulaştırdıkları zaman İsfahbed, bu durumu Sultan'ın onları koruyacağına dair yemin etmesi şartıyla kabul ettiğini bildirdi. Elçiler, Sultan'ın yanına dönüp bu konuda anlaşma yaptıktan sonra tekrar İsfahbed'in yanına döndüler. İsfahbed kendi çocuklarını hazırlayarak Sultan'ın mesajını onlara okudu. Sultan'la aralarında husumet olduğunu, onun emîrlerini öldürdüklerini, bunlara rağmen bizimle yakınlaşmayı ve onlarla ilişki kurmayı kabul ettiğini söyledi. Çocuklara hanginiz onun hizmetine girmek istiyorsunuz, diye sorduğunda çocuklardan hiçbiri bu soruya cevap vermedi. Necmüddeve Karîn de onun önemli adamlarını öldürdüğünden dolayı Sultan'ın yanına gidecek yüzünün olmadığını söyledi. Sonunda İsfahbed Alâüddeve Ali b. Şehrîyar kalktı ve yeri öperek şöyle dedi: “Ben padişahın kölesiyim” bu hizmeti kabul ediyorum. İsfahbed onu yücelterek hazırladı ve 1000 atlı, 2000 yayayı kuşattı.

[37] “Müntehî” isimli mütedeyyin bir seyyidi onun atabeyi yaptı. Sârî'den Firîm'e kadar oğlu ile gidip Aserân ve Simnân yoluyla onu gönderdi. Bu tarihte Üstünavend Kalesi ve aynı şekilde Damgân'daki Mansurekûh Kalesi İsmâîli mülhitlerinin elinde idi. Mülhit büyükleri tesadüfen Mansurekûh'tan Damgân'a gelmiş idiler. Kaçgar onlara saldırınca savaş gerçekleşti. Mülhitlerden birçoğunu öldürdü ve oradan Alâüddeve Ali'ye katılarak onun hizmetine girdi. Hüsâmüddeve'nin onun üzerinde hakkı olduğundan dolayı bir süre kendisine hizmet verdi ve maiyetine katılarak İsfahan'a gitti. Sultan bu durumdan haberdar olunca melikler ve ileri gelenleri Alâüddeve Ali'yi karşılamaya göndererek saraya kendi yanına getirtti. Sonraki gün onu yanına alarak kucaklayıp öptü ve sağ tarafına oturarak babasının durumunu sordu ve ona öğütte bulundu. Bir sonraki gün onu polo meydanına götürdü ve oradan şarap meclisine gitti. Herkes Alâüddeve Ali'nin davranışlarını ve konuşmalarını beğendi sonraki gün ava gitti ve ona ok atmasını emretti. İsfahbed ok attı, böylece Sultan ona arzun nedir? diye sordu. Alâüddeve Ali de: *Ben buraya bir talebi yerine getirmek için gelmedim, yalnızca Sultan'a hizmet etmek ve babamın rızası için geldim*, dedi. Sultan'ın yakınları Alâüddeve Ali'yi Sultan ile akrabalık yapması için teşvik ettiler. Ancak kardeşi Necmüddeve Karîn'in korkusundan dolayı yapamadı. Sultan'a bu teşrifatı kendisinin hak etmediğini ve büyük abisinin hakkı olduğunu söyledi. Bu sebeple de Sultan bu durumu beğendi ve kendi kız kardeşini

Necmüddele Karîn ile evlendirip onu büyük bir tören ile gönderdi. Lâricân yoluyla Âmül'e ulaştığı zaman lakabı Bahâüddele olan Emîr Hasan b. Muhammed, bütün kadılar, büyükler ve şehrin ileri gelenleriyle onu karşılayarak elbise ile altın dağıttılar. Şehriyârkûh'a haber ulaşana kadar on gün Âmül'de dinlendi. Şehriyârkûh'un büyükleri Âmül'e gittiler ve hoş karşılayarak onun hizmetinde Sârî'ye geldiler. İsfahbed babasının hizmetine geri döndü. Babası onu gördüğü zaman Allah'a şükretti ve ondan durumunu sordu. İş bittikten sonra kardeşi Karîn'in yanına gitmesini ve ona hizmet etmesini söyledi. Babasının emrini yerine getirdi. Kardeşinin sarayına gitti ancak kardeşi Karîn onu karşılamaya çıkmadı ve kardeşinin sarayında kaldıktan bir süre sonra babasının hizmetine geri döndü. Kardeşine bir mektup gönderip ben babamın emri ve rızası için senin yanına geldim. Madem sen beni karşılamaya çıkmadın bundan sonra da senin yanına gelmeyeceğim, dedi.

[38] Babası bunu duyunca çok üzüldü. Bu yüzden birini göndererek Karîn'i yanına çağırdı ve ona serzenişte bulundu. Karîn babasının hizmetinden çıktı ve kardeşleriyle düşmanlığını açığa vurarak sefer için kendini hazırladı. Babasından izin isteyerek daha sonra Veyme yoluyla gitti. Sultan bu dönemde Bağdat'taydı. Bu yüzden kendisi de oraya gitti, bu dönemde onun gibi yiğit ve cesur kimse yoktu. Bağdat'a ulaştığı zaman Sultan onu karşıladı, Arap ve Acemler onu görmeye geldiler. O Polo meydanına geldiği zaman hiç kimse çoğanı ondan çalamadı. Bu zaman zarfında şöhreti yayıldı. Bir süre sonra Sultan İsfahan'a gelerek kendi kız kardeşini ona verdi. İsfahan'da zıfâf gerçekleştikten sonra büyük miktarda çeyiz ile Taberistân'a doğru yola çıktılar. Alâüddele ondan korktuğundan dolayı babasının yanına gitti. Kardeşinin zalim ve gaddar biri olduğunu ve onunla karşılaşmaya gücünün olmadığını anlattı. Babasının emriyle bir köşeye çekilip durmayı istediğini söyledi. Babası sen benim himâyemdesin kardeşin sana hiçbir şey yapamaz diye belirtti. Karîn, Simnân'a ulaştığı zaman Hüsâmüddele onu karşılamak için Firîm'e gitti. Babası ona ulaştığı zaman atından inerek yaya yürüdü ve onu kucaklayıp Kûzâ Kalesi'ni ona verdi. Dervîşân'da bulunan Alâüddele bu haberi duyduğu zaman İrem'e döndü. Babasının yanına oturarak şöyle dedi; Kûzâ Kalesi'ni bana vermiştin ama Karîn'e verdiğini duydum. Babası, Emîr Mehdi Lefûr'u ona nasihatte bulunması için gönderdi. Ancak faydalı olmadı. Lend yoluyla çıkarak annesinin mülkü Miruneâbâd'ın bir beldesi olan Gûlpayegân'a gelip buraya yerleşti. Bu sırada Necmüddele Karîn de Sârî'ye geldi.

3.3.4. Necmüddeve'nin Babası ile Tartışması Hakkında

Necmüddeve Karîn kardeşinin gittiğini duyduğu zaman babası ile hâkimiyet mücadelesine başladı. Karîn bu duruma üzüldü ve kardeşini babasının gönderdiğini düşündü. Babası bu işi kendisinin sakinleşmemesi için yaptığını söyledi ve mümkün olan her kötülüğü hizmetçileri eliyle yaptı. Necmüddeve, babasına hutbenin kendi adına okunmasını ve sikkelerin de yine adına basılması için bir emir vermesini istedi fakat babası bunu kabul etmedi. Bu tarihte İsfehbed Hüsâmüddeve Şehriyâr 75 yaşına ulaşmış ve artık yaşlanmıştı. Gün geçtikçe Karîn'in babasına karşı olan saygısızlığı da arttı. Hüsâmüddeve'nin bütün adamları Karîn'in tarafına geçti ve bu durum o padişahlıktan feragat edene kadar devam etti.

[39] Ondan dolayı babası padişahlığı bıraktı. Deylem ve Âmül'e doğru gitti. Karîn bu durumdan haberdar olunca insanların kendisi hakkında serzenişte bulunacaklarını düşündü. Bu yüzden Âmül'e babasının yanına gitti ve attan inerek yeri öptü. Babasının ayaklarına kapanarak ağlayıp bundan sonra senin razı olacağın gibi davranacağım, dedi. Daha sonra Sârî'ye döndü, ancak söylemiş olduğu gibi babasına vefalı davranmadı. Bir bahane bularak Hevsem'e gidip orayı bayındır hale getireceğini ve bir saray yapıp tövbe edeceğini söyledi.

İbn İsfendiyâr babasından "Hüsâmüddeve, Âmül'e gittiği zaman çocukların öğrenim gördüğü bir medresenin önünden geçti ve çocuklara bir gün büyük olduğunuz zaman her tarafa Şehriyâr'ın oğlu Karîn yüzünden padişahlığı bırakarak Deylem'e gittiğini söyleyin dediği" şeklinde bir hikâyeye nakletti. İsfehbed, Deylem'e gittiği zaman Gîl ve Deylem'in büyükleri onun yanına geldiler ve sen bizim padişahımsın diyerek ona yakınlaştılar. Hüsâmüddeve ise Hevsem'i bayındır hale getirmekle uğraşır çarşı ve dükkânlar yapılması için emir verdi. Böylece oraya yerleşerek hâkimiyet sağladı. Gîl ve Deylem'in bütün nüfusu Hüsâmüddeve'nin etrafında toplandı fakat o yönetici olmak istemedi. İbadet etmekle meşgul olup muti oldu. Hüsâmüddeve Gîlan ve Deylem'de çok fazla mülk satın aldı ancak bir süre sonra hastalandı. Böylece İsfehbed Karîn pişman oldu ve Bahaüddeve Üstâd Âmid Penah Hüsrev, Âmül kadısı ile Nasır-ı Kebir'i iklimin onun sağlığı için daha uygun olduğunu gerekçe gösterip babasını Âmül'e getirmeleri için gönderdi. Onlar, İsfehbed'in emriyle Hevsem'e gitti ve Hüsâmüddeve'yi Âmül'e getirdi. Karîn babasının Âmül'e geldiğini öğrendikten sonra hızlı bir şekilde onun hizmetine girdi. Babasına yalvararak kendisini Sârî'ye

getirdi. Gîlan, Deylem ve Hevsem mülkünü ise eski hizmetçisi olan meşhur Emîr Hüsamüddeve Hasan'a verdi.

3.3.5. Bu Günlerin Bazı Olayları Hakkında

Bu tarihte Sultan Muhammed b. Melikşah'ın Melik Ahmed adında küçük bir oğlu vardı ve Sungur Küçük isimli bir emîre teslim edilerek Rey'e götürüldü. Rey, Âve, Sâve, Arrân, Havâr, Simnân, Rûyân, Lâricân, Taberistân ve Gürgân vilayetleri ona verildi. Âmül'ün şahneliğini¹⁸⁶ Sungur Küçük'e verdi.

[40] Sungur da kendisine vekil olarak nâibini Âmül'e gönderdi. İsfahbed, Karîn'i çıkardı ve herhangi bir tasarrufta bulunmasına izin vermedi. Düşmanlıkları uzun sürdü ve hiçbir surette İsfahbed'e galip gelemedi. Bunun üzerine Sungur Küçük, Alâüddeve Ali'nin yanına bir elçi gönderdi ve eğer Sultan'ın oğlunun yanına gelecek olursa işlerinin düzeleceğini ve Âmül ile Taberistân'ın ona verileceğini bildirdi. Alâüddeve, Sultan'ın oğlunun yanına gitti ve Sultan Rey'de ona çok güzel ihsan ile ikramlarda bulundu. Böylece Irak, Lâricân ve Rûyân askerlerini Sungur Küçük'ün kardeşi Çavlı'nın komutasında Alâüddeve Ali'nin maiyetine vererek ikisini Âmül'e gönderdiler. Âmül'ün büyükleri onu karşılamaya geldi. Âmül valisi Emîr Hasan b. Mahmud Hasenân Bahâüddeve de İsfahbed Alâüddeve'nin hizmetine girdi. Âmül'de Küçük Çavlı olarak bilinen küçük bir saraya yerleşip ordugâh kurdular. İbn İsfendiyâr şöyle söyler “Ben Küçük Çavlı sarayını gördüm orayı Şah Erdeşir yıkmıştı”. Bu sarayın yıkılış haberi Hüsamüddeve'ye ulaştığı zaman Şehriyârkuh'un ordusunu toplandı ve Lâk Abândan'a geldi. Hasan Cebeliye, Hüsamüddeve'ye karşı çıktı ve saraydan oğluna bir nâib gönderdi. Babası “eğer kardeşinle aradaki husumet için geldiysen ben halen yaşıyorum ve eğer savaş istiyorsan geldim bakalım ne yapacaksın” dedi. Alâüddeve bunun üzerine şöyle söyledi “ben senin kölenim, eğer emrediyorsan geri döneyim. Babası geri dönmesi için emir verdi ve ben hayatta iken böyle bir işe kalkışmayın ancak ben öldükten sonra istediğinizi yapabilirsiniz, diye hitapta bulundu. Bunun üzerine Alâüddeve orduyu çekti ve geri döndü. Birkaç gün içinde Sultan'ın oğlu öldü. Necmüddeve Karîn'in kardeşi onun şikâyetini Sultan'a arz etti. Kardeşinden dolayı sıkıntı çektiğini ve ülkeyi yönetemediğini söyledi. Sultan, Necmüddeve'yi çok seviyordu,

¹⁸⁶ Bir şehir veya bölgenin emniyetinden sorumlu askeri vali.

Rey'e gitmek için kendi yakın adamlarından elli atlı seçti. İsfahbed'e kardeşleri arasında arabuluculuk yapması için getirdiler. Süvariler Rey'e ulaştıklarında Alâüddeve'ye, Sultan'ın böyle buyurduğunu söyleyince İsfahbed korktu. Bu dönemde Kaçgar, Rey şehrinde idi. Gizlice bir atlı İsfahbed'in yanına gelerek kardeşinin kötü, kindar ve kibirli olduğunu bu yüzden Sultan'ın onu daha çok sevdiğini ve kendisi için de bir makamın kalmayacağını, bu durumu en iyi bileninde Sultan'ın olduğunu söyledi. Alâüddeve, Sultan'ın yakın akrabalarının yanına gönderildi. Aynı gün onların yanından ayrılacağını belirtti ve İsfahan yoluyla uzaklaşmaya başladı. Ancak onları bekleyeceğini söyledi ve acil bir şekilde piyadeleri Horasan yoluyla gönderdi.

[41] İlk gece bütün maiyetini yanına aldı ve süvariler ile yola çıktı. Sabah vaktinde Havar'a ulaştı. Seher vaktinde Sultan'ın akrabaları hizmetine geldiklerinde onu bulamadılar. Hızlı şekilde bir menzil geri döndüler. İsfahbed, Simnan'a vardığı zaman piyadeleri Şehriyârkûh'a gönderdi. Kendisi Hersepe yoluyla çıkışa yöneldi. Daha sonra süvariler ve diğer geri kalan piyadelere nafaka vererek Gûlpayegân'a gönderdi. Kendisi ise Horasan'a yöneldi. Bu dönemde Horasan'ın hâkimi Sencer idi. İsfahbed, onun hizmetine girdi. Sencer bu durumdan haberdar olduğu zaman askerlere şehir dışına konuşlanmaları için emir verdi. Güzel bir günde şehrin içine girebileceklerini söyledi. Şehriyârkûh piyadelerinden bir grup emîre hizmet verdi. İsfahbed'in ulaştığı haberi duyulunca herkes giderek onun hizmetine katıldı. Sonraki gün Sencer on tane büyük emîri atlarla onu karşılamaya göndererek kendi yanına davet etti ve "istediğin ne varsa hepsi senindir" diye belirtti. İsfahbed bunun üzerine Sultan Sencer'e "senin istediğin gibi yapmaya çalışacağım" dedi. Bu dönemde İsmail Habeşi'yi Gurgân'da öldürmüşlerdi. Alâüddeve, Gurgân'a göndermek için bir asker seçti. Elçiler ulaşıp "Muhammed Han gelip Horasan'ın meliki Kusakun'u yenilgiye uğrattığını ve Ceyhun ırmağının yanında çadır vurduğu haberini ulaştırdılar. Daha sonra Muhammed Han, Âmül yoluyla Merv'e geldi ve Gurgân askerinin hedefi boşa çıktı. Sencer, Muhammed Han'a serzenişte bulunarak hesap sordu. Alâüddeve piyadelerine kendilerinin gelemeyeceğini söyledi. Piyadeler onun için canlarını feda edebileceklerini belirttiler. Bundan sonra Sencer Merv'e giderek orduyu Amûy'a yöneltti. Ceyhun ırmağının yanında Muhammed Hana karşı dizildi. Ceyhun nehri onların arasında olduğu için birbirlerine ulaşamadılar. Bu yüzden büyükleri arabuluculuk yaptı, Muhammed Han'ın elinde olan Kusaku'nun karısı ve çocukları

Sencer'in yanına gönderilmek için karar alınarak nehrin yanına bir taht konulması ve Sencer'in orada oturması istenildi. Yaşanan bu gelişmelerden dolayı Sencer'in askerleri evlerine gitmek için dağıldılar. Sencer kendisi de Merv'e geldi. İsfahbed, Sencer'in hizmetinde idi. Necmüddevele Karîn, Mâzenderân'da padişahlık yapıyordu. Babası onun padişahlığını beğenmeyip kendisinden hoşnut değildi. Gürgân şehrinde İsmail öldürüldüğünden dolayı burası karıştı. Sultan Muhammed'in buraya gönderdiği her komutan Sungurçe, Çağmak ve diğer komutanlar gibi yenilgiye uğradı. Bu zaman zarfında Yarğuş Arguni de yenilmiş ve İsfahbed Karîn'e sığınmıştı.

[42] İsfahbed orduyu hazırladı ve Temîşe'ye gitti. Oradan da Mamilmek'e geçti. Gürgân ordusu Besek'e geldi. İbn İsfendiyâr kendisinin yaşadığı dönemde bu yerlerin ziyaretgâh olduğundan bahseder. Karîn savaş için hazırlandı ve ordusu da bu yerlerden geçip onun yanına geldiler. Sabahtan ikindi namazına kadar savaştılar. Yarğuş Arguni askeriyle İsfahbed'e destek oldu. Karîn savaşa başladı ve Gürgân askerinin çoğu suda boğuldu. Hüsamüddevele Şehrîyar, Karîn'in ardından Temîşe'ye geldi. Kendi gulâmları ve yakınlarını oğluna gönderdi ancak Sultanlık hala Melik Şehrîyar'ın adıyla devam etmekteydi.

Fetih gerçekleşikten sonra Karîn ve ordusu Gürgân'a yöneldiler ve Yarğuş Arguni'yi Gürgân'a götürdüler. Gürgân ve yakın bölgeler ona verildi. Melik Şehrîyar, Temîşe'de rahatsızlandı ancak çocukları kendi yanında değildiler. Çocuklarına gerekli vasiyetlerde bulunduktan bir süre sonra vefat etti. Karîn babasının ölüm haberini duyunca matem hazırlıkları yaptı. Gîlan sınırında her köy ve şehirden kadılar, şeyhler, bölge ileri gelenleri Şehrîyar'ın matemine katıldılar. Çünkü Şehrîyar adil, cömert, güzel huylu bir yöneticiydi ve herkes ondan hoşnut idi.

3.3.6. Necmüddevele Karîn b. Şehriyâr'ın Saltanatına Dair

Hüsamüddevele Şehriyâr öldükten sonra Necmüddevele Karîn her ne kadar güzel huylara, cömertliğe, cesarete ve katılığa sahip olsa da herkese sert ve kindar davrandı. Kısa bir süre sonra babasının yakın ve özel adamlarına zulmetti. Bej Kerem Kîsmânân köyünden olan Rüstem b. Seraheng, Melik Şehriyâr'ın yakın akrabaları arasındaydı ve bu zamanda yaşlanmıştı. Rüstem b. Seraheng dışında babası döneminde Melik Şehriyâr'ın hizmetçilerinin tamamı onun hizmetinden

çıkarak Karîn'in yanına gittiler. Babası oğluna Rüstem Seraheng'e göz kulak olmasını istedi, o da herhangi bir kötülük gelmeyeceğine dair bunu kabul etti. Şehriyâr öldükten sonra Karîn, Rüstem Seraheng'in tutuklanmasını emretti. Rüstem Seraheng Gürgân'da yakalandı ve gittiği yerlere onu da bağlı halde götürdü. Karîn de hastalanınca onu Gürgân'dan getirdiler. Bâlman'ın girişine ulaştığı zaman Karîn, Ferâmerz b. Merdavîç b. Verdanşah Lengrud'u gönderdi ve ona yanına gelmesini emretti.

[43] Ferâmerz onun yanına gelmeyi doğru bulmadı. Hal böyleyken onun pek bilinmeyen ve tanınmayan Mûyanebûn köyünden olan Cafer b. Ali isminde bir komutanı vardı. Karîn, Cafer b. Ali'yi hizmetine alarak önemli bir kademeye getirdi ve askerleriyle Ferâmerz'in kalelerinde bıraktı. Kendisi de Sârî'ye gitti. Karîn'in hastalığı daha da ağırlaştı. Temîşe'ye geldikten sonra Cafer ile Bâlman Kalesi'ne yerleşip yağma hareketlerine başladı. Ferâmerz'in askerleri onu bırakarak Cafer b. Ali'nin yanına geldiler. Birer birer İsfahbed Karîn'in yanına gönderilerek âmân talep ettiler. Ferâmerz bunları görünce kendisi de âmân diledi ve Karîn'in hizmetine girip onun için çalışacağını belirtti. Böylelikle anlaşma sağladılar. Karîn, Cafer'in ordusuyla oradan çıkmasını emretti. Karîn'in durumu daha da kötüleşti bu yüzden oğlu Rüstem'i yanına çağırdı ve eğer Ali'nin kardeşi Horasan'da olmasaydı bu vilayette kimse senin karşında duramazdı gibi hitapta bulunup "ben öldükten sonra kardeşini sevdiklerinden dolayı halkımızın sana savaş açacaklarını biliyorum" dedi. O "Şehriyârkûh ulaşmadan ve bizim durumumuzdan haberdar olmadan önce sen bu insanlardan biat almalısın" dedi. Şehriyârkûh'un bütün tanınmış kişilerini çağırdı. Oğlu için biat aldı ve daha sonra da vefat etti. Bu yüzden kimsenin haberdar olmaması için onu gizli bir şekilde defnettiler. Herhangi bir düşman veya rakibin ortaya çıkmaması için Rüstem tahta oturuncaya kadar bu durum devam etti.

3.3.7. Rüstem b. Karîn'in Saltanatına Dair

Karîn'in öldüğü aşikâr olduktan sonra askerler endişelendi. Şîrsavar b. Şîr Esfâr askerleri Dârâ kalesinden Rûdbar'a yöneltti. Rüstem b. Karîn de Cafer'i ordu ile Şîrsavar'a karşı mücadeleye gönderdi ve gerçekleşen zorlu savaştan sonra Şîrsavar yenilip Rüstem'e itaat etmek zorunda kaldı.

3.3.8. Alâüddevle Ali'nin Rüstem b. Karîn ile İlişkisi

Bu dönemde İsfahbed Alâüddevle Ali, Sultan Sencer'in hizmetindeydi. Şehriyâr babasının ölüm haberini alınca babası için taziyeye oturdu. Sultan Sencer durumdan haberdar olunca Şehriyâr'ın yanına gelerek ona başsağlığı dileyip teselli ettikten sonra Türk geleneğine göre ona şarap verdi ve tören sona erdi.

[44] Bu dönemde aynı şekilde Karîn kardeşinin ölüm haberini aldı. Bir Bâvendî olan Karîn b. Şah Hecrû, Alâüddevle'nin yanına gelerek kardeşinin öldüğünü ve yeğeni Rüstem'in padişah olduğunu ancak Şehriyârkûh halkının ona biat etmeyerek kendisini beklediklerini söyledi. İsfahbed Alâüddevle, Sultan Sencer'in yanına bir elçi gönderdi ve izin istedi. Ancak Sultan hasta olduğu için ona izin vermedi. Rüstem tahta oturduğu zaman Rüstem Dabûyi, Karîn b. Şehriyâr'ı kör etmişti. Ancak Karîn görme yetisini tam olarak kaybetmemiş ve bu durumunu gizlemişti. Kendisi Alâüddevle ile anlaşmalıydı. Büyük bir ordu ile Âmül'den Dabû'ya gelerek Dûnka sarayına yerleşti ve vilayete hâkim oldu. Lend'e hâkim olan ordu komutanı Firûz B. Leys Lendekî bunu haber alınca Rüstem'e isyan etti. Rûkne halkı Alâüddevle'nin kardeşi İsfahbed Yezdigerd'i kendi yanlarına götürmek amacıyla kandırıp onun için toplandılar ve Alâüddevle'nin kardeşi olan Behrâm b. Şehriyâr'a bir ordu topladılar. Daha sonra Rüstem b. Karîn, Emîr Kalcar'ı Kûla'ya davet edip ona bir ordu vererek Sîyavûş b. Keykâvûs'u, Behram'ın üzerine gönderdi. Behram bu durumdan haberdar olduğu zaman kaçmak istedi ama Kalcar onu yakaladı ve Sârî şehrine getirerek zindana attı. Rüstem ordu toplayıp Dabû ile büyük bir mücadeleye girdi. Sonunda Dabû kaçtı ve Rüstem b. Karîn galip geldi. Rüstem tekrardan bir ordu toplayarak amcası Alâüddevle'nin yanına gönderdi ve bu vilâyetin babasının olduğunu bugün de kendisinin babasının veliahdı olduğunu söyledi. Bu dönemde Taberistân'ın büyükleri hediyeler ve armağanlar toplayarak elçilerle İsfahan'a Sultan Muhammed'e gönderip mektup yazdılar. Alâüddevle amcasından dolayı aralarından savaş olduğu için vilayeti yönetemediğini belirtti. Bu sırada ahaliden birçok kişi helak oldu. Bu durum Sultan'a arz edilince Ebû-Nasr Şerabî'yi bir yüzükle Alâüddevle'ye gönderdi ve ona sarayına gelmesini emretti. *Yeğenin vilayeti aranızda bölüştürmek için devamlı senin şikâyetini yazıyor,* dedi. İsfahbed, Ebû-Nasr Şerabî'yi yolculuk hazırlığı yapana kadar bir yıl kendi yanına aldı. Daha sonra da Sultan'ın hizmetine girdi. Sultan, İsfahan şehrinde idi. Şehrin bütün ileri gelenleri onu karşılayarak Cûbare sarayına

götürdüler. Ertesi gün Süleyman'ın tahtına giderek hal hatırını sordu ve ardından tanınmış bir kişiyi Rüstem'in yanına gönderip aralarında hüküm vermek için ona da kendi hizmetine gelmesi gerektiğini söyledi.

[45] Rüstem hazır olmadığını ve yola çıkamayacağı şeklinde bir cevap gönderdi. Sultan sinirlendi bu yüzden Menkûbars ve Yarguş Arğuni'yi Veyme'ye göndererek Rüstem'i Şehriyârkûh'dan çıkarmaları için emir verdi. Rüstem bütün maiyetini toplayarak Kilîs boğazına gitti ve oraya yerleşerek savaş için hazır bekledi. Sultan, Alâüddeve'yi çağırarak onu yatıştırıp teşrifatta bulundu ve gidip kardeşini çıkarması gerektiğini söyledi. İsfahbed, İsfahan'dan çıktı. Âb-ı Germ'e ulaştığı zaman Sultan'ın Firûz isimli bir hizmetçisi geldi ve ona on bin dinar altın ve bir yüzük vererek Sultan'dan yana olup hiçbir şekilde ona muhalefet etmemesini tembihledi. Alâüddeve mutlu oldu ve hizmetçiye güzel muamele de bulunarak onu geri gönderdi. Alâüddeve Veyme'ye gidip oraya yerleşti. Sultan'ın komutanları Alâüddeve'nin yanına geldiler ve yaşanan her şeyi ona anlattılar. Onların yanında olan Rüstem'in elçileri geri dönerek onun yanına gittiler ve Alâüddeve'nin durumunu arz ettiler. Rüstem gerçekleşen bu olayların tedbirlerinin dışına çıktığını söyledi. Derhal çadırını ve ağırlıklarını Veyme tarafına kurdu. Ertesi gün ordunun arasına girdi. Sultanın komutanına dedi ki Alâüddeve olmadan hizmet edemem “eğer ben onsuz gidersem Şehriyârkûh ahalisi padişahlığı benden alıp onu tahta oturtacaklar ve mülk benim elimden çıkmış olur”. Alâüddeve kendisinin de geleceğini ve Sultan'a muhalif bir hareketi asla doğru bulmadığını söyledi. Adamları üzüldü bu nedenle evlerine gitmek için herkes izin istedi ve Kecmec b. Gâzî ile yüz tane akrabasından başka hiç kimse kalmadı. Kec Arslan, Alâüddeve'nin hizmetine girdi. İsfahbed'in amcasının oğlu Hasan b. Keykâvûs da izin istedi ve Lâricân'a gitti. İsfahbed, Rüstem'den önce Sultan'a ulaştı. Rüstem ondan sonra şehre geldi. Sultan, Rüstem'e güzel muamelede bulunup hürmet gösterdi. Rüstem birkaç gün sonra ağır bir şekilde rahatsızlandı. Bunun sebebi Mâzenderân'ın kendisine ait olması gerektiğini düşünen Rüstem'in babasının eşi olan Sultan'ın kız kardeşi Hatun idi. Böylece Mâzenderân'ın kendine verilmeyeceğini anladı ve bu nedenle Alâüddeve'nin yanına gitti.

[46] Alâüddeve ona zehir verilmesini emretti ve Rüstem İsfahan'da öldü. Şehriyârkûh'un bütün askerleri Alâüddeve'nin hizmetine girdiler. Sultan bir elçi

göndererek hazineleri, hayvanları ve Rüstem'den kalan her şeyi aldı. Yaşananlar karşısında Sultan kız kardeşinin çeyizinden dolayı kendisinin daha fazla hak sahibi olduğunu söyledi. Alâüddeve malları ona bırakmayı hiç önemsemedi.

3.3.9. Alâüddeve Ali b. Şehriyâr ve Onun Sultanlık Döneminin Bahsi

Sultan, Fahrülmülûk ölünce ileri gelen devlet adamlarını taziye için Alâüddeve'nin yanına gönderdi. İsfahbed'in sırrı ortaya çıktı. İsfahbed de bu durumu görünce, korkuya kapıldı, zira Arap emîri Sadaka, Emîrdâd Habeşi, Fars Atabegi ve Sürhâb-ı Loristan gibi birçok kimsenin sarayı yıkılmıştı. İsfahbed bir gün avı bahane ederek şehirden çıktı. İsfahbed'in şehirden çıkış haberi hızlı bir şekilde Sultan'a ulaştırıldı. Sultan, İsfahbed'i hapsedmeyi düşünmüşse de onun aniden hastalanması üzerine serbest bırakılmasını emretti. Sultan, Alâüddeve'nin İsfahbed'e kötü muamelede bulunmasından emin olmadığı için Şehriyârkûh'tan Aynüddeve, Verenc b. Siyavuş, Vanamvar Keşib ve Rüstem'in annesinin amcası olan Bâzhîr Ulânme gibi güvenilir birkaç adamı ile onu gönderdi. Kûzâ, Kîsliyân ve Rûhîn kalelerini onun damadı olan Sultan Ebu Cafer'e verilmişti. Bu cemaat Sultan'ın yanına gitti. Mâzenderân'ın bütün kalelerinin kendilerinin olduğunu iddia ederek eğer Ebu Cafer kendilerine bir ordu verecek olursa bu kaleleri onun adına kurtaracaklarını belirttiler. Aynı zamanda Alâüddeve'ye itaat niyetlerinin olmadığını söylediler. Onların konuşmaları Sultan'ın hoşuna gitti. Yarenkuş Zeki ve Mengübars adında iki emîrini onlar ile gönderdi. Bazhir henüz Havar'a ulaşmadan öldü. Kalelerin içinde bulunan malları koruması için Sultan, Kadı Rükneddin Bezzâz'ı onlar ile gönderdi. Simnân'da birbirlerine kavuştular. Rüstem'in vefat haberi Şehriyârkûh'a ulaştığında, Kalâde limanında olan İsfahbed oradan çıkarak Sârî'ye gitti ve tahta oturdu. Ordu da etrafında toplandı. Alâüddeve'nin yeğeni Ferâmerz b. Rüstem başkaldırdı ve Kûhistan'ı ele geçirdi.

[47] Bu nedenle Alâüddeve ve yeğeni arasında savaşlar ve husumetler baş gösterdi. Bu arada İsfahbed Behram, Alâüddeve'nin kardeşi ve akrabası olduğunu iddia etti. Yaptığı her şeyi onun için yaptığını söyledi. Ferâmerz'in adamları onunla mücadele edip onu yenilgiye uğrattılar. Alâüddeve bu durumu öğrendiğinde üzülmeye kapıldı ve Ferâmerz'i hiç görmediğini ve onun nasıl biri olduğu hakkında hiçbir fikrinin de olmadığını söyledi. Buna karşın Behram'ın münafık biri olduğu ve yaptığı işin faydasız olduğunu düşündü. Alâüddeve adamlarını çağırdı ve her birini ayrı şekilde Şehriyârkûh'a gönderdi. Muhammed Hasenan, Hüseyin Tebbağ, İsfendiyâr Barî,

Muhammed Emîr gibi Alâüddevle'nin akrabalarının bir çoğu kaledeydiler. Yeğenine nasihat etmesi, kaleyi koruması ve Sultan'ın askerlerinin yanına gitmemesi ve aynı zamanda kaleyi almamaları için Revayic'i yeğeni Ferâmerz'in yanına gönderdi. Muhammed b. İsfefsâlâr, Kulayîc'i Behram'ın yanına gönderip: *ilk olarak bizimle nasıl muamelede bulunduğuna bakmalısın*, dedi. İdareyi kardeşime vereceğim şeklindeki konuşmasında duyulanların doğru olup olmadığını söyledi. Kendisine bu sırrı açığa çıkarmamasını ve kimseye bir şey söylememesini istedi. Alâüddevle her birini ayrı yollarla ve kimsenin anlayamayacağı şekilde gidip gelmelerini istedi. Hepsi Mâzenderân'a ulaştı ve yeğenin yanına gönderdiği Emîr Muhammed'i oraya ulaştığı gibi hapsedti. Behram hikmetsiz, ileri görüşlü olmayan, tecrübesiz ve güven vermeyen biriydi. Kardeşi ona her ne kadar mektup göndermişse de Behram kendisine benim başıma her ne gelirse gelsin bir önemi yok kalelerin senin elinde bulunması daha önemlidir deyip bu yerleri koruması için uyarıda bulundu. Muhammed b. İsfefsâlâr kardeşine Türklerin karşısına çıkmamasını söyledi. Kendi ahalisine bakıp onlara iyi muamele etmesini, Türklerin ondan vazgeçmediğini, ihtiyatlı olması gerektiğini belirtti. İsfehbed Behram kardeşinin mesajını aldıktan sonra saraya gitti ve duyduklarını, her şeyi kendisine danışarak yaptığı kız kardeşine anlattı. Kız kardeşi, bütün bunların imkânsız olduğunu ve kardeşimiz seni Türklerle savaşmak için gönderdi, dedi. Fahrülmülûk zamanında Alâüddevle'nin gönderildiği gibi Behram'ı senin için gönderip kendi güveniğin için bunun daha iyi olduğunu söyledi. İsfehbed kardeşinin mesajını hepsini yazdı ve Simnân'a Kutb-u Bezâzî'nin yanına gönderdi ki kardeşinin böyle buyurduğunu zikretti. Kadı Bezâzî bu mektubu mühürleyip gönderdi. Sultan mektubu okuduktan sonra birini göndererek Yarğuş Arğuni'yi çağırdı ve ona mektubu okumasını emretti. Yarğuş yazılanların hepsinin doğru olduğunu, Sultan'a eğer emir verirsen gidip bütün kaleleri ele geçireceğini belirtti. Kadı Bezâzî, Yarenkuş Zeki ve Mengubars yola koyulup Hezargari'ye geldiler.

[48] Mengubars oradan Sârî'ye gitti. Behram Dervişân-ı Bilâlmülk'e gitti ve orada ordugâh kurdu. Vestem b. Şehr, Kîle Havaran'a yerleşti ve ordu topladı. Emîr Mehdi Lefûr, Ebü'l-Fazl b. Ebü'l-Kâsım İzâbâd, Mengubars'ın yanına gittiler. Meyânîrûd Kürtleri ve Türklerin hepsi Mengubars'a katıldılar. Emîr Ebû Kâlicâr, Kûla'ya gitti ve kendisine ordu verip Kîle Havârân'a gönderdiler. Vestem b. Şehr Yuşen ormanlık bir bölgeye gitti. Emîr Kûla birkaç Türk ile Vestem b. Şehr Yuşen'in yanına gitti.

Onunla görüşüp Alâüddeve Mâzenderân'a gelince onun yanına gitmek için anlaştılar. Ayrıca Türklerle savaşa girmeme ve Sârî'ye saldırmama kararı aldılar. Alâüddeve bu dönemde Türkleri rahatsız etmemesi ve Sârî'ye saldırmamalarını istedi. Böylece emin bir şekilde sarayına çekildi. Vestem de bu karar doğrultusunda Mengubars'ın yanına gitti. Sultana Kîle Havârân Kalesi'ni kurtarmış oldukları şeklinde bir fetihname yazdılar. Yarğuş Arğunî, Sultan'a: *Eğer Taberistân vilayetini istiyorsan ben gidip burayı alana kadar Alâüddeve 'yi hapsedmelisin*, dedi. Sultan: *İsfahbed'e bunu yapmamasını*, söyledi. İsfahbed'in Yezdigerd adında küçük bir kardeşi vardı. Alâüddeve: *Kendisi için değil de kardeşi Yezdigerd için üzüldüğünü ve acı çektiğini*, söyledi. Yarğuş veda edip Mâzenderân'a gitmek için Sultan'ın yanından ayrıldı. Ancak aynı gün hastalandı ve öldü. Bu dönemde Sultan da hastaydı ve on gün sonra o da öldü. Bu haber Mengubars'a ulaşınca askerleri toplayıp Irak'a yöneldi. Kûla boğazına ulaştıkları zaman insanlar onlardan haberdar oldu. Âşûb: *Bunlar Sûte Kalâte ahalisi olup kendileri büyük savaşçılardır*, dedi. Adamlarıyla gelerek Kûla boğazını tutup o anda pusuya yattılar. Develer ve hazineler gelince pusudan çıktılar ve Türkler'in topladıkları her şeyi aldılar. Mengubars bu duruma şaşırıp ve çıkmalarına izin vermediler. Mengubars, Emîr Ebû İshak ve Ebü'l-Fazl'ı çağırdı: *Bu adamlar sahip olduğumuz her şeyi götürdüler, en azından bıraksınlar da biz gidelim*, dedi. Emîr Ebû İshak ve Ebü'l-Fazl öne geçip onlara geçmeleri için yolu açmalarını söylediler ve bir daha buraya dönmeyeceklerini bildirdiler. Mengubars, İsfahan şehrine ulaştığı zaman Mahmud b. Muhammed'i tahta oturtmuşlardı. Sencer Horasan'da kardeşi öldükten sonra tahta geçti. Muhammed sıkıntıya düşünce kardeşine dünyanın kimseye vefa göstermediği ile ilgili bir mektup yazdı ve bunları bilmesini istedi. Muhammed kardeşine ölümünün yakın olduğunu ve öldükten sonra çocuklarına kendisine davrandığı gibi davranmasını istedi. Arap, Acem ve Türk askerlerini sana bıraktım diyerek hepsinin bir iki yıllık ihtiyacını da temin edip Mülhitlerin kalelerini, mevziilerini ve dağlarını muhasara etmekle meşgul olmaları için emir verdi.

[49] Muhammed, kardeşine yaptığı hiçbir kaleyi almamasını, muhasara ettiği kalenin toprağını kendisi için getirmesini ve kendisinin mezarda olması durumunda ise toprağına saçmasını ancak bu şekilde ondan hoşnut olabileceği ile ilgili bir mektup yazdı. Mektup da ayrıca başka vasiyetler de vardı. Mektup çok fazla bilindiği ve herkese ulaştığı için eser de yer verilmemiştir. Mahmud tahta oturduğu zaman bir

elçi gönderdi ve İsfahbed Alâüddeve'yi çağırıp gönlünü alarak yanağını öptü ve babasının ona kötülük yaptığını söyledi. Halasını ona teslim etti ve evine götürmesi için izin verdi. İsfahbed, İsfahan'dan Taberistân'a yöneldi. Sultan, Ferâmerz b. Verdanşah Lengrûdî'yi tutup hapsetti ancak suçsuz olduğunu anlayınca serbest bıraktı ve kendisiyle getirdi. Havâr'a geldiği zaman Gîl, Deylem ve Kûhî'den iki bin adam onun yanına geldiler. Alâüddeve'nin yeğeni Ferâmerz, Behram'dan kaçarak Simnân'a gelmişti. İsfahbed onu görünce güzel muamelede bulunup çocuklarının yanına gönderdi ve oradan Veyme'ye gitti. İsfahbed Feramerz'e teşrifatta bulundu ve yeniden Lengrûd'a gönderdi. Behram kardeşinin geldiğini duyunca orduyu toplayıp Verm köyündeki Şûrmâ ovasına gitti. İsfahbed güvendiği adamlarını Kûza Kalesi'ne gönderdi. Ebû Mansûr'dan kaleyi kendilerine teslim etmesini söyledi. Ebû Mansûr, Muhammed Çenârhî, Hasan Tâbbâğ, Bâzhîratîc ve Hace Elnida-yi Mecusî'yi İsfahbed'in hizmetine gönderdi ve bazı isteklerde bulundu. İsfahbed onların isteklerini yerine getirdi ve kaleyi teslim etmeleri için akrabalarından yirmi erkeği onlarla gönderdi. Elçiler kaleye ulaştıkları zaman Behrâm, Ebû Mansûr'un kararını değiştirmek için Padişah Cafer'i göndermişti. İsfahbed'in akrabalarına kaleye girmeleri için izin verilmedi. Ebû İshak Lefûr, İsfahbed'in yetiştiğini anlayınca bir elçi gönderip iki bin adam topladığını ve kendisi için canını feda edeceğini belirtip Siçe nehri yakınlarında konuşlandığını söyledi. İsfahbed'de başka bir taraftan geldi ve Kelâbî'ye ulaştığında çok fazla mal-mülk ve kabile sahibi Esfârengîç b. Kâlcâr adında bir kişi onun yanına geldi. Esfârengîç b. Kâlcâr onu kendi evine götürerek misafir etti ve ona hediyeler verdi. Kâlcâr bütün aile ve akrabalarıyla onun hizmetine katılıp sahip olduğu mülkü Alâüddeve'ye teslim etti.

[50] Onu Yâves Kâlede'ye götürdü. H.512 yılı Ferverdi'nin birinci günü (21 Mart 1118) Emîr Ebû İshak onu karşılayarak yeri öptü. Ebû İshak bütün askerlere ulufe verdi. Merzûbân Ebû'l-Hüsâm'ı Lâricân'a elçi gönderdi. Oğlu Şirzâd'ı da bütün askerlerle beraber İsfahbed'in yanına yolladı. Emîr, Germâb-ı Rûd savaşında 500 kişi ile onun yanına geldi. Âmül'de oturan İsfahbed Keyhüsrev ve Dârâ Kalesi'nin hâkimi olan Emîr Şahinşâh sahip oldukları orduyu hizmet için gönderdiler. Âmül şahnesi Sinânüddeve, kendi adamlarıyla İsfahbed'e katıldı. Padişah'ın amcasının oğlu vilayet reisi İsfahbed de bir grupla hizmet için geldi. İsfahbed'in oğlu, Ziyâr Lefûr Ali Nâmâvar, Behram'a katıldı. İsfahbed güvendiği kişi Ali Cûstânî'yi, Behrâm'ın yanına gönderip gönlünü aldı. O da hizmetine girdi ve Terci mescidinde

emîri İsfehbed'in ellerini öptü. İsfehbed babasının mülkünü Behram'a verdi. İsfehbed'in Kâlcâr Kûla için zihni meşguldü. İsfehbed, Muhammed Kelâyici yanına çağırıp Kâlcâr'ın arkadaşı olup olmadığını sordu. Bu sırada Kâlcâr'ın yanına bir elçi geldi. İsfehbed öncelikle Nakîb Ebû Haşim Alevî ile anlaştı. Vezir, Dehhoda Ebü'l-Kâsım'ı onu karşılamaya gönderdi. Hüsâmüddeve'nin gulâmları Kâlcâr ile Şehr Âşûb İzâbâd, hediyeler ve padişahlık aletleriyle İsfehbed'in hizmetine girdiler. Ebü'l-Kâsım'ın çocukları Mâmtir Hurşîd, Sûhrab, Şîrzâd ve Karîn, İsfehbed'in hizmetine katıldılar. İsfehbed, Musî Kelâte'de ordugâh kurdu. Behram Vern'den ordu topladı ve Kîslîyan yolunu kapatıp savaş hazırlığı yaptı. Alâüddeve bu durumdan haberdar olduktan sonra göç edip Çemnû'ya gitti. Ebü'l-Fazl b. Ebü'l-Kâsım İzâbâd ve Veşmgir b. Esfârengîç İzâbâd ona katıldılar. Rüstem Dâbû, komutanını adamlarıyla gönderdi. Astronomi ilmine vakıf olan Ebû Haşim Alevî de onlarla gitti. İsfehbed'e onun için şanslı bir gün olacağı düşünülen bugün savaşması gerektiğini söyledi. İsfehbed ordusunun saflarını düzeltilti ve bu şekilde Behram'ın ordusunun yanına gittiler. İki ordu karşı karşıya geldiklerinde çoğu asker Alâüddeve'nin hizmetine katıldı. Behram yenilerek Kîslîyan Kalesi'ne yönelirken onun sahip olduğu her şeyi yağmaladılar. İsfehbed sakin bir şekilde tahta oturup, bütün ileri gelenleri çağırdı ve şöyle buyurdu:

[51] Benim kimseye düşmanlığım yok, kim ne istiyorsa veririm, hepsi bizim nezdimizde makbuldür. Bütün büyükler ve ileri gelenler gelip hizmet edeceklerini belirterek her emri yapmaya amade olduklarını söylediler. Alâüddeve hepsine teşrifatta bulunarak kendilerine iktâ verdi. Vestem b. Şehr Yûşen amcasının oğlunun melik olduğu Kîle Havârân'da Behram'ı hapsedti. Behram bütün mahkûmları kurtardı ve kendisi de kaçtı, ancak daha sonra onların gönüllerini alarak kendilerine hediyeler verdi. Behram, Kîle Havârân'a gidip bütün Taberistân ümerasını teselli edip Emîr Şehinşah ve Emîr Ebû Harb Germâbe Rûd'a teşrifatta bulunarak onları gönderdi. Lâricân Merzübân Şîrzâd'a hil'at verip gönderdi. İsfehsalar Dâbû'ya da aynısını yaptı. Dâbû'ya teselli için bir mektup yazdı. İsfehbed benzer şekilde Keyhüsrev'e de hil'at teşrifatında bulunarak onu gönderdi. İsfehbed daha sonra Elişkûh'a giderek buranın yakılıp yerle bir edilmesi için emir verdi. İsfehbed, Muhammed Hasenân ismiyle meşhur olan Muhammed b. Hasan b. Muhammed'in üç yüz yirmi adamını öldürdü. Muhammed b. Hasan savaşı kaybettikten sonra oğlunu İsfehbed'in yanına gönderip kendisinin suçlu olduğunu belirterek eğer kendisini

affederse iyi olacağını ve onun hizmetine gireceğini belirtti. Derhal oğlunu İsfahbed'in hizmetine gönderdi ve kendisinin yaptığı edepsizlik dolayısıyla utandığı için gelmediğini söyledi. Öncelikle Padişah Melik için değerli bir hizmette bulunup daha sonra el öpmeye geleceğini belirtti. İsfahbed, oğlu Nâmâver'i kabul etti ve geri gönderdi. Rûdbâr Âmül şehrine geldi. Meşhur Bâvendî olan Leşkerzâd'ı sipehsalar olarak belirledi ve Seden Restak'ı ona verdi. İsfahbed, Padişah Merzûbân'ın kendi hizmetine gönderilmesini ve eğer kendi isteğiyle gelmezse zorla gönderilmesini emretti. İsfahbed, Temîşe'ye geldiği zaman, Hasan Merzûbân'a bir mektup gönderdi ve hizmet için hazır olmasını istedi. Merzûbân, Behrâm'ın kethüdası olan Ebû Tâhir'i tutup İsfahbed'in yanına getirdi. Padişah, Hasan Merzûbân'ın gönlünü aldı, ona adil ve insafli muamelede bulunmasını, babası gibi davranmamasını istedi. Hasan Merzûbân, Allah'a söz verdiği gibi davranacağını söyledi. Böylece İsfahbed kendisine hilat verdi ve ayrıca sınır padişahlığına devam etmesi için menşur da verdi. İsfahbed, Merzûbân'a maaşını verip onu gönderdi. Rüstem Hurşid, Dârâ Serseb ve İsfahbed'in hâcibi olan Hârîk isimli Türkün Kûzâ Kalesi'ne gitmeleri için emir verdi. Kale komutanını yenip emir üzerine oraya gittiler. Kûzâ Kalesi'ni ele geçirip Rüstem Hurşid'i vali olarak kaleye oturttular. Ayrıca Mansûr'u, Melik'in yanına götürdüler. Rûdbâr Âmül'e bir elçi geldi ve İsfahbed'in yeğeni, Ferâmerz'in amcası Behrâm ile anlaşacağını söyledi.

[52] Ferâmerz, Âmül ve Rûyân'da işleri yoluna soktuktan sonra Kîslîyan Kalesi'ne gidip mancınıklar hazırlayarak iki ay orada bekledi. Behram'ın kardeşi sığınma talep edip âmân diledi. Hezargeri Sinur köyünden Şîr Bemekût isimli bir kişiyi Kotali'ye gönderip kaleden uzaklaştı. Behram bir ay sonra kalede Şîr Bemekût'un ölüm emrini verdi. Şîr Bemekût'un ölüm haberi İsfahbed'i üzdü ve her zaman kendisi ile birlikte olan Şîr Bemekût için ölüm emrini verenin, öldürülmesi emrini vermeye yemin etti. İsfahbed Şah Gâzî Rüstem b. Ali'nin oğlu henüz çocuktuktu. Akıllı, tecrübeli ve tedbirli bir adam olan Kâlcâr b. Cafer Kelâyîc'i onun atabeyliğine seçtiler. Onun yönetimi üzerinde hak sahibiydi. İsfahbed ona çok güveniyordu ve Kîslîyan Kalesi'ne gitmesi için ona emir verip kaleyi kurtarana kadar da orada kalmasını istedi. Kâlcâr, İsfahbed'in hizmetinde oraya gidip kaleyi kuşatma altına aldı. Kuşatmadan dolayı hiçbir canlı kaleye girip çıkamadı. Behram zora girince kız kardeşini af dilemesi için İsfahbed'in yanına gönderdi. Kız kardeşi gelip İsfahbed'in önünde eğilerek ayaklarını öptü ve ağladı. Bunun üzerine İsfahbed ordunun oradan çıkması için emir

verdi ve askerler de oradan çıktı. Behram kardeşine gitmek için kaleden çıktı. Şehr Yûşen, Velâş ve Hasan Bendârîc'i kendisine şahit olarak tuttu. Kaleyi güvendiği kişilere teslim etti. İsfahbed, Rûdbar'a giderek Demâvend'e çıktı. Sultan Mahmud Rey şehrindeydi ve burada ona katıldı.

Bu dönemde Sultan Sencer emîrlerini orduyla Gürgân'a gönderdi. Mahmud bu durumdan haberdar oldu ve onu Gürgân'dan çıkarmak için Emîr Ali Bar'ı altı bin süvari ile oraya gönderdi. Sultan, Ali Bar'a katılması için İsfahbed'e mektup yazdı. Taberistân ahalisi İsfahbed'e gitmemesi gerektiğini ve onlarla meşveret yapmanın doğru olmadığını söylediler. İsfahbed Alâüddevele yeğeni Ferâmerz'i beş yüz Gîlli ve Taberistânlı maiyetiyle gönderdi. Bunlar Ali Bar'a ulaşana kadar o kaçtı. İsfahbed akrabalarıyla Dervîşan'a yerleşti. Ali Bar, İsfahbed'in onun yanına gitmemesinden dolayı ona öfkelenmişti. Bu nedenle Sultan nezdinde onu kötüleyerek itaatten çıktığını, yanına gitmediğini ve fermanın hükmüne riayet etmediğini yazdı. Ali Bar Ferâmerz'i kandırarak, Şehriyârkûh'ta kendisine rehberlik etmesini ve ona vilayeti verip kendisini padişah yapacağını söyledi.

[53] Ferâmerz gururundan dolayı bunu kabul etti ve İsfahbed'e olan düşmanlığını açığa çıkardı. Beş yüz Gîlli'nin lideri olan Merdâviç, Ferâmerz ile düşman olup İsfahbed'in yanına geldi. Şehriyârkûh'un bütün maiyeti Ferâmerz'i terk etti. İsfahbed Dervîşan'dan Fîrîm'e geçti. Ali Bar, Sultan'a senin hizmetinde olan Behram'a adam vererek Demâvend yoluyla göndermesini ve kendisinin de başka bir taraftan elli bin askerle çıkacağını söyledi. Sultan, Behram'ı Veyme ve Kilîs yoluyla gönderdi. Kîslîyan Kalesi halen Behrâm'ın elindeydi. Emîr Ali Bar Temîşe'ye geldi ve her iki ordu birleşip vilayeti Behram ve Ferâmerz'e teslim ettiler. İsfahbed kendi maiyetiyle Sûte Mescid'ine gitti. Ali Bar, Ferâmerz ve Behram, Kuşke Bûn'a ulaştılar. Sultan Mahmud'un askerleri arasından İsfahan'da ona hizmet etmiş olan Buğra ve İsfendiyâr Buğra, İsfahbed'in yanına gidip ona sevgi beslediler. İsfahbed'e bu yaptığının ne olduğunu, gereksiz yere ülkeyi harap ettiğini belirtip, Sultan'ın ona çok fazla müsamaha göstermesine rağmen ona isyan ettiğini söylediler. İsfahbed isyan etmediğini, aklında böyle bir düşüncenin de yatmadığını, Sultan ile aralarında anlaşma olduğunu ve Sultan'ın halasının da kendi eşi olduğunu söyledi. Ayrıca hiçbir zaman anlaşmasının aksine hareket etmediğini ve Ali Bar'ın kendisini çağırımdan daha büyük bir felaketin olamayacağını söyledi. İsfahbed teçhizatının

olmamasından dolayı gidemediğini ve evine gelişinin bir yıl kadar sürdüğünü, bu sebeple de yeğenini maiyetle onun yanına gönderdiğini söyledi. Ayrıca kendisine çok kötü muamele de bulunduğunu ve Sultan'ın sözlerini yerine getirmek için bizzat onun yanına gideceğini ve böylece Ali Bâr'ın yaptığı her şeyin şefkat ve merhametten değil, kötülük istediğinden dolayı olduğunun anlaşılacağını belirtti. İsfahbed onları kendi ordugâhlarına gitmeleri için gönderdi. Kendisiyle olan bütün Bâvendîleri ve büyükleri yanına çağırdı. İsfahbed Alâüddeve, Sipehsâlâr Karîn b. Şah Hüsrev'i veliaht olan İsfahbed Rüstem ile tekrar gönderdi ve Fîrîm'e gidip orda kalmalarını söyledi. İsfahbed Alâüddeve, amcası çocukları Şehrdâr b. Vestem, İzzed Nedâd b. Kâşâr, Ebû İshak ve Hüseyin'in kardeşleriyle, Hasan b. Keykâvûs, Ebû Cafer, Enûşîrvân Hasan'ın isteklerini yerine getirmek için emir verdi. Onu sipahsâlâr olarak Şehriyârkûh'a gönderip Vestem b. Karîn'i Kîsmânân'a gönderdi ve oraya yerleşmesini söyledi. Bâvendîlerin öncüsü Merzûbân b. Zerrîn Kemer, oğlu Dârâ, Vestem, Leşkerî ve Ali b. Leys'i ordugâha bıraktı. O gün dört yüz Bâvendî orada bulunmaktaydı. Kîsmânân'ın lideri olan Rüstem b. Serâheng'i Loricânvend'in lideri Ebû Cafer ile Kâlcâr'a gönderdi. Rüstem b. Ebû Cafer, Hasan b. Nâmukûş, Rüstem b. Hüseyin ve İsfendiyâr b. Şûzîl Lâricân Vendân'daydılar.

[54] Bu topluluktaki insanların hepsi meşhur ve önemli kişilerdi. Ebû Cafer ile Kâlcâr'a gitmesi için emir verdi ve Karûn Vendân kabilesinden Ebû İshak Mehdi Lefûr Nâmâvar b. Ziyâr, Fadûsbân b. Kinehoz, Gorşâsf, Kinehoz, Veşmgîr b. Esfârengîç, Ebü'l-Fazl b. Ebü'l-Kâsım, Rüstem b. Fadûsbân, Şehr-i Aşûb b. Fadûsbân gibi önemli kişilerin ordugâhta bulunmaları için emir verdi ve Sârî'ye gitmek için anlaştılar. İsfahbed Alâüddeve bu kişilerin ne yapması gerekeceğiyle ilgili emir verip Kec Arslan Kecmec b. Gâzî'yi tuttu ve Sârî'ye doğru yöneldi. Sultan'ın halasının kaldığı eve gidip orada kaldı. Ali Bâr, bu durumu öğrendikten sonra geri dönüp Sârî'ye gitti. Ümeranın hepsi saraya geldi ve hatuna emrine amade olduklarını belirterek ne emir buyurduğunu sordular. Hatun bir elçi gönderdi ve Ali Bâr, Sultan'ın yanına gidip nefret etmenizi sağlayacak, dedi. Ümera, Ferâmerz ve Behram'ı çağırarak onların gönderdikleri mektupları ele geçirdiler. İsfahbed bütün mektupları yırtarak suya attı. Ümera, Ferâmerz ve Behram'a İsfahbed'in hizmetini yapmaları gerektiğini ve geçimlerini sağlamak için bunun gerekli olduğunu söylediler. Onlar Sultan'a bir şey yapmadıklarını bu nedenle de hizmetine girmenin gerekmediğini söylediler. Teslim olmak için Sultan'ın yanına götürülmek istendiler.

Ali Bâr'ın ordusu, İsfehbed geldiğinde her tarafını sardılar. Şehriyârkûh ve İzzedabâd ahalisi her gece ordugâha gelip yüz yirmi at alıyorlardı. Türkler, İsfehbed'in yanına geldiler ve eğer böyle devam ederse hepimiz Sultan'ın yanına gideceğiz, dediler. Bu işin bitmesi için Sultan'ın emir vermesi gereklidir. İsfehbed bundan sonra böyle davranışların devam etmemesi için bir elçi gönderdi. Şehriyârkûh'ta Ayyâr Ali b. İbrahim ve Hasan b. İbrahim, İsfehbed'in bir elçi göndermiş olduğunu anlamadılar. Ordu, Rûdbar'a ulaştığı zaman akşam vakti yaklaşmıştı. Muhammed Buğra ve İsfendiyâr Buğra sarı renkleriyle göz kamaştırıcı ve Arap cinsi iki at almışlardı ve atlar yüz elli bin dinar değerindeydiler. Aynı günün akşamı iki kardeş bu atları çaldılar ve sabaha kadar da kimsenin bu durumdan haberi olmadı. İsfehbed'in çadırına gelerek her iki atı Cebrail'in gökyüzüne götürdüğünü ve dünyada hiç kimsenin bu atları çalamayacaklarını söylediler. İsfehbed yardım talebinde bulundu, ancak altın ve gümüş verse bile kabul etmeyeceklerini belirttiler. İsfehbed, İzzedâbâd emîrlerinden Veşmgîr Esferângîc'i çağırıp bu işi kimin yapabileceğini sordu. Esferângîc, iki kişi Ali İbrahim ve Hasan İbrahim'in hariç bütün İzzedâbâd ahalisinin kendisi ile olduğunu söyledi. İsfehbed bu iki adamın yanına getirilmesi için emir verdi.

[55] Veşmgîr bu iki kişinin Şehr Âşûb'un yanında olduklarını söyledi. İsfehbed rikâbdarını Şehr Âşûb'un yanına göndererek bu saatte atları istediğini ve iki at oraya getirilene kadar da İsfehbed kalkmadı. Muhammed Buğra ve kardeşi İsfehbed'in hizmetine girip Taberistân ahalisinin kesinlikle galip olacağını söylediler. İsfehbed, Arm'dan Sertenge Kûla'ya gitti. Dâğvidar b. Sûhrab yaşlı, söz sahibi birini Behram ve Ferâmerz'in yanına gönderdi. Yaşlı adam onlara umursamazlık ve kibirden uzak durmalarını söyledi. Kimsenin onlara hürmeti kalmadığı için Sultan'ın sarayında kalmalarını belirtti. Kendisinin giderek, işlerini düzene koyup ihtiyaçları temin edene kadar burada kalmalarının daha iyi olduğunu söyledi. Yaşlı adamın sözünü yerine getirmediler. Rey şehrine Sultan Mahmud'un yanına gittiler. İsfehbed, Sultan'ın yanına ulaştığı zaman ondan özür diledi ve kendisinin onlar için baba konumunda olduğunu söyledi. Sultan Mahmud, Behram ve Ferâmerz'e, İsfehbed'in hizmetine girmeleri için emir verdi. Sultan, Kîslîyan Kalesi'ni bizzat İsfehbed'e vermesi için onu vekil tayin etti. On gün sonra İsfehbed'i padişahlık teşrifatıyla gönderdi. İsfehbed on üç günde Sârî'ye ulaştı. Behram ve Ferâmerz, Lâricân yoluyla geldiler. Bu zamanda Çavlı Âmül şehrinde şahne idi. Ferâmerz bir elçi göndererek,

İsfahbed'den yüzük istedi. İsfahbed onu affedip yüzüğünü gönderdi ve o da İsfahbed'in hizmetine katıldı. Behram Âmul'den dönüp Rey'e geldi ve İsmailî mühlitleriyle anlaşma yaptı. Eğer Alâüddeve'yi öldürürlerse, onlara mal ve vilayet vereceğini söyleyip anlaşma yaptı. İsmailîler bunu kabul etmeyecekleri cevabını verdiler. Bir kez daha Sultan'ın yanına gelip sitem etti. Sultan da eğer mal istiyorsan kardeşine hizmet etmelisin şeklinde emir buyurarak onun yanına gitmesini söyledi. Her ikisinin de Sultan'dan yana ümitleri kesilince Horasan üzerine Sultan Sencer'in yanına gittiler. Mahmud ve Sultan Sencer arasında ihtilaf vardı. Sencernâme'de bu durum şiir şeklinde beyan edilmiştir. Sencer, Gazne'den Behramşah, Harzemşah'tan Atsız, Semerkant hanları ve Gur'dan bütün maiyetiyle Irak üzerine yöneldi. İsfahbed'in yanına bir elçi gönderdi ve Taberistân'ın maiyetiyle, sen de bize katılmalısın, dedi. İsfahbed, Mahmud ile olan anlaşmasından dolayı gitmedi. Sencer ve Mahmud, Hemedan Heftadpûlan'da savaştılar. Sencer, Mahmud'u yendi ve başkenti Merv'e geri döndü. Sultan Sencer, Ebubekir adında bir hizmetçiyi İsfahbed'in yanına gönderdi ve Irak savaşında kendileriyle olmadığını ve Horasan'a gelmesi gerektiğini söyledi.

[56] İsfahbed hasta olup ayağında nikris çıktığını ve bu yüzden de oğlu Rüstem'i hizmetine göndereceğini söyledi. Rüstem henüz bir çocuktu ve İsfahbed yolculuk hazırlıklarının yapılması için emir verdi. Perîm'den onu gönderdi ve Base ovasında onunla vedalaşıp geri döndü. Sârî şehrine geldi. O yıl Horasan'da çetin bir kış yaşandı ve İsfahbed Rüstem, Bestâm'da Sultan'a ulaştı. Ebû Kâlcâr, Ferâmerz, Sûhrab Ebû'l-Kasım ve Hurşid b. Kehistvan yüz Bâvendî erkeği, Âmul pehlivanı Lohrasf ve Kafırşah Rüstem'in hizmetinde idiler. Bu topluluk dört ay Nişâbur'da kaldı. Sencer'in içi rahat değildi. Behram, Sultan Sencer'in yanında kötü davranışlar sergileyip şikâyette bulunuyordu. Sencer, bu yüzden İsfahbed'i zorunlu olarak Nişâbur'dan babasının yanına gönderdi. Üner'in kethüdası olan Şemsüddin lakaplı birini onunla gönderdi ve İsfahbed'in derhal onun hizmetine gelmesi gerektiğini bildirdi. İsfahbed: *eğer Sultan'ın hizmetine gelmem gerekiyorsa Behram'ı benim yanına göndermelisiniz*, dedi. Bu cevap üzerine Şemsüddin gitti ve bu durum Sultan'ın hoşuna gitmeyip aşırı derecede öfkeleni. Behram için vilayet menşuru verdi. Muhammed Habeşî, Emir Zengi, Kayıtmış ve Muhammed Mezyedî'yi onunla gönderdi. Kebûd Câme, Fahrüddeve diye nitelendirilen Gorşasf b. Ceşiyâr Gulpâyegâni ve Ferâmerz b. Lengrûdî'yi bu orduya katılmaları için emir verdi.

Gürgân'da yirmi bin adam topladılar ve oradan Esterâbâd'a ulaştılar. Nârvâlî'de karargâh kurdular. İsfehbed maiyetini toplayıp Temîşe'ye yöneldi. İnsanlar İsfehbed'e karşı çıktılar ve Behram'ın daha haklı olduğunu söylediler. Bu yıl kış çok çetin geçti. Behram'ın ordusu arasında evi Temîşe'de olan Ömer ve yolları çok iyi bilen Enenc isimli bir kişi vardı. Karîn b. Şah Hüsrev, Alâüddeve'nin kardeşinin komutanı ve Muhammed Habeşî de İsmâîlî ve mülhit idiler. Karîn kardeşini Teşî Hendek yolu üzerinde konuşlandırdı. Ebû Cafer'in mezhebine bağlı taassupkar kardeşi Karîn'i, Muhammed Habeşî'nin yanına gönderdi ve ben de senin mezhebidenim ve bu yol üzerinde bekleyeceğim, dedi. Ali Hamidî'nin yeğeni mülhit bir elçiyi Muhammed Habeşî'den habersiz İsfehbed'in yanına gönderdi. Muhammed Habeşî, Ömer Enenc'i çağırıp bizi gece bu yoldan götürebilir misin? dedi. Ömer Enenc götürebileceğini söyledi. Behram'ın öncülüğünde zırhlı üç bin adam hazırlandı ve Ömer onlara rehberlik etti. Askerlerin sayısı elli bine ulaştı geriye kalanlar Temîşe'ye yönelerek savaştılar.

[57] İsfehbed çok şaşırды ve Müslümanların başıboş bir şekilde bırakılmasının kendi yönetimine yakışmadığını söyledi. İsfehbed, İbrahim Yusufan'ı çağırdı ve iki at seçerek ona verip hızlı bir şekilde Sârî'ye ulaşması gerektiğini söyledi. İsfehbed, İbrahim Yusufan'a insanların kendisinden önce hazır olmaları için haber vermesi gerektiğini söyledi. İbrahim Yusufan ulaştığı zaman askerler hızlı bir şekilde gelerek yağma hareketlerinde ve kötü davranışlarda bulundular. Akşam namazı olunca geri dönüp Çârmân köyüne ulaştılar. İsfehbed'in yaşanan şeylerden haberi yoktu. Temîşe, İsfehbed Merzûban ve onun çocuklarına verilmişti. Sınır padişahı Hasan'ı kendileriyle götürdüler. O gece Mehrevân'a ulaşmak için hızlı bir şekilde gitti ve her tarafa saldırı emri verdi. Behram ile olan Menûçeher, Memlân ve Sohrâb Gerdân'ı esir alıp getirdiler. Behram'ın ordusuna saldırı yapmak için plan yaptılar. İsfehbed'in adamları bu durumu kabul etmeyerek onu yalnız bırakıp kendi evlerine gittiler. Ayrıca Enzân ordusu, elli bin asker, Merzûbani, Serânşâvâr ve Saidveyh onunla olmadılar. Seden Restak'ın maiyeti, İsfehbed'in çocukları Keyhüsrev, Kînehavaz, Vestam ile Behram'ın yanına gittiler. Maiyet her ne kadar Bavel ve Âmül'ün çevresinde olsa da İsfehbed ile kaldılar ve bu yüzden Sârî'ye yönelip oraya konuşlandılar. Muhammed Habeşî ordusunu Temîşe'ye götürdü. Sınır muhafızı İsfehbed Merzûban, Temîşe'den çıkarıldı ve Lengrûd'a götürüldü. Emîr Leşkerzâd Bâvend, Temîşe'de kalıp bir kişiyi Rüstem b. Dârâ'nın yanına gönderdi. Elli bin

kişiyeye karşı bir şey yapamayacağını ve her taraftan kendisine saldırdıklarını söyledi. Bu nedenle de Temîşe'yi ellerinden alacaklarını belirtti. Rüstem Dârâ, Behmen'in kardeşi ve takipçileriyle Temîşe'ye gitti ve her tarafta askerler olmasına rağmen onlara saldırıp içeri girdiler. Temîşe ahalisi yardıma gitti. Türkler bu durumu anladıkları zaman bir emîri oraya bıraktılar. Muhammed Habeşi, Mehrevân'da Behram'a katıldı ve Şeş Gûnbed'de ordugâh kurdular. Seher vakti savaşıp Sârî'ye geldiler ve akşam ordugâha gittiler. Gece Lâricân, Âmül, Rûyân ve Dâbüyi'nin bütün askerleri, İsfehbed'in yanından kaçtılar. Bâvendilerde Gorşâsf Kehistvan, kardeşi Hurşid ve çocukları İsfehbed'in yanında kalmadılar. Rüstem b. Serheng bu gece, ani bir saldırı yapacaklarını söyledi ve bunun için de Likûz yolunu kapattılar. Ancak şiddetli bir kar ve yağmurdan dolayı kimse birbirini göremedi ve bir şey yapamadılar. Sabah olunca birkaç kişi dışında İsfehbed'in yanında kimse kalmadı. İsfehbed geri döndü ve Ârm'a giderek Havârân'a yerleşti. Behram, Muhammed Habeşi, Kebûd Câme ve diğer emîrler Sârî'ye gittiler.

[58] Birkaç gün bu şekilde geçti. Emîr Ebû İshak Lepûr kendi maiyetiyle İsfehbed'in yanına geldi. İzâbâd emîrleri, Kârunvend, Ebû'l-Fazl, Veşmgir, Şehr Âşûb, Rüstem, Behmen ve Kalcar b. Cafer Kûla bütün Lûricânvendliler ile İsfehbed'in hizmetine katıldılar. İsfehbed, Birinc Bağan'da ordugâh kurup yüz tane adam seçti. Ebû'l-Fars Kûr'u onların başına geçirip Dâbü'nun yanına gönderdi, oradan da bir gemiyle Temîşe'ye gönderildi. İsfehbed'in yeğeni Rüstem Dârâ'nın yardımıyla Temîşe'ye ulaştı. Behram'ın yanında olan Bâvendilerin hepsi Sârî'den Kebûd Came'ye gitmek için Temîşe'ye gönderildiler ve burada bir ay sekiz gün boyunca aralarında savaş oldu. Rüstem b. Dârâ'nın elinden hiçbir şey gelmedi. Sonun da sıcak bir fırtına esti ve Maskume'de ateş çıktı. Temîşe tamamen yanıp geriye hiçbir şey kalmadı ve bütün gece şehrin içinde ateş devam etti. Şehrin dışını ise düşmanlar muhasara etmişlerdi. İnsanlar her ne kadar Rüstem'e Temîşe'den uzak durmasını söyledilerse de o şehri muhasara edeceğini ve amcasının yanına gidip yenildiğini söyleyemeyeceğini belirtti. İsfehbed'in eski hizmetkârlarından biri, *“amcan ile konuşup bizi ve seni küçük düşürecek böyle bir işi yapmamasını söyledik,”* dedi. İbrahim b. Yusufan, Ebû'l-Abbas Sûrtîc, Ali Bayi Lâricân onun yanına gittiler ve hepimiz amcanın köleleriyiz onun yanında her şeyi anlatacağız, dediler. O da bu sebeple sinirlendi ve herkes istediğini yapsın, dedi. Rüstem, Rustak yönüne gidince kardeşi Behmen de onunla gitti. Ateşin aydınlığı her tarafı kaplamıştı ve hiç kimsenin ona ok atmaya

cesareti yoktu. Batayî, Rustak Seden'e gidip onu takip etti. Rüstem, ona üç defa kılıç darbesi vurdu ve hemen düştü. Artık hiç kimse onun ardından gitmedi. Kendisi ile olan cemaati sağlıklı bir şekilde götürüp Kûhistan'a gitti. Behram ile olan Bâvendîlerin evlerini ve mallarını yağmaladı. Bütün Kûhistanlılar, Seden Restak'tan elli bin kişi istedi ve ordu topladı. Ordu o gece Temîşe'de birkaç pehlivanla kapana alındılar. Rüstem bir çocuğun bile Esterâbâd'dan Sâri'ye gelemeyeceği şekilde yolu kapattı. Sârî askerleri çok fazla hayvan ve armağanla onu buradan çıkarmak için Temîşe'ye doğru yola koyuldular. Rüstem bunu öğrenince o da Temîşe sınırında olan Gûgîrd'e gitti. Askerler saf şeklinde dizildiler ve Türkler ulaştığı zaman savaşa başladılar. Herkes kaçınca bütün mallar Rüstem'e kaldı ve Rüstem de hepsini alıp geri getirdi.

[59] Rüstem hayvan sahiplerinin gelmesi için emretti ve hepsini geri verdi. Kardeşi Behmen'i, Kûhsâr'a gönderdi. Sîta köyünden bir Bâvendî, Behram'ın yanına gitti. Behram ona Kûhsâr ile Enzân'ın komutanlığını ve beraberinde elli bin asker de verdi. Behmen b. Dârâ atların sahibini tanıdıktan sonra gelip onu gördü ve savaş başladı. İnsanlar Behmen'in adını duyunca kaçmaya başladılar. Behram'ın sipehsaları olan Muhammed, Behmen ile tartışmaya başladı ve birbirlerine kılıç çektiler. Sonunda Behmen onun her iki ayağına da kılıç darbesi vurdu ve onu düşürüp başını kesti, sonrasında Send köyüne gidip oraya yerleşti. Nasîrüddevle'yi buradan sürdü. Rüstem, Lîlevâr ve Saîde köyünden Serenşavar'a kadar bütün Kûhistan'ı ele geçirdi. Ali b. el-Leys Dâmgân Türkleri ile birleşerek ordu topladı ve Zâram'ı yağmalayarak oraya yerleşti. Rüstem bunu duyunca saldırıya geçip savaştılar ve Ali b. el-Leys'i öldürdü. Böylece Dâmgân'a gelerek Lîvara yerleşti. Behram Dervîşân'ın şahneliğini Rüstem b. Keyhüsrev'e verdiği için dolayı her zaman Türk ordusunu Lîvara getirirdi. İsfehbed Alâüddevle bu durumu öğrendiği zaman Kîslîyân'dan İzzeddâd Kûşvâr ve Behmen b. Keyhüsrev'i, Akîm Sungûr'un şehrine gitmeleri için gönderdi. Çünkü Akîm, İsfehbed'in hizmetkârıydı, ancak ondan yüz çevirip Behram'ın yanına gitmişti. Ona, hepsi Bâvendî olan Akîm şehri padişahı, Dârâ padişahı ve İskender b. Siyâvuş gibi Pile Kelâh'ın çocukları, Kînhavâz, Namâgûş, Behram'ın âmili İbrahim Kasâb'ı tutuklamasını buyurdu. Alâüddevle, Dârâ padişahına işkence edilmesi ve İbrahim Kasâb'ın öldürülmesi için emir verdi. Şehr Âkîm, Alâüddevle'ye tabi oldu. Daha sonra İsfehbed Kecmec b. Gâzî'yi çağırıldı. Dâmgân'a Sultan tarafından Tuğrul adında bir komutan

yerleştirilmişti. Bunun üzerine Alâüddevle, “Adamların benim hâkimiyetimi kabul etmediler,” şeklinde mesaj gönderip şöyle belirtti: “Ben istemiyorum onlar orda kalsın çünkü Esterâbâd’a ulaştığım zaman bize katılacaklar,” dedi. Tuğrul da bunu kabul ettiğini söyledi. Ferâmerz Lengrûd, İsfehbed’e muti olduğuna dair bir mektup yolladı.

[60] Ama Gerşâsf Balmân, Muhammed Habeşi’nin kendisine yakın İsfehbed’in ise uzak olduğunu belirtip onunla olmadığını ve kimsenin yanına gitmeyeceğini kendi halinde kalacağını söyledi. Bu durumu anlattıktan sonra İsfehbed, Taberistân, Lâricân, Rûyân ve Âmül’ün askerlerini çağırdı ve Temîşe’ye gelerek buraya yerleşti. Muhammed Habeşi ve Behram’ı, İsfehbed’in düşüncesinden haberdar edip tedbirli olmaları gerektiğini söylediler. Tutuş’un oğlu Muhammed Habeşi’ye ordu verirse Temîşe’ye gidip İsfehbed’i yeneceğini söyledi. Muhammed Habeşi bütün maiyeti ona vererek Sêk ve Bicâ Kalede’ye gitti. Habeşi ordugâh kurup Rustak Seden’e saldırı için her gün emir verdi. İsfehbed, oğlu Şah Gâzî Rüstem’e maiyet verip Nârvâli’ye gitmesini ve Habeşi çıkana kadar onunla savaşmasını söyledi. Şah Gâzî Rüstem oraya gittiği zaman ordu Cûye Gâmdan geçmişti, bu bölgede savaş başladı ve ordular her iki tarafta saf bağlamıştı. Oğlunun savaştığı haberi İsfehbed’e ulaşınca ata binip oğlunun yanına gitti. Oraya ulaştığı zaman Rüstem Türkleri yenmişti. Bazı askerler nehirde boğulmuştu. Ordu emîrlerinden olan Yâğî’yi tutup İsfehbed’in yanına götürdüler. İsfehbed Yağî’nin boynunun vurulması için emir verdi. Rohin Kalesi’ne sahip olan Ali Şûzil, Rustak Seden’deydi. İsfehbed Karîn kaleyi Ali Şozil’den aldı. Daha sonra Fahrülmülûk Rüstem kaleyi tasarrufuna geçirdi. Fahrülmülûk Rüstem öldükten sonra Kûtval kaleyi yaktı ve kalede olan her şeyi alarak Şehriyârkûh’a gitti. Ali Şûzil kalenin kendisine ait olduğunu ve zorla kendisinden alarak harap edildiği şeklinde Sultan’a bir mektup yazdı. Ali Şûzil izin verilirse kalesini imar edeceğini belirtti. Sultan, ona izin verilmesini emretti. Ali Şûzil böylece kaleyi imar edip oraya yerleşti ve içine zahire doldurdu. Nârvâli savaşı sona erdikten sonra Sultan, Rüstem’in oğluna gidip kaleyi ondan almasını emretti. Şah Gâzî oraya gidip bir ay savaş yaptı. Ali Şûzil sonunda sığınma talebinde bulunarak teslim olmak zorunda kaldı ve kaleyi de ona teslim etti. İsfehbed Rüstem, İbrahim Yusufan’ı oraya yerleştirdi ve Temîşe’ye babasının yanına geldi. İsfehbed daha sonra ayrılıp Esterâbâd’a gitti ve Fîrûzî meydanına indi. Bizzat o gün Ferâmerz ve Tuğrul, İsfehbed’in yanına gelip Behram’ı kendilerine vermesi için Muhammed

Habeşî'nin yanına bir elçi gönderdi. Eğer karşı çıkarsa savaşaacağını söyledi. Muhammed Habeşî bu mesajı duyduğu zaman kendisine köle olacağı şeklinde hitapta bulunup emrine âmâde olduğunu söyledi. Muhammed Habeşî hızlı bir şekilde orduyu alarak Pûgerd'e gitti. İsfehbed ise orduyu Gürgân kapısına götürdü.

[61] Muhammed Habeşî Ribât ve Yarê'ye gitti. Melik Alâüddevele orduyla ona karşı yürüdü ve onları nehrin öte kıyısına sürdü. Muhammed Habeşî bir hamlede İsfehbed'in ordusunun arasına girdi ve İsfehbed'in askerlerini yenilgiye uğrattı. Piyadeler kılıç ve oklarını çıkarıp ilerlerken, süvariler tekrar geri dönüp Muhammed Habeşî'yi yenilgiye uğratarak davul ve bayrak ile Dıhistan'a kadar ilerlediler. Çok sayıda ölü ve yaralı geride kaldı. İsfehbed, Gürgân'a gitti ve Behram'ı kendi yanına göndermesi için Kecmec b. Gâzî'yi Dıhistan'a Muhammed Habeşî'nin yanına gönderdi. Muhammed Habeşî'ye aksi takdirde Dıhistan'a gelip seni oradan çıkaracağım, dedi. Kecmec mektubu ona teslim edince, Habeşî, Behram'ı vermeyeceğini ve Dıhistan'dan Horasan'a gideceğini bildirdi. Bunun üzerine Kecmec ordugâhın ortasında çadır kurdu. Cesur, güçlü ve tanınmış bir kişi olan Behram'ın kardeşi Ali Zerrin Kemer onun çadırı önünden geçti. Kecmec hizmetkârlarından birine onu buraya çağırmasını ve kim olduğunu söylememesini emretti. Ali Zerrin Kemer kim olduğunu öğrenmek için kendisini hazırladı. Çadırın içine geldiği zaman yine onu tanımadı ve çıkmak için geri döndü. Kecmec beş veya altı kişi ile onu yakalayıp elini bağladılar. Muhammed Habeşî'ye onu öldürmek istediği haberini verdi. Kecmec bir seyis bulup onu atın üstüne bağladı. Askerler kim olduğunu anlayamadılar ve Temîşe'de İsfehbed'e ulaştılar. Onu hediye olarak İsfehbed'e yolladılar. İsfehbed ona kızıp Şâdmân köyüne götürmeleri için emir verdi. Bu sırada atların arkasına bağlanarak işkence edildi ve buna daha fazla dayanamayarak can verdi. İsfehbed, Gürgân kapısına indi. Yağma ve saldırı yapılmaması için emir verip burayı şahne Togan'a bıraktı ve döndü. İsfehbed, Gulpâyegân sınırına geldiği zaman bu savaşta onunla olmayıp Ferâmerz'e muhalif olduğu için Gorşâsf ondan kaçtı. Gorşâsf, İsfehbed'in gönlünü alabileceği düşüncesinden dolayı kaçtı. İsfehbed, Gorşâsf'a sen gelmeyene kadar ben buradan geçmeyeceğim, dedi. Gorşâsf anne tarafından İsfehbed'in akrabasıydı. İsfehbed'in düşmanlık istediğini anladığı zaman birkaç gün Ferâmerz ile beraber oldu. İsfehbed daha sonra her ikisini de gönderdi. Behram, Üner'in yanına gitti ve bir yıl orada kaldı. İsmâîliler, Üner'i öldürdüğü zaman Behram oradan Sultan Mes'ud'un yanına

gitti. Behram kendisine bir ordu verilmesini ve savaş topak kazanmak istediğini söyledi.

[62]

3.3.10. Behram'ın Öldürülmesinin Tedbiri Hakkında

Behram'ın ölüm haberi İsfahbed'e ulaştığı zaman ileri gelenleri çağırıp onun her türlü kötülüğü kendisine yaptığını söyledi. Ayrıca şunları da ekledi; *“bazen beni öldürmek için İsmâîliler ile anlaşma yaptı ve bazen de Sultan'a mektup yazdı. İsfahbed her ne kadar Behram'ın kendi sarayında kalmasını söylese de o dinlemedi.”* İsfahbed şu ifadelere de değinmiştir: *“Babam Hüsâmüddeve, Behram'ın inatçı ve cahil biri olduğunu bu yüzden kendi eliyle helak olacağını, bundan sonraki amacının onu yakalayıp öldürmek olduğunu,”* söyledi. İnsanlar Behram'ın ölüm emrinin İsfahbed'e ait olduğunu söylediler. İsfahbed Vestem b. Şehr Yûşen'e, *sen bu konu hakkında ne düşünüyorsun,* diye sordu. Vestem de *“emir sizin emrinizdir kimse bu emrin üzerine söz söyleyemez. Ülke için hayırlısı ne ise bizzat onu yaparız”* dedi. Daha sonra Ali b. Ziyâr'a, *“bu konu hakkında sen ne düşünüyorsun diye,”* sordu. Çünkü bu iş kendisinin yapması gerektiğini, Gurgân ve çevresinde akrabalarının olduğunu söyledi. Ali b. Ziyâr, *“emrinize amadeyiz,”* deyip eğer kazanırsa oradaki mülkü kendisine vermesini belirtti. Emîr Ali Ziyâr cesur ve yiğit bir insan olup vilayet ahalişi onu severdi. Meşveret yapmak için iyi düşüncelere sahip bir kişiydi. Bu işin sakın bir şekilde ve sükûnet içinde yapılmasını söyledi. Öncelikle bu önemli iş için bölgeyi kontrol etmesi amacıyla birini göndereceğini söyledi ve göndermek istediği kişi de hizmetkâr bir insandı. Göndereceği kişiyi çağırıp Bekrâbâd'a gitmesi gerektiğini, daha sonra Gurgân'a ve Behram'ın oturduğu mahallede onun evi ve sokağını gözetleyip bilgi toplamasını söyledi. Ayrıca Bekrâbâd'daki Türklerin kim ve hangi gruplardan oldukları hakkında bilgi istedi. Adam emîr ile oraya gitti ve bölgenin durumunu yakından kontrol etti. İsmâîl Habeşî'nin Yâğî adındaki oğlunun burada olduğunu, yine Bekrâbâd'ın bütün evlerinde asker olduğunu ve çok fazla insanın toplandığını söyledi. Adamın oraya gitmesini emredip her gün iki veya üç defa o mahallede gidiş-geliş yapmasını onlarla arkadaş olana kadar böyle yapmaya da devam etmesini istedi. Adam söylenenlerin hepsine harfiyen riayet etti. Ali Ziyâr, İsfahbed'in yanına gelip kendi özel adamlarından birkaç kişi göndermesini istedi. İsfahbed, Hasan b. İbrahim Şîrgâhî Karûnvend, Ebü'l-Fevâris Lepûrec, Kâlcâr

Kûsâric, Ali Gûrslâr ve kardeşi Ali Ziyâr'ı kendisiyle beraber Çınâr'a götürüp buraya yerleştirdiler. Burada her şeyi tertipletiler. Sonra Ali Ziyâr Bekrâbâd'a Behram'ın olduğu sokağa gitti. Onun casusu evdeydi ve bir merdiven getirerek duvara yasladılar. Ali Ziyâr, “*kim bu merdivenden çıkıp Behram'ı öldürecek,*” dedi.

[63] Kendisinin de kapıda bekleyip hiç kimsenin dışarı çıkmasına izin vermeyeceğini söyledi. Hasan Şirgahec, Ebü'l-Fevâris Lepûrec ve Kâlcâr Kûsâric'in her üçü de duvarın üzerine çıktılar. Casus evin kapısını açmıştı. Cesur bir şekilde evin içine girdiler. Behram uyumuştı ve iki kişi de onun yanındaydı. Casus, Behram'ı onlara gösterip böylece ok ve kılıçla Behram'ın üzerine saldırdılar. Behram kaçmak istedi ama izin vermeyip öldürdüler ve ardından güvenli bir şekilde çıktılar. Lefan onun yanında şarap içti ama haberi yoktu. Melik Mes'ûd, Gûrgân'a Şemsül-Meâlî Kabûs'un köşküne yerleşmişti. Ali Ziyâr, Behram'ı öldüren bu kişiler ile Serhab Bayketa Çınar köprüsü yoluna ulaştı. Gündüz olunca Gulpâyegân'a gelerek güvenli bir şekilde de İsfahbed'e ulaştılar. Taberistân ahalisi Behram'ın öldürüldüğünü öğrenince ileri gelenlerin ve halkın, sıradan kişilerin ve şeriflerin herkesin gönlüne Alâüddevle'nin padişah olması dileği yerleşti. Böylelikle Alâüddevle'nin gücü arttı ve çevredeki kabilelerin de fitne hareketleri azalmaya başladı. Alâüddevle, Selkâm hatunu Sârî'ye yerleştirdi. Hoca Yakub Mecûsî'yi ona vezir yaptı ve Ârm, Çemnû, Talâr, Ehlem ve diğer bazı yerleri ona verdi. Hoca Yakup bir süre sonra Müslüman oldu ve İsfahbed kendi vezâretini ona verdi. Âmül'de hala onun saray ve hamamı vardır. Sultan tarafından Âmül şehrinin valisi olarak atanmış ve Üstad Amîd diye nitelendirilmişti. Ancak asıl adı Penâh Hüsrev idi. Hüsrev Pervîz'in çocuklarından idi. Tanınmış, bilgili bir insandı ve Dılârâm isimli bir cariyeye sahipti. İsfahbed bir elçi göndererek cariyenin kendisine satılmasını istedi. Üstad Âmîd bunun olamayacağını söyledi. İsfahbed, Sârî'ye yerleşti ve bir gün Üstad Âmîd'in evine elli süvari göndererek cariyenin çıkarılması emrini verip onu Sârî'ye götürdü. İsfahbed cariyeye âşık olmuştu, ancak cariyeye ondan önce öldü. İsfahbed, Şehristan sarayı ve hamamının karşısında cariyenin ismiyle bir hangâh yapılması için emir verdi. Müeyyed, Sârî'yi yakana kadar orada onun adına kûnbet ve çok sayıda vakıf vardı. Hala kûnbeti mamur olup Dılârâm orada medfundur.

3.3.11. Ferâmerz'in İsfehbed'e Muhalefedinin Başlaması

[64] Taberistân padişahlığı tartışmasız bir şekilde İsfehbed'e ait olduktan sonra Ferâmerz b. Merdavic çok fazla kötü muamelelerde bulunduğu için endişeye kapıldı. Ama yine de İsfehbed'e bağlıydı. Sultanların yanında gizli bir şekilde İsfehbed hakkında kötü konuşurdu ve herkes de bu durumu bilirdi. İsmailîler, bu yıl Deylem bölgesini ele geçirip Kelâçe Kûh Kalesi'ni tesis etmişlerdi. İsfehbed, Dervîşan'a gitti ve savaş için Kelâçe Kûh'a gideceğini bildirip maiyetini topladı. Ferâmerz bu sırada Esterâbâd'da idi. Ebü'l-Kâsım el-Bekrânî ile Seyf Esterâbâdî, İsfehbed'in yanına geldiler. İsfehbed de Temîşe'ye gitmek için hazırlandı. Ferâmerz'in casusu İsfehbed'in Temîşe'ye ulaştığını haber verdi. Ferâmerz bunu duyar duymaz kaçıp Bâlman Kalesi'ne gitti. İsfehbed'de Bâlman'a geldi ve Tele Ovası'nda çadır kurdu. İsfehbed, Bâlman Kalesi'nin her tarafını yakıp yıkarak yağmaladı. Bu sırada birçok insan ve hayvan Ferâmerz ile birlikte kalede bulunuyordu. İki ay sonra Ferâmerz âmân diledi: *Ben günahkârım sen hükümdarsın, senden korkmam şaşkırtıcı değildir*, dedi. Ferâmerz veliahdı Emîr Verdâşah'ı çok fazla altın ve hediyelerle İsfehbed'in yanına gönderdi. İsfehbed bunu kabul etti. Sultan Muhammed'in çocukları Sencer'e muhalif oldukları ve Sencer'in Irak'a gelişi yayıldığı için oradan göç edip Sârî'ye gittiler. Sultan Sencer, Bêstam'a ulaşmıştı. İsfehbed'in yanına bir elçi göndererek kendi isteğiyle onlara katılmasını istedi. İsfehbed hazırlanıp orduyu topladı. Sultan, Simnân'dan geçmişti ve İsfehbed, Sultan'ın yanına gitmek için Veyme'ye gitti. Sultan'ın yeğenleri Rey'e amcalarının yanına geldiler ama savaş gerçekleşmedi. İsfehbed hızlı bir şekilde dönüp Sârî'ye geldi ve Şah Gâzî Rüstem'i Ârm'a konuşlandırdı. Bu tarihte Selçuklu hatunu babasının ve kardeşinin mezarını ziyaret etmek için İsfehbed'den izin alarak İsfahan'a gitti ve orada öldü. Hatun, dönemin zahîd ve dindar bir kişiydi.

Sencer, Irak'ın içinde bulunduğu durumu düzeltmeye çalıştığı zaman İsfehbed'e, Sultan'ın, Mes'ud'u vilayeti senin elinden alması için gönderiyorlar, şeklinde haber verildi. İsfehbed, Şah Gâzî Rüstem'e bir ordu gönderdi ve Ârm'da tedbir almasını buyurdu. Ali Zerrîn Kemer'i Kilîs boğazına Şah Gâzî'nin yanına Sultan Mes'ud'un yetiştirdiği haberini vermesi için elçi olarak gönderdi. Şah Gâzî, Kûla geçidine gitmek için hazırlandı ve oraya gidince kendisine bir ordugâh kurdu ve kuvvetlerinin iyi olduğunu düşündü. Mes'ud, Bekrabâd'a ulaştığı zaman İsfehbed bir elçi gönderdi ve

niçin geldiğini söyleyene kadar orada beklemesini istedi. İsfahbed, “*savaş için geldiysen ilerlemene izin vermem,*” dedi. Mes’ud, hediyelerle birlikte bir mektup yollayıp çocuklarını size vermek ve misafirlik için geliyorum, bu yolla Esterâbâd’a gitmekte olduğunu bildirdi ve bunun için ahdedti.

[65] İsfahbed, Mes’ud’u evine davet ederek üç gün güzel bir şekilde ağırladı ve daha sonra onu alıp Sârî’ye götürdü. İsfahbed, Belicem’e kadar ona eşlik etti ve onu (...) şehrindeki sarayına yerleştirdi. Kış mevsimiydi ve maiyetinin çoğu Mes’ud ile birlikteydi. Bir ay sonra İsfahbed’den izin istediler. Onlar için elli at, elli yük katırı, yüz Rumî ve Bağdadî kumaşı, yüz çift Mâzenderânî elbise, yüz tane zırh, yüz tane ok-yay ve silah aletleri hediye edip onu gönderdi. İsfahbed Şah Gâzî, Berkond’a kadar onunla gitti ve Esterâbâd’da ona ulufe verilmesi için emir verdi. Mes’ud, Gürgân’a ulaştığı zaman Ferâmerz b. Merdâviç, oğlu Verdânşah, İsfahbed’in yanında olmasına rağmen Mes’ud’un yanına gidip İsfahbed hakkında kötü konuşmalar yaptı ve eğer bana yardım edersen o vilayeti senin için ele geçiririm, dedi. Mes’ud, İsfahbed’in daha önce yapmış olduğu iyilikler dolayısıyla onun sözlerine iltifat etmedi. Onun yakalanmasını istedi ve bütün askerlerini yağmaladı. Ona ait olan her şeyi alıp cezalandırılması için emir verdi. Mes’ud’un maiyeti çok güçlendi ve onu da yakalayıp Sencer’in yanına gönderdiler. Mes’ud’un teslim olması için kalenin girişine getirmek istediler.

3.3.12. Sultan Sencer’in İsfahbed’e Karşı Niyetinin Değişmesi ve Arguş’u Ona Karşı Göndermesi

Sultan Sencer yardımcı olmamasından dolayı İsfahbed’e kırıldı. Taberistân’ı İsfahbed’den geri alması için Arguş’u gönderdi. Arguş, Mes’ud’un yanına Gürgân’a bir elçi gönderdi ve şöyle buyurdu: “*İsfahbed’den Şehriyârkûh’u geri almak için sana yardıma geldim*”. Mes’ud, “*ben bu işi senin yardımına ihtiyaç duymadan yapabilirim,*” dedi ve göç edip Irak’a Sencer’in yanına gitti. Merdâviç b. Gorşâsf, Cehine Kalesi’nde idi ve kaleyi ondan aldı. Merdâviç onun esaretinden kaçıp İsfahbed’in hizmetine katıldı. Merdâviç cesur, savaşçı ve korkusuz bir insan olup tuhaf işler yapardı. Arguş, Cehine Kalesi’ni geri aldıktan sonra Bâlman Kalesi’nin girişine geldi ve Verdânşah b. Ferâmerz’in kardeşi Emîr Ali kaledeydi. Hiçbir yiyeceğin kalmadığı haberini alınca kaleyi Arguş’a vermek zorunda kaldı. Her iki kardeş Verdânşah ve Ali, İsfahbed’in hizmetine katıldılar.

[66] İsfehbed her ikisinin ağır lanıp yaralarının giderilmesi için emir verdi. Arguş orduyu Esterâbâd'a getirdi ve Lamînek sınırında ordugâh kurdu. İsfehbed maiyetini Temîşe'ye gönderdi. Arguş, Temîşe'ye gelmek için altı ay bu işle meşgul oldu ama başaramadı. Ali Şuzîl'i yanına çağırıp ben Şehriyârkûh'a gidebilir miyim? diye ona fikrini danıştı. Ali Şuzîl bu işin boş olduğunu ve İsfehbed'den hiçbir şey elde edemeyeceğini söyledi. Ayrıca kısa bir sürede Cehine ve Bâlman gibi iki kaleye sahip olduğunu ve niçin oraya gidemeyeceğini söyledi. Ali Şuzîl, kalenin sahiplerinin öldüğünü, kendisinin çocuklarla mücadele ettiğini söyleyip geri dönmesini, çünkü İsfehbed ve Şehriyârkûh'un diğerleri gibi olmayacağını söyledi. Arguş doğru söylediğini bildiği için buradan Sultan'ın yanına gitti.

3.3.13. İsfehbed'in Çavlı ile Savaşı

İsfehbed, Çavlı'nın akrabaları Sutekûh Kalesi'ni onun adamlarından alana kadar kendisi bir şey yapmadı. Çavlı, Sultan Sencer tarafından Âmül ve Rey'in şahnesi seçilmişti. İsfehbed, kalenin kendisine teslim edilmesi için Çavlı'ya bir elçi gönderdi. Çavlı, onu oyalayıp zaman kazanmaya çalışınca İsfehbed maiyetini Âmül'e gönderdi ve onun nâibini şehirden çıkardı. 1000 Âmül dinarı topladı. Çavlı'nın şahnesi Dârâ Kalesi'ne kaçtı. İsfehbed, şahnenin kendisine teslim edilmesi için Şahinşah'ın yanına bir elçi gönderdi. Ancak geri vermedi ve bunun ne anlama geldiğini bilmediğini belirtti. Çavlı, İsfehbed'in vilayeti kendisinden aldığını bildirmek için Sultan'ın yanına bir elçi gönderdi. Sencer, bunun üzerine Çavlı'ya oraya gidip ondan geri almasını emretti. Çavlı da orduyu hazırlayıp Bestâm'a gitti. Ferâmerz Lengrûdî, Çavlı ile birlik olup onu kötü şeyler yapmaya teşvik ettiler. İsfehbed, Ali Kûlâyic'i onun yanına gönderdi ve, *"bana her zaman sana olan haklarımı unutma diye yazardın ki sen hep ikiyüzlü oldun ve kötü davranışlarda bulundun,"* dedi. Ferâmerz pişman oldu ve İsfehbed'in haklı olduğunu bundan sonra samimi bir şekilde ona hizmet edeceğini söyledi. Ferâmerz, İsfehbed'in vereceği her emri yerine getirmeye çalışacağını belirtti. Günden güne Çavlı'nın durumunu İsfehbed'e anlattı. Şahinşah b. Şîrsavâr, İsfehbed'in Çavlı ile uğraştığını öğrendiği zaman Menkebe isimli şahnesini Âmül'e gönderdi ve Encilkebin'de ordugâh kurup ona yardımda bulundu. Âmül'ün reayası şahneyi kabul etti. Lâricân, Rûyân, Ümitvarekûh ve Şelâb'ın maiyetleri Menkebe ile birlikteydiler. İsfehbed, Dervîşan'dan itibaren Âmül'e kadar saldırı düzenledi ve Menkebe ile olan maiyeti yenip birçok kişiyi öldürdü.

[67] Nerîmân Şîrzîl ve Bahtiyar Gerd, Nâsır-ı Bozorg'u yakalayıp İsfehbed'in yanına getirdiler. Nâsır oradan ayrılıp Şehriyâr-kûh'a geldi ve Çavlı'nın Kenîm yoluna çıktığı haberini getirdiler. İsfehbed kendi askerleriyle Harût'a gidip ordugâh tesis etti. Çavlı bu yolla gidemeyeceğini bildiği için Simnân'a yöneldi. İsfehbed ise Fîrîm'e gitti. Âmül'ün şahnesi, Rûyân, Lâricân ve Culâb'ın ordusuyla Çavlı'ya ulaştılar. Çavlı'ya iki bin adam verdi ve Culâb yoluyla Âmül'e gelerek İsfehbed ile savaşacaklarını söylediler. Haber İsfehbed'e ulaştığı zaman yeğeni Ferâmerz b. Rüstem'i çağırdı ve Fîrîm'den Âmül'e saldırı için emir verdi. Çavlı'nın Türk askerleri Karâkelâte'ye gelip yerleşmişlerdi. Habersiz bir şekilde onlara saldırdılar ve ileri gelen kim varsa öldürdüler, bazıları kaçıp Çavlı'nın yanına gittiler. İsfehbed'in ordusu onlara ait olan bütün hayvanları, eşyaları ve elbiseleri alıp onun yanına geldiler. İsfehbed hepsine ikta ve hediyeler verdi. Çavlı kendi ahalisini böyle görünce çaresiz bir şekilde Yerğâş'ın yanına giderek ondan yardım istedi ve birlikte Veyme'ye geldiler. Yerğâş ve Çavlı, Kec Arslan'a haber göndererek gelip kalabalık bir halde kendilerine katılmaları için kandırdı. Kec Arslanîler, onları Kilîs Geçidi'nin içine kadar götürdüler. İsfehbed, Pîrîm'den Nâm ve Meyân Rûyân'a geçti. Kec Arslanîler, Çavlı'dan ayrılan Yerğâş Yaddaş'tı ordusuyla beraber muhasara altına aldılar. Astân Rustak'a kadar saldırı düzenleyip her tarafı yaktılar. İsfehbed, Kecmec b. Gâzî'yi durumdan haberdar olması için gönderdi. Kecmec b. Gâzî çok sayıda askerinin olduğunu ve yaya olan askerlerin hepsinin gönderilmesini istedi. İsfehbed piyade maiyetini onun yanına gönderdi. Kerge Sâve'ye ulaştıkları zaman Kecmec b. Gâzî onların askerlerinin çok olduğunu ve onlara karşı duramayacaklarını söyledi. Buradan dönüp daha güçlü olmak istediğini belirtti. Bu sırada düşman ulaşıp savaş başladı. İsfehbed'in ordusuna karşı zafer elde ettiler. Kerge Sâve'den Kûzâ Kalesi'ne kadar onları takip edip saldırı düzenlediler. Bu sırada has adamlar onların önüne çıkınca, düşman geri dönüp Âsarân'a gitti. Bu haber İsfehbed'e ulaştığı zaman Muhammed Sebüktegin, Çarık ve Kecmec b. Gâzî'yi kendi akrabalarıyla babasının gulâmlarından Kazaklı, Altuntaş, Rus, Sungur Dihistani ve diğer elli kişiyi İsfehbed Yerğâş'ın adamlarından Beşe, Sungurçe, Metne ve iki yüz elli Türk gulâmı Kecmec b. Gâzî'ye teslim etti.

[68] İsfehbed, Muhammed Sebüktegin'i gönderdi ve oraya ulaşıp pusu kurdu. Daha sonra birkaç kişi ile düşman üzerine yöneldi ve hepsi tuzağa giriftar olup öldüler. Muhammed Geçkene, Kûşe, Mûmen Kûr, Muhammed Yelme, Süleyman ve diğer

Keç Arslanlı yüz kişi esir edildiler. Enarem köyüne İsfahbed'in yanına getirildiler. Bütün esirler ve ordugâhın çapulcuları onların arkasından lanet okudular. Ali Şehrdâr ulaştığı zaman uzun sakallara sahip Muhammed Geçkene'nin sakalını tuttu ve boynuna birkaç sille vurup eski dostu olması ve melikin onu öldürmemesi için kendi evine götürdü. Birkaç gün geçtikten sonra İsfahbed onları yanına çağırarak aşağılayıcı sözler kullandı. Sultan, esirlerin affedilmesi için emir verdi ve hepsi diz çöküp yanlış yaptıklarını bildirdiler. Çavlı'nın maiyeti Hasem Rece, Kerge Sâve, Âsiran savaşında mağlup olup çaresiz bir şekilde onun yanına döndüler. Çavlı bütün maiyetle Âmül'e yöneldi ve Rûdbâr'da çadır vurdu. İsfahbed, Enarem'de idi. Rüstem Dâbû ve İsfahbed Keyhüsrev, Âmül tarafına saldırı düzenlediler. Rüstem Şah Gâzî'nin ordu komutanı olan Ebû Cafer b. Kasım Hezîkâm, Katre Kelate köyüne yerleşmişti ve her gün Âmül'e saldırı düzenliyordu. Çavlı'nın ordusu atlarını korkudan bırakamıyor ve ordugâhtan ayrılamıyorlardı. Kar, yağmur ve yıldırım başladı. Çavlı bunun üzerine İsfahbed'in yanına bir elçi gönderdi ve kendilerinde biraz acizlik olduğunu, askerlerin yiyecek ve yemlerinin kalmadığını bildirdi. İsfahbed, "*İlahi kudrete mani olacak gücünün olmadığı, ancak adamlarının çıkıp ihtiyaçlarını serbestçe karşılayabilmeleri için emir verebilirim,*" şeklinde cevap verdi. Çavlı, bu sözlere güvenmedi ve maiyeti de bu durumdan rahatsız oldu. Her gün başka bir sıkıntı baş gösteriyordu. Elçiler ortaya çıktı ve Âmül reayası İsfahbed'in yanına gelip Türklerin zulmünün sona ermesi için aracılık yaptılar. Çaresiz ve aciz olduklarını belirttiler. İsfahbed adil bir insandı ve nitekim on dört bin Âmül dinarı eden kendi mülkü Çalık sarayını kefalet için bıraktı ve herkes elinden geldiğince yardımda bulundu. Kendisine sığınan her kişiye 300-400 dinar verdi. Böylece Sultan'ın adamları kaçıp İsfahbed'e sığındılar ve onun himayesi altına girdiler. Çavlı, İsfahbed ile Âmül'ün hırsızlarının aldığı her ne varsa kendisine verilmesi karşılığında anlaştı. Çavlı eskiden İsfahbed'e hizmet ettiği için onun üzerinde bazı haklara sahipti.

[69] İsfahbed Rüstem, Çavlı'nın Ârm'a götürülüp kendisine misafirperverlik yapılması için emir verdi. Şah Gâzî ileri gelenlerini, Âmül'e gönderdi ve onu Ârm'a götürüp yedi gün ağırladı. Ordusunda bulunan herkese teşrifatta bulundu ve Çavlı bu durumdan utandı. Çavlı Irak'a gitmek için izin istedi ve İsfahbed Veyme'ye kadar onu uğurladı.

3.3.14. İsfehbed Rüstem'in Mızraklı İsmailî Mülhitlerle Olayı Hakkında

Bir süre geçtikten sonra Sultan Sencer, İsfehbed'e bir elçi gönderip şöyle dedi: “*Sen bizim akrabamızsın ve bizi görmek için uzun zamandır yanımıza gelmiyorsun derhal gelmelisin.* İsfehbed: *Ben artık yaşlandım ve sizin hizmetinizi yapacak çocuklarım var,* dedi. Ayrıca *kimi istiyorsanız hizmetinize onu göndereyim,*” dedi ancak Sultan özrünü kabul etmedi.

Bu tarihte Me'sud tekrar amcasının yanına gelmişti. Sultan, sipehsâlârlığı Mes'ud'a verip Gürgân'a gitmesini ve Şehriyârkûh'u İsfehbed'den geri almasını söyledi. Mes'ud, Gürgân'a gitti. İsfehbed Şah Gâzî mülhitler ile mücadeleye başlamıştı. Ebû Cafer isimli Bâvendîli birini öldürmek için onu takip etti. İsmailî olup da ona gösterilen her kim varsa âmân vermedi. Kislîyanlılar, Zengiler ve bütün Rûkne ehli İsmailîlere sığındıklarından dolayı onların öldürülmelerini söylediler. İbn İsfendiyâr şöyle belirtti: *eğer bunu açıklamam istenirse uzun sürer.* İsfehbed Şah Gâzî bir gün Sârî'de Zengû mahallesinden geçerken, İsmailî biri bir dükkânın köşesinden çıktı ve İsfehbed'i tutarak onu bıçakladı. İsfehbed'in adamları hızlı bir şekilde kılıç ve kalkan ile mülhiti vurarak öldürdüler. Bu haber Alâüddevle'ye ulaştı. Rüstem'in kendi oğlu olduğunu kılıç ve bıçaktan korkmadığını belirtti. Derhal oğluna ulaştı ve Rüstem'in bıçak yarasını neresine aldığını ve nasıl bıçaktan korktuğunu söyledi. Rüstem: “*Allah'ın yardımıyla rahat geçti ve ben silahlıydım niçin korkayım ki,*” dedi. İsfehbed, fakirlere sadaka olarak birkaç bin dinar mal gönderdi. Şah Gâzî, Sârî'den Âmül'e gitti. Bir gün Velikan sahrasında ava çıkmıştı.

[70] İki mülhit bir süredir onun hizmetindeydi. İsfehbed su içerken biri fırsat yakalayıp mızrağı onun bir yanından sokup diğer yanından çıkardı. Hüseyin Şirzîl bir kargı ile mülhite vurdu ama diğer mülhit de bir bıçak çıkarıp İsfehbed'i öldürene kadar ona vurdu ve onun öldürüldüğü haberi yayıldı. İsfehbed'in yanı yırtılmış ama iç organları zarar görmemişti. İsfehbed yanını tutup ayağa kalkarak ölmediğini ve sağlıklı olduğunu söyledi. İsfehbed'in babası Dervîşan'da bu haberi duyunca çok üzüldü. Düşman Gürgân'daydı. İsfehbed sofranın hazırlanmasını emretti ve yemeğini yiyip ata binerek Âmül'e gitti. Oğlunu yaralı görünce daha da üzüldü ve gece-gündüz ağladı. Fakirlere, dervişlere ve şeriflere sadakalar verdi ve haber bekledi.

3.3.15. Sultan Sencer'in Yeğeni Sultan Mes'ud'u İsfahbed ile Savaş için Göndermesi

Bu haber Mes'ud'a ulaşınca orduyu hazırlayıp Şehriyârkûh'a geldi. Fahrüddeve diye anılan Merdâviç b. Gorşâsf tekrardan Mes'ud'un hizmetine katıldı ve ona kılavuzluk yaptı. Merdâviç b. Gorşâsf, Kenîm yoluna çıkmak için Lengrûd'dan Bişer'e ovasına ulaştı. İsfahbed oğlunu hasta bir şekilde Velikan'da bırakıp Şârmâm'a gitti. Mes'ud'a haber ulaşınca Eseragâh Urse ovasına gidip çadır vurdu. İsfahbed tekrar Ârm'a gitti ve oraya ulaştığı zaman, Mes'ud'un Sabık Kazvinî adındaki ordu casusunu Merdâviç b. Gorşâsf ile gözetlemeleri için Temîşe'ye gönderdiği haberini aldı. Padişah Merzûban bu olaydan haberdar olunca tedbirli hareket etti. İsfahbed akşam namazında Zâram'dan ayrıldı ve gece boyunca yolculuk yaparak Merzûban'ın Lareblemareşk ovasındaki sarayına kadar gitti. Mes'ud'un yaya askerleri Temîşe'ye ulaşmıştı. Süvariler her tarafa saldırı düzenlediler. İsfahbed onların ardından gelerek çoğunu öldürdü ve bazılarını esir aldı. İsfahbed bütün malları geri getirdi. Temîşe'ye ulaşan kim varsa İsfahbed'in geldiği haberini duyunca kaçtılar. İsfahbed'in süvarileri Kâzi Kelate'ye gitmek için takibatta bulundular. O topluluktan birçoğunu yakalayıp öldürdüler. Rezmân Kinehavâz'ı tutup diğer iki yüz kişi ile Temîşe'ye getirdiler. İsfahbed onların hapsedilmesini emretti ve Lengrûd'a kadar hiçbir yerde duramadı. İsfahbed üç gün Temîşe'de kaldı. Kîya ed-Daî elli bin Deylemlî ile İsfahbed'in yardımına geldi. Şah Gâzî Rüstem de iyileşip ordusuna ulaşınca Mes'ud, İsfahbed'den korktu ve Liverven'de çadır kurdu. Taberistân ahali saldırıp onu tutmayı düşündüler.

[71] İsfahbed, Melikşah'ın hareminin ve kızlarının kendisi ile olduğunu bu yüzden saygısızlık yapmanın doğru olmadığını belirtti. Enzân'ın ordu komutanı Leşker Firûz b. Merdâviç, iki yüz adamla Hulûb-u Rûdbâr'ı Kelâte'ye yerleşmişti. Firûz gidip onların ne yaptıklarını öğrenmek istediğini söyledi. İsfahbed, yanına süvariler katıp ona müsaade verdi. Firûz'un askerleri ordugâhın yanına kadar gitti. Mes'ud'un maiyeti Çavlı ile olup Leşker Firuz'la çatıştı ve onun ardından, Hulûb Kelâte'ye gittiler. Adamlarının az olduğunu ve bu nedenle ertesi gün gelip bu cemaati alacaklarını söylediler. Leşker Firûz'un askerleri İsfahbed'in yanına bir elçi gönderip ordunun yarın kılıçlarla Borîn'e geleceklerini bildirdi. Leşker Firûz, İsfahbed'den onların işini görmek için bütün maiyeti yanına göndermesini istedi. İsfahbed, nakibinin sâları olan Halil Şehr Âsân b. Âsân'ı bütün maiyeti ile Leşker Firûz'un

ordusunun yanına gönderdi ve hepsini sığınaklara yerleştirdi. Diğer gün Mes'ud'un ordusu ulaşınca birkaç kişi ile kendini onlara gösterdi. Aynı şekilde onu takip ettiler ve askerlerin sığınaklarını gördüler. İsfahbed'in gulâmlarından Bekmeş düşmanın safına girdi ve bir kişiyi yere atıp kendi safına geldi. Menûcehr isimli pehlivan başka bir taraftan çıkararak birini yere serdi. Aynı şekilde Mansûr da bir kişiyi yere serdi. İsfahbed'in gulâmı Yerğâş ordusu ile üzerlerine saldırıp onları dağıttı. İsfahbed'in piyadeleri ordunun arasına dağıldılar. Çavlı piyade askerlerin üzerine saldırdı. Çavlı'yı bir ok ile vurdular, ancak o zırhlı olduğu için bir zarar görmedi. İsfahbed'in gulâmı Kenbe'nin sırtının ortasına bir ok vurdu ve onu attan düşürerek yaya şekilde safına götürdüler. Mes'ud'un ordusu hezimete uğradı. Kecmec ve Şehr Âsân, Mes'ud'un askerlerinin bir kısmının yakalanıp öldürene kadar takibe devam ettiler. Firûz'un ordusu bütün maiyetle İsfahbed'in hizmetine katıldı. O günden sonra Firûz'un ordusu güçlendi ve Mes'ud yenilerek Gürgân'a gitti. Bütün bunlar h. 521 senesinde oldu.

3.3.15. Sultan Sencer'in Yerğâş'ı İkinci Defa İsfahbed ile Savaşa Göndermesi

Bu haber Sultan Sencer'e ulaştığı zaman çok sinirlendi ve hangi emîri onun yanına göndereceğini düşündü. Yerğâş gidip onun işini görmek için Sultan'dan izin istedi. Sencer, Yerğâş'a bir defa gidip hiçbir şey yapmadığını söyledi. Yerğâş da bunu telafi etmek için gitmek istediğini belirtti. Yerğâş, Damgan valisi idi.

[72] İsfahbed, Kûza Kalesi'nde bulunuyordu. Yerğâş'ın elçileri ulaştı. Elçilerden biri Esfozon Deylemî'nin kardeşi idi ve Sultan'ın candârı¹⁸⁷ olup adı Şehrdâr idi. Yerğâş'dan kötü mesajlar dile gelince buna karşılık İsfahbed gülerek, *"bu Türk ahmaktır ona biri cevap versin bakalım ne yapabilir,"* dedi. Ramazan ayı olduğu için İsfahbed orucunu açtı ve bayram yaklaşmıştı. İsfahbed buradan Temîşe'ye gitti. Yerğâş, Esterâbâd'a ulaştı ve Rûhîn Kalesi'nin muhasara edilmesi emrini verdi. İsfahbed oğlu Merdâviç'i maiyetle birlikte Temîşe'de bıraktı ve kendisi de Sârî'ye gitti. Merdâviç sekiz ay boyunca Temîşe'de kaldı. Yerğâş, Esterâbâd ve Rûhîn Kalesi'ni fethedemedi. Karîn b. Gorşâsf kale muhafızı idi. Karaca Saki'nin Irak ordusu ile Bağdat'a gittiği ve Selçuk Şah'a atabey olduğu haberi ulaşana kadar bu

¹⁸⁷ Bazı İslâm devletlerinde hükümdar ve sarayını korumakla görevli muhafızlar için kullanılan bir terim.

durum devam etti. Mes'ud da Gurgân'dan onların yanına gitmişti. Sultan böylece orduyu tekrar çağırды ve Yerğaş da onun yanına gitti.

3.3.16. Sultan'ın Şah Gâzî Rüstem'i Talep Etmesi ve Onun Sultan ile Karaca Arasındaki Savaşta Sergilediği Cesareti

Sultan, Dâmgân'a ulaştığı zaman yardıma gelmesi için İsfahbed'e bir mektup yazdı. İsfahbed iki tane genç oğlunun ve birkaç tane de savaşçı adamının olduğunu söyleyip birini göndereceğini belirtti. İsfahbed'in düşüncesinde Merdâviç'i göndermek vardı. Rüstem için mühlitlerden şüphelendiğinden dolayı göndermedi. Selçuklu Sultan'ı bir elçi gönderip İsfahbed'e, *eğer oğlunu göndereceksen Rüstem'i göndermesini*, söyledi. Rüstem bu mesaja karşılık olarak babasına, *“Ben her hâlükârda gideceğim ve eğer senin emrini yerine getirmek için ölürsem bu kaderim olur,”* şeklinde yanıt verdi. İsfahbed, beş bin adam seçti ve oğlunun hizmetinde Sultan'ın yanına gönderdi. Rüstem, Rey'e ulaştığı zaman Yerğaş, Rey'de idi ve Sultan ona öfkelenmişti. İki defa İsfahbed'e karşı sevk edilmiş, ancak bir şey yapamadan dönmüştü.

[73] Rüstem, Muhammed Mezid'i ve Kitermiş birlikte kaçıp Gurgân'a gittiler. İsfahbed'in kendileri ile düşmanlık yapacağını düşündüler. Çünkü babasıyla savaşa gönderilmişlerdi. İnsanlar boşa gideceklerini düşündükleri için onlarda geri döndüler. İsfahbed dinlemedi ve Sâve'ye gitti. Sultan ile Hemadan'a ulaştı. Hemadan'ın girişinde askerlerin arz etmesini istedi. Sultan ata binip İsfahbed'in arkadaşı Emîr Kamac ile İsfahbed Rüstem'in askeri arz alanına gittiler. Piyade ve süvari askerleriyle çok güzel bir tören düzenledi. Sultan bu törene çok şaşırды ve Kamaç'a İsfahbed gibi bir asker görmediğini söyledi. Kamaç da bunu onayladı. Sultan, İsfahbed'i çağırды ve Karaca'nın Nihavend'e gelmesi için gönlünü aldı. Sultan'dan ayrıldı ve ordusuyla ilk harekete geçen İsfahbed Rüstem oldu. Ordusu ile her tarafa saldırı düzenleyerek toplulukları yenilgiye uğrattı. İsfahbed Rüstem'in arkasından ani şekilde bir asker çıkararak ona mızrak salladı. İsfahbed Rüstem kendini çekmek istedi, ancak attan düştü. Bir Türk kılıcını çıkardı ve bu sırada Emîr Ebû Şuca İzzâdâbâd, İsfahbed Rüstem'in üzerine geldi. Türkler üç-dört kişi olup Emîr Şuca'nın her iki elini kestiler, ancak İsfahbed Rüstem kalkamadı. Mızrak yarısı İsfahbed'i kötü bir hale getirmişti. İsfahbed'in adamları ulaşıp Türkleri uzaklaştırdılar. İsfahbed: *“Ebu Şuca'ya yaşıyor musun”* diye sordu. Ebu Şuca: *“Yaşıyorum ama ellerim yok,”* dedi. İsfahbed, bunun üzerine Ebu Şuca'ya, *“Üzülme*

*Allah bana ne verirse onu seninle paylaşacağım,” dedi. İsfehbed yaralı bir şekilde kendisine saldıran Türk’ü bulup mızrakla onu vurdu ve başının koparılması için emir verdi. İsfehbed’in savaşçılarından Arap olan Hüseyin Gord isimli biri Karaca’ya saldırıp mızrakla onu vurdu ve bütün askerlerin göreceği şekilde onu düşürdü. Böylece atını çekip götürdü. Sencer’in emîrleri gelip Karaca’yı Hüseyin Gord’dan geri aldılar. Sultanın yanına gidince herkes onu ben getirdim, dedi. Sultan bunun üzerine Karaca’ya: “Kim seni getirdi,” diye sordu. Karaca’da: “Beni her kim tuttu ise atım ondadır ismini de Mâzenderân şahına yaptığı hizmetten dolayı almıştır.” İsfehbed’in yaralandığı haberini Sultan’a ulaştırdılar. Hüseyin Gord atı Şah Gâzî’nin yanına getirmişti. Sultan, İsfehbed’in yanına gelip yüzünü öptü ve ona övgüde bulundu. Kamac’a, *dünya da gördüğüm en cesur insanlardan biridir*, dedi. İsfehbed, Karaca’nın atını Sultan’a verip Hüseyin Gord’a da bin dinar verdi. Ona Ârm sınırında bin dinar değerinde ikta verdi. Sultan, İsfehbed için Hemadan’a kendi özel doktorlarını gönderdi ve bir süre de orada kaldı. *Sencernâme*’de de yazdığı gibi Karaca’yı öldürme emri verdi. Sultan, Mes’ud’u Rûyân’a gönderdi.*

[74] Mes’ud’un kardeşi Tuğrul Irak’a gönderildi, daha sonra dönüp Horasan’a gitti. Birinci ciltte de bahsi geçtiği gibi İsfehbed Rüstem’in yaraları daha iyi olmuştu ve Rey sınırında Sultan’a ulaştı. Sultan onu sağlıklı gördüğü için şükretti. İsfehbed, Har’a kadar Sultan ile gitti. Burada iken törene katıldı ve babasına şükranlarını yazılı bir şekilde ilettiler. Orada yazan lafızlardan biri Rüstem’in Rüstemî adında bir oğlunun olduğuyla ilgiliydi. Sultan, İsfehbed’in bütün isteklerini yerine getirdi. İsfehbed, Veyme’ye ulaştığı zaman babası haberdar oldu ve Pîrîm’e geldi. Şah Gâzî, Mansûrekûh’a ulaştı ve oradan Pîrîm’e gitti. Şah Gâzî, babasını karşılamak için onun yanına gelip attan inerek yeri öptü ve daha sonra da rikâbı öptü. Babası onu kendi yanında götürdü ve durumunu sordu. Böylece her şeyi babasına açıkladı ve üç gün orada kaldı. Babası, sarayı ve evinin bulunduğu Ârm’a gitmesi için ona emir verdi. Yerğâş, Sultan’dan kaçıp Gürgân’a ulaştı. Cehine ve Bâلمان Kaleleri Yerğâş’ın elindeydi. Çocukları Cehine Kalesi’ne yerleşmişler. Sultan, Büyük Hacıp Mahmud Kâşânî’yi İsfehbed’in yanına gönderdi ve ona şöyle yazdı: “Onu senin yanına gönderdik, biliyorsun ki bize bu işten daha önemli bir iş yoktur. İyi ve kötü ne yapacağımı görelim, dedi. Biz Merv’e gidiyoruz çünkü Mahmud Kâşânî (...) ovasına ulaşınca İsfehbed, komutanı Şehr Âsân’ı, Yerğâş’a karşı dikkat etmesi için onun yanına gönderdi. İsfehbed, Şemşîr Borin yolu ile Temîşe’ye gitti. Mahmud Kâşânî,

Semkû yolu üzerinde İsfahbed'i gördü ve oradan birlikte Esterâbâd'a gittiler. Yerğâş, İsfahbed'in geldiğini öğrendiği zaman Bâlman Kalesi'nden Cehine'ye gitti. İsfahbed de bu durumu öğrenince Yerğâş'ın ardından hızlı şekilde atlılar gönderdi. Götürdüğü her şeyi ondan geri aldılar. İsfahbed, Harûn Verârûn'a gitti. Mahmut Kâşânî, İsfahbed'in yanına gelip hasta olduğunu ve Yerğâş ile ne yapmak istiyorsa yapmasını söyledi. İsfahbed'e saygı gösterdi ve gitti. İsfahbed bir ordu seçip Şehr Âsân b. Âsân'a verdi. Âsân, kale önlerine gidip her gün savaştı. Yerğâş bir kişiyi İsfahbed'in yanına gönderdi ve canını affetmesi için birini Sultan'ın yanına göndermesini istedi. Sultan'ın yanına birini gönderdi ve kendisi hasta düştü. Sultan'ın elçisi ulaştığı zaman İsfahbed yanına gelmesi için izin verin dedi.

[75] Yerğâş, İsfahbed'den âmân diledi ve kaleden aşağıya nasıl ineceğini düşündü. İsfahbed'in kendisini yakalamasından korkuyordu. İsfahbed onu sakinleştirip âmân verdi ve böylece aşağı indi. Daha sonra Şehr Âsân b. Âsân, Yerğâş ile Gulpâyegân'a gelerek buraya yerleşti. On gün geçtikten sonra Yerğâş öldü ve İsfahbed oradan ayrılıp tekrardan Ârm'a gitti.

3.3.17. Selçuklu Hatunu'nun Vefatı ve Sultan'ın Onun Çeyizi ile Mirasını Talep Etmesi

Bu zamanda Hatun İsfahan'a gitmişti ve orada hastalanınca vasiyette bulundu. Çeyizini İsfahbed'e helal ettiğini ve hem Mâzenderân'da hem de benden kalan ne varsa helal olsun dedi. Kendisi için bir saray, mezar ve hangâh yapılması için vasiyette bulundu. İsfahbed onun vasiyetini yerine getirdi. İsfahbed'e hakkını helal etki bende hakkımı helal edeyim şeklinde bir mektup yazmıştı. Onun mektubu ki İsfahbed'e ulaştığı zaman çok üzüldü ve ağladı. İsfahbed onun için her zaman zahmetimizi çekti ve bizden de hiç iyilik görmedi, dedi. O zahide bir kadındı. Şehriyârkûh'ta çok fazla hayrat yapmıştı. Sârî şehrinde mülkü olan Karakuy mahallesinde bir hangâh yapılması emrini verdi. İsfahbed, Hatunun taziyesini yaptıktan sonra Sultan bir elçiyi onun yanına gönderdi ve kalmış olan yüz altmış bin dinarlık miras ile çeyiz üzerinde hak iddia etti. İsfahbed onun mirasından bir şey kalmadığı şeklinde yanıt verdi. Sultan, gulâmlarını Melek Hatun'un sarayına gönderdi. İsfahbed bu duruma engel oldu ve cevap gönderdi. Bu haber Sultan'a ulaştığı zaman ordu komutanı olan Muhammed Kâşî'yi temsilci olarak seçip Sultan'ın emrettiği davaları çözmesi için Şehriyârkûh'a gönderdi.

Muhammed Kâşî, Esterâbâd'a ulaştığı zaman orduyu Lamlinek'in girişine yerleştirdi. İsfehbed, Terice şehrindeydi ve sıkıntıları halletmek için Âmül'e gidiyordu. Orduyu Lâricân'a göndermişti. İsfehbed bu önemli iş ile meşgulken Dârâ Kalesi'nin Şahinşah'ı ölmüştü. Kaleden bir kişi İsfehbed'in yanına gelerek Emîr Şahinşah'ın öldüğünü ve kalede karışıklık olduğunu söyledi. Yeğeni olan Şehriyâr kalenin içine girdi. Melik Alâüddeve, Terice'den ayrılarak Rûdbar Hac'a gitti. Askerler hızlı bir şekilde Lâricân'a ulaştı.

[76] Şahinşah'ın ordusu da İsfehbed'e doğru yöneldi. Muhammed b. İsfendiyâr, Hasan Zerrîn Kûl ve Behram Şelâbî gibi Çolâb piyadeleri İsfehbed'in hizmetine katıldılar. İsfehbed kaleyi teslim etmesi için birini Şehriyâr'ın yanına gönderdi. Şehriyâr buna karşılık kaleyi teslim etmeyeceğini ve kendi malı olduğunu belirtti. İsfehbed, Şelâb ve Ümidvarekûh'un harap edilmesi için emir verdi ve oradan geri dönüp Sârî'ye gitti. Daha sonra Tacülmülûk lakaplı oğlu Merdâviç'i birçok asker ile Temîşe'ye gönderdi. Merdâviç böylece Temîşe'ye yerleşti. Mahmut Kâşânî, İsfehbed'in yanına bir elçi gönderdi ve Sultan seninle şeriat üzerine muamelede bulunuyor, dedi. Sende onunla şeriat üzerine muamelede bulun, yoksa Sultan'ın istediği ne varsa kendi hakkından vermen gerekecek, dedi. Şeriatın dışında konuşur ve iş yaparsa ben onu engellemek için orduyla geldim, diye belirtti. Bu konuşma üzerine dört ay geçti büyükler ve arabulucular bir araya gelerek Hatun'un mirasını paylaştılar. Miras on bin dinarı geçti. İsfehbed bu mülkün kendisine satılmasını istedi ve sonunda çeyiz ile mülkü yüz bin dinara satın aldı. Mahmud Kâşânî bunun üzerine kalkıp Horasan'a gitti. İsfehbed kararlaştırılan malı-mülkü Sultan'ın vekillerine verdi. O yıl Taberistân'da deprem oldu. Şehriyâr-kûh çevresinde daha da büyük bir deprem meydana geldi. Fîrîm şehri yıkıldı. Restak Konîm ve Zaram'ın tamamı harap oldu. Dowlît köyü yok oldu ve Şehriyâr-kûh'un tamamı harap oldu.

3.3.18. Sultan'ın, Abbas'ı Orduyla Dârâ Kalesi'ni Muhasara için Göndermesi

Âmül amîdi Şahinşah'ın öldüğünü ve Dârâ Kalesi'nin onun sayesinde çok fazla mala sahip olduğunu söyledi. Ayrıca Lâricân Merzûbân da bu durumu açıklamak için amîd ile muvafakat eyledi. Sultan bu durumdan haberdar oldu ve Rey valisi Abbas'ı çok sayıda askerle donatarak, Havâr, Simnân, Demâvend askerlerini de Sâve hâkimi ve Taramtay'la ona refakat ile gönderdi. Ayrıca Rey, Kasrân, Rûyân, Lâricân, Kelâr, Şelâb muhafızları bundan önce gelemedikleri Hermeduza askerler ile geldiler. Abbas

Âmül'e geldiği zaman İsfehbed maiyeti ile Sârî'den Mâmtîr'e gelmişti ve Abbas'ın yanına bir elçi gönderip niçin geldiğini sordu.

[77] Abbas: *“Horasan, Dâbüyî ve Terîce'yi tekrar geri verip Ümidvârekûh ve Şelâb'a saldırı yapılmaması, Âmül'de sahip olduğu malları ve hizmetçileri senden geri almak için geldiler şeklinde cevap verdi. İsfehbed: “senin gibi ve senden büyük emîrler benim yanıma çok geldiler deyip ve söylemiş olduklarını ancak kılıç ile yapabileceğini,”* belirtti. Adamlarına her gece Âmül'ün bir mahallesini yakmalarını ve hırsızlık, öldürme, ayyarlık gibi işlerin yapılması için emir verdi. Ahali artık dayanamadı ve Abbas'a sığınmaya başladılar. Abbas, Lâricân Merzûbân'ın yanına bir elçi gönderdi ve şöyle söyledi: *“Bu davayı Sultan'a yaptırdın, ya bizimle gel savaş veya bizi bırak.”* Bunun üzerine Lâricân Merzûbân: *“bütün adamlarımı göndereceğim ancak ben oraya gelemeyeceğim,”* dedi. Abbas ve Lâricân Merzûbân arasına düşmanlık ve tartışma düştü. Estandâr ordusunu Âmül'e gönderdi. İsfehbed de ordusunu geri çağırması için emir verdi. Abbas her zaman Âmül'de değildi. Estandâr bütün maiyeti çağırdı ve Şehriyâr Nüşirevan, Abbas'ın yanından kaçarak İsfehbed'in yanına gitti. Cârî'den Gîlan'a kadar her yerde İsfehbed'in maiyeti vardı. Abbas, Seyyid İzzeddin Murtaza'nın babasını İsfehbed'in yanına bir elçi olarak gönderdi. İsfehbed, Dârâ Kalesi'ne saldırı düzenlenmemesi ve Şehriyâr'ın affedilmesini istedi. Seyyid İzzeddin Murtaza buna engel olmayacağını belirtip amîd ve şahnenin götürülmesini emretti. Abbas, İsfehbed'in düşmanlığını görünce barış ve anlaşmayı daha uygun gördü. Gece Âmül'ün yakılma emrinin verildiğini biliyordu. İsfehbed, Abbas bizim misafirimiz olmalıdır, dedi. Abbas anlaşma yaptıktan sonra misafir olarak İsfehbed'e geldi ve İsfehbed ona çok güzel muamelede bulundu. Şah Gâzî'de aynı şekilde Ârm'a misafirliğe gitti ve hediyeler götürdü. Oradan Rey'e geçti. Böylece İsfehbed ile aralarında dostluk başladı.

3.3.19. İsfehbed'in Dârâ Kalesi'ni Alması

İsfehbed, Enenkar'ın yöneticisi olan amcası oğlu Şehrdâr'ı, Dârâ Kalesi'ni muhasara etmesi için gönderdi. Kendisi de daha sonra Şelâb'a gitti. Şelâb ahali İsfehbed'in oraya gittiğini öğrendiği zaman kadın, erkek, büyük, küçük herkes sığınmak için onun yanına geldiler ve hepimiz senin hizmetkârınız bizi affet dediler.

[78] İsfahbed hepsine güzel muamelede bulundu. Sonra da evlerine gitmeleri için emir verdi ve biz sadece kaleyi istiyoruz, dedi. Kalenin çevresinin gözetlenmesi için emir verdi. Aşağı inen kim varsa hemen tuttular. Şehriyâr'ın işi çok zorlaştı. İsfahbed'in yanına bir elçi gönderip âmân diledi. İsfahbed'in onun üzerinde çok hakkı olduğu için ona kırıldı. Öncelikle cezalandırılmasını istedi, ancak Taberistân'ın büyükleri aracı olunca siniri yatıştı. Böylece ona teşrifatta bulunup iktâ vereceğini ve onunla anlaşma yapacağını söyledi. İsfahbed, Seyyid Ebû Ali Şecerî ve Zeynüddin'i bu önemli iş için seçip onun yanına gönderdi. Kadı'l Kuddat Tacü'l İslâm Ebû Muammer, ileri gelenleri ve seyyidleri İsfahbed'in yanına gönderdi. Kefilleri affetmen en iyi karardır, diye ona söylediler ve İsfahbed'in kızını Şehriyâr için istediler. İsfahbed sözünü yerine getirmek için Çemnu'ya gitti. Amcası oğlu Sûhrab b. Rüstem'i yakın akrabaları ile kaleye gönderdi. Emîr Şehriyâr onları kaleye götürüp kendisi aşağı indi. İsfahbed, kız kardeşini Şehriyâr'a verdi. İsfahbed'in kız kardeşi çok salih bir kadındı ve hala hayır eserleri mevcuttu. Velikan, onun mülkü olup parası ile orayı almıştı. Bunun dışında Rustak Âmül'de seksen ve diğer bölgelerde de kırk tane köyü vardı. Bizim zamanımızda Âmül'de ondan kalan dükkânlar ve hamamlar vardı. Şah Gâzî ve diğer meliklerin yaptığı kervansaray ve köprüler bu kadının kazandığı mallarının hasılatıdır. Bu kadının Şehriyâr'dan iki kız ve bir erkek evladı kalmıştı. İsfahbed Alâüddeve Hasan erkek çocuğu öldürdü. Şah Erdeşir bir kızı İsfahbed Ebû Cafer Eşrâb'a, diğerini ise padişah Hezbârüddin Hurşid Gorşâsb'a verdi. Babasından sonra hiç kimse bu kızı Şah Gâzî kadar sevmeydi. Âmül'de iken her gün onun yanına gelerek oturup istişare ederdi. O, Şah Gâzî'den yaşça daha büyüktü. Ziyaretgâh'ı Karakelâte'de hala durmaktadır. İsfahbed, Dârâ Kalesi'ne sahip olduğunda Mâzenderân'da padişahlığının yaklaşık yirmi birinci yılıydı altmış yaşını geçtikten sonra nikris hastalığına yakalandı.

[79]

3.3.20. İsfahbed Şah Gâzî Rüstem'in Menûçeher Merzübân ile Savaş için Orduyla Lâricân'a İlerlemesi

İsfahbed Şah Gâzî'nin Lâricân hâkimiyle aralarında husumet çıktı. Ârm'dan orduyla ayrılp Enücedan ve Enendan yoluyla harekete geçip Lâricân'a geldi. Menûçeher bu durumdan haberdar olunca karşısına çıkıp savaştı. Şah Gâzî, onu ağır bir hezimete uğrattı ve adamlarının çoğunun boyunlarını vurdu. Şah Gâzî, Ârm'a gittiği zaman

hürmet gördü ve burada bulunan amcasının oğlunun evine gitti. Mâzenderân'da Vafre olarak bilinen bir değneği gizli şekilde aldı ve öncü olup: “*Ey cesaretsiz, sen Laricanik'ten kaçıp bizim yanımıza mı geldin, nasıl bir Bâvendisin?*” dedi. İsfahbed haklı olduğunu belirtti ve Ârm'da kalmayarak bizzat oradan dönüp Talâr'a gitti. İsfahbed orduyu topladı ve Derke nehrine kadar hızlı bir şekilde ilerleyip orada olan herkesin öldürülmesi için emir verdi. Dört yüz Lâricânlı erkeği esir alıp boyunlarını vurdular. Lâricân'da yaşanan bu durumun hala anılarda canlı olduğu belirtildi. Bundan sonra Menûçehr evinden ayrılıp Bekerûd'a gitti ve uyku uyuyamadı. İsfahbed'in korkusundan dolayı evden kaleye kadar yolu kapattı ve kapatılan bu yolun emareleri halen mevcuttur. İsfahbed iki ayda bir Lâricân'a saldırıyordu. Böylece bütün ahali ona boyun eğdi ve Menûçehr aciz kaldı. Şah Gâzî, Irak'a gittiği zaman Menûçehr, Sultan'a intikamını almasını söyledi. Sebebini de şu şekilde tarif etti: Bir gün ona Mâzenderân'ın çakkalının nerede olduğu söylendi. Bunun üzerine Şah Gâzî ona Sultan'ın ve babasının engel olamayacağı şeyler yaptı. Irak'ta kefil olduğu için İsfahbed ona çok pişman olduğunu söylemesini istedi. Ayrıca ileri gelenler de onun büyük bir hata işlediğini söylediler. İsfahbed, Sultan'ın başı üzerine gelip pişman olduğunu ve büyük bir hata işlediğini söylemeyene kadar onu bırakmayıp öldüreceğini söyledi. O da çaresiz bir şekilde gelip bunu dile getirdi. Şah Gâzî: “*Şuan da Dezebon'da gözetleme yapmayı bırakın,*” dedi. Ahaliden her otuz kilo maldan üç kilo bâc/vergi alınması istendi. Bütün insanlar Menûçehr'e İsfahbed'in haklı olduğunu söylediler. Onlar arasında Bâvendî hükümeti varlığını devam ettirdikçe kimseden vergi alınmayacağı ile ilgili bir anlaşma yapıldı.

[80]

3.3.21. Şah Gâzî Rüstem'in Babası ile Olan Kötü Muamelesinin Sebebi

İsfahbed Alâüddeve'nin gücü azaldığı zaman Şah Gâzî onun üzerinde hâkimiyet sağladı. Bütün hizmetkârlar onun hizmetine katıldılar ve böylece babasından daha ziyade güç ve şan sahibi oldu. Babasına Dârâ Kalesi'ni kendisine bahşetmesi için bir mektup gönderdi. Babası ona Dârâ Kalesi'ni vermeyeceğini söyleyip Ârm'a gitti. O da tövbe edip kalede oturarak fıkıh ilmi ile meşgul olacağını söyledi.

Enenker'in valisi İsfahbed Cemâlülmülûk bir gün Alâüddeve'nin yanında durduğu sırada Alâüddeve ona bir köleye nasıl davranılacağı ile ilgili bir soru sordu. Cemâlülmülûk, “*Kölenin arzu ve isteklerini yapmalıyız ki bize hizmet etsin,*”

şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Alâüddevele, “o zaman Dârâ Kalesi’ni oğlum Rüstem’e verin,” dedi. Kaleyi oğluna verdiler ve böylece Şah Gâzî Rüstem sakinleşti. Şah Gâzî komutanı İbrahim Kiyâ’yı kaleye göndererek oraya yerleşmesini istedi.

3.3.22. Harzemşah’ın Rüstem Kebûd Câme’yi Tutması ve Şah Gâzî Rüstem’in Onunla Savaşı

Bu dönemde Harzemşah Gürgân’a saldırdı ve Rüstem Kebûd Câme’yi yakaladı. Onun bu rubaileri söyleyip Şah Gâzî’ye gönderene kadar esir etti.

Hiçbir hıyanetim ve hiçbir günahım yok Harzemşah beni tuttu

Bana yardımcı ol ve hemen yardımcı olmazsan, Bir gün belki Rüstem’e yazık oldu dersin

Şah Gâzî bir gün babasından izinsiz Ârm’dan Esterâbâd’a gitti. Sonraki gün Gürgân sınırına kadar ulaştı. En güvendiği kişiyi ona yakın olduğunu bildirmek için Kebûd Câme’nin yanına gönderdi. Bir süre sonra aniden Harzemşah’ın çadırına girdi. Harzemşah kendisine iyi muamelede bulundu ve ona şerbet getirdiler. Ancak Kebûd Câme’yi kendisine vermeyene kadar şerbeti içmeyeceğini söyledi. Harzemşah, Kebûd Câme’yi öldürdüğünü söyledi. Şah Gâzî bunun üzerine göndermiş olduğu kişinin onun yanında olduğunu belirtti. Harzemşah bir elçi gönderip Kebûd Câme’yi getirtti. Şah Gâzî onun bir ata bindirilip Temîşe’nin içine gidene kadar attan indirilmemesi için emir verdi. Şah Gâzî şerbeti içip yemeğini yedikten sonra Mâzenderân Şahının ordusu ona ulaşınca hazırlanarak Temîşe’nin içlerine doğru gitti.

[81] Babası Şah Gâzî’yi azarlayıp kendisine haber vermeden küçük bir maiyetle oraya giderek iyi yapmadığını söyledi. Oğlu babasına bastığı toprak üzerine yemin ederek niyetinin Harezm’e kadar durmadan gidip Rüstem’i geri almak olduğunu söyledi.

3.3.23. Tacülmülûk’ün Şah Gâzî ile Olan Düşmanlığının Temeli

Şah Gâzî’nin kardeşi Tacülmülûk Merdâvîç Mâzenderân’da abisi bulunduğu için ilerleyemeyeceğini biliyordu. Bu yüzden izinsiz bir şekilde Sultan Sencer’in yanına gitti ve burada yüksek makamlara sahip oldu. Sencer bir an olsa bile ondan hiç

sıkılmadı. Sultan Sencer onun gibi, cesur ve yiğit birini bulamayacağını biliyordu. Merdâvîç'in tabiatı daha çok nesir, belagat ve şiire yatkındı. Bu iki beyti kardeşine göndermişti:

Kardeşim her zaman benimle tartışmak ister

Babam ülke dışına çıkarmak ister

Sabah vakti her ikisinin başını kes

Allah'ın izni dışında bir şeyin olmayacağını belirt

Şah Gâzî bu iki beyitten dolayı ona daha fazla öfkeleni ve kardeşine karşı olan merhametsizliği gönlüne oturdu.

3.3.24. Nasırüddeve Şahinşah Gâzî Rüstem b. Ali'nin Padişahlığının Yirmi Dördüncü Yılı

İsfahbed Alâüddeve Ali'nin kendisinden ümidi kesilince Şahinşah Gâzî Rüstem'i çağırdı ve uyanık biri olduğun için sana vaaz ve nasihatte bulunmaya gerek yok, dedi. Taberistân'ın hâkimiyetini düşmanlardan onun için kurtardığını ve güzel bir sofraya gibi önüne serdiğini belirtti. Saltanatı bırakıp gitmen zor olsa da bıraktığın halef adını baki kılacak dedi.

[82] İsfahbed Alâüddeve Ali, Gâzî Rüstem'e Merdâvîç'ten kırıldığını ve onu tekrar affetmeyeceğini hatta kendisinin bile vasiyeti durumunda bunun gerçekleşmeyeceğini söyledi. Ama daha küçük kardeşin olan Karîn'i emanetim olduğu için sana vereceğim, dedi. Benim için önemli olan vezir Ebûl-Fazl'a iyi davran senin için de inşallah iyi olur, dedi. Bu sırada, Sârî şehrinde, İsfahbed Hüsâmüddeve Şehriyâr b. Karîn ve Necmüddeve'nin de oturduğu saraydaki bahçe kapısında can verdi. İsfahbed başlığını çıkarıp toprağın üzerine oturarak Taberistân geleneklerine göre yas elbiselerini giydi ve ayaklarını yere vurarak feryat etmeye başladı. Ertesi gün onun için ferman çıkarıldı. Babasının cenazesinin ardından gömüldüğü şuada Gavpostî olarak adlandırılan bağlık bir yere kadar yaya yürüdü. İsfahbed yedi gün boyunca bir palasın üzerinde oturdu ve yas törenlerini bitirdikten sonra sekizinci gün ülke işlerini yapmaya başladı. Taberistân'da hiç kimsenin ona itaat etmemeye cesareti yoktu. İnsanlar ondan çok korkup çekiniyorlardı ve bundan dolayı da her taraf sakinleşip insanlar rahata kavuşmaya başladı. Küçük melikler onun yüceliğinden, cesaretinden, tedbir ve kifayetinden korktukları için babasına

davrandıkları gibi ona davranamayacaklarını biliyorlardı. Gizlice Merv'e Tacülmülûk'e bir kişiyi göndererek babasının vefat haberini açıkladılar. Tacülmülûk, Sultan'a: *Ben bugünün ümidi ile sana hizmet ettim ki bana bir mülk ve ev veresin*, şeklinde mesaj yolladı. Sultan, Emîr-i Emîran'a onun işini yapmaları için ferman buyurdu ve kardeşler arasında da mülkün paylaşılması için arabuluculuk yapması emrini verdi. Emîr-i Emîran, Kuştemur isimli birini on bin kişi ile seçip Gulpâyegân, Hasterûd, Lengrûd emîrleri ve Kebûd Câme'nin yanında onun hizmetine girmek için bir mektup yazdı. Şah Gâzî'nin yanına bir elçi göndererek başsağlığı dilediler, sonra arabulucu mektubunu sundular. Merdâvîç, Temîşe'den çıktıktan sonra bütün ahali onu karşılayarak hizmetine girmek için hazırlandı. Sultan, Cehine Kalesi'ni ona bahşetti ve böylece kendi tasarrufuna aldı. Fahrüddeve'nin annesi Gorşâsf'ı istedi. Oradan Kuştemur ile Sultan'ın emîrleri Şah Gâzî'nin yanına elçiler göndererek Sultan'ın emrini arz ettiler.

[83] Şah Gâzî eğer Merdâvîç benim kardeşim olsaydı benimle beraber olur ve benim hizmetimi yapardı, dedi. Sultan'ın hizmetini yaptığı için onunla beraber olması gerektiğini belirtti. Elçi geri dönüp sırtlan ile av yapabilen adam değildir, diyerek onu ancak zamanla kazanırız, dedi. Tacülmülûk ve Kuştemur ümitsiz oldukları zaman orduyu Temîşe'ye götürdüler. Lâricân ve Taberistân muhafızları elçileri gönderdiler. Herkes Merdâvîç'in saltanata daha layık olduğunu belirtti. Temîşe'nin içlerine geldikleri zaman Taberistân'ın bütün ahali Merdâvîç'in hizmetine katıldı. İsfahbed Şah Gâzî, Ârm'a gitti, ancak orada kalmayarak Kürtâbâd'da Kûla boğazının üst taraflarına gitti. Taberistân ahali kılavuzları, Kuştemur'un ordusunu akşam hazırlayıp İsfahbed'in yolu üzerine götürdüler. İsfahbed sabah vakti hamamda iken ordu Kürtâbâd çölüne ulaştı. İsfahbed'e haber ulaşınca hemen birkaç kişi ile çıkarak hazırlığını yaptı ve bütün yolların kapatılmasını istedi. Düşünceleri Sârî taraflarına yönelmekti, ancak onların bu taraftaki yolları düşünemeyeceklerini bu yüzden oradan Sârî yoluna çıkarak Leşkerâbâd'a gitmeyi düşündü. Kelân Afgan av meydanına ulaştığında yabani inekler yolda durmuştu ve hava çok karanlıktı. Onlar yolu kapatanların düşmanlar olduğunu düşünüp korktular. O kendi adamlarına burada kalmalarını kendisinin ise önden gideceğini söyledi. Oraya geldiğinde yol üzerindekiyelerinin inek olduğunu anlayınca o cemaati çağırdı ve oradan Bernemher'e gittiler. Dûnkâ'ya ulaştıkları zaman onunla olan Ebü'l-Fazl, Dâbû'ya; *Dabuliği (komutanlığı) sana verdim, bu işi bırak ve isyan etme bugünün değerini bilip kötü bir*

iş yapma, dedi. Dâbû onun elini öptü. Şah Gâzî Merzbanâbâd'a gitti ve oradan Lengimân'a daha sonra da kendisini Dârâ Kalesi'ne ulaştırdı. Emîr Şehriyâr senin için Dârâ Kalesi diğer her yerden daha güvenlidir, diye söylemişti. Emîr Ali Sabıküddevle, Emîr Şehriyâr, Nasırlmülûk, Seyyid Hüsameddin, Ebû Haşim Alevî, Mecdüddin Dârâ ve diğer cemaat onunla birlikteydiler. Ahek kuyusu olarak adlandırılan yerde ordugâh kurdular. Tâcûlmülûk ve Kuştemur, Hac Rûdbâr'a gittiler. Lâricân'a Menûçehr'in yanına Merzûbân ve Estandâr'ı gönderdiler.

[84] Ancak her ikisi Tâcûlmülûk'ün yanına geldiler. Oradan bütün vilayete şahne ve vali gönderdiler. Kuştemur'a ait olan Âmül'ün bütün mahallelerin de bekçiler ortaya çıktı. İsfahbed'in yanında kalan bazı tanınmış az kişinin dışında Bâvendilerden ve Lûricâvendilerden bütün Taberistân ehli Tâcûlmülûk'ün yanına gittiler. Ahali Tâcûlmülûk'ün veziri olup kötü bir adam olan Bahâüddin Ebû'l-Fazl'a biat etmedi. Şah Gâzî'nin akrabalarından Âmül'ün sipehsâlârı olan İsfahbed Rüstem'e herkes güvenirdi. Şah Gâzî ona dört yüz tane katır ve kendisine erzak göndermesini istedi. İsfahbed Rüstem katırlarla gelip Tâcûlmülûk'e katıldı. Şah Gâzî'ye haber ulaşınca bundan sonra burada kalmanın mantıklı olmadığını söyleyip kaleye gitti. Tâcûlmülûk ve Kuştemur kalenin girişine indiler ve orada toplandılar. İsfahbed Rüstem, Tâcûlmülûk'ten adamlar aldı ve Sevâtekûh Kalesi'nin girişine gidip orayı ele geçirdi. İsfahbed oğlu Alâüddevle Hasan'ı kızı ile İlal Kalesi'ne gönderdi. Kuştemur'un ordusu da o kaleye gitti. Alâüddevle Hasan kız kardeşini kalede bıraktı ve babasının gulâmlarıyla padişahın yanına gitti. Kuştemur'un ordusu İlal Kalesi'ni ele geçirerek İsfahbed'in kızını ordugâha götürdüler. Tâcûlmülûk onu geri götürerek kendi yanında tuttu. İsfahbed, Tacüddin Turanşah b. Zerdestân Cenâşek'in bir oğlunu rehine için orada tuttu. İsfahbed kalenin dışında dışı olan ne varsa kalsın erilleri bize verin, dedi. Bu haber kaleye ulaşınca Şah Erdeşir'in veziri İzzeddin Hasan Kîya'nın babası olan Rûstâ Muhter, Şah Gâzî'nin yanına gelerek, "*Allah senden ikbalini aldı peki adamlığını da mı aldı?*" dedi. Doğru söylüyorsun, diyerek Turanşah'ın oğlunun götürülüp boynunun vurulması ve başının da Türk ordusu içine atılması emrini verdi. Mâzenderân'ın harap edilmesinden sekiz ay sonra Merdâvîç hiçbir zulme engel olmadı. Ahali artık Türklerden bıkmıştı. Tâcûlmülûk'ten umutlarını kesip gizlice İsfahbed'in yanına elçi göndererek af dilediler. O kimsenin cezalandırılmaması ve intikam alınmaması için Allah'a dua etti. Menûçehr Lâricân, İsfahbed'e bir elçi gönderdi ve, "*Eğer benimle akrabalık yapıp kız kardeşini bana verirsen ben de*

maiyetim ve akrabalarımın Lâricân'a gideceğim," dedi. Estandâr da aynı şekilde bu akrabalığı istiyordu. Her ikisi ile bunun üzerine ahdedildi ve onlar bu ordudan ayrılıp kendi vilayetlerine gittiler.

[85] Bir münecim olan Necîbü'z-Zamân Ahmed b. Mahmud Kasrânî kaleden bir cenazenin çıkacağını ve bunun da kalenin sahibine ait olacağını, söyledi. Bu sekiz aylık zaman zarfında bir damla yağmur yağmadı ve havuzların suyu tükenip zahireler azalmaya başladı. Emîr Tacüddeve Şehriyâr, İsfahbed'e hiç endişe etmemesini ve rahat olmasını, bu kaleden başka bir yere gitmemesini, zira bu kalenin sahipleri için her zaman hayırlı olduğunu söyledi. Tacüddeve terazi burcu girip buğday hasadı başladığı zaman bir yıl yetecek kadar yağmur yağar, dedi. İsfahbed onun sözlerini dinleyip dediği gibi yaptı. Bu zamanda Emîr Tacüddeve Şehriyâr hastalandı ve on iki gün içerisinde vefat etti. Onun cenazesini kaleden çıkardılar ve Âmül'e götürüp orada defnettiler. Onun söylediği gibi buğday mevsimi geldiği zaman yağmur yağmaya başladı ve on beş gün boyunca böyle devam etti. Böylelikle havuzların hepsi tekrar doldu. Türkler bu tufandan korktular bu yüzden çadır ve hayvanlarını kaybettiler. Oradan göç ederek Hac Rûdbâr'a geldiler. Her taraftan insanlar Şah Gâzî'nin taraftarlığı için ayaklandı. Tâcûlmülûk'ten yüz çevirerek onun hizmetine yöneldiler. Kuştemur, Tercî'den geçtiği zaman Tâcûlmülûk, Dârâ Kalesi'nden aşağı indi ve Dûrgâh'ta bir ordu kurdu. Bütün vilayetlere temsilci göndererek oranın sakinleriyle dertleşti ve onlara yaptığı adağını haber verdi. Buna göre üç yıl boyunca memleketin mamur hale gelmesi için halktan vergi alınmaması emrini verdi. Ona ihanet edip tekrar dönen cemaate üç yıl boyunca maaş vermemek üzere anlaştı. Emîrlere, meşhurlara, kâtiplere ve çalışanlardan bu sözü aldı. O bu üç yıl zarfında Taberistân'ı o kadar bayındır hale getirdi ki lakabı Muzafferî olan bir şair şöyle dedi;

Cenneti Aden diyorlar Mâzenderân ülkesine

İsfahbed'lerin İsfahbed'i sayesinde

Tâcûlmülûk'ün katırlarını götüren İsfahbed Rüstem'e, Rüstem Gelmîn ismini koymuşlardı. Rüstem, onun hizmetine gelince Savâtekûh Kalesi'ne gitmesini ve kaleyi Kuştemur'un maiyetinden geri almasını söyledi. Oraya gidip kaleyi geri aldı ve isyan eden o topluluğun bir gün bile güzel yaşamasına izin vermedi. Ona her taraftan muhalif olan savaşılar gönderdi ve vilayeti onun için ele geçirdiler. Eğer biri günah işleyip yanlış yaparsa onu bulunca elini ve ayaklarını keserek boynunu

uçururdu. İnsanlar onun rızasını kazanmaya ve canlarını kurtarmaya çalışıyorlardı. İşlerini bitirince bir ordu toplayıp mülhitlerle savaş yapmaya gitti.

[86] Tâcûlmülûk bir gün içinde Rûdbar Selsekûh'da on sekiz bin mülhitin boynunu vurup onların başından bir minare yaptı. Süvarileri oradan Temîşe'nin üst bölgesine gönderdi. Bâvendî olduğu ifade edilen Divâne Rüstem'in mülhitlerle arasının iyi olduğunu söylüyorlardı. Şemşire Borîn'in yukarı kısımlarında duvarları yüksek olmayan Divâne Rüstemî olarak adlandırdıkları bir yarık vardı ve Rüstem orada durup kervanların yolunu keserek çok sayıda Müslüman öldürdü. Kûmuş, Çehârdîh ve Kerkîlî vilayetlerini de harap etmişti. Selsekûh'dan Mukasefeler, Rüstem'e saldırdılar ve onu yakalayıp Temîşe'ye getirip idam ettiler. Mezarı da Tekan'daki bir kümbettedir. Dâbû ve oğlu Rüstem Emîr Ali Sabıküdevle akrabalık kurdular ve Emîr Ali, İsfehbed'in kızını istedi. İsfehbed ona komutanlık verdiğinden dolayı kaleye gelerek aynı gün isyan etti. Emîr Ali, Dûnkâ'daki sarayda padişah olarak tahta oturdu. İsfehbed'in atlarını tuttular ve onun yanına gelmeyip Şehr Yûşen valisine sığındılar ama İsfehbed'den korktukları için orada da kalmadılar. Emîr Ali Sabık'ın yanına Kîle Havâran'a bir elçi gönderdiler ve gelebilmeleri için İsfehbed ile bir anlaşma yapmasını istediler. Herkesi affediyor bizi de affetsin, dediler. Emîr Ali Sabıküdevle bu durumu İsfehbed'e anlattı ve İsfehbed ona olabildiğince şefkatli davrandı. Amcası Hüsâmüdevle'nin Siti Celîle isimli kızını Emîr Ali'ye vererek akrabalık kurdu. İsfehbed, Emîr Ali'nin sözlerini duyduğu zaman yemin edip ahd etti. Emîr Ali, Kur'an çıkardı. İsfehbed'e buralara ulaşana kadar Dâbû'yu tutmaması ve onu öldürmemesi için yemin ettirmek istedi. İsfehbed hem onu hem de oğlunu öldüreceğini söyledi. Sabıküdevle'ye söylediklerimi duydun, Dâbû'ya İsfehbed'in yemin ettiğini söyle, dedi. Her ikisi İsfehbed'in yanına geldiler baba ve çocuğu Âmül'e gönderdiler. Çocuğu Nimetşad'da okla öldürdüler ve babasını da idam ederek bir süre asılı bıraktılar. İsfehbed Rüstem onun akrabası olan ve Kuştemur ile Tâcûlmülûk döneminde padişahlık iddiası olan İrmengâh'a kendilerini misafir etmesi için emir verdi. İsfehbed kaç bin koyun ve inek kestirerek bir sofraya serilmesini buyurdu ve o yemeğe oturduğu sırada İsfehbed Rüstem onun öldürülmesi için emir verdi.

[87] Şerefûlmülûk Alâüdevle Hasan, Rey'den Mâzenderân'a geldiği zaman İsfehbed kendi yanına gelmemesi gerektiğini söyledi. İsfehbed bir elçi göndererek

onun esir edilip Kîslîyan Kalesi'ne götürülmesini emretti ve bir yıl sekiz ay boyunca hapsedildi. Âmül'ün ileri gelenleri ona kefil olana kadar esir olarak tutuldu ve daha sonra kaleden çıkarıp Rekûnd'a gönderdiler. İsfehbed kendi yanına gelmemesini ve Hüsâmüddeve'nin küçük kardeşi Şehriyâr'ın yanına Sekârû'ya yerleşmesini buyurdu. Şuanda onun oturduğu yer Hüsâmüddeve Hangâhı olarak adlandırılmaktadır. Orası bir av alanıydı. Hiçbir zaman da kardeşinin yanına gelmedi ve inatçıydı. İsfehbed her ne zaman Sekârû'ya gelse kardeşi ona uzaktan hizmet ederdi. Her zaman av ve şarap içmekle meşgul olurdu. Üç erkek evladı vardı. Veliaht yaptığı birinin adı Gerde Bâzû idi ve onu çok severdi. Biri Alâüddeve Hasan b. Rüstem diğeri küçük olan İsfehbed Ali idi.

3.3.25. Mülhitler Tarafından Gerde Bâzû'nun Öldürülme Sebebi

İsfehbed öldükten sonra Tâcûlmülûk olarak adlandırılan kardeşi Merdâvîç b. Ali, Temîşe'nin dış bölgelerini ele geçirdi. Cehîne Kalesi ile o çevredeki emirler onunla ittifak yaptılar. Sultan Sencer kız kardeşini ona verdi. Sultan her sabah vakti onu görmeyene kadar hiçbir işle meşgul olmazdı. Bâvendîlerin ilk döneminden son dönemine kadar onun gibi mert, cesur ve etkileyici bir padişahın bulunamayacağı söylendi. Gerde Bâzû'nun rubaileri de meşhur olup oluşturduğu kalın bir kitabı vardı. Enverî onu övmek için birkaç kaside yazmıştır. Onlardan bir beyit şöyledir:

Sen bu dönemin Hz. Ali'sisin

Tâcûlmülûk bu dönemin aslanısın

Sultan Sencer, İsfehbed'in yanına elçi gönderip bir oğlunu Merv'e kendi yanlarına göndermesini istedi. Kardeşi daima padişah olma arzusundaydı. Veliaht Gerde Bâzû henüz genç idi ve yolculuk için hazırlandı.

[88] İsfehbed, Hürşîd b. Ebû Kâsım Bâv Mamtîr'i Gerde Bâzû'nun atabeyliği için seçip bin adamla Merv'e gönderdi. Merv'de bulunan her canlı Gerde Bâzû'nun asaletini, cesaretini ve görkemini görmek için saraya geldi. Hatta birçok kadın da ona âşık oldu. Onun yiğitliği, asaleti, etkileyciliği bu yüzden tarih oldu. Bu dönemde bir gün Serahs'ta hamama gitti ve birkaç saat orada kaldıktan sonra hararetinin dinmesi için Maslah hamamına gelerek burada durdu. İki mülhit fırsat kollayıp içeri girerek

onu şehit ettiler. Hizmetçileri onu orada bir sandığın içine koyup Ali b. Musa er-Rıza'nın Meşhedi'nde¹⁸⁸ defnettiler.

Bu ölüm haberi Şah Gâzî'ye ulaşınca sinirlenip çok üzüldü ve bir türlü sakinleşemedi. Hayatı boyunca Sencer'e mülhit lakabını verdi ve bir daha asla ne mektup yazdı, ne de elçi gönderdi. Ayrıca onun arkadaşı olan meliklere mülhit Sencer'in, oğlunun ölüm emrini verdiğini anlatan mektup yazdı. Harezmsah Said Âdil Atsız b. Muhammed, Sâyin Taberî'ye şu şekilde bir mektup yazdırana kadar sakinleşmedi: *“Sen bu kadar mert, bilgili ve aklı-selim bir insansın. Ancak, yaptığın iki şey beni çok şaşırttı. Birincisi padişahlar bir iş yapmak için elçi gönderdikleri zaman daha bilgili, daha gösterişli, daha temiz ve daha güzel konuşan birini seçerler. Sen her yıl benim yanıma ferrâş (kapıcı) gibi birini gönderiyorsun ne dış görünüş olarak iyi ve ne de konuşmasını biliyor. Bu iki anlama geliyor. Ya sarayında doğru düzgün biri yok ya da bizleri adam yerine koymuyorsun. Bu ferrâş, Temîşe ferrâş olan Ebû Nasr'ın babası idi. Bir diğer ilginç olan şey de Sultan Sencer, Hezârâsb Kalesi'nde benim de oğlumu öldürdü ama ben halen onu âlemin sahibi görüyorum ve kendimi onun hizmetkârı olarak hissediyorum. Sen ise oğlunu Sencer öldürmeyip yanındaki bir mülhit öldürmesine rağmen Sencer ailesinin tamamını mülhit diye nitelendiriyorsun”*. Sâyin hiçbir zaman bu mesajı İsfahbed'e söylemeyi doğru bulmadı. Özetle İsfahbed, Sultan Sencer'den yüzünü çevirdiği zaman onun haklı olduğunu ve bunun gibi bir çocuğun herkesten daha aziz olduğunu belirtti. Horasan'da parmakları ve saçları kesilmiş olan bazı çalgıcı kadınlar tövbe ettiler. İsfahbed oğlu öldükten sonra Alamut'ta saldırıya başladı ve hiçbir mülhitin kaleden çıkmaya cesaret edemeyeceği bir saldırı düzenledi. Şah Gâzî'nin münşisi Kâfi Ebü'l-Kâsım, Kiyâkûr Muhammed için şöyle bir mektup yazdı: *“Kâfir, melun bir insanın hayatı yeryüzünde uzun olmasın ve açık bir konu olduğu bilinir ki kâfirler ile mülhitlerin öldürülmesi Müslümanlar için kurtuluşun sebebidir.*

[89] *Allahu Teâla çok büyük bir nimet verdi ki o da bizim kılıcımızla sizin ölümünüzdür. Siz kültürsüz, kötü, hadsiz ve bir tilki gibi sinsice saklanıyorsunuz. Sizin bu bıçaklarınız ne işe yarar? Ben kimseye size beslediğim düşmanlığı beslemeyip bütün çabamı da sizi yok etmek için harcayacağım. Yeryüzünde size benden daha düşman kimse yok, gelin ve adamlığımızı bana gösterin.”* Mülhitler bu mektuba

¹⁸⁸ Şehitler mezarlığı.

karşılık şöyle cevap verdiler. “*Senin mektubunu okuduk tamamen kötü sözlerdi ve kötü sözleri kötülük ehli kişiler söyler*” dediler. Allah’ın laneti zalimlerden başkasına değildir. Kiyâbozorg, Deylem’in hükümdarına Rûdbest’i iкта olarak verdi. Mâzenderân’da mal-mülk sahibi bir kişi vardı. Âmül, Leşkerek, Hindû Kûlade, Hezarek ve Eknan onun mülküydü. Âmül’de yüz yirmi çift öküzü, değirmeni, hamamı ve dükkânları mevcut olup Kiyâbozorg’un veziriydi. Kiyâbozorg, ona Alamut Kalesi’ne saldırmasını emretti ve kimsenin toprağı ekmesine izin vermediler. Alamut Kalesi dışında Deyleman’ın tamamında onların tasarrufunda bir avuç yer kalmadı.

3.3.26. Taberistân Vilayetinin Kontrol Altına Alınması ve Yönetilmesi

İsfehbed Âmül’e gelip Hürrem Kalesi’nin yapılmasını emretti ve Perseb’e kadar olan bölgeyi Lâricân Merzübânı¹⁸⁹, Menûçeher’den geri aldı. İsfehbed’in kız kardeşini ona vermesi için ahali aracılık yaptı. İsfehbed’in oğlu bütün maiyetle Sekâr’a hareket etti ve her ne zaman emir gelirse, her bir dinarı 100 normal dinar ve 95 Âmül dinarı ayarında olan 100 Hüsrevânî dinarı haraç göndereceğini bildirdi. Bu dinarlardan çok daha fazlasını Kûzâ Kalesi’nden aldı. Hacı Eminüddin Dehîstanî Âmül’de bu dinarları eritti. İsfehbed, Estandâr Şehr Yûşen ile akrabalık yaptı. Nâtil ve Pây-ı Deşt’deki bütün mülkleri çeyiz olarak aldı.

[90] İsfehbed’in şahne ve amîlleri Siyâhrûd’a kadar olan yerlerde hâkimiyet sağladılar. İhtiyaç duyulduğunda Şehr Yûşen’in oğlu ile Temîşe’de emrinde 400 adam hizmet sunması kararlaştırıldı. Emîr Verdânşahel-Kürdî’ye hizmet eden Âmül Amîdi Merzübân adında bir adam ortaya çıktı ve Tercî’yi yirmi beş bin dinar karşılığında Emîr Ebû İshak Fernâvend Lefûr’a verdi. İzâbâd’daki edepsiz emîrlerin hepsini tutuklattı ve her birini herhangi bir sebeple alaşağı edip bütün mal mülklerini alarak divana kaydetti. Her şey İsfehbed’in elinde olduğu için Gîlân’dan Temîşe’ye kadar bu şekilde hareket etti. Şehr Yûşen, Estândâr’ın kardeşi ve Kiyâbozorg’un yeğeni Keykâvûs kardeşinden kaçıp İsfehbed’in hizmetine geldi. Bir süre onun rikabında yaya olarak hizmet sundu, daha sonra süvari olarak hizmette bulundu. Taberistân’ın bütün mülkünün Keykâvûs’a verilmesini emretti. Lefûr, Ebû İshak’a

¹⁸⁹ Eski Farsça merz “sınır” ve pân “bekçi” kelimelerinin birleşmesiyle elde edilen isim sınır bekçisi, sınır kumandanı gibi anlamlar gelmektedir. Arapça’da ise merzübâna dönüşmüştür. Merzübân Sâsânî döneminde valilere, İslami dönemde ise yüksek rütbeli memurlara bir unvan olarak verilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Tahsin Yazıcı, “ Merzübân”, *TDVİA*, Cilt. XXIX, Ankara 2004, s. 255-256.)

dört yüz altın verdi ve Şûzil'e de on iki bin piyade yerleştirip Kûlâhelk'i onlara iktâ olarak ayırdı. Lohrâsf-ı Gil'i Gilânlılar ile Gilân'a gönderdi. Deylem ve Gilân'da bulunan güçlü erkeklerin getirilip donatılmasını ve herkesin gücüne göre otuz ile bin dinar arasında maaş verilmesini emretti. Kalkan, kılıç ve bayraklı beş yüz gulâm hazırladı ve dört yüz tane de paralı Türk gulâmı için Sârî'de ev tahsis etti. İsfehbed, Ârm'da yerleşik olan eski dört gulâmın dışında diğerlerinin Sârî dışında hiçbir yerden evlenmelerine izin vermedi. Bu gulâmlar için kasap ve fırıncı görevlendirildi. Her mızraklı köleye, otuz kilo ekmek, altı kilo et verilmesini istedi. Ok taşıyıcılarına ise her ay on beş kilo ekmek ve üç kilo et verilmesini belirtti. Mızrak sallayıcılarına yeteneğine göre dört veya beş yüz dinar arasında maaş ve hatta bazen bin dinar verilecekti. Yaz-kış, ramazan-bayram, evlilik, petrol, pirinç ve hamam masrafı bunların hepsi kanun olarak belirlendi ve Bâvendî hükümetinin sonuna kadar bu şekilde devam etti. Hiçbir Türk'e köy ve toprak iktâ olarak verilmedi. İsfehbed, Temîşe'yi öyle bir hale getirdi ki eğer gece yarısı Temîşe'ye gitseydi, silahlı dört yüz tane gulâm hazırda beklerdi. Bâvendî çocukları olan emîrler ile İsfehbed'in kendi ve babası yönetiminde hizmet etmiş olan tanınmış kişiler, diğer vilayetlerde Serheng olarak görev yapıp nöbetleşe her dört ayda bir 200 adam ile onun sarayında hizmet etmek ile görevlendirildiler.

[91] İsfehbed sarayın dört bir tarafına, küçük bir deliğin bile olduğu yerlere muhafız bıraktı. Görevli kişiler zırhlı bir şekilde beklerlerdi ve diğer askerlerde uyurlardı. Maiyetin başında herhangi bir gün savaş için orduyu yönlendirmek amacı ile nakipler görevlendirildi. Bu kişiler yerlerine ulaştıkları zaman kendi iradeleri ile ayrılma haklarına sahiptiler. Komutanlar istediği zaman bir grubu bir başka gruba değiştiremezdi. İsfehbed bütün Mâzenderân'ın kendi mal mülkü olduğunu söyledi. Dört yüz tane büyük gemi hazırlanmasını emredip ticaret maksadıyla Derbend, Sakisîn ve Bakû'ye yelken açtılar. Büyük şehirlerin her birinde, Bağdat'da Hâce Kiyâ, Derbend'de Ebü'l-Hasan Tacir, Harezmi'de Sayîn Taberî Ta'vizî, Rey'de İzzeddin Muhammed Muhtar, Sakisîn'de Ahmed Assâr, Mekke'de Za'ferânî, Sivas'ta Muhammed ve Carî gibi vekiller tayin etti. Bu cemaatin ticaret yapması için her birine yüz ya da iki yüz bin dinar verildi. Damgan ve Esterâbâd'da İsfehbed'in tahıl ürünlerini satmak için beş yüz katır, on tane ahırcı görevlendirildi. Şekerkamışı ekilmesini istedi. Âmül'deki tarlalarından yetmiş beş bin kilo şeker ve nebat, Dâbüyi'de ise kırk beş bin kilo üretilirdi. Şeker fabrikaları Hûzistan'dan Muhammed

Hûzî ve Ali Hûzî'nin elindeydi. Bu dönemde beyaz şekerin üç kilosu bir buçuk altın sikke değerindeydi.

3.3.27. Süleyman Şah'ın İsfahbed'in Misafirliğine Gelmesi

İleri gelenlere ve halka malum olduğu üzere Oğuzlar, Sultan Sencer'i mağlup edip esir edince, savaşın şekli hala kâğıtlara yazılıp temize çekilirdi ve başkaları da bunun nasıl olduğu ile ilgili yazılar yazarlardı.

[92] Sencer'in birçok emîri İsfahbed'e sığınıp onun hizmetine katıldı. Sencer'in yeğeni Süleymanşah, beş emîrle Esterâbâd'a geldi ve İsfahbed Tâcûlmülûk Merdâviç b. Ali oradaydı. Onları İmamüddeve'nin köşkünde misafir etti. O köşk, Esterâbâd'da hala ayaktadır. Sencer, Süleymanşah'a aşırı derecede itina gösterirdi. Bir gün polo meydanına gidene kadar bu tutumunu aynı şekilde devam ettirdi. Sultan'ın ordusunda hiç kimse Tâcûlmülûk gibi polo oynayamazdı. Bin iki yüz dinara satın aldığı bir Arap atına sahipti. Sultan Süleymanşah, polo oyunu için şart koyacağını bunun içinde eğer kendisi kazanırsa onun atını alacağını ve kaybederse de o ne isterse onu vereceğini söylemişti. Süleymanşah'ın yanında bir gulâmı vardı ve bir an bile ondan uzak durmaya tahammül edemezdi. Tâcûlmülûk: "Benden at, senden de gulâm," dedi. Süleymanşah bunu kabul etti. İsfahbed üzeniyi hazırladı ve ayaklarını atın üzerine attı. Oyun başladı ve Süleymanşah kaybetti. Dünyada bu oyunu Tâcûlmülûk gibi oynayan yoktu. Süleymanşah, saraya gittiği zaman gulâmı İsfahbed Tâcûlmülûk'ün yanına gönderdi. İsfahbed atını hazırladı ve gulâma da ata binmesini emrederek Süleymanşah'ın yanına gönderdi. Bunun bahsi yani Şah Gâzî'in Sultan Süleyman'ın maiyetine katılması ve ona ne yaptığı, onu nasıl Hemedân'a götürdüğü ve saltanata oturttuğu konusu birinci ciltte geçmişti. Mahmud Gündem Kûb Sultan, Mâzenderân'a geldi. Sultan Süleyman, Rey ve çevresini İsfahbed'e vermişti. İsfahbed, Rey'i tasarrufuna alarak Hâce Hasan Necmüddin'i Rey vilayetine amîd olarak gönderdi. Bir yıl sekiz ay boyunca Rey ve Meşkû'ya kadar onun çevresi İsfahbed'in tasarrufunda idi. Rey ve Mâzenderân'daki bütün kadılar, seyyidler ve tanınmış kişiler Şah Gâzî'nin hizmetinde idiler. Âlemde, Seyyid İzzeddin Yahya'nın babası Murtaza'dan daha saygın ve önemli kimse yoktu. Şah Gâzî ile tahta oturup emir verirdi.

[93] Murtaza bir süre Mâzenderân'da kaldı. Kazvin'de bulunan Seyyid Kemâleddin Murtaza ve kardeşi Seyyid Kıvâmeddin'e Rey'in Zemahran mahallesinde bir medrese yapmaları için yüz yirmi bin dinar verdi. Ayrıca Rey'de bulunan yedi büyük köyün alınmasını ve bu medreseye vakfedilmesini istedi. Mâzenderân'da kâse, hasır, pirinç, şeker ve yağ gibi şeyler yapıp her yıl fakihler ve medrese mütevellisi için gönderilirdi. Bir kimse bu vakıfnameyi incelerse o padişahın himmetinin ne kadar ziyade olduğunu bilir. Elhamdülillah bu medrese hala ayaktadır ve kıyamete kadar da öyle kalsın. Oradaki seyyidlerin büyüklerinin çocukları ve Kazvin Alevîlerinden iki yüze yakın kişi de onun hayratından istifade etmekteydi. Onun vefatından sonra İsfahbed Alâüddeve Hasan b. Rüstem, Seyyid Kemâleddin'in yanında bulunan on iki bin dinar altını Rey'den Hz. Ali'nin fakir olan akrabaları için Mâzenderân'a gönderilmesini emretti. Bugün Zâmehrân'da o medrese halen faaliyette ve ilmî etkinliklerini devam ettirmektedir. Seyyid Ziyâüddin adında bir müderris burada bulunurdu ve bütün ilimlerde ders verebilecek donanıma sahipti. Seyyid Salih Kıvamüddin Ali b. Müntehî'nin mütevellisinin ve İmâmiyye'nin mütekellimi olan Seyyid Mahmud Haşimî'nin öğrencisidir. Fakihler her zaman orada bulunur ve ilim ile meşgul olurlardı. İbn İsfendiyâr şöyle söyler: *“O kadar vilayet gezip gördüm ancak hiçbir yerde bu kadar ilimle uğraşan bir cemaat görmedim ve inşallah bu şekilde kalır.”* Atabeg İldeniz, Dejmâr Kalesi'nden Sultan Arslan b. Tuğrul'u alıp Azerbaycan'da tahta oturduktan sonra Irak'a gelerek Süleymanşah ile savaştı ve onu tutup kalede hapsedti.

[94] Sultan Arslan tecrübeli biriydi ve Dejmâr Kalesi'nden sürekli başını çıkarıp aşağıda akan suya baktığı için boynu eğikti. İldeniz, Irak, Azerbaycan, Ârrân ve Ahlat'da faaliyet göstermek istedi ve oğlu Muhammed'i de Rey'e gönderdi. İsfahbed, Sungur İnanç'ı Muhammed'i çıkarmak için Gürgân'dan Rey'e gönderdi. İldeniz ve İnanç arasında akrabalık kuruldu. Kızı Kuteybe Hatun'u, Atabey Muhammed için istedi. Sultan Sencer'in ordusunda Sungur İnanç gibi bir asker yoktu. Her zaman dört tane kılıç kuşanırdı. İsfahbed vilayette sıkıntılar baş gösterdiğinde Abbas'ın mühlitlerden almış olduğu Estonâvend Kalesi'ni bir Türk'e verdi. Daha sonra o Türk'ten satın aldı ve Pirûzekûh Kalesi'ni muhasara etti. Muhasara edildiklerinden dolayı İsfahbed ile savaşamayacaklarını bildikleri için kaleyi sattılar ve bütün Demâvend emîrleri Irak'ı ona bıraktılar.

3.3.28. Merdâvîç ve İsfehbed'in Akîbeti

İsfehbed için hiçbir şey kardeşinin işinden daha önemli değildi. Orduyu Esterâbâd'a gönderdi. Ahali kardeşinden yüz çevirerek onun hizmetine yöneldiler. Çünkü o çok zengindi ve Tâcûlmülûk ise fakirdi. Yüz Gîlânlının bir günlük parasını veremeyecek kadar fakirdi. Sarayda hoca olan bir kadı bir gün onun yanına gelerek, “*bugün Gîlânlıların maaş günüdür ve başlığını sarıp para istiyorlar,*” dedi. İsfehbed: *Sen bu şekilde gelip benden para mı istiyorsun,* dedi. Kadı onun yanından çıktı ve başlığını çıkarıp tekrardan onun yanına giderek, “*Ben başlığımı çıkarıp attım, ama pehlivanlar aynı şekilde para istemeye devam ediyorlar,*” dedi. İsfehbed tebessüm ederek verecek bir cevap bulamadı. Bâlman Kalesi'nin bir Sultan'a ait olduğunu ve Şah Gâzî'nin bu kaleyi onlardan satın aldığını belirtti. Bâlman ve Hasterûd ahalisi ve Seyyid Cemâleddin Ebü'l-Kâsım Alevî, İsfehbed'in yanına gittiler. Seyyid Cemâleddin Esterâbâd'da bir fırıncı idi ve babasıyla burayı emniyete almışlardı. Şair İmâdî'nin Memduhlarından olan İmâdüddeve Merdâvîç ve Ferâmerz birer padişah olup Bâlman Kalesi'nin de sahipleri idiler.

[95] İmâdî'nin burcu hala o kalede mevcuttu ve hiç kimse onu açamadı. Merdâvîç ve Ferâmerz'in ölümünden sonra kalenin Arguş'un eline geçmesiyle Verdânşah ve kardeşi Alâüddeve'nin hizmetine katıldılar. Seyyid Cemâleddin de Verdânşah'ın hizmetine katıldı. Şah Gâzî, Esterâbâd'ı tasarrufuna aldıktan sonra oranın komutanlığını Verdânşah'a verdi ve bir süre sonra da bütün ordu komutanlığını ona bıraktı. Şuanda orada çocukları hâkim olan Ali Lerze Cehîne Rûdbar, İsfehbed'in yanına geldi ki hala onun çocukları bu bölgeye hâkimler. Bu bölgede ondan daha cesur bir asker yoktu. Onun cesareti ve mertliğinden dolayı Şah Gâzî onu çok severdi. Onun hakkında Rüstem-i Mâzenderân diye yazarlardı. İsfehbed Tâcûlmülûk, Cehîne Kalesi'ni muhasara etmesi için emir verdi ve Sultan'ın kız kardeşini oraya götürdü. Bütün Rûdbar ahalisi kardeşinin yanına gittiklerini bildiği için o kaleye geri döndü ve oğlunun eşi olan Fahrüddeve Gorşâsf ile Horasan'a gitmek için Kebûd Câme vilayetine gitti. İsfehbed, Kebûd Câme'ye (...) isimli birini gönderdi ve eğer Merdâvîç'in Horasan'a gitmesine izin verecek olursa, onun yerine kendisini öldüreceğini belirtti. Kebûd Câme, İsfehbed'e bir elçi gönderdi ve kardeşini öldürmeye cesaretinin olmadığını söyledi. Kebûd Câme onu yakalayıp esir edeceğini ve İsfehbed'in de onu öldürmek için birini göndermesini talep etti. İsfehbed

güvendiği adamları gönderdi ve aralarında Sungur Sorh isimli birini kardeşi Tâcûlmülûk'ün başını kesmesi için gönderdi. Onun başını Rûdbest'de İsfehbed'in yanına getirdiler. Bu gulâm yaşadığı sürece adı Kaltabânkeş olarak kaldı, çünkü Şah Gâzî onu böyle çağırırdı. İsfehbed daha sonra (...) Kalesi'ni aldı ve Vecâr Kalesi'ni de bayındır hale getirdi. İsfehbed, Sultan Sencer'in kız kardeşini getirip birkaç gün içinde nikâhladı, ancak bir süre sonra o vefat etti. Vitak isimli Emîr-i Ecel'in askerlerinden bir Türk Âmül'de İsfehbed'in hizmetindeydi. İsfehbed, Sencer ve Mahmud Han'dan sonra Gürgân'ı kendi tasarrufuna almıştı ve Câcrom'u da ele geçirdi. İsfehbed, veziri olan ve Mücâheddin lakabını verdiği emîri İbrahim Tercî'yi Gürgân vilayetine gönderdi. Câcrom'u da Necmeddin lakabını verdiği Şulek'i isimli birine verdi. Şah, Muaviye'nin nakibi Yusuf Aliyân'ı birkaç oğlu ile oraya kûtvâl¹⁹⁰ tayin etti.

[96]

3.3.29. İsfehbed'in Horasan'a Gitmesi Hakkında

İsfehbed bu işleri bitirdiğinde ve Oğuzlar bütün Horasan'ı aldıklarında, onların büyükleri ve ileri gelenleri olan Tuti Bey ve Korkut Sencer, İsfehbed'in yanına elçiler gönderdiler. Elçiler, Rûzâbâb ve Nevhendek köyünde İsfehbed'in hizmetine ulaştılar ve onun düşmanı olan Sencer'i tutukladıklarını ve onunla anlaşıp, Irak'ta sahip oldukları her şeyin yüzde yirmi beşini, Horasan'da ise yüzde yetmiş beşini kendileri için istediklerini belirttiler. İsfehbed, Oğuzların sözlerini hiç önemsemedi, çünkü Harezşah-ı Bozorg Atsız onun arkadaşı idi ve kendisinin yanında olacağı ile ilgili bir mektup yazdı. Bu mektubun nüshası hala Ebkârü'l-Efkâr Reşidüddin Vatvat kitabında yazılıdır. İsfehbed, Oğuzların ve elçilerinin sözlerine itibar etmeyip maiyetini topladı. Otuz binin üzerinde süvari ile yaya asker hazırladı. Bunların sekiz bini Şûziladaşt ve Kûla'nın piyadeleriydi. Eğer her biri yazılırsa uzun sürecek. Oğuzlar Dîhîstan'a gelmek için Nişabur'a gittiler. İsfehbed, Gürgân'ı Yetak'a vermişti. Bu dönemde de Harezm'e otuz fersah mesafedeki Hezârâsf mevziinde Harzemşah-ı Bozorg Atsız'ın öldüğü haberi yayıldı. İsfehbed, Gîl, Deylem, Rûyân, Lâricân, Kebûd Câme, Yetak, Demâvend, Kasrân ve Kazvin ahalisinden oluşan

¹⁹⁰ Hintçe kûtvâla kelimesinden gelmekte olup kale komutanı anlamını almaktadır. Ortaçağ boyunca Hindistan, Orta Asya ve İran'da kullanılmıştır. İlhanlılar, Timurlar ve Safevîler'de " bir şehir veya kasabanın mahallî idarecisi" anlamında kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Cevat İzgi, "Kûtvâl", *TDVİA* Cilt. XXVI, Ankara 2002, s. 503-504.)

bütün maiyetle Dıhıstan'a geldi. Âmul, Sârî ve Ârm'daki hırsızlar, zorbalar ve ayyarlardan yaklaşık elli bin kişi bu maiyetle yola çıktılar. Birbirlerine ulaşınca Oğuzlar birini İsfehbed'in yanına gönderip Nişabur'a gelmeleri ve Nişabur'u ona vermek için kendilerine izin vermesini belirttiler. İsfehbed kimseyi dinlemeyip savaş için geldiğini ve barış istemediğini söyledi. Savaş başlayınca Yetak ve Kebûd Câme kendi maiyetleriyle sağ taraftaydılar.

[97] Lâricân Merzûban, Estândâr, Demâvend ve Kasrân'ın maiyeti de sol taraftaydılar. İsfehbed de Taberistân Bâvendileri ve gulâmlarla ordunun merkezindeydi. O gün savaş meydanına çıktığı zaman İsfehbed'in atının ayağı sarsıldı. Hüsâmüddeve, Haşim Alevî'ye: *"Eğer öncü birliklerimiz geri gelemeyecek olursa bugün savaşmayacağız,"* dedi. Haşim ve diğerleri öncü birliğin sabah gittiğini ve bu saatte savaş meydanına ulaşmış olduğunu belirttiler. İsfehbed: *"Bugün ya beni yakalayacaklar ya da öldürecekler,"* dedi. İsfehbed ayrıca o gün ki Karaca Saki ile savaşta kendisini attan düşürüp yaraladıkları misali yine aynı olayın yaşanmasından korktuğunu, ancak gitmekten başka bir çarenin kalmayıp tevekkül edeceklerini söyledi. Bu cümleyi söyledikten sonra savaş meydanına çıktılar ve Oğuzlar kendi merkez askerlerini İsfehbed'in yönüne doğru sürdüler. İsfehbed üç kat daha ileri gitti ve Oğuzların merkez askerleri geri döndüler. Aynı şekilde Oğuzların sağ güçleri İsfehbed'in sol güçlerine saldırdılar. Yetak ve Kebûd Câme eğer İsfehbed bu savaşı kaybederse makamlarını kendilerinden alacaklarını ve yaşama şanslarının kalmayacağını belirttiler. Kimse onlara saldırmadan, mağlup olmuş gibi davranıp teslim oldular. İsfehbed uzaktan askerlerin kaldırdığı tozu görünce onun ne olduğunu sordu, Yetak ve Kebûd Câme'nin kaçtığını söylediler. Böylece Oğuzların ordusu hemen o taraftan çıkıp İsfehbed'in maiyetini yendiler. İsfehbed'e Oğuzların kendilerine ulaştıklarını söylediler. İsfehbed tahtının buraya bırakılmasını söyledi. Kardeşi Nasırülmülûk ve Taberistân'ın büyükleri: *"Burası tahtın yeri değil, senin bütün maiyetini öldürecekler ve piyadelerden hiçbiri sağ kalmayacak,"* dediler. İsfehbed ah çekip Türklerin vefasızlığına lanet etti. Kendi piyadelerinin katilleri olarak gördü. İsfehbed'i oradan alıp dört kişi ile onu çıkardılar. Yetak ve Kebûd Câme ise kendi vilayetlerine gittiler. İsfehbed'in otuz bin askerinden bin tane asker kaldı. Öldürülen askerlerin yerleri halen bellidir. İsfehbed, Taberistân'a gelip tekrardan asker seçti ve on iki bin asker topladı. Mehrîn ve Mansûrekûh kalelerine gidip sekiz ay orayı muhasara etti ve sonunda ele geçirdi. Bestâm ve Dâmgân'ı

tasarrufu altına aldı ve böylece Oğuzlar Maverâünnehir'e gittiler. Müeyyed Âyaba Oğuzların askerleri arasından Sultan Sencer'i kaçırdı ve Merv'e götürüp tahta oturttu. Türkan Hatun'u tekrar getirdiler. Sultan Sencer seksen yaşına varmıştı ve kısa bir süre sonra öldü. Horasan'ın her tarafında bir emîr başkaldırdı. Bu hikâye uzundur anlatmaya gerek yok.

[98] İsfehbed mülhitler ile mücadele etmek için Kiyâ Bozorg'u görevlendirdi. Kiyâ Bozorg, mülkü Deylemlilere bırakıp bir süre sonra öldü. İsfehbed, yeğeni Keykâvûs Estandâr'a Deylemân'ı otuz bin Kadirî dinarı haraç karşılığında verdi ve oraya yerleşip görevinin mülhitler ile cihat etmek olduğunu söyledi. Keykâvûs da İsfehbed'in emrettiği gibi yaptı ve bu arada bir iki yıl içinde Estandâr Şehr Yuşen de oraya geldi. Akrabası Emîr Namavar, Bîsütun'un babası idi. Çocukları Şehr Yuşen Hezârâsf ve Celil küçüklerdi. Rûyân ahalişi Namavar'a daha büyük olanı hükümdar olarak seçmeyi teklif ettiler. Keykâvûs Deyleman'dan Kecû'ya gitti ve Namavar'ı yakalayıp esir etti. Onu Nûr Kalesi'ne gönderdi ve ömrünün sonuna kadar oradaydı. Keykâvûs saltanata oturdu ve İsfehbed'in hizmetine girdi. Eliş'ten Siyahrûd'un yanına kadar buraları yirmi dört bin dinara kiraladı. Her hafta Âmül divanında Pazar günü onun naibi aylık ödemesini getirdi ve âmid, Merzûbân'a ulaştırdı.

3.3.30. Estândâr Keykâvûs ve Fahrüddeve Gorşâsf'in İsfehbed ile Muhalefeti Hakkında

Estandâr Keykâvûs, Fahrüddeve Gorşâsf ile Dîhîstan savaşında anlaşarak Mâzenderân topraklarında isyan edeceğini ve kendisinin de Gulpâyegân'da isyan etmesini söyledi. İsfehbed ile mücadele etmekten bıktıklarını ve artık takatlerinin kalmadığını belirtti. Bir gün bile olsa padişahlığın keyfinden lezzet almadıklarını söylediler. Akıbetlerinin de onun askerleri arasında ya ölecekler ya da esir olacaklar diye düşündüler. İkisi aralarında anlaştilar, biri Esterâbâd'ı diğeri de Âmül'ü ele geçirecekti. Her ikisi bu yerlere ulaştıkları zaman Estândâr Keykâvûs da Âmül'e geldi ve Karâkulâde'de İsfehbed'in köşkünü yaktı. Âmül'ün maiyeti onu çıkardılar. Fahrüddeve, Esterâbâd'a geldi ve yağma yaptıktan sonra Gulpâyegân'a gitti. İsfehbed, maiyeti Temîşe'nin dışına gönderip Gulpâyegân'ı yaktı ve birkaç kişinin boynunun vurulmasını emretti. Bu sebeple Fahrüddeve Gorşâsf kaçarak Cehîne Kalesi'ne gitti. Bütün kadın, çocuk, akraba ve kabilesini yağmalayıp Sârî'ye

getirdiler. O yıl Esterâbâd amîdi olan İzzeddin Mahmud'un Fahrüddeve ile olan sırlarını açığa çıkardılar.

[99] Fahrüddeve'ye hizmet edip onun kâtipliğini yapan kardeşi Muvaffak'ı da getirdiler. İzzeddin bir yıl sekiz ay Sultan Şiken Kalesi'nde mahkûm edildi. Gerde Bâzû'nun hizmetinde olup onun veziri olan Mucîr Ebû Nasrân, Serahs'ta mülhitleri öldürdü. Gerde Bâzû'nun hazinesi onun elinde bulunmaktaydı. Hazineyi maiyetten gizli bir şekilde getirip İsfahbed'e teslim etti. Bu durum İsfahbed'in hoşuna gitti ve kendi hazinedarlığını ona verdi. Daha sonra sarayın bütün yetkilerini ona devredip bu makamdan vezirliğe yükseltti. Vezir olduktan sonra Mâzenderân'ın vezareti gerek ondan önce ve gerekse ondan sonra Bâvendîlerin hiçbir vezirinin hükmü bu kadar geniş olmamıştı. İsfahbed'in ona 400 bin dinar altın emanet olarak vermiş olduğu söylenirdi. Ölüm zamanı yaklaşınca İsfahbed'e vezirin yakında öleceğini bu nedenle bir kişiyi vezirin yanına gönderterek, emaneti nereye koyduğunu sormasını söylediler. Can vereceği sırada uyandı ve İsfahbed'e hâlâ yaşıyor olduğumu söyleyin, dedi. Kalktığı zamanda elçi göndermeye gerek olmadığını belirtti. Elçiler evden çıktıkları sırada vefat etti ve o emaneti de bulamadılar. Ondandır bir kardeşi ve Ali isimli bir yeğeni kalmıştı. Bizim zamanımızda İsfahbed bu emaneti hala onlardan istemektedir. Alâüddeve Hasan ve Şah Erdeşîr uzun süre hapiste kaldılar ve Mucîr ölünce Sârî şehrinin şairleri onun için beyit okudular.

İsfahbed, Gulpâyegân'ı Fahrüddeve'den geri alıp Cehîne Kalesi'ne gittiği zaman oğlu Alâüddeve İsfahbed Hasan'ı bütün orduyla valilik için gönderdi ve Keykâvûs'u tutmayana kadar da geri dönmeme emrini verdi. İsfahbed, Taberistân'ın maiyetiyle Keykâvûs'a karşı yürüdüğü zaman o da onlara doğru harekete geçti ve Kâvî Race yolu üzerinde saklandı. Fahrüddeve, İsfahbed Alâüddeve Hasan'ı bütün maiyetiyle yenilgiye uğratarak Şah Gâzî'nin kendisine 700 dinarlık elbise giydirdiği Gîlanşah adında bir Gîlanlı hariç hepsini uzaklaştırdı. Onu parça parça edene kadar yerinden oynatamadılar. Dadârgîl adlı kişi İsfahbed Alâüddeve'yi gemiye bindirip Gîlan'a Sultan Şahgîl'in evine götürdü.

[100] Padişah Mübarezeddin Ercâs'ın gözünü çıkardılar, İsfahbed Hürşîd Mamtîr'i tuttular. Bazı kişiler onun bizzat Keykâvûs için casusluk yaptığını söylediler. İsfahbed, onun makamını ele geçirdiği için böyle yaptı. Gerde Bâzû'yu Serahs'ta öldürdükleri için bu makamı aldı. Onun atebeyi ve kardeşi Padişah Kârûn Taberiyân'ı

kendi yanında götürdü ve yüksek bir mertebeye getirdi. Sârî'den Âmül'e kadar sipehsâlârlığı ve amîdliğı ona verdi. İsfehbed Alâüddeve Hasan, Emîr Ali Sabıkuddeve, Muzaffereddinî İsfehbed Mecdüddin Dârâ ve Hüsameddin bir süre sonra onun hizmetine ulaşmak istediler. İsfehbed Şerefülmülük, Alâüddeve Hasan'ın Kerkem'e gitmesini söyledi ve ata binmesine izin vermeyip her şeyi ondan geri aldı. Mecdüddin Dârâ'yı Cehûdiye'ye, Hüsamüddin Alevî'yi Vâkeân Dâbüyi'ye, Muzaffereddin'i Cîkâbiliyi Rustak Ezât'a gönderdi. *“Eğer bu mevzilerden çıktığınızı veya ata bindiğinizi öğrenirsem çocuklarını ve diğer akrabalarınızdan hepsinin orada asılmasını emredeceğini,”* dedi. *“Emîr Ali Sabıküddeve ordugâhta seni görmek için izin verilirse bin koyun hizmetine sunacağım,”* dedi. Ona izin vermeleri için bin tane koyun Şilet'te hediye etti ve onun adını da eşek Ali koydu. *“Eşekten de ancak eşekçe davranışlar beklenilirdi”*, dedi. Bu söz İsfehbed'i biraz yumuşattı. Ama bir yıl onun iktasını ve malını geri aldı. Bundan sonra İsfehbed'de nikris hastalığı ortaya çıkmıştı ve ona iğne yapmak için sırtlayıp götürürlerdi. İyileştikten sonra orduyu toplayıp Bestâm'a gitti ve Bediş Kalesi'ni satın aldı. Oradan Kecû'ya saldırı emri verdi. Maiyetinin çoğu oraya saldırdı ve Sencer'in emîrleri onun hizmetine geldiler. Estândâr Keykâvûs'un sarayını muhasara ettikleri zaman bu durumdan haberdar oldu. Bu yüzden bütün Kecû'yu yağmalayarak geri döndüler.

3.3.31. Baharb'ın Babası Lâricân Hâkimi Menûçeher'i Öldürmesi

Bu yılda Lâricân hâkimi Menûçeher oğlu tarafından öldürüldü.

[101] Menûçeher samimi bir şekilde İsfehbed'e yardım ederdi ve elinden geldiğince de onun için çaba gösterirdi. İsfehbed ile akrabalık yaptığı için büyük bir konuma ulaşmıştı. Lâricân ahalisi onu kendi babalarından daha yakın görürlerdi. Akıllı ve liyakatli bir padişahı. Kehrûd'u öyle bir bayındır hale getirdi ki Mısır, Hint, Roma ve Şam'dan buraya mallar getirilirdi. Ayrıca görkemli binalar inşa edildi ve eğer bunları görmeyen bir kimseye anlatılsaydı, inanmayabilirlerdi. Onun on sekiz oğlu ve birkaç tane de kızı vardı. Büyük oğlunun adı Baharb (Ebû Harb) idi. Baharb, Allah ve kitap tanımayan dinsiz bir kişiliğe sahipti ve bundan dolayı da babası ondan hiç razı değildi. Babası onun davranışlarından ve huylarından dolayı üzülüyordu. Bir defa Kehrûd'da babasından kaçtı ve İsfehbed'in hizmetine katılmak için Şenyûh geçidine kadar geldi. Babası bu haberi duyduğunda askerleri tutup getirmeleri için onun ardından gönderdi. O geçide ulaştığı zaman orada bulunan cemaat onun çıkmasına

izin vermediler. O sırada babasının askerleri ulaştı ve korkudan dolayı kendini Hürmüz çayına attı ki eğer dağ oraya düşseydi parçalanırdı. Babasının adamları onu ölüme terk edip geri döndüler. Suyun içinde attan ayrılıp nehrin kenarına geldi ve Allah'ın yardımıyla at da zarar görmeden her ikisi sudan çıktı. Daha sonra ata binerek o günün gecesinde Âmul'e ulaştı. Şahneler ve amiller onun geldiğini haber alınca hemen onu karşılamaya gittiler. Onun için elbise, binek, başlık gibi gerekli ne varsa hazırladılar ve İsfahbed'e haber verdiler. İsfahbed, Baharb'a her konuda iyi davranılmasını ve güzel bir şekilde de kendi yanına gönderilmesini istedi. İsfahbed'in emrini yerine getirerek onu gönderdiler. Baharb, İsfahbed'in sarayına ulaşınca ona güzel muamelelerde bulunulup devamlı bir şekilde ona hizmet yapıyordu. Bu durumda Menûçehr, İsfahbed'e bir mektup yazıncaya kadar devam etti. İsfahbed bir süre sonra Baharb'a iktâ verip güzel bir teşrifat ile babasının yanına gönderdi. Babası ondan daha küçük olan (...) isimli kardeşini veliaht olarak kabul etmişti. Baharb, onu kıskanıyordu ve babası da Baharb'ın bu durumuna dayanamıyordu. Çaresiz adam dünya işlerinin Allah'ın kaderiyle gerçekleştiğini bilmiyordu.

[102] Padişahlık, yüce Allah'a aittir. Bu iki günlük yalan dünya için kan dökmek çok kötüdür. Özellikle baba olan biri için çok daha kötüdür. Baharb; kötü bir kalp, öfke, kıskançlık ve nefret ile bir ramazan gecesi babasının yanına gelip veliaht kardeşini misafir edeceğini söyledi. Onun yanında diğer iki kardeşini de beraberinde eve götürdü ve o gece kardeşlerini geç saatlere kadar evde tuttu. Misafirlilik bitince herkes kendi kasrına döndü. Ancak haramzade ve dinsiz Baharb bütün kardeşlerinin öldürülmesi emrini verdi ve sabah vakti de babasının Kehrûd'daki sarayına geldi. Babası da sarayda hamamdan çıktıktan sonra tahta oturdu. Emîr Humâm Perîm ve Dâbû da onun yanına oturdular. Baharb içeri gelerek yavaşça babasının arkasında durdu ve kolundan çıkardığı gürz ile başına öyle bir darbe indirdi ki babası orada can verdi. İsfahbed'in bir hizmetçisi kılıcı çıkarıp onu öldürmek istedi ama Baharb'ın adamları onu öldürdüler. Humâm ve Dâbû böylesi işlerin dünyada çok fazla gerçekleştiğini söyledi. Babasının buradan götürülmesi emrini verdi ve kardeşlerinin cenazelerinin de meydana getirilmesini istedi. Kendisi de evin damına çıkıp halka hitaben Mâzenderân şahının emriyle bu işleri yaptığını söyledi. Çünkü insanların Mâzenderân şahından korktuklarını ve ona karşı bir şey yapamayacaklarını bildiği için böyle söyledi. Kehrûd kapılarının kapatılması emrini verdi. (...) isimli bir kişiyi Şah Gâzî'nin yanına gönderdi. İsfahbed, Gecmûr'daydı. Baharb'ın elçisi ulaştığı

zaman hemen İsfahbed'in yanına götürdüler. İsfahbed niçin geldiğini sordu, *"İsfahbed'in padişahlığı devamlı olsun Baharb'ın yanından geldim, babasını öldürdü,"* dedi. İsfahbed de: *"Babasını öldürmesi beni ilgilendirmez. Benim için önemli olan emrimi yerine getirip getirmemesidir,"* dedi. Baharb hemen hizmetine katılabileceğini belirtti. İsfahbed bunun üzerine *"Gidin ona, biz gidip sarayda bekliyoruz olabildiğince erken gelmesini söyleyin",* dedi. Elçi, Baharb'ın yanına giderek İsfahbed'in tepkisini, hal-hareketlerini, davranış ve tavırlarını ona anlattı. İsfahbed, Gecmûr'dan Âmül'e geldiği zaman Baharb üçyüz süvari ve piyade ile babasının hiçbir zaman sahip olmadığı bir görkemle hizmet için hazır bulundu. İsfahbed ordusunu toplayarak Deylem'e gitti ve daha sonra Kelâr'a oradan Gürşîrd'e ve Gürşîrd'den de Kecû'ya gitti.

[103] Kitabın ilk cildinde zikredildiği şekilde Kecû'dan Serdavî Rece'ye geldi. Estândâr, Alâüddeve Hasan'a davrandığı gibi bütün süvari ve piyadeleri toplayarak yola çıktı. Baharb, Lâricân'ın sınır muhafızları ve Mâzenderân'ın tanınmış kişilerini hezimete uğrattı. İsfahbed burada ne oldu, diye sordu. Ordunun yenilgiye uğradığını söylediler. İsfahbed tahtının getirilmesi için emir verdi ve tahtı getirip yere bıraktılar. Şimdi siz gidin o haramzade gelip beni alsın bakalım diye belirtti. Hezimete uğrayan kişiler onun tahtının yanına geldiler. Ehlem tarafından Kiyûnu Kelâde isimli büyük ve meşhur olan bir asker vardı ve öteden beri hizmet ederdi. İsfahbed'e eğer tahta oturmak istiyorsan her iki orduyu da görebileceği bir yere yerleştirmesini söyledi. Tahtın İsfahbed'in söylediği yere götürülmesini belirtti ve elbisesini açtı. Baharb diğer emirler ile geri döndü ve bir anda doksan adamı kılıç ile öldürerek Kelâr İsfahbedleri, Mânîvend, Şîr Zilvend, Hordâvend, Gîl, Deylem ve Gürcülerden dört yüz adamı esir alıp Mâzenderân şahının yanına getirdiler. Estândâr Keykâvûs sadece iki kişi ile kaçtı. İsfahbed oradan göç etti. Estândâr Serpeteşte'nin yanına geldi, yanında (...) isimli bir seyyid vardı. Seyyid: *"Adamı görüyor musun, Şah Gâzî'yi anımsatıyor,"* dedi. Ona benim için oraya git ve köle Keykâvûs'un pişman olarak senin huzurunda diz çökmeye hazır olduğunu söylemesini istedi. Ayrıca ben isteğim şeyi yaparak işlediğim günah ile geldim, bir af imkânı var mı diye sordu, *"Bunları söyledikten sonra oraya döndü ve seni bekliyor olacak,"* dedi. Alevî gitti ve İsfahbed'e bu sözleri anlattı. *"İsfahbed cezanı aldın bundan sonra senin hizmetindedir,"* dedi. Ramazan ayı idi ve İsfahbed oradan Âmül'e geldi. Bu dört yüz adamı yakmış olduğu sarayın köprüsüne astırdı. Âmül şehrinde o mahalleden çok

kötü koku geldiği için kimse oradan geçemiyordu. Bunlardan biri olan Rûyân Merde otuz bin dinar takdim etti ama İsfahbed kabul etmedi. Dünyada hangi padişahın benim evimi yıkmaya cesareti var ki, dedi. Sonbahar geldiği zaman maiyeti toplayıp Deylem'e gitti. Benefşegûn'a ulaşınca Estândâr Keykâvûs haber aldı. Kefen ve kılıç ile İsfahbed'i karşılamaya geldi ve, "*Keykâvûs seni nasıl bu isyana sürükledi,*" dedi. O, kendisine bir vilayet vermesi gerekirken vefasızlık edip vermeyen Âmül amîdinden dolayı isyan ettiğini belirtti. Ayrıca kendisinden para ve mal istedi. Birini gönderip onu rezil etsin dedi.

[104] Gidip ona, akrabalarının kaybolmayıp avare olmaması için kendi kavmine ve aşiretine katılmasını söyledi. "*Sakin bir hata yaptığımızı düşünme, ben Âmül'e ulaşmadan önce sen bütün ordu ile benim maiyetime katılmalısın ki gidip Gorşâsf'ı Cehîne'ye indireyim*" dedi. "*Ben padişahın emrini yerine getirip Âmül'de senin hizmetine katılacağım ama benim ordumun hepsi bu kadar ve senin yanına geldiler ve artık hiçbir şeyim yok,* dedi. Padişah: "*Üzülme Âmül'e ulaştığın zaman sana yardım edeceğiz,*" dedi.

Keykâvûs ordusunun içine girdi, İsfahbed, Âmül'e ulaştığı zaman Keykâvûs'un hizmetine katıldı. Merzübân'a 1000 Âmül dinarını ona vermesini emretti ve bir yıllık olan altın borcundan dolayı telaşlanmayıp onu vermemesini söyledi. Merzübân Âmül'den göç etti ve Cehîne Kalesi'ne gitti. İsfahbed'i yanına çağırdı. "*Ona bu isyanı sen ve Fahrüddeve Gorşâsf anlaşıyor mu yapmıştınız*" diye sordu. İsfahbed "*evet öyleydi*" diye cevap verdi. "*Kaleye gitmesi ve ona kendisinin daha kalabalık ve daha iyi olduğunu, ben İsfahbed ile anlaşmazsam sende anlaşamazsın, diye belirtmesini, bana olan saygın için çık ki seni affedeyim, yoksa bu dağ ve denize emredip (...) ve Gulpâyegân'da onu yakmaları için emir vereceğim,*" diye söylemesini belirtti. Keykâvûs kaleye gitti böylece bunu ve Fahrüddeve ile arasında meydana gelen diğer olayları onunla paylaştı. İsfahbed, Fahrüddeve'yi affedip Gulpâyegân'ı ona verdi ve Cehîne Kalesi'ni geri aldı. Kendi komutanını oraya yerleştirdi ve Mâzenderân'a geldi. Gılân'dan Dinar Cârî, Câcrom, Şebînkân ve Cermağan'a kadar altı ay boyunca ordu topladı. Lend, Bord ve diğer köylerden ağaçların kesilmesi için emir verdi. Altı ay sonra iki yüz bin yük ile Girdkûh mıntikasına geldi ve onları Seburâbâd Kalesi'nin etrafına yığdı. Sonra da Mâzenderân'da Keledâr denilen bölgeye saldırılarını emretti. "*Girdkûh mülhitlere*

geç geldiniz daha erken ve hızlı gelmeliydiniz, başımıza nelerin geldiğini İsfehbed biliyor, biz koyun sürülerini yedik,” dediler. İsfehbed, “eğer bu yıl geç geldiysek gelecek yıl erken geleceğiz,” dediler. Bütün Mâzenderân ahalisi iki ay kaleyi muhasara ile meşgul oldular ve sekiz ay boyunca da devam etti. Mülhitler dinsiz, haramzade Buğra Tekin için Horasan'a çok fazla altın gönderdiler. Buğra Tekin de İsfehbed'e saldırmak için bütün Horasan ordusunu topladı.

[105] İsfehbed bu durumdan habersizdi ve ordusu da Alâmut'a saldırıya gittikleri için yanında değildi. Hiçbir Müslümanın da ona böyle bir saldırı yapılacağı düşüncesi de yoktu. Buğra Tekin aniden ordugâhın yanına ulaşınca mülhitler de kalede davul çalmaya başladılar. İsfehbed Şah Gâzî'nin adamları harekete geçti. İsfehbed'e Türklerin ulaştığı haberini verdiler. Bu yüzden tahtının getirilmesini istedi ve tahtı getirdiler. Böylece tahtın üzerine oturdu. Buğra Tekin'in ordusu İsfehbed'in ordugâhının çevresini yağmalayıp hızlı bir şekilde de geri döndüler. Ama onun bütün ordusu dağıldı. Zârem ve Acûr Rûd'a kadar gittiler ve böylece muhasara düzeni bozuldu. Binlerce dinarlık giysiler ile hediye gönderdiler. İsfehbed derdinin Müslümanların mülhitler karşısında zor duruma düşüp rezil olmaları olduğunu belirtti ve toplanan bütün o odunların yakılması emrini verdi. Mülhitler de birini gönderip İsfehbed'e bu odunların kendilerine satılmasını söyledi. İsfehbed de himmetsiz Müslümanlar kaleyi almamı bırakmadılar ve ben de odunları satıp onlara yardımcı olmam diyerek hepsinin yakılmasını emretti. İsfehbed, maiyetinin Temîşe'den çıkmasını ve Cenâşek'e kadar olan mıntıkayı kendi tasarruflarına almalarını istedi. Taceddin Turanşah, İsfehbed'in korkusundan dolayı Horasan'a gitmişti ve onun öfkesini bildiği için ona yalvardı. Cenâşek Kalesi'ni on iki bin dinara İsfehbed'e sattı ve ona hizmet için geldi. İsfehbed yaşadığı müddetçe hizmetinden çıkmasına izin vermedi. Bütün Cenâşek bölgesini satın almış olduklarından dolayı İsfehbedlerin mülkü olmuştu. İsfehbed bu zaman zarfında güvendiği kişileri Kazvîn'e gönderdi. Sabîk-ı Kazvînî adında cesur ve savaşçı biri vardı ki Sultan Mes'ud'un ordusunun pehlivanı idi. İsfehbed onun mertliğini çok beğenirdi ve onu kandırıp Mâzenderân'a getirmek için çok fazla mal-mülk gönderdi. Böylece eşi, çocukları ve aşiretiyle Mâzenderân'a getirdi. Damgân, Bestâm, Câcrom ve Yârdmed'i ona verdi. Sabîk savaşçı ve mülhit öldüren bir kişiydi. Mülhitler Girdkûh'tan dışarıya adım atamayacak derecede ondan korkarlardı. Yüz erkek köle satın almıştı ve dört yüz tane akrabası olan Deylemlî ve Kazvînli de onun emri

altındaydılar. Simnân'dan Nişabur'a kadar sözü geçerliydi ve havadaki kuşlar bile ondan izin alıp uçuyorlardı. İsfehbed, Mâzenderân'da hiç kimseye göstermediği şefkat ve güven ile ona yaklaşırdı. Bir defa da kaç kese altın gönderdiği kitabın birinci cildinde zikredildi.

[106] Bu dönemde Müeyyed Âyaba, Nişabur, Beyhak ve Tus'un mülkiyeti üzerinde hâkimiyet sağlamıştı. İsfehbed'e senin hizmetkârın olmak ve senin için savaşıp adına hutbe okutarak sikke bastıracağım şeklinde bir mektup yazdı. İsfehbed, Türklerin sözünde durmayacağını ve vefasız olduklarını biliyordu. İsfehbed, Horasan'a hâkim olmak niyetiyle ordusunun dinlenmesi ve hazırlıklarını yapması için bir yıl mühlet verdi. Rey'e Sungur İnanç'ın yanına birkaç elçi gönderdi. İsfehbed'in Selçuklu ailesinden olan kızını Sungur ile nikâhlamak ve bu vesileyle İsfehbed'in ordu komutanı olarak Irak ve Horasan'ı onun adına yönetmeyi kabul etmesi üzerine anlaşılardı. Esti Şahan adlı diğer bir kızını da Baharb b. Menûçehr'e verdi. Baharb onu Lâricân'a götürdü ve ondan Kînhavâz adlı bir çocuk dünyaya getirdi. Şah Gâzî'de elli yaşından sonra nikris ve prostat hastalığı çıktı. Çoğu zaman bir yerden başka bir yere gulâmları tarafından götürülüyordu.

Temîşe'den Gilân'a kadar Mâzenderân'da birçok hayır kurumu yaptırdı. Seng Best ve köprü inşası için özel âmil, müşrif ve şahne görevlendirmişti. Bir kimse ona, *“Senin paranı yiyorlar deseydi o kimseyi dinlemez ve ben Allah-u Teâlâ için hazineden para harcadım,”* derdi. Bâvel ve Çemnûye köprüsü için çok para harcamıştı. Böylece Taberistân'ın dağlarında, ovalarında, şehirlerinde, kalelerinde ve köylerinde üzerinde köprü yapılmayan bir nehir/su bırakmadı. Bunların çoğu bugün hala mevcuttur. Âmül'de Kûze Gozar¹⁹¹ adında bir gelenek vardı ki eski Sultanlar bunu yapmışlardı. İsfehbed de bu geleneğin devam etmesi emrini verdi ve bu geleneği sürdürmeyen kimselere de lanet etti. Ayrıca yazı ile yazdığı lanet yazısı halen Keşteme'deki cami mescidinin avlusunda duruyor. Alâüddevle Şerefülmülûk Hasan ve Hüsâmüddeve Erdeşir de bu bidati kaldırına lanet olsun buyurdular.

¹⁹¹ Eski zamanlarda evleri gezerek kirli elbiseleri olan kişilerin elbiselerini toplayıp para karşılığında onları nehir kenarında yıkama geleşiydi.

[107]

3.3.32. İsfehbed Şah Gâzî'nin Ölümü Hakkında

İsfehbed Şah Gâzî altmış yaşına varınca bütün orduyu Sârî'ye çağırdı ve Etrabon meydanında tatbikatta bulundu. Şah Gâzî'nin bir yanında Sabık Kazvîni, diğer yanında ise Baharb Lâricân durmuştu. Şah Gâzî çevgan getirmelerini emretti ve, “Çevganı alıp altmış yaşındayım şuana kadar hiç hastalanmadım ama ölümüm sanki yakındır,” dedi. Topa bir vuruş yapıp çevganı elinden bıraktı ve, “Artık benim zamanım değildir,” diye belirtti. Ferverdî ayının ilk günü olup Farsların Nevrûz'u idi. Şah Gâzî yemeğe gitmeleri için orduya emir verdi. Şah Gâzî bu ay içinde hastalandı ve Sârî'ye bir ferseng uzak olan Zinovân köyüne gitti. Şah Gâzî, h. 657 yılı Ferverdî ayının 17. günü vefat etti ve hiçbir vasiyet yazmayıp Mâzenderân'ı büyük bir nimet ile geride bıraktı. Taberistân bölgesi ilk günden şimdiye kadar hiçbir dönemde onun dönemi kadar bayındır hale getirilmemişti. Onun, Şerefülmülk Hasan b. Rüstem ve Alâüddevele Ali adında iki erkek oğlu vardı. Selçuklu ailesinden olan bir kızını İsfehbed Nasîrüddevle Dârâ b. Behmen'e vermişti. Şah Erdeşîr, Terci nahiyesinde Alâüddevele'nin öldürülmesi için emir verdi.

3.3.33. Alâüddevele Şerefülmülûk Hasan b. Rüstem b. Ali'nin Padişahlığı

Şah Gâzî'den sonra sekiz buçuk yıl padişahlık yaptı. Deyleman'ın padişahı olan Mecdüddin Dârâ, Emîr Ali Sâbık, Seyyid Haşim Alevî ve Emir Sorhâb gibi Taberistân'ın tanınmış kişileri Şah Gâzî'nin tabutunu Alâüddevele'nin kabrinin olduğu medreseye götürüp oraya defnettiler. Hepsi Sârî'de Şehr Âsân b. Âsân'a ait olan Mecdüddin Dârâ'nın evinde toplandılar. Cemaziyelahir h. 658 yılında İsfehbed Şerefülmülûk Hasan'a babasının vefat ettiği ile ilgili bir mektup yazıp Rekvend'e gönderdiler.

[108] Şerefülmülûk de hasta ve yataktaydı. Sârî'ye gelmek için hemen ata bindi. Rekvend'den Şah Erdeşîr zamanında onun şarap ve çevgan arkadaşı olan Keykâvûs Nasîrülmülûk'ü kendi özel elli adamıyla düşmanı olan kardeşi Nasîrülmülûk'ün kellesini ona getirmeleri için Âb-ı Ser'e gönderdi. Zira kardeşi Şah Gâzî nezdinde ondan daha büyük itibar ve kudret sahibiydi. Oraya ulaşınca düşmanı olan kardeşi Nasîrülmülûk'ü İsfehbed'in adamları onun yanına getirdiler. Nasîrülmülûk, Şah Gâzî öldü mü diye sordu? Evet öyledir diye cevap verdiler. Nasîrülmülûk ben ondan sonra

yaşamak istemiyorum, deyip nasıl istiyorsan öyle yap şeklinde cevap verdi. Onu idam edip boynunu keserek İsfehbed'in yanına götürdüler. İsfehbed de hemen bir kişiyi amcası İsfehbed Hüsâmüddevele Şehriyâr b. Ali'nin boynunu vurması için Sekârd'a gönderdi. İsfehbed Hüsâmüddevele Şehriyâr b. Ali bunu bildiği için ondan kaçıp Sârî'ye gitti. Tanınmış kişiler onu karşıladılar ve Mecdüddin Dârâ'nın evine gidip bir hafta orada kaldı. Amcasının ardından birini Demâvend'e gönderdi. Pîrûzkûh'ta Şemseddin Ali Kiyâ komutan idi. Cebrail Bersak ve Gorsâşf onun arkadaşlarıydılar. Beş yüz süvari ile Hüsâmüddevele'yi bulmak için harekete geçtiler. Şemseddin Ali Kiyâ, kendisine yardım için onu kaleye aldı ve himaye etti. Cebrail Bersak ve Gorsâşf ulaştıkları zaman bütün tanınmış kişilerin Şemseddin'e biat ettiklerini öğrendiler. Şemseddin onlara, İsfehbed'e teslim etmek için onun başka bir yere gitmemesi için tuttuğunu söyledi. Onlar da, "Biz onun elçileriyiz," dediler. Böylece İsfehbed Hüsâmüddevele'yi onlara teslim edip onu kaleden aşağı indirdiler. Veyme kasabasında başını kesip bedenini toprağa gömdüler. İsfehbed Hasan amcasının boynunun bir ay boyunca Licem yolu üzerinde asılmasını emretti. Çok fazla para, altın ve eşya kaleden çıkararak hepsini ahaliye bahsettiler. Asla kimsenin rüyasında bile göremeyeceği şeyler yaptılar. Saray gulâmlarının başı olan Cevher adlı bir hoca vardı ve Şah Gâzî onu çok severdi. Babasının mezarı başında oturmuştu ve birkaç gulâm ile getirilip zindana atılması için emir verildi. Ona ait olan her ne varsa getirip kendi yakınlarına dağıttı. Ali Kiyâ, İbrahim Câmedâr, Esed Nûşirevân ve bunlar gibi has adamları vardı. Onlara çok iyi bakardı ve her biri padişah hayatı yaşardı. İsfehbed İsfendiyâr b. Şehriyâr adlı babasının bir yeğeni vardı.

[109] Kendisi Emîr Şehriyâr'ın oğlu olup Dârâ Kalesi ona aitti ve onlara vermişti. Daha önce bu kitapta Şah Gâzî'nin bu kız kardeşine ne kadar şefkat besleyip önem verdiğinden bahsettim. Âmül'de padişahken ona bir olay anlattılar. Birini onu tutması için gönderdi ve Dârâ Kalesi'ne götürüp öldürülmesini emretti. Halası bir süre daha yaşadı ve Şah Erdeşir döneminde öldü. Kadının iyilikleri ve hayırlarına bu kitapta değinilmişti. Şah Gâzî'nin babası Bestâm, Dâmgân ve Câcrom'u vermiş olduğu Sabîk Kazvinî'yi tebrik etmek için onun yanına geldiğinde, davranışlarını gözlemledi ve onun babası gibi olmadığını anladı. Bir yatsı namazı vakti hazırlanıp Sârî'den Dâmgân'a gitti. İsfehbed'e bu haberi verdiler ve bütün askerleri onun ardından gönderip kendisi de hızla onları takip etti. Sabîk, Zârem köyüne ulaştığı vakit oradaki yazlığına gitmek istedi, ancak kış mevsiminde hiç gitmediği için

insanların ve hayvanların geçişinde zorluk çekeceğini bilmiyordu. Askerler ona başka bir yola çıkmaları gerektiğini belirttiler. O yola çıktıkları zaman İsfahbed Alâüddeve Şerefülmülûk ulaşmıştı ve Sabîk'ın o yolu geçemeyeceğini biliyordu. Askerlerinin onun ardından giderek onu yakalamalarını söyledi. Reâyadan biri olan Muhammed Âhenger, koşarak Zârem'e gitti ve askerler ile mücadeleye başladı. Sabîk ve yardımcıları karda kaldılar. Sabîk attan inerek onu salıverdi. Sabîk, Muhammed Âhenger'e ulaşınca onun üzerine büyük bir taş yuvarladı. Muhammed Âhenger'in bir kolu parçalandı ve kılıcı elinden düşüp ikiye ayrıldı. Muhammed Âhenger parçalanmış kılıcı eline aldı ve belini de dağa yasladı. Ali Kiyâ Şemseddin onun yanına gidince Âhenger parçalanmış kılıç ile boynunun yarısını vurdu. Kiyâ yaşadığı müddetçe Şah Erdeşir döneminde başı her zaman sallandı. Bu yüzden onun lakabı da Kiyâ'yı Sernâved (başı titre) kaldı. Sabîk'ın bütün gulâmlarını tuttular. Esfere isimli bir Gîlanlı, Sabîk'ın yanına gitti ve yaraları ağır olduğu için ayakta duracak takati kalmamıştı. Sabîk'ı tutup ellerini bağladı ve uzun sakallarından da bağlayarak o şekilde Zârem'e kadar götürdü. İsfahbed, uzaktan onu görünce asi bir yapıya sahip olduğu için sinirlendi ve hemen geldi. İsfahbed, onu kırbaçlayıp sakallarının çözülmesini ve bütün maiyetinin de öldürülmesini istedi. İsfahbed oradan Sârî'ye gitti. Sabîk için elbise hazırlatıp hizmetkâr tahsis etti. Yaralarının tedavi edilmesi için emir verdi ancak bir faydası olmadı ve o yaralarla öldü. Onun sakallarını bağlayan Gîlanlı da aynı ay öldü.

[110] Sabîk 1000'e yakın mülhit öldürmüştü. Irak ve Horasan'da onun gibi cesur kimse yoktu. İsfahbed Şerefülmülûk Sârî'den Âmül'e gitti ve Keykâvûs Estândâr babasının mağlup olmasını istememesinden dolayı onun hizmetine geldi. Keykâvûs gizlice onun hizmetine gelmişti ve emrine amadeydi. Siyâhrûd olarak adlandırılan Elishrû'dan Bekteşe kadar Şah Gâzî'nin kefaletinde olan yerleri ona verdi. Ayrıca Kiyâ Bozorg'a ait olan Rûdbest'i de ona verdi. Baharb Lâricân Merzûbân onun hizmetine katıldı. Estândâr dönünce onu Sârî'ye kadar getirdi. Baharb bir gece Mâzenderân'ın bütün tanınmış kişilerini Gecmûr'da misafir olarak ağırladı. 1000 dinara yakın hediye onlara verdi. Melik Alâüddeve Baharb'a Lâricân'da kimsenin rüyasında dahi göremeyeceği bir cömertlik gösterdi ve onu tekrardan geri gönderip kendisi de Temîşe'ye gitti. Veliaht olan Yezdgîrd adlı İsfahbed Gerde Bâzû için Baharb'ın kız kardeşini istedi. Âmül ve çevresini de Yezdgîrd'e verdi. Emîr Şehriyâr onun halasını oğluna istedi ve Baharb'ın kız kardeşini de oraya getirdi. Gerde

Bâzû'nun o kadından iki kızı oldu. Hüsâmüddeve Şah Erdeşir ortanca oğlu için Kebûd Câme'nin kızını istedi. Onu, Donka sarayına getirdi ve Ârm'da Dâbüyî'ye kadar olan yerleri ona verdi. Orada ona ayrı bir saray yaptılar ve oraya gidip daha sonra Esterâbâd'a gitti. Bâlman, Hasterûd, Cehîne ve Lengrûd emîrlerinden bir grup ona isyan etmiş ve Kebûd Câme'ye sığınmışlardı. İsfehbed hepsinin teslim edilmesini ve Esterâbâd meydanında boyunlarının vurulması emretti. Babasının tanınmış emîrlerinden hiç birinin yaşamasına izin vermedi. Padişah, Ercâsf'ı ordu komutanı olarak seçip Kişvâre'yi ona vererek Şozil'de kalmasını söyledi. Kûla, Tacüddeve Emîr Hasan'ı gönderdi. Atabeg İldeniz ve Arslan, Sultan Süleymanşah'ı kalede öldürüp Irak ve Azerbaycan'ı ele geçirince Sungur İnanç, Rey'den kaçarak onun yanına geldi.

İsfehbed, Sungur'a Tenîr, Behrâm Kelâde ve çevresini vererek onu ve onunla birlikte olan iki-üç bin kişilik maiyetini taltif etti. İsfehbed'in çok cömert bir kişiliği vardı ve bütün dünyayı bir kişiye bile verseydi gözüne hiçbir şey gelmezdi. Ondandır önce veya sonra hiçbir padişah onun kadar cömert olamadı. Siyasette ve hükmetmede hiçbir hatayı affetmeyip en küçük bir suçta bile kimseye yaşam hakkı tanımazdı. Bir kişi yanlış yaptığı zaman onun değnek ile dövülmesini isterdi. Bundan dolayı Taberistân'da İsfehbed Hasan'a izafeten birinin çûbu Hasenî (Hasan'ın sopası) ile dövülmesi meselesi bir darb-ı mesel olmuştu. Bundan dolayı bu durum artık bir gelenek haline geldi.

[111] İsfehbed'in padişahlığı döneminde gece veya gündüz ister tanınmış kişi isterse de cahil, asker veya râîyyetten olsun hiç kimse ondan güvende değildi. Cehennemdeki varlıkların bile ondan korktuğu bir haşmete sahipti. Bir ay kaldığı bir yerde kesinlikle mezarlık yapılırdı. Sinirlendiği zaman kim olursa olsun aynı muamelede bulunurdu. Doğru kararlar almak için her zaman çok dikkatli hareket ederdi. Bir insan hata yaptığı zaman o hatayı tam olarak tespit etmeden cezasını vermezdi. Bu dönemde kadın-erkek, baba-çocuk herkes ağzından çıkan söze çok dikkat ederdi. Onun işi gece-gündüz av, şarap, sofraya ve para dağıtmaktı. Padişahlığı döneminde siyaset ve hükümle meşgul olduğu geceler dışında tövbe etmeden uyamazdı. Bir kişi babasından on dinar istediye o, on beş, yüz istediye o, iki bin, bin istediye o, yirmi bin, elli bin ya da altmış bin verdi. Hiçbir zaman piyade ve Gîlânlı istemezdi. On iki bin meşhur süvarisi vardı. Türk ve Tacik emîrlere bayrak ve

makam verdi. İnanç onun evine geldiği zaman şimdilerde İzzeddin Sabmaz'ın eşi olan kızı Ayşe Hatun'u istedi. Şah Erdeşir tahta oturduğu ilk gün ona çeyiz verip Irak'a kız kardeşlerinin yanına göndermişti. İsfahbed, Ayşe Hatun'u çok severdi ve ona haddinden fazla nimet bahşetti. Bu zamanda Irak'ta mal ve mülkten sahip olduğu her şey ona Şehit Melikten kalmıştı. Ayşe Hatun her zaman ona dua ederdi. Ayşe Hatun da o dönemde Mâzenderân kadınlarının sahip olduğu iffete sahipti. İnanç, Padişah ile akrabalık kurunca Hacı Taş, Müeyyed Âyaba'dan yardım almak için Gürgân'a gideceğini söyledi. Melik Alâüddevle ona izin verince o da Gürgân'a gitti. Müeyyed ona yardım gönderdi. Şehit Melik (İsfahbed) ona Rey'e gitmesi için dört bin süvari ve piyade verdi. Mozdağ'da Çâle Kâvânân olarak adlandırılan bir yerde savaştılar ve İldeniz'i yenip Atabeg Muhammed'e ulaştı. Onu tutmak istediler, ancak kendi kızı Kuteybe'yi ona vermiş olduğundan dolayı serbest bırakılmasını ve çocuğu olduğu için savaşmamasını söyledi.

[112] Tekrardan Rey'e geldi ve Taberek Kalesi'ni imar etti. İsfahbed'e kendisinin Türk olduğunu ve kaleye sahip olamayacağını belirtti. *“Irak da, Mâzenderân gibi sana aittir idare etmek için komutan ve özel adamlarını gönder,”* dedi. Bu yıl çok çetin bir kış vardı. Melik Şehit üç yüz özel adamı ve meşhur bir komutanını kaleye göndererek burayı kendi tasarrufuna aldı. Lâricân hâkimi Baharb ve Estândâr'a Emîr İnanç ve kalenin durumunu her gün kendisine bildirmesini için emir verdi.

3.3.34. Baharb'ın Kötü Davranışları ve Onun Helak olması Hakkında

Lâricân ahalişi Baharb'ın dinsiz davranışlarından dolayı usanmıştı. Müslüman kadınları şarap meclisine götürüp onların ayak, kulak veya burunlarını keserdi. Ayrıca kadınların kendi gulâmları ile ilişkiye girmesine zorlardı. Kendisi de gulâmlarla arkadan ilişki yaşardı. Karşı çıkan biri olduğu zaman kadın veya erkek olsun cinsel organını yakardı. Baharb'ın dinsizliği hakkında yazarsam kimse inanmaz. Bir gün Belâr ve Aheng'de gulâmlar onu yalnız görünce attan düşürerek kol ve ayaklarını kesip organlarını bedeninden ayırdılar. Gulâmlar ayrıca erkeklik organını da kestiler ve daha sonra kaçıp Irak'a gittiler. Artık o vilayetin ahalişi Allah'ın yardımıyla o haramzadenin zulmünden kurtuldular.

Baharb'ın ve babasının komutanı olan Emîr Ali Lâricân, Kavâ köyünden gelmişti. Baharb'ın oğlu ve Şehit Melik'in yeğeni olan henüz bir yaşındaki Kinhovaz'ı

padişahlığa oturtular. Emîr Ali de onun atabeyi olacağını söyledi. Melik Şehit, Baharb'ın ölümünden haberdar olunca orduyla Âmül'e ve oradan da Perseb'e gitti. Ali Lâricânî'nin yanına bir elçi gönderdi ve, "*Sana ne oluyor da bu işe karışyorsun?*" dedi. O da, "*Baharb benim hizmetçim ve oğlu da benim yeğenimdir,*" diye belirterek, "*Onun vilayeti bana aittir ve çocuk büyüyünce ona vereceğim,*" şeklinde cevap verdi. Bütün Lâricân ahalisi Melik Şehid'in hizmetine yönelmeye başladılar. Yanına gelen kişilere de, "*Lâricân'ın yüz yıllık mahsulü sizin hizmetinizdedir,*" dedi.

[113] Lâricân sınır muhafızlarına ne kadar dinar veriliyorduydu o yüz katı verilmesini emretti. Ali Lâricânî kalelerinde olan bütün hazineleri Rey'e göndererek kendisi de her iki oğlu ve eşiyle Rey'e gitti. Oradan da Atabeg İldeniz'in hizmetine katıldı. Melik Şehit bütün Lâricân kalelerini tasarrufuna aldı. Menûçehr kız ve erkek olmak üzere kırk tane çocuğa sahipti. Kardeşlerini kör etmişti ve Melik Şehit cömert padişahların yaptığı gibi onları Âmül'e götürdü. Babası döneminde topladığı mal, mülk, rütbe, para ve her şeyi oğlu Gerde Bazû'nun evinde olan kız kardeşine verdi. Çocuklardan biri Ziyaüddin Behram b. Menûçehr idi. O akıllı, yetenekli, mahir, sanatçı vb. birçok özelliğe sahipti. Baharb zamanında ondan kaçıp Nişabur'a Müeyyidülmülük'e hizmet etmek için Horasan'a gitmişti. Melik Şehit bir mektup yazdı ve onu getirerek bin dinar değerinde ikta verdi. Menûçehr'in iki yüz civarında çoluk çocuğu Âmül'de bulunmaktaydı ve Melik Şehit hepsine de değer verirdi. Kendi kız kardeşi ve onun oğlu Kînhavâz'ı Âmül'e getirdi. Onlara bir saray yaptırarak hizmetçiler görevlendirdi. Melik Said Erdeşir Şah zamanına kadar İsfahbed Kînhavâz hayattaydı ve kendisi damdan düşerek öldü. Kînhavâz'ın kız kardeşi halen hayattaydı. Lâricân fethedilince bütün ahali Melik Şehid'in hizmetine geldi. Herkes ikta ve elbise aldı. Padişah Taberiyân'da yaşayan Kârûn b. Ebü'l-Kâsım Bâv'ı sipahsâlâr ve alemdâr olarak seçti. Ebü'l-Kâsım vilayetin ahalisine adil davrandı. Ebü'l-Kâsım öldükten sonra Bahâeddin Şehrdâr Lefûr'u onun yerine seçerek oraya gönderdi. Bu sırada Sungur İnanç, Rey'de gulâmları tarafından öldürüldü. Atabeg İldeniz, Muhammed ve Sultan Arslan, Rey'de idiler. Taberek dağının altında onu defnettiler. Türbesi hala mevcuttur. Emîr Ali Lâricânî her zaman Lâricân vilayetinin Irak'a ait olduğunu ve Melik Şehid'in onu zorla aldığını, Taberek Kalesi'ni de İnanç'a yardım ederek ele geçirdiği için İldeniz ve Sultan Arslan tarafından cezalandırılması gerektiğini söylüyordu. Sultan'ın özel vekillerinden

İzzeddin Yahya adında biri vardı. Onu Perîm'de bulunan Melik Şehid'in yanına gönderdi. Ona, *“Sen bize ne yaptığını, İnanç'ı nasıl kendine bağladığını ve Irak mülküne ait olan Lâricân'a nasıl egemen olduğunu biliyorsun”* deyip *“Eğer kabul ediyorsan barış yapacağız ve etmiyorsan da birkaç Türk getirip Mâzenderân'ın bütün ağaçlarını söküp ananın fercrine ve Atabegin oğullarının dübürüne sokacağım,”* dedi. Melik Şehit bu sırada elçiyi öldürmek için elini kılıcına götürdü, ancak elçi hemen kaçtı.

[114] Bu sebeple yakalanarak sakallarından tutulup kasırdan aşağı atılmasını söyledi. Hacıpler elçinin sakallarını tuttuğunda İsfehbed Mecdüddin Dârâ, Hurşîd, emîrler ve Bâvendîlerin tanınmış kişileri yere kapanıp onun affedilmesini dilediler. Böylece elçiyi affetti ve iki-üç gün sonra da ona çok fazla nimet bahsetti. İbn İsfendiyâr *“Yirmi beş yıl sonra onu Irak'ta gördüğünü söyledi. “Melik Şehid bana her ne kadar böyle yapmış olsa da her zaman onun ruhuna Fatıha okurum, çünkü sahip olduğum malları hep onun sayesinde kazandım,”* dedi. Ayrıca Melik Şehid'in kendisine yaptığı iyiliği hiçbir padişahın yapmadığını söyledi. Elçi ulaşınca İsfehbed'in verdiği cevabı Atabeg İldeniz öğrendi ve bu sebeple orduyu hazırlayıp Demâvend'deki Fîruzkuh Kalesi'nin altına indi. Sultan Arslan da başka bir taraftan buraya geldi. Atabeg, Hende'de çadır vurdu ve Dâmgân'dan Bestâm'a kadar bütün mevzilere asker gönderdi. Fîruzkuh Kalesi önlerinde kırk gün boyunca savaştılar, kaleye bir ok bile isabet ettiremediler. Ümitsizliğine düşüp İsfehbed'e karşı bir şey yapamayınca anlaşma sağlanıp geri döndüler. Atabeg, Muhammed'i Rey'e yerleştirip Kasrân Birûn'daki eski vakıfları ve tarlaları İsfehbed'e verdi. Atabeg, Fîruzkuh Kalesi'nden döndüğü zaman Ali Kîya'yı oradan getirdi ve Lâricân'a göndererek oradaki kalenin komutanı yaptı. Birkaç ay sonra Hüsâmüddeve Şehriyâr'a biat ettiği için Ali Kîya'yı tutuklattı ve kendisine eziyet edip 12.000 dinar ceza kesti. Melik Şehid'in ölümüne kadar da bu borç devam etti. Bu dönemde vezir ve divan ashabı Şah Gâzî öldüğünde Sârî hazinesini tasarruflarına aldılar. Menkebe bunlar ile ortaklık yaptı. Şah Gâzî, Menkebe'yi çok sever ve her zaman elçi olarak Irak'a gönderirdi. İsfehbed babası zamanında ondan bir köle istemişti ve Menkebe, Irak'tan döndüğü bir sonraki yıl ona köleyi gönderdi. Menkebe, Irak'tan dönünce güzel bir gulâm getirdi ve bu yüzden İsfehbed Alâüddeve onu da istedi. Menkebe bundan dolayı şöyle bir dörtlük yazdı:

Önceki yıl padişah Aydoğdu ile ilişkiye girdi,

Bu yıl da Sungurek'e meyillett,

Bize söyleyebilir misin sana bela olan erkeklik organını

Sen nasıl iki erkekle böyle bir şey yaptın

Şiiri İsfahbed'e arz ettiler ve bundan dolayı Menkebe'ye kırıldı. İsfahbed, Menkebe'nin yakalanmasını emretti ve babasının veziri Hacı Hasan Necmeddin ve Kîya Şehabeddin Leşker b. Reşâ Mûc'u, her üçüne de ölene kadar sopa vurdurdu.

[115] Ölü bir halde İsfahbed'in yanından götürdüler ve onlardan kimse sağ bırakılmadı. İsfahbed kendisi için Şah Gâzî döneminde Âmül'ün amîdi olan Merzûbân Kîya adında birini vezir seçti. Ancak beş altı ay sonra onu tutuklattı. Müsadere edip saldırgan bir köpekle çuvalın içine bırakılmasını emretti. Bu şekilde çok fazla işkence uyguladılar. Hatta Âmül'de Ahbârî diye bilinen bir mescid vardı. Onun kapısının önünde davette bulunan yaşlı zahid bir pîr/şeyh vardı. Merzûbân onun müridi idi. Yazdığımız zamanda, *“Bir gün caminin önünden geçerken orada şeyhi gördü ve ona selam verdi. Şeyh de selamını aldı. Merzûbân, ona “Halimi görüyorsun benden nasihatini esirgeme” dedi. Şeyh de “Sen bu padişaha ne yaptın ki sana bu şekilde davrandı,” diye sordu. O da “Ey, pîr ben onun için şimdiye kadar kimsenin yapmadığı şeyleri yaptım” dedi. Yaşlı da “Senin ona yaptığın iyiliklere karşılık mı o sana böyle davrandı” dedi. Pîr: “Sakin ol ve padişahın yanına git çünkü sen gereken hürmeti yeterince göstermedin,” dedi. Merzûbân çok ağladı ve yanından ayrıldı. Bu durumdan çok etkilendi ve kısa bir süre sonra vefat etti. Merzûbân'dan birkaç tane çocuk kalmıştı ve çocuklarının hepsini öldürdüler. İsfahbed'in padişahlığı döneminde Harzemşahlı Âdil İl Arslan Atsız öldü ve Sultanaşah Mahmud'u onun yerine tahta oturtular. Hudâvend-i Âlem Sultan Sahib Kırân ordusu ile Harezm'e geldi ve orayı ondan aldı. Müeyyed Âyaba, Melik Şehid'in yanına bir elçi gönderip Mîgân ve Harekân'ın Horasan'a ait olduğunu ve nâiblerini kendi yanına çağırmasını yoksa ordu gönderip Bestâm ve Dâmgân'ı ele geçireceğini söyledi. Elçi bu mesajı gönderdiği zaman İsfahbed, Tenîr'de idi. İsfahbed elçinin ayakkabısının çıkarılıp içine taş doldurularak boynuna asılmasını ve ordugâhtan da çıkarılmasını buyurdu. Elçi, Müeyyed Âyaba'nın yanına geldiğinde bu olayı anlattı. Müeyyed de onun padişah olmasından dolayı kibrinin çok olduğunu ve zamanın onun kendi cezasını vermesi gerektiğini belirtti. Sultanaşah Mahmud ve annesi ile yanlarında üç-dört bin Harezmliyle beraber Dîhistan'a gelince Melik Şehid'in yanına birini göndererek:*

“Atalarımız arasında dostluk ilişkisi vardı ve bütün âlemde bunu biliyordu nasıl oldu da biz bu şekilde düşman olduk,” dedi. “Sonra eğer bize merhamet ve yardım edersen senin yanına geleceğiz,” dedi. İsfahbed bu durumu değerlendirdi ve ordusunu Temîşe’ye götürdü. Rey, Siyâhrûd ve Gılan kapısından bütün maiyeti, askerleri ve halkı Temîşe’ye götürdü.

[116] Şehir ve köylerdeki bütün şekerçi, aşçı, fırıncı ve kasapları burada topladı. Bir ay boyunca çeşit çeşit helva ve şekerler yapılmasını emretti. Gencîne’den Sepîd Dârastân’a kadar bir sofraya serilmesi kararını aldı. Bir ferseng mesafeye bir sofraya kurulması kararlaştırıldı. Hediye olarak hayvanları vermek için Temîşe’nin sınırına kadar getirdi. Çadırların hepsi süslendi. Bu bir ay boyunca işler çok fazla olduğu için kimse yatmaya fırsat bulamadı. İsfahbed, büyükleri Dîhistan’a gönderip Sultanşah’ı getirtti ve onu karşılamak için Hüsâmüddeve Erdeşir’i gönderdi. O ulaşınca at üzerinde birbirlerini kucakladılar ve Gencîne’ye ulaşınca attan indiler. Gün aydınlanana kadar İsfahbed’in yanına geldi. Şah Erdeşir, Temîşe’ye geldi. Müeyyed Âyaba, Sultanşah’ın durumundan haberdar olduktan sonra yüz süvari ile hızlı bir şekilde Nişabur’dan Dîhistan’a geldi ve Sultan’ın yanına bir elçi göndererek: “*Senin hizmetine girdim, dedi. Sultan da sakın Mâzenderân’a gitme çünkü Taberistân padişahı sana yardımcı olmayacak,*” dedi. “*Tazikler, hiçbir zaman Türk’e güvenmez ve hiçbir şekilde seni Mâzenderân’dan çıkartmayıp adamlarından hiçbirini de sağ bırakmaz,*” dedi. O da: “*Eğer bir gün Gencîne’de durursan ben gelip senin rikabını öpeceğim ve hizmet için gerekli olan her şeyi yapacağım,*” dedi. Bunları söyler söylemez, Müeyyed Âyaba hemen ata bindi ve henüz cevabı ulaşmadan hizmetine katılıp elini öptü. Müeyyed’i Horasan askerini alması için Dîhistan’a götürdü. Bu sırada Gerde Bâzû’nun büyük oğlu ve Yezdigerd ile arası bozulmuştu. Mâzenderân ahalisi İsfahbed’in siyaseti ve öfkesinden korktukları için Gerde Bâzû’nun hizmetine sığındılar. Gerde Bâzû’nun maiyeti ve ordusu iki kat arttı. Mâzenderân’daki tanınmış kişiler, emîrlere, meliklere, Bâvendîlere, kâtiplere, amîllere ve her kimin bir çocuğu varsa onun hizmetine gönderdiler. Güllerin yapraklarının onun gençliğini kışkırdığı bir şehzade idi. O, latif, nazik ve kibar bir karaktere sahipti. Yüzü gül, bedeni yasemin gibi, akıllı, güçlü, karizmatik, cesaretli, şair ruhlu biriydi. Çok güzel ok atardı ve o dönemde onun gibi ok atan hiç kimse yoktu. Geyik avlamak için sahip olduğu yay halen mezarının üzerinde mevcuttu. Irak, Horasan ve dünyanın dört bir yanından okçular gelip onun yayını denemişlerdir ama hiç kimse bu yayı onun gibi

kullanamamıştır. Bu yüzden saygı ile yayı öperek mezarın üzerinde bırakıp geri döndüler.

[117] Tabiatı, adalete çok meyilliydi. Eğer Allah-u Teâlâ Taberistân halkının hayrını isterse bana yardımcı olur ve padişah olurum, derdi. Bir şehzade için gerekli olan ilim ve hüner kendisinde fazlasıyla mevcuttu. Taberistân, Lâricân ve Gîlân ahalisi ona âşıktılar ve onun hizmetine girmeyi çok isterlerdi. Bu durum başkalarının onun hakkında söz taşıyıp babasının ona karşı düşüncelerinin değişmesine kadar devam etti. Emîr Ebû Şucâ, Serşah Gâzî'de Karaca Sâkî ile savaştan İzzedâbâd emîrini ve onun genç, cesur ve temiz olan erkek çocuklarını hapsetti, sonra da öldürttü. Oğlunun hizmetindeki hizmetkâr, maiyet ve ehli kalemden olan her kim varsa hepsine işkence edip saç ve sakallarını kestirdi. Gulâmları ve oğlanları da tutuklattı, çocuk babasına sinirlenip rahatsızlanıncaya kadar bu durum devam etti. En sonunda kist hastalığına yakalandı ve sonra da spazm oldu. Melik Şehit gittiği her yere onu da götürürdü ve gün geçtikçe durumu daha da ağırlaştı. Taberî diliyle durumunu şöyle anlatır;

Bu bela nerden başıma geldi bilmiyorum

Canımı nazla büyüttüm o kadar şimdi toprağa vermeliyim

Yirmi beş yıl belasız güzel bir şekilde yaşadım

Bir anda kayboldu ve bir daha elime geçmeyecek

Müeyyed, Horasan ordusunu topladıktan sonra Dîhistan ve Gürgân'dan Harezmi'ye geldi. Sultânşah da ordusu ile Temîşe'ye geldi. Sultânşah'ın annesi Dîhistan'a geçti. Bâlman Kalesi, Emîr Ferâmerz Lîmiskî'ye yani Emîr Dârâ'nın babasına aitti. Kendisi yirmi yaşında saçında siyah kıl kalmayan biriydi. Bâlman'ı ondan alıp Şîr'in kûtvâllığını ve Seden Restak'da Ruhen Kalesi'ni ona verdiler. Temîşe'ye ulaştığında Bahâeddin Şehrdâr, Mecdüddin Dârâ, Mubârez Cebrail, Emîr Ali Lahrâsf, Hasan Kiyâ Lahrâsf, halasının oğlu İsfehbed Cûm, İsfehbed Ali Bûrnâm, İsfehbed Nasîrûddeve Dârâ b. Behmen ve Hasan Kiyâ gibi Mâzenderân'ın bütün ileri gelenleri oradaydı. Sultânşah ve Müeyyed Temîşe'nin muhasarası için emir verdikleri gün padişah ordu komutanı Mübarizüddin Ercâsf'ı seçip dört yüz adam ile Temîşe'nin yardımına gönderdi. Lakeş yoluna gelip İnâme olarak adlandırılan Temîşe'nin yukarı kısmındaki mevziye ulaştıkları zaman Müeyyed, Temîşe'yi aldı ve dört yüz adamı öldürüp bütün tanınmış kişileri de tutarak kötü bir şekilde katletti.

Daha sonra oradan ayrılıp Eşerb'e gitti. Ercâsf, Eşerb'in üst kısımlarında ordugâh kurmuştu. Müeyyed oraya ordu gönderdi. Ercâsf oradan kalkıp ordugâhı bırakarak daha aşağılara gitti. Müeyyed oraya gelinceye kadar Ercâsf saklandı ama daha sonra yağma yapılırken bulundu.

[118] Saldırıya gelenlerin hiçbiri geri dönemedi ve hepsi orada öldürüldü. Müeyyed, Sârî'ye gelerek her tarafı yakıp yıktı. Mescit, mezarlık ve hatta gölgesinde durulacak bir duvar bile bırakmadı. Kuşkebân ve Asyav'da bulunan Melik Şehit, Fîrîm'e gitmek için ayrıldı. Şârmâm sınırına ulaşınca Müeyyed hızlı at süren birini gönderdi. Harezmi Türkleri ile bir Kürt koyunlarıyla yolun üzerinde duran kardeşi Kûştem orduyu görünce kaçmaya başladı. İsfahbed'e ulaşınca ordu kelimesinden daha fazla bir şey diyemedi ve aniden nefesi kesilerek orada can verdi. İsfahbed ise kendi ordusuna kaçmanın cezası işte böyle ölümdür, dedi. Bundan sonra işleri yapması için emir verdi ve orduyu Cûkcûk'a gönderdi. Düşman ordusu ulaşınca İsfahbed'in ordusu aslanın avına saldırdığı gibi bir saatte hepsini öldürdüler. Kûştem üç-dört süvari ile Sârî'ye gitti ve diğer hepsini öldürdüler. Müeyyed bundan sonra İsfahbed'in kendi üzerine geleceğini biliyordu. Müeyyed hemen Sultanşah'ın yanına gitti ve Sultanşah da onu hazırladı, böylece Temîşe'ye ulaşana kadar hiçbir yerde durmadı. Temîşe'ye ulaştıktan sonra oradan Gûrgân'a gitti. Melik Şehid oğlu Gerde Bâzû'yu Dârâ Kalesi'ne göndermişti. Kendi doktoru olan Şerefülzaman Yahudi'yi tedavi etmesi için Gerde Bâzû'nun yanına gönderdi. Câdi'ye olarak adlandırılan Amelgâh Hac mevziinde onu hamama götürdüler ve hastalanıp orada öldü. Oradan Şah Gâzî Rüstem'in yanına getirip toprağa gömdüler. Melik Şehid bu hengâmede dört yüz adamın el ve ayaklarını kesip bir daha kimsenin böyle bir şeye kalkışmasını engellemek için onları idam etti. Eğer Temîşe'de bir kimse ileri gelenlerden birinin evine sığınır ve o kişide ona izin verirse, onu da asacağını söyledi. Melik Şehid Sârî'den ayrılıp Temîşe'ye gitti. Sürülerin getirilmesini emredip mayete elbise verdi. Herkesin atı için yem verilmesini ve atı olmayanlara da at verilmesini emretti. Padişah Ercâsf, İsfahbed Şehriyâr, Kutbeddin Borsuk ve Mengüteğtemer'e Horasan'dan Tus'a kadar bir çöp dahi kalmayacak şekilde yakılmasını ve hatta beşikte süt içen çocukların bile öldürülmesini istedi. *“Eğer bir mescit, ziyaretgâh veya başka bir yer yakılmadan bırakılırsa onun yerine sizi yakacağım,”* dedi. Orduyu gönderdikten sonra oradan Dervîşan'a geldi ve hava sıcak oluncaya kadar bekleyip

Ârm'a giderek gece-gündüz şarap içmekle meşgul oldu. Sahip olduğu vilayetlerde kötü bir şey düşünen veya kötü bir şey yapan varsa getirilip öldürülmesini emretti.

[119] Her zaman üç yüz veya dört yüz tane erkek gulâmı vardı ve onlardan biri diğerine bakarsa her ikisinin de asılmasını emrederdi. Hiç kimsenin onlarla konuşma cesaretleri yoktu ve hiç kimsenin de onlarla konuşmaya cesaretleri yoktu.

3.3.35. İsfahbed Hasan'ın Gulâmları Tarafından Öldürülmesi Hakkında

Türkler artık sıkılmıştı ve anlaşma yaptılar. İsfahbed Hasan bir gece sabaha kadar Zarem kasrında şarap içti. O, şarap içtiği zaman hizmetçilerinden hiç kimse ne büyük ne küçük, ne Arap ne Türk ve hatta ne de kalem ehlinen herhangi bir kimse onun yanına yaklaşamazdı. İçki içtiğinde eğer biri yanından çıksaydı hemen durdurulup asılmasını emrederdi. Sabahlara kadar içki içerdi ve sabah olunca da herkes işine bakmak için dağılırdı. Üç yüz tane köle silahlanıp bazıları sarayın içinde bazıları ise dışında beklediler. O taht üzerinde uyumuştur ki iki gulâm da onun yanında durup kılıç, bıçak ve okla onu paramparça edecek şekilde öldürerek çıktılar. Daha sonra sarayın kapısına gelip, "İsfahbed kimsenin içeri girmesine izin vermiyor," dediler ve oradan da dışarı çıkıp atlara binerek Lend yoluna yöneldiler. Şah Erdeşir bu durumdan haberdar oldu ve elli süvari ile onların ardından gitti. İnsanlar, onlar üç yüz köle sen ise padişahsın onların ardından gitmek yakışmaz sana deyince o geri döndü. Ama bir süre sonra Rey, Abhaz, Harezm ve Horasan'ın hepsi onun eline geçti. Kaçan o gulâmları da gittikleri yerlerden getirterek öldürdü. Bir yıl içinde onlardan hiçbirini sağ kalmadı. Onun dört oğlu ve bir kızı vardı. Oğlu Yezdigerd ve Ali ondan önce öldü. Hüsâmüddevle Erdeşir ve Fahrülmülûk Rüstem ise bir süre yaşadı. Diğer çocuğun ismi Saliha idi ve âlem onun gibi dindar ve takvalı bir padişahı görmemiştir. Onların zamanında çok acayip ve ilginç hadiseler meydana geldi ki bunları sonra anlatacağım. İsfahbed Şehid Alâüddevle öldüğü zaman Nasırüddin Rûzbehân onun hakkında şöyle bir medhiye söyledi:

Bir sel gibi gelip geçtin

Ateş gibi dünyayı yaktın

Rüzgâr gibi hiç dinmedin

Şuanda ise bir gümüş gibi toprağın altındasın

[120]

3.3.36. Hüsamüddeve Erdeşir b. Hasan'ın 34 yıl 8 aylık Padişahlığı

Kitabın birinci cildinde ayrıntıya ve tekrara girmeden onun lakaplarından bahsetmiştik. Fiziksel olarak yeryüzünde onun kadar güçlü padişah, yüzü çok güzel olduğu içinde gökyüzünde onun gibi ay yoktu. Boyu selvi gibi, yüzü güneş gibi, gücü Behram gibiydi. Kendisi en güzel şansa sahip, tedbirli, akıllı, olgun, güzel ahlaka sahip, saçları dalgalı, kokusu güzel, bileği ve elleri gül üzerindeki bir şebnem gibi, omuzları geniş, boyu uzun, kaslı, asil, tok sesli, çok etkileyici ve rahatlatıcı konuşan bir kişiydi. Doğu halkları arasında onu görenler hemen etkilenirdi. Taşı avucunda sıkıldığı zaman taş parçalanırdı. Elinden çıkan ok ise demiri parçalardı. Kolları ile dağı kavrasa kaldırılabildi. Parmakla mühür bastığı yeri delerdi. Hiçbir şah, şehzâde, emîr, âlim, haşmetinden korktukları için tahtın yanından bile geçemezdi. İbn İsfendiyâr, eğer onu görmeye gelen emîr ve büyüklerin seçkinlerinin onun haşmet, celalet, heybet ve kemalinden dillerinin tutulduğunu söylemek isterse çok uzayacağını belirtti.

[121] Ayrıca Müslümanların konuşmaktan ziyade, onun icraatlarını görünce başka bir iş yapmayıp bunları konuştuklarını söyledi. Hükümeti beraber yönettiği büyükler onun çevrenmesi ve başka bir saraya götürülüp düşüncelerini arz etmesini istediler. Onun sarayında her gün iki defa sofralar serilirdi. Öğlenden önce serilene hançe, öğleden sonra serilene ise büyük han denirdi. Sabah erkenden ikindiye kadar 300 tane adam onun mutfağında çalışırdı. 300 koyun 10 kuzu, 50 inek, 2 at, 540 kg beyaz şeker, 30 kg nebat, 60 kg badem, 300 kg inek yağı ve mevcut olan diğer ürünler her gün mutfakta tüketilirdi. 12.000 kg ekmek bu sofraya bırakılırdı. Ayrıca tavuk ve çeşitli kuşlar da sofraya konurdu. Sofra tamamen hazırlandığı zaman İsfahbed'in komutanı tanınmış kişi ve meliklerin isimlerinin yazılı olduğu mektubu ona arz ederdi. Her gün sırası gelenlerin isimlerinin üzeri çizilir ve biri gönderilerek onlar davete getirilirdi. Herkesin bir derecesi ve yeri vardı. Mertebesi yüksek olanların sofradaki yerleri belliydi. Melik ve emîrlere gelince padişahın da gelmesi için haber verilirdi. Padişah özel sofralar kurulması için emir verirdi. 300 adet tepsi içinde çok güzel yemekler getirilirdi. Bu tepsiler mutfak çalışanlarının başları üzerinde getirilip padişahın tahtının altına koyulurdu ve eğer padişah isterse tadına bakardı. Padişah

yemeklerin tadına bakmak istemezse, gelen kişilerin odalarına gitmelerini ve yemeğin de onların ardından gideceğini söylerdi. Padişah yemeğe başlamadan önce elini gül suyu ile yıkardı. Sofrada eğer elçiler ve yabancılar varsa padişah resmi elbiseler ile gelirdi. Yabancı olmadığında ise normal bir elbise ve kılıç ile çıkardı. Padişah geldiği zaman münadiler her tarafa padişahın geldiğini bildirirlerdi. Padişah yemeğe oturunca kılıcını da önüne bırakırdı.

[122] Yemekten sonra herkes yaklaşık bir saat kadar padişahı beklerdi. Daha sonra perdeler açılırdı ve divan başlardı. Her sınıftan insan, şerifler, askerler ve raiyyet padişahın karşısına gelir ve sıkıntılarını arz ederlerdi. Padişah sıkıntısı olanların sıkıntıları dinlerdi ve ona göre uygun bir şeyler söylerdi. Kimse kalmadığı zamanda kalkıp dinlenme yerine giderdi ve ellerini gül suyuyla yıkardı. Bu sırada nakibsâlâr huzuruna gelir ve devlet erkânının bârgâhta hazır olduğunu haber verirdi. Padişah eğer şarap meclisine gitmek istemezse onların gelmesine izin verirdi ve eğer gitmek isterse de Şarapsâlâra meclisi hazırlaması için emir verirdi. Böylelikle altından ve gümüşten yapılmış süslü tezgâhlar hazırlanırdı ve her şey sınırsızca çıkartılırdı. Güzel bir şekilde hazırlanmış ikta, at ve müreffeh bir hayata sahip padişah gibi yaşayan çalgı ekibi gelirdi. Nesrin, yasemin, gül, nergis, vb. çiçeklerin tomurcuklarını dökerlerdi. Kuru ve taze meyveler, şekerler, altından tabaklar içinde güzel kokularla meclis ferahlatılırdı. Misafirlerden biri hacetini gidermek için kalkarsa hizmetçiler ona hemen hizmette bulunurlardı. Padişahın izni olmadan kimse meclisi terk edemezdi. Bir kişi gittiği zamanda tepsisinde ne kadar yiyecek kalmışsa onunla götürürlerdi. Eğer giden kişi dışarıda bir arkadaşının yanına gideceğini söylerse, arkadaşının konumuna göre ona da yiyecek ve içecek verilirdi. Padişahın çok fazla altın ve gümüş bahşettiği geceler olurdu. Padişahın bağıшта bulunmadığı gece yoktu. Padişah uykusunun geldiğini ve dinlenmeye geçeceğini söylediği zaman, iki Şahnâme okur sabaha kadar hamasi bir dille Şahnâme okurlardı. Padişah uyusa da uyumasa da onlar bunu okumak zorundaydılar. Padişah içki içse de içmese de hiçbir zaman kimse onu sabah uyurken görmezdi. Sabah erkenden kalkıp hamama gider ve guslederek yeni elbiseler giyerdi. Güzel kokular sürer, daha sonra padişahlar için mektuplar hazırlar ve Kur'an'dan bir cüz okurdu. Meydana çıkmak isterse, atları hazırlatıp çıkardı. Onunla meydana çıkmak isteyenlere gelip sarayın önünde hazırlanmalarını söylerdi. Sadece birkaç tane ok atmak için spor yapmak istese bile

her zaman meydan çevresinde 30 özel at ve 10 tane silah aleti taşıyan katır hazırlanırdı.

[123] Bir yere gittiği zaman büyük miktarda katır yükü ilaç, şarap, su, elbise, (...), taht ve aletlerini de götürürlerdi. 50 silahlı saray kölesi ve eğer av yaparlarsa 100 Vikdeş (anası aynı babası ise ayrı ırktan olan at) Arap atı av için hazırlanırdı. Eğer polo oynamak isteseydi, polo meydanında 150 tane at hazırlanıp oynamak isteyenler ata binerdi. Meydanın her bir köşesinde şarapdar atı ile dururdu. Biri susayıp su içmek isterse gidip su içmesi için dururdu. İsfehbed'in polo elbisesi diğerlerine göre farklıydı. Üst tarafı dar, başını sarar, kemeri altınla süslü olup üzerinde ihlas süresi yazılıydı. Polo oyununu bitirdikten sonra hamama giderdi. Oyun esnasında giydiği elbiseleri bahşederdi. Genelde Türk veya Tacik gulâmlarından birine bahşederdi. Bu dönemde bir gelenek haline getirilmişti. Eğer bir kimse onunla polo oyunu oynarken attan düşüp elbiseleri kirlenirse hemen ona yeni elbiseler verilirdi. Günlük iki defa banyo ihtiyacı olsaydı her seferinde elbisesini değiştirirdi. Ömrü boyunca gerek evde olsun, gerekse yolculukta olsun yıkanmadığı bir gün yoktu. Biri dinlenmede, biri sarayda, biri hamamda ve biri de yolculukta olmak üzere 4 tane tahtı vardı. Belirttiğim yerlerde onun bağ, meydan ve kasırları vardı. Altından ve gümüşten eşyalar, yazlık-kışık malzemeler, dinlenme elbiseleri her zaman hazırды. İsfehbed aniden bir yere giderse, iki kişi her zaman onun işini yapmaya hazırды. Gulpâyegân, Temîşe, Bunâsrân, Bârtûrz, Rekvend, Vâhân, Behrân Kelâde, Râmeşâbâd, Serûkende, Tenîratrab, Valâşîr, Dârmehrkende, Celûsek, Sârî, Devledâbâd, Kecmûs Sârî, Ömerâbâd Sârî, Bernemher, Rûdbest Dûnka, Surestân İzzedâbâd, Erdeşîrâbâd, Âs Kelâte, Âlûme Serterice, Lenkîmân Hac, Dîyemihec, Leşkerek Âmül, Rûdbâr Âmül, Natıl kasabası, Kecû kasabası, Kelâr Kehrûd, Felûl, Pedâme, Erdel,

[124] Heşmenişin Lefûr, Fîrûzkûh, Dûalem, Bûru, Vern, Dâmgân, Bestâm, Mehrevân, Dervîşân, Lelert, Leyây gibi yerlerde yapılmış olan kasırları vardı. Sârî'deki kasrı çok görkemliydi. Etrabon olarak adlandırılan Devledâbâd'daki sarayı çok yüksekti. Duvarlarını 90 kilo altın ile kaplamışlardı. Bu saray yerden 10 adım yüksekliğinde yapılmış olup Bâdhâne olarak adlandırılan bir havuz yapılmıştı. Tavanı uyuk yıldızına ulaşırdı. Dört tane büyük avlu, divan yeri, hamam vb. şeylere sahipti. Sarayın uzunluğu 30 arşın ve genişliği de 8 arşın idi. Duvarları firûze taşı ile yapılmıştı. Yerin altından sekiz arşın büyük bir havuz vardı. Havuzun ortasında

altından bir aslan heykelinin ağzından havuza su akmaktaydı. Yazın Bağdat hasırları getirilip serilirdi. Her avluda büyük bir yelpaze üzerine gül suyu dökülürdü. Hizmetçiler padişahın hizmetine her an amade idiler. Hizmetçiler Temmuz ayında bile orayı yorgansız yatamayacak bir şekilde serinletirlerdi. Sarayın bir diğer tarafında bir bağ vardı, Semerkant ve Dimeşk kıskanırdı. Onun gülleri, meyveleri, ağaçları İrem'den getirilmiş gibiydi. O bağın ortasında dört konut ve hamamlar arasında Hornak ve Sedir misali üç küçük kasır yapılmıştı. Başından sonuna kadar Afrasiyab'ın intikam hikâyesiyle nakşedilmişti. Ortasında büyük bir havuzu olup güvercin, bülbül, kumru, papağan vb. birçok kuş türü de bu bağda bulunurdu. Ayrıca akla gelmeyecek birçok şey de mevcuttu. Bağda hayvanlar için ayrıca içinde yem bulunan bir ambar da bulunurdu ve bunun için de biri görevlendirilmişti. Sarayın önünde bir diğer köşesinde 400 arşın büyüklüğünde bir başka bahçe bulunuyordu. Bu bahçede var olan bütün meyve ağaçlarını dikti. Yasemin, sümbül, menekşe vb. çiçekleri de ekti. Bir tarafta da ceylan, geyik, tavşan, zürafa, zebra ve deve kuşu gibi hayvanları topladı. Onların yiyecekleri de her zaman hazırды.

[125] Bu bağın içinde küçük bir göl yapılmış ve her tarafı da düzenlenmişti. Bu gölün içinde çeşitli su kuşları ve balıklar yaşardı. Gölün üzerinde bir köprü yapılmış ve padişah yalnız kalmak istediği zaman o köprü üzerinden geçerek oraya giderdi. Padişah gittikten sonra köprü zincir ile birbirinden ayrılırdı. Padişah birinin gelmesini istediği zaman zincirle köprüyü tekrardan indirirlerdi. Bu yapının üzerinde büyük balkon ve teraslar olup altında da şaraphane ve ferraşhane vardı. Padişah Pîrîm kasabasında da aynı bu şekilde kasır, bağ ve gölet yapmıştı. Çelûsek, Dervîşân ve Devletâbâd'da onun hizmetkârları o kadar güzel evler ve yapılar inşa ettiler ki Muhammed Sıpendî köprüsünden Parsî hendeğinde Ulyâbâd'ın üst tarafına kadar yapılar hepsi birbirine iliştilmişti. Herkesin kendisi için yaptığı 12 tane hamam vardı. Aynı zamanda bir kervansaray mevcuttu ve bu kervansarayda her zaman 500 tane Arap atı bulunurdu. Uzun bir ahır olup Berke, Musul ve Bağdat'tan her yıl ipek gönderilirdi. Esterâbâd sınırından Deylem sınırına kadar dağ ve ovalarda çok sayıda büyük ağıllar yaptırmıştı. Her birinde 12 bin at, 280 bin kuyruklu ve kuyuksuz koyun, onun çobanlarının elindeydi. Bu koyunlar padişahın mutfağı için beslenirdi. Her zaman 1000 tane Türk ve Yekdeş gulâm onun saray ve kasırlarında hizmet ederdi. Padişah, mütedeyyin birini 4 ayda bir onları kontrol etmesi için

görevlendirirdi. Ayrıca 200 tane gulâm öğrenci, 4 tane de ferraş görevlendirdi. Göç zamanında malzemeleri taşımak için 750 katırı vardı. 25 adet davul, 12 bayrak, bir çift tamamen altından yapılmış ve başında altından şahin bulunan hükümet nişanesi, 1000 tane deve, kışın Verzâbâd Nâmne köyüne yazında Harut'a giderlerdi. Kervanların liderleri Dâmgân'lı erkeklerdi. Bahsedilen yerlerde de mamur kalelere sahipti. Has adamlar, kale komutanları, o kalelerde hayvanları ile beraber kalırlardı. 7 bine yakın da akrabası oradaydı. Bu kişilerin isimleri belliydi. Özetle:

[126]

3.3.37. Temîşe'nin Dışı

Cenâşek, Telûmen, Kale Av, Tîre Av, Tîre Seng, Cehîne, Bâlman, Geçîn, Melik Bend Şahkûh, Rohen Seden Rustak, Vacâ, Herreme Diz Şâlrûd, Nedîş Bestâm, Dâscân Bestâm, Mehrebon.

3.3.38. Temîşe'nin İçi, Dağ ve Ova

Enbâme, Şahdiz Cûrûd, İlâl Cûrûd, Kûzâ, Kale Menâzil Şele Rûd Pirîm, Sevâtekûh, Pîrûzkûh, Estûnâvend, Becet, Cikvedere, Kûterkâr, Esfâlây Lâricân, Herremedoz, Dârâ, Gendomkûh Simnân, Vern Şûzîldâşt, Âbderre Kûsân, Rezân Behbelerûd, Dûrmû, Veymek, Serçehân Demâvend, Kîsliyân.

3.3.39. Rûyân

Nûr, Nâcûr, Kâvalûl, Hârsî, Rüstemâbâd Kecû, Gerdu Rebhercân, Düşmangûr, Çîrenekûh, Çamâzîstan, Gurciyân, Sîlasarây, Çelender, Efrân Kûkâlac, Keşfel, Ezbelû, Tenka, Estonâ Vendek, Lûlûsarây, Ebleyt, Vâyehvâr Sipenc.

Ebü'l-Mefâhir Müheddeb adlı kişi narın, bilgili bir köleye sahipti. Çok güzel huyları vardı. Fıkıh, belâgat, edepte onun gibisi yoktu. Hayatının son zamanlarında iki defa hac yapmıştı. Her zaman yanında at, katır ve alet-edevat bulunurdu. Her Cuma gecesi meydanda durup dua ederdi ve ordusu da yüksek sesle âmin diyerek bağırır ve böylece ses her tarafa ulaşırdı. Bunların o dualardan olduğu söylenir:

Yeryüzünün Padişahına selam olsun

O ki, padişahlık mührü ve tacını miras olarak aldı,

Yüz binlerce kez selam olsun Allah'a

Allah'ın selamı Şehriyâr'ın tahtı, bahtı ve tacına olsun

[127] Çöldeki çakılların sayısı, gökyüzündeki yıldızlar ve hayvanların kılı âdetince binlerce kez Allah'ın rahmeti Şehriyâr'a olsun. Hudâvend-i Hüdâvendân, Şehriyâr-ı İran ve Turan, Tac Bahş-i Irak ve Horasan, Sultanı Tacik, İsfahbedü'l-Âzam, Şahinşahü'l-Muazzam, Meliku Rikâbü'l-Ümem, Seyyidu Mülûkü'l-Arap ve'l-Acem Melik b. Melik b. Melik b. Melikü'l-Müeyyed ve'l-Kâlîyü'l-Müsedded Hâfîzu Bilâdü'llah, Nâsırı İbâdâ'llah Muîn-i Halifetullah Muzahhirü'l-Hakk Muğîsü'l-Halk Hüsamü'd-Dünya ve'd-Din Alâü'l-İslâm ve'l-Müslimin Şemsü'l-Mülûk ve's-Selâtin Felekü'l-Meâlî Zülkarneynü's-Sânî Tahmûrasü'z-Zamân Hüsrevü Hüsrevân Şahı İran ve Tûrân Nâsırü's-Şeriat Mühyi'l-Hakikat Bâsitü'l-Adl Kâşifü'z-Zülm Âdilü'l-Mülûkü'l-Hâfîkin Mudîlü'l-Evliyaü'llah ve Müzeyyelü'l-Adâü'llah Mevlâ-i Mülûki'l-Âlem Fereşvâz Gorşah Ebü'l-Hasan Erdeşir b. Hasan b. Rüstem Allah onun mülkünü ve gücünü arttırsın. Ali b. Şehriyâr b. Karin b. Sorhâb b. Şehriyâr b. Şehriyâr b. Dârâ b. Rüstem b. Şervîn Rüstem b. Sorhâb b. Karin b. Şehriyâr b. Karin b. Şervîn b. Sorhâb b. Mihr Merdân b. Sorhâb b. Bâv b. Şâpûr b. Kayûs b. Kubâd b. Fîrûz b. Yezdigerd b. Behrâm b. Behrâm b. Behrâm b. Hürmüz b. Şâpûr b. Hürmüz Elcenüd b. Erdeşir-i Babekan b. Sâsân b. Bâbek b. Sâsân b. Vahâfrid b. Mehrmâh b. Sâsân b. Behmen b. İsfendiyâr b. Geştâsf b. Lehrâsf b. Kiyâvcân b. Kiyândeş b. Kiyânevid b. Keykubâd b. Zânâ b. Anâder b. Yûznâ b. Nâmûr b. Nûzer b. Menûçihir, O, Farıs b. Yahuda b. Yakup b. İshak b. İbrahim b. Târih b. Mâhûr Bel Sârûğ b. Ergu b. Fâliğ b. Abir b. Salih b. Erfehşed b. Sam b. Nuh b. Lamek b. Meruşleh b. Ehnûh b. Elyarid b. Mehabil b. Keynan b. Enuş b. Şit b. Âdem'dir. Güzel bir ömür ve güzel bir saltanat yaşadı. Doğu ve batıda kendi düşmanlarını azalttı. Ona dua edip de âmin diyenlere Allah rahmet eylesin. Şimdi ve diğer zamanlarda yüz bin Rıdvan, mağfîret, merhamet ve rahmet kandili, Said Sultan Şehid Alâüddevle Hasan b. Rüstem'in ruhunu şad etsin. Sultan'ın toprağı cennet olsun. Çocukları Şerefülmülûk Hasan b. Erdeşir, Şemsülmülûk Rüstem b. Erdeşir ve Rüküddevle Karîn b. Erdeşir'i ona bahşet.

[128] Onların mülk ve saltanatını korusun. Bunları bitirdikten sonra on iki beyitlik bir şiir okudu ve başı şöyle:

Padişahım senin en düşük kölen dünya olsun

Senin iyiliklerin herkese örnek olsun

Dünya her zaman Melik Erdeşir'in istediği gibi olsun

Bu acımasız ve kötü dünya onun için çok yumuşak olsun

Melik Şehit Alâüddeve, Allah onun mezarını nur ile doldursun ve öldürdüğü kişilere lanet etsin, devlet erkânını Zârem'den Sârî'ye gönderdi. Kendisi daha genç ve çocuk olmasına rağmen, vakar elbisesi ve başlığını taktı ve Zârem'den Dervîşan kasrına gitti. 40 gün boyunca padişahlık tacını takmadan, matem elbisesiyle toprağa ve palasa oturarak yas tuttu. Cenâşek emîri olup yüksek makama sahip yaşlı ve akıllı biri olan Taceddin Tûranşah b. Zerdestân'ı kendisine hacîb edindi. İstiare ve istişare yaptıktan sonra işlerin yapılmasına karar vererek, güzel bir şekilde işlerini yaptı. İstibdatsız bir saltanat dönemi başladı. Memleketin her tarafına elçiler göndererek kendi yönetimi altındaki yerlerin ilim ve adalet makamı olduğunu söyledi. “*Bu dünyada zulüm gören kimseler için bizim sarayımız bir sığınaktır,*” dedi. Haberciler görevlendirerek ülkede olup bitenleri kendisine haber vermelerini belirtti. Adaleti tesis etmek için Necmettin el-Kadî, Cemâleddin Hacı Eştân, Nasır Alevî Sengepoşte ve kardeşini emîr olarak görevlendirdi. Öncelikle acil olan işlerin yapılmasını daha sonra da diğer işlerin yapılmasını emretti. Her Cuma gecesi de onların durumunu mütalaa edip ona göre hüküm verirdi. Mübarezeddin Ercâsf'a da şöyle bir olay gerçekleştiği ile ilgili bir mektup yazdı; “*Babamızın ölümünden dolayı yasta olsak da bu yaşlı dünya bizim adaletimiz ile süslenip bir gelin gibi olmuş ve karanlıktan aydınlığa ulaşmıştır.*” Ayrıca kendisine mektuptan haberdar olduktan sonra ona gelmesini ve Temîşe'ye ulaşmadan durumu kimseye açıklamayıp şehre geldiğinde açıklamasını belirtmişti. “*Taziye elbisesini giyip sarayımıza gelsin,*” dedi.

[129] Tus sınırında mektup komutan Ercâsf'a ulaştığı zaman geri dönüp padişahın emrini yerine getirdi. O, bütün emîrlere ve maiyet padişaha hizmet için izin aldılar. İsfahbed, taziye bitirdikten 40 gün sonra Ercâsf ulaştığı gibi taht ve tacı saraya götürdüler. İsfahbed şanslı bir zamanda Taberistân'ın padişahı olmuştu. Her tarafta hükümleri geçerli olmaya başladı ve çevresindeki ileri gelen kişiler önünde eğilip hizmet için hazırlandılar. İsfahbed hazine, mal-mülk ve paranın getirilmesini emretti. Emîrlere, memurlara, seyyidler, kâtiplere, reisler için makam verilmesini ve ayrıca

herkese görev taksimatı yapılmasını buyurdu. Büyük kişilere de ikta verilmesini istedi. Dervîşan'dan Mehrevân'ın üst taraflarına ve oradan da Tenîr'e geldi. Sonraki gün Rûdbâr Etroban'a gidip orada çadır vurdu. Daha sonra babasının mezarını ziyaret edip çokça hayırda bulundu. Bir ay kadar buralarda kaldı. Müeyyed burada savaştığı için çevre çok fazla zarar görmüştü. Her tarafa amîller göndererek tarım ve imar faaliyetlerinde bulunmalarını belirtti. Komutan Ercâsf'ı ise Kuşvâre'ye gönderdi ve Emîr-i Ahır Yarenkuş'u da Bestam'a gönderdi. Mengû'yu Dâmgân'a, Teğretmer'i Veyme'ye gönderdi ve Demâvend, Şâmrıza ve Simnân sınırına kadar olan yerleri ona verdi. Cemâleddin Seyyid Ebû'l-Kâsım'ı Esterâbâd'a, Şemseddin Ali Kiyâ'yı Pîrûzkûh'a, Mohrebon ve kardeşi Ketkiyâ'ya Cehîne'nin kûtvâllığını verdi. İsfehbed, Ebû Cafer Eşreb'e Lâricân'ı, Taceddin Şehriyâr Hurşid Mâmtir'e Âmül'ü verdi ve kardeşi Rüstem'i de onun niyabeti için gönderdi. Müeyyed Âyaba, Nişabur'da Melik Şehid İsfehbed Şerefülmülûk Alâüddeve Hasan'ın ölümünü haber aldığı zaman bir kez daha Horasan ordusuyla Mâzenderân'a savaş için gitti. Sultânşah'ı da Harezm ordusu ve maiyetiyle davet etti. O, Sârî'ye ulaşınca İsfehbed, Ârm'dan Erdel'e gitti. Estândâr Keykâvûs Ârm bölgesinde onun hizmetine geldi. Müeyyed tebrik ve teselli için birini gönderdi ki *“Baban öldü akraba olmak için kızımı sana göndereceğim,”* dedi. Bediş Kalesi ve Temîşe'nin dışını da kendisine verilmesini istedi. İsfehbed, Estândâr Keykâvûs'a hazır olması için emir verdi. İsfehbed elçiye hiçbir cevap vermedi. Estândâr gelince elçiye işaret etti ve her şeyi söylemesini istedi. Estândâr, elçiye *“Müeyyed'e sen bizim hiç Türk görmediğimizi onun bildiğini, bu padişahın babası zamanında Temîşe'yi aldığını ve eğer şimdi Keykâvus bana emir verirse 50 bin Gîl ve Deylemlî ile Temîşe'ye gelirim o zaman bakalım gelmeye cesareti olur mu?”* diye söylemesini buyurdu.

[130] Elçiye geri dönmesi için izin verdiler. Elçi, Müeyyed'e ulaşınca ona, *“İtaat etmesi gerektiğini, zira şiddetle bu şehzadeye karşı bir şey elde edemeyeceğini”* belirtti. O vilayetin ahalisi babasının şiddet ve öfkeli tutumlarından dolayı nefret etmişlerdi. Artık kimse onun yasalarını dikkate almıyor ve oğluna hizmet için hazırlanıyorlardı. Müeyyed elçinin kendisine ulaştığının sekizinci günü ayrıldı ve Temîşe'ye ulaşana kadar da attan inmedi. İsfehbed, Sârî'ye geldi ve Keykâvûs'a artık yası bitirip kendi yanına gelmesini söyledi. İsfehbed birini Rûyân'a gönderip Müeyyed, Esterâbâd'a ulaşınca Düveynî şehrinin girişinde olan Velîn Kalesi'ni

restore etti. Hisar yapılmasını ve üç tane kuyu kazılmasını emretti. 200 tane Horasanlı adamı da oraya yerleştirdi. Bâlman Kalesi'ne Beşir adlı bir komutanı emîr yaptı. Müeyyed, o vilayeti Keykâvûs'un kardeşi İhtiyareddin Kûştem'e verdi. Sultanaşah ve validesine hizmet için Nişabur'a döndü. Kûştem de padişah Mübârezeddin Ercâsf'a saldırı için Kuşvâre'ye gitti. Padişah da onun kaleye girmesine izin verdi ve geri döneceği sırada da ona tuzak kurdu. Sonra saldırı düzenledi ve Kûştem 30 süvari ile çıkabildi, geri kalanların hepsini öldürdüler. Kûştem'in Temîşe dışında yardım alacağı bir yer yoktu. Bu yüzden gidip yardım olarak dönmek istedi. Müeyyed, Nişabur'a ulaşınca Sultanaşah onun yanına birini gönderdi ve babasının mülkünü geri alması için kendisine yardımcı olmasını istedi. Ben her gün sana yardım için çabaladım ve 1000'e yakın adamım Mâzenderân'da öldürüldü. Ben şuan Hetâ bölgesindeyim, dedi. Müeyyed bunun üzerine Sultanaşah'ın elini ve ayağını öpmek için ordusunu hazırladı ve Harezmi'e gitti. Şah Erdeşîr, Sultan Sâib Kırân'a bir elçi gönderdi ve aralarında anlaşma ve ittifak yapıldı. Sultan Said'in köleleri Suberni sınırında savaşa hazırlandılar. Müeyyed Âyaba'nın atı sarsıldı ve sızlanarak onu üzerinden düşürdü. Bir süvari Müeyyed Âyaba'yı tutup Sultan'ın yanına getirdi. Önce kendisinin çoban olduğunu söyledi onu tanıyınca Âyaba olduğunu anladılar. Bu durum anlaşılınca hemen Sultan'ın önünde diz çöküp affedilmesini ve eğer affederse Sultan Sencer'in hazinesini ona vereceğini söyledi. Sultan ticaret yapmanın zamanı olmadığını belirterek attan indi ve kılıçla onu öldürdü. Bunun üzerine Şair Nakkâşî, Şah Erdeşîr'i şöyle methetti:

Şah'ın şevketi Harezmi kapısında şahin gibiydi

Bir horoz misali Müeyyed'in ömür kekligini avladı.

[131] Onun ölüm haberi Şah Erdeşîr'e ulaşınca Lîyan'dan ayrıldı. Sabahın erken saatlerinde Esterâbâd'a ulaşmıştı. 200'den daha az sayıda asker onun yanındaydı. Bir iki gün sonra ordu Sepidegûr sınırına ulaştı ve orada çadır kurdular. [O gün Ali b. İsmail b. Cafer Sadık'ın evladı, Seyyid Şemşek Bişek Goraz'ın çocukları, Seyyid Alâüddin ve Rükneddin adalet istediler. Kürtlerin büyüğü olan babaları Haydar-ı Kürd'ün oğlunun ağzında bir hastalık ortaya çıktı ve oğlunu tedavi etmek için götürdü, ancak oğlu öldü. Bunun üzerine Kürtler Şemşek'i öldürdü. Şah da bütün Kürtleri öldürdü ve mallarını yağmaladı. Onların mallarını da Seyyid Alâüddin ve Rükneddin'e kısas olarak verdi ve oraya sahip olana kadar da onlara destek oldu.

Seyyidler oraya sahip olduktan sonra ahali, onları Edezade Şemşek ve daha sonra da Kurd-e Kelan olarak adlandırırılar. Şimdi de Seyyid Şemşek'in çocukları o köyün sahibidirler.] Aynı gün Kûştem'in Nişabur'da helak olduğu haberi geldi. İsfehbed, birini Velfen Kalesi'ne gönderdi. Necib Heyamî Kuştem'e hizmet etmekteydi ve âmân dileyip kaleyi teslim ettiler. İsfehbed orayı harap ederek Bâlman'a gitti. Kebûd Câme'yi muhasara etmek için bir ordu hazırlayıp oraya gitti. Nusretüddin Muhammed Kebûd Câme ve amcası Rükneddin padişahın hizmetine geldiler. İsfehbed, Müeyyed ile buluşup ona yardımcı olduğundan dolayı amcasına öfkelenmişti. Vilayeti onlar arasında bölüştürdü, padişahlığı, nevbet hakkını ve idareyi Nusretüddin'e verdi. Rükneddin'e sadece bir maaş ile yetinmesini söyledi. Rükneddin de oradan döndü. Padişah orduyu Dâmgân ve Bestâm'a gönderip her iki yeri de tasarrufuna aldı. Kutbeddin Borsuk (Bersak), Bediş Kalesi'nin girişinde cesurca savaşmıştı. İsfehbed, Kutbettin'i Bestâm'a yerleştirdi ve Bediş Kalesi'ni de ele geçirdiler. Ayrıca orada vergi işlerini de düzene bağladılar. İsfehbed, Sârî'ye geldi. Sârî'den de Gürgân'ın yönetimi için Taceddin İzedâd'ı gönderip orayı kendi divanına bağladı. Şah Erdeşîr ve Sultan Said Tekiş arasındaki dostluk güçlendi. Böylece aralarındaki elçi gidiş-gelişleri de arttı ve hiçbir zaman da kesilmedi. Elçiliği ise çoğu zaman Seyyid Cemâleddin Ebü'l-Kâsım yapıyordu. Sultan Said, her seferinde çok fazla altın gönderirdi. Hediyeler arasında elbiseler, güzel köleler ve rahvan atlar vardı. Sultan Said, Mâzenderân'dan gelen elçilere her zaman diğerlerine göre daha fazla değer verirdi. Ayrıca onunla daha latif bir şekilde konuşurdu.

[132] Onun arkadaşlığı ve başarısından dolayı övünürdü. Ayrıca hükümeti, gücü, şevketi ve maiyetinin çokluğundan bahsederdi. Elçiler Sultan Said'in padişahı övdüğünü ve idaresinden sevinçle söz ettiğini ona haber verince sevgisi daha da arttı. Samimiyet ve itaat bağları binlerce kez daha da arttı. O tarihte Selahaddin Yusuf batı sınırlarındaki Frank topraklarının büyük bir kısmını istila ederek, Mısır ve Şam'ın Sultan'ı oldu. İbn İsfendiyâr zamanımızda ondan daha büyük ve daha adil padişah yoktu, diye belirtti. Selahaddin Yusuf'un İsfehbed ile arkadaşlığı vardı ve onlar arasında elçi gidiş-gelişleri olurdu. Aynı zamanda bu dönemde kendisine itaat eden İmâm en-Nasr Lidinillah Emîrû'l-Mu'minin Ebü'l-Abbas Ahmed halifelik makamında bulunuyordu. Biat almak için Bağdat Kadı'l-Kudâtını Şah Erdeşîr'in yanına gönderdi. Onunla birlikte güzel bir kervan, bayrak (...) ve 40 altın nallı Arap

atı gönderdi. Âmul'de Çavli köşkü olarak adlandırılan bir yerde yapmış olduğu sarayı su götürmüştü. Elçiyi görünce ona teşrif elbisesi, başlık, kaftan ve külah vb. şeyler vererek kabul buyurdu. Kardeşi Fahrülmülûk Rüstem'i atların durumuna bakması için gönderdi. Zamanla halife ile arasındaki dostluk o kadar arttı ki Emîrû'l-Mu'minin birine kırılır ve sinirlenirse İsfahbed'in yanına gidip ona sığınır ve Halifenin onu affetmesi için İsfahbed'e yalvarırdı. İsfahbed de o kişiye yemin ettirerek affedilmesini sağlardı. İsfahbed'in yanına gelen kişilerden biri de Hûzistân emîri ve Emîrû'l-Hac olan Taştekin idi. Onun aracılığı ile hapisneden çıktı. Bir başka kişi de İsfahan valisi olup aynı zamanda Emîrû'l-Amîd ve Irak Melikü'l-Ümerâsı İzzeddin Hacı Ferec idi. Onun hikâyesini açıklamak uzun sürer. Bu dönemde Allah-u Teâla hacı nasip edince bu vesileyle Bağdat'a gittim. Dönüş sırasında İsfahbed için şu mealde bir mektup gönderildi: İtikadından ötürü sizden başka hiçbir padişaha bu derece güven, şevkat ve itibarımız yoktur, zira İsfahbed'in idaresi İmâmîyye mezhebi üzerineydi ve İmâmilerin kutsal yerleri için sadaka ve hayırda bulunmaktaydı.

[133] Selahaddin Yusuf vefat edince Mısır ülkesinin idaresi Harran ve Halep'i idare eden oğlu Ali'ye verildi. Şam'ın Sultan'ı olan oğlu Melikü'l-Adîl Ebubekir ve Selahattin Yusuf'un diğer oğlu Osman Mısır'a gittiler ve Mısır'ı ondan aldılar. O da nübüvvet ve Şii büyükleri için şiir yazdı:

Bizim Mevla'mız Ebubekir ve Osman gibi kılıç ile Ali'nin hakkı için savaştılar

Bu savaşlar halen de devam ediyor Mevla'mız Ebubekir bizim için devrim yaptı.

Bizim Mevla'mız Ebubekir ve arkadaşı Osman, Ali'ye karşı kılıç çektiler

Ali, Osman ve Ebubekir savaşı tekrar başladı. Acaba bu sefer Ebubekir, Ali'ye karşı şefkatli olur mu?

Sultan Arslan, Tuğrul, Atabeg Muhammed, Kızıl Arslan, Haremeyn Emîrleri, Fas Emîri, Ummân Melikleri, Ahlat Emîri, Şirvân ve Derbend Emîrleri, Gence ve Arran sınırlarına kaç defa saldırmış olan Tiflis ve Abhaz'ın Tamar isimli Sultan'ı ve Nizâmî-yi Gencevî Azerbaycan ve Arrân padişahı olan Emîr Ebû Bekir'e Tamar hakkında şöyle yazdı:

Onun işi örgüdür neden kılıç aldı, bizim işimizi o mu devraldı.

Mağrib hududuna kadar bu padişah ve meliklerin hepsi her yıl Hz. Şah Erdeşîr için elçi göndermekteydiler. Sultan Said, İsfahbed'e iyi davranınca buna karşılık olarak o da iyi davrandı ve hizmette bulundu. Böylece başkaları da onun hizmetine meylettiler. Onun için saltanat yolunu da aşikâr kıldı. İsfahbed'in ashâbı Sultan Said ile olan arkadaşlığını bu şekilde çok güçlü görünce bu dostluğun bozulmaması için kendi aralarında akraba olmalarını düşündüler. Bu durumu Sultan Said ile paylaştıkları zaman onun iki yaşında bir kızı vardı. Sultan Said, padişaha dünyada seninle evlendirebileceğim bir kızım yoktur, şeklinde mektup gönderir ve kendisine eğer istiyorsan, iki yaşında bir kızım var onu senin sarayına göndereyim, diye belirtir. Harezmi'den Seyyid Cemâleddin de bu iş için aracılık yaptı. Süt parası, altın, elbise ve mücevherlerle Divâne diye bilinen Sa'eddin Hüseyinî'yi kızı istemesi için Harezmi'ye gönderildi ve orada nikâh kıyıldı.

[134] Dönüş sırasında Hüseyin Divâne isyan etti ve bir süreliğine Arrân ile Azerbaycan'a gitti, burada kendisine yakışmayacak bir padişahlık dönemi sürdürdü. Çok fazla para, kale ve mal-mülk kazandı, ancak hayat ona çok vefa göstermediği için tekrar kaybetti. Bu yüzden de oradan kaçarak Musul'a gitti. Musul atabeyi de onun mallarına göz diktiğinden dolayı zehirli şerbet içirerek öldürdü ve mallarını da aldı. Hikâyesi uzundur. Özetle Sultan Said'in meclisi yüce ve daim olsun. Müeyyed Âyaba, Sultan'ın yanından ayrılıp oğlu Melik Togaşah'ın yanına gitti ve Nişabur'da onu tahta oturttu. Sultan Said ile adına hutbe okutup sikke basmak üzere anlaşma yaptı. Kendisi yumuşak huylu, güzel yüzlü, cömert, konuşması düzgün, dili etkileyici ve dünyada eşi olmayan bir gençti. Doğal olarak çok güzel şiir okurdu ve onun gibi şiir okuyan kimse yoktu. O dönemde kaside, rubai ve dörtlük okurdu. O rubailerden biri şudur;

İnsanın canına can veren o kişi nerededir

Öyle bir şevketi vardı ki dünya onun gözünde bir kibrit çöpü gibiydi

Dünya hayatı sonlanıncaya dek Togaşah gibi kimse bu dünyaya gelmez

İsfahbed şarapsâlârı İbrahim Kiyâ'yı Togaşah'ın yanına gönderdi ve onunla dostluk kapısını araladı. O, bu dostluğa riayet ettiği gibi naibi Kavâm Ali'yi İbrahim Kiyâ ile birlikte İsfahbed'e gönderdi ve intikam düşüncesini bırakmasını istedi. Bu vesileyle, "Kendim ömrüm boyunca size hizmet edip verilen emirleri yerine getireceğim," dedi.

Bunun üzerine anlaşma sağlandı. Bir iki yıl içerisinde Togaşah'a olan sevgi ve itaati o kadar arttı ki aralarındaki dostluk ziyadeleşti ve İsfahbed'in değeri ikiye katlandı. Her gün birbirlerinden haberdar idiler. Mâzenderân'ın meşhur mallarını ve Arap atlarını Şah Erdeşîr, kardeşleri ve oğulları arasında taksim eder, onun da payını gönderirdi. O da doğudan Barzî atları, Nişabur'dan da iyi ve temiz çalgıcılar gönderirdi. Taceddin Turanşah b. Zerdestan, Şah'a onunla akraba olmalarını zira onun güzelliği Züleyha, tatlılığı Şirin, vefası Leyla, dini Âsiye, zühdü Rabia ve iffeti Hacer gibi bir kız kardeşi olduğunu ve eğer izin verirse kızı, onun sarayına getireceğini söyler.

[135] Turanşah da Horasan ahalisini çok sevdiği için her an Şah'ı akrabalık için teşvik ediyordu. Bir gün bu iş için izin aldı. O, İbrahim Kiyâ, Mecdüddin Dârâ, Bersak, Şerefüddin Bestâm ve İbn İsfendiyâr'ın amcası Nişabur'a gittiler. İsteme töreni düzenleyip mehir vererek nikâh yaptılar. Gelin hastalandı ve gün geçtikçe de hastalığı artıp zayıf düşmeye başladı. Gönderilen kişiler onun iyileşmesi umuduyla 4 ay orada kaldılar. Togaşah'ın gösterdiği misafirperverlikten dolayı utanıp geri dönmek istediler. Sonunda gelin kriz geçirdi. Togaşah'ın kardeşi ona, *"Taberistân'ın padişahı genç bir padişaktır ve senin için bunu istedi,"* dedi. Beni gönder eğer şansım yaver giderse, güzel bir şekilde geçer ve eğer de kısmetim de ölüm varsa ölümün de her yerde olduğunu belirtti. Beni gönderdiğin için de kendini hiç sorumlu hissetme, dedi. Kardeşi onu 1.000 dinara yakın yükü Mâzenderân'a gönderdi. Şefkatli ve yardımsever bir karaktere sahip olduğu için ileri gelenler ve kız kardeşleri bir süre onunla yolculuk yaptılar. Şah Erdeşîr'e haber ulaşınca melik ve emîrleri karşılamak için adamlarını Gürgân'a kadar gönderdi. Vilayetin her tarafını süslediler. Taberistân ahalisi bir ay boyunca hazırlıklardan dolayı hiçbir şey yapamadı. Gürgân sınırından Sârî'ye kadar adım adım her tarafa altın ve şeker saçmıştı. Gelin kervanı Sârî'ye ulaştığında Şah, sarayın cennet gibi süslenmesini söyledi. Her tarafta Rukni, Âmüli, Şahî, Câmî, Şerefî, Alaî, Bestâmî, Dâmgânî, Esterâbâdi altınlar saçılmış ve Sârî'de Ğiye olarak adlandırılan kar kürekleri ile bunları ayırırlardı. Sarayın kapısından gelinin yatağının olduğu yere kadar her taraf altın ile süslenmişti. Şah'ın içeri girme zamanı gelmişti. Gelin hastalıktan dolayı sararmış ve zayıflamıştı. Hayattan ve gençlikten uzaklaşmıştı. Şahın işi sekteye

uğradı ve her halinden mutsuz olduğu anlaşılmıştı. Gelinde çok ağlamış ve birlikte olmaları başka bir zamana ertelenmişti.

[136] Ancak aynı hafta içerisinde şehzade de öldü. Şah bu duruma çok üzüldü. Yaşanan bu olaylar Togaşah ve Şahinşah Erdeşir'in arkadaşlığını sekteye uğratmaktan ziyade daha arttırdı. Böylece gün geçtikçe arkadaşlıkları daha da artıyordu. Bu sırada şah çok fazla şeye sahip oldu ve Taberistân'ın büyükleri ona biat ettiler. İsfahbed'in önünde diz çökerek, "*Senin hizmetkârınız,*" dediler. İleri gelenler İsfahbed'e düşünce, basiret ve yücelik gibi özelliklerinin hepsinin bir araya geldiğini, bu sebeple de en güzel dönem olduğunu söylediler. Padişaha bu dünyada iniş-çıkışların çok olduğunu, dünya tarihi vb. gibi şeylerin de bilindiğini, dünyanın padişahların kılıçları ile sakinleştiği hükümdarların dünyayı bırakıp gittiklerini, herkesin kendi nispetince hükmetme zamanı geçirdiğini söylediler. Herkesin kendi isminin baki kalması için bir şeyler yapmaya çalıştıkları ve küçük olan insanın mal-mülk ve çocuk peşinde olduğunu belirttiler. "*Bu dünyanın mal-mülkü ile razı olan kişi bir köpek gibi kemiğe razı olan insandır. Biz istiyoruz ki biat yaptığımız gün senin ve çocukların için unutulmayacak bir gün olsun. Yüzlerce yıl geçti atalarınız arasında olan düşmanlığı siz dostluğa çevirdiniz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu: "Babalar dürüst olursa çocuklar da onlara yakın olurlar. Büyükler bu arkadaşlığın güçlenmesi dışında bir şey bilmiyoruz ki sen onun kızıyla evlendin ama şansızlıktan dolayı böyle bir olay yaşandı."* Bu sözler bitince İsfahbed onlara baktı ve konuşmak isteyenler oldu ama Ali Kiyâ Pîrûzkûh'dan başka kimsenin aklına bir şey gelmedi. O da, "*İslâm padişahının hükümeti ve ömrü var oldukça devam etsin,*" dedi. Aklın bu konuyu idrak etmesi zordur.

[137] Senin geçmiş atalarının binlercesinden hiçbiri asla memleketleri ve hayatları için kötü bir şey yapmadılar. Türkler nasıl olurda İranlılarla akrabalık kurarlar. Türkler ve Arapların içinde her zaman düşmanlığın olduğunu ve bu yüzden onlara dikkat etmesi gerektiğini söylediler. Dostluk, arkadaşlık ve akrabalığın her zaman iyi olduğunu, ancak gücün de sonunda tartışma ve ayrılık getirebileceğini belirttiler. Yaşadığın sürece senin akrabaların seninle birlikte olacaklarını söyleyip her an saldırıya hazır beklerler ve ölümün yaklaşınca malına göz koyarlar. Çocukların ile ortaklık yapıp mirasının paylaşımını helal görürler. Yaşlı adamın sözleri işitilince herkes onun sözlerini teyit etmek için eski hikâyelerden örnekler verdiler. Bugün

dünya Sultan'ı Tekiş b. İl Arslan'ın sarayı önünde 100 bin insan toplanmıştır ve bunlar her zaman atalarımız, Selçuklu ve Gazneliler ile birlikteydiler. Hiçbir zaman herhangi bir aksilik çıkmadı. Akıllı, doğru ve yanlış ayırabilen insan bu sözlere önem vermez. Şah Seyyid Cemâleddin Ebü'l-Kasım Esterâbâdî, İsfehbed-i Kebîr Mecdüddin Dârâ, İbrahim Şarâbî ve amcam (İbn İsfendiyâr'ın) amcası Sa'deddin Zahîd'e bu önemli işi yapmalarını emretti. 100 bin Nişabur dinarı, Rumî, Bağdadî ve Tiflîsî elbiseler, içi mücevher dolu tabaklar, inciler ile süslenmiş bir çadır, Arap ve Yekdeşan atlarını nikâh için onlarla gönderdi. Sultan Said onları karşılamaya geldi. Kimsenin gösteremeyeceği bir saygı ve ihtiram ile onlara muamelede bulundu ve elinden gelen her şeyi yaptı. Harezmliler, Mâzenderân ahalisini öyle bir ağırladılar ki en alt makamdaki kişilere bile çok iyi muamelede bulundular. 8 ay boyunca onları misafir olarak ağırladı.

[138] Çeyizin hazırlanması için emir verdi. İleri gelen emîrleri ve kızın annesini onunla birlikte göndereceğini söyledi. Bunlar olurken Gürgân hududuna Kirman yöneticisi Melik Dinâr yedi bin süvari ve Türkmen ile geldi. Şah Erdeşir'e bizzat ona hizmet için bu taraflara geldiğini bildirmek için bir elçi gönderdi ve eğer izni olursa gelip tahtının ayağını öpeceğini bildirdi. Şah da Bernemher Rustak ve Esterâbâd'a bir mektup yazarak onun maiyetine ve hayvanlarına yiyecek temin etmelerini buyurdu. Şah Erdeşir de gelip hizmetine katılması için izin verdi. Ancak çevresindeki kişiler ona, *"Eğer gidersen dönüşüne izin vermez,"* dediler. Bunun üzerine Melik Dinar, Şah'ın hizmetine girmekten vazgeçip yağma faaliyetlerine başladı. Temîşe ahalisi İsfehbed gelinceye kadar kendilerini korudular. Bu tarihte İzzeddin Gorşâsf sipehsâlâr idi ve Melik Dinar'ın maiyetine katıldı. Gencîne sınırına kadar saldırı düzenlediler. Bu haber Sultan'a ulaştığında, huzurunda Bâây-yi Rikâbdâr denilen Mücemzî isimli elçi vardı ve Şah onu Harezm'e göndermişti. Sultan da onu Şah'a iletmesi için şu mealde bir mektup ile yolladı: *"Sen maiyetini onların üzerine gönderme, ta ki ben felan günde onlara arkadan sen de önden saldır, böylece öyle bir savaşalım ki onlardan hiç kimse kalmayın. Eğer beni beklemeden saldırı düzenlersen mutlaka kaçacak kişiler olur,"* dedi. Mücemzî, Âbeskûn yolunda Melik Dinar ile karşılaştı. Onu tutup yazdığı yazıyı alarak boynunun yarısını kestiler. Sultan'ın hangi gün onlara ulaşacağını anladılar. Böylece o vilayetten göç edip Merv ve Serahs'a ulaştılar. Sultan da yedi gün içerisinde Harezm'den Gürgân'a ulaştı

ancak onları bulamadı. İsfahbed onun gelişinden haberdar oldu. Şehriyâr b. Hurşîd, Mamtîr'i hediyelerle onun hizmeti için gönderdi. Harezm ordusunun şaşıracağı düzeyde at ve yolculuk malzemesi götürdüler. Bu tarihte onlarda böyle bir gelenek yoktu. Şah, Temîşe ve Esterâbâd ambarlarından onların hayvanlarına yem çıkarılmasını söyledi. 8 bin koyun, 2 bin inek de Sultan için gönderdi. Her emîr için de kendilerine yaraşır bir yazı yazdı. İsfahbed Şehriyâr, Sultan-ı Âlem'in hizmetine ulaştınca onu ok, yay ve kılıç gibi aletlerle imtihan etti. İsfahbed Şehriyâr döneminde Taberistân'da onun gibi bir süvari yoktu. Türkler onun cesaretinden dolayı hayrete kapıldılar. Sultan, Şah'a Gürgân'a bizim yanımıza ve yardımımıza gelmesi için bir mektup yazmasını söyledi. Çünkü savaşçı Türklerin hayvan otlakları için her an saldırabileceklerini ve memlekete zarar verebileceklerini düşündü.

[139] Taceddin bu durumu arz etti. Şah'da bizim Sultan-ı Âlem ile bir sorunumuz yoktur deyip Gürgân'a bir şey olmasını pek önemsemedi. Esterâbâd, Bernemher Rustak ve Kebûd Câme vilayetinden asker toplanıp hisarlar yapılmasını emretti. Hoca Şemseddin Nizamülmülk'ün babası Bahâeddin Ali'yi İsfahbed Şehriyâr b. Hurşîd ile Şah'ın yanına gönderdi ve Şah olarak bilinen bir oğlunu Dıhistan'a yerleştirip Gürgân ile çevresini de ona vererek Harezm'e gitti. Bu sırada Sultansah Merv ve Serahs'da saltanat sürdürmekteydi ve Gûr meliki ile savaş halindeydi. Bahâeddîn Ali, İsfahbed'in yanına ulaştınca hak ettiği bir saygı ile onu karşıladılar. Sultan-ı Âlem ve İsfahbed arasındaki sırları anlattı. Bu sırlardan biri şuydu, "Sultan kendi yanına gönderdiği İsfahbed Şehriyâr'ı gördüğünü ve tanıdığını, ancak beğenmediğini söyledi. Yanlış yaptıklarını bir hizmetçiye bu kadar müsamaha gösterilmeyeceğini ve gereğinden fazla değer verdiklerini söyledi. İsfahbed bu sözden etkilendi ve bunu kulağına küpe yaptı. Her ne zaman Bahâeddin, İsfahbed ile şarap meclisine otursaydı, ona Dıhistan'dan çıkmak bile istersen Şah'tan izin almalısın, derdi. Bir süre beraber ol, şefkat ve muhabbet göster ve senin izninle Dıhistan'a gitsin, dedi. İsfahbed buna hiç cevap vermedi ve anlamamış gibi yaptı. Bahâeddin şarap içmeyi bitirince ayrılmak için elbiselerini giyip hazırlandığında İsfahbed'e, "*Bir süredir senin hizmetindeyim ve her zaman bu konu hakkında konuşuyorum ama sen duymazlıktan gelip anlamamış gibi yapıyorsun ve ne düşündüğünü bilmiyorum?*" dedi. "*Harezmşah'ın oğlunun senin hizmetinde olması iyi değil*" İsfahbed de Irak, Rûyân, Gîl ve Deylem'de önemli işlerinin olduğunu

belirti. Sultan'ın himmetiyle bu vilayetleri kontrol etmeyi başardığı takdirde, maslahatın ne olduğunu bizzat kendisinin ona yazacağını söyledi. Sultan Said, Harezm'e ulaştınca Taberistân'ın büyükleri ve İsfahbedler onu karşıladılar. Sultan Said dünyadaki hiçbir yerin Temîşe kadar bayındır bir halde olmadığını söyledi. Başka hiçbir yerde bulunamayacak kale ve hazinelerin olduğunu belirtti. Temîşe'de yağmur çok olduğu için akarsuları boldu ve bu nedenle orada yazları kar ve buza ihtiyaç yoktu. Temiz çukurlara sahip olup dünyanın en güzel koku veren yeridi. Temîşe'de ok atmada yetenekli olan kişilere Bâyi derlerdi. Türkistan'ın hiçbir yerinde Bâyi'ler gibi ok atan yoktu.

[140] Ondan sonra binalar, imaretler yapılması emredildi. Kızını annesiyle Harezm'den gönderdi. Mâzenderân'ın emîrlerini ve tanınmış kişilerini teşrifatla geri gönderdi. Çocuğunun çeyizini görecek kişilerin şaşırabileceği bir şekilde hazırladı. Onlar arasında üç yüz elli beş parça elbise, başlık ve ayakkabı vardı. Altınla süslenmiş kemerler, şapkalar ayrıca yakut ve incilerle bezenmişti. Öyle ki bütün bu elbiseler İsfahbed'in yılın her bir gününde bir elbise giyeceği şekilde hazırlanmıştı. Harezm'in her tarafını Sûbernî sınırına kadar süslediler. Şah'a haber ulaştınca akrabaları Bâvendîleri, İsfahbedleri ve emîrleri karşılamak için Dîhistan'a gönderdi. Kız ile annesi, Harezm'in büyük emîrleri ve Bahâeddin Ali'nin oğlu için hediyeler getirildi. Dîhistan'dan Gürgân'a ulaştıkları zaman Mübarezeddin Ercâsf oradaydı ve onları karşıladı. Onlara çok fazla ilgi ve alaka gösterdiği için Harezmliler çok şaşırıldı. Şah Erdeşîr, Gürcü ve Deylemlilerden bir grup ile Gürgân'ın sınırına kadar emîrler, tanınmış kişiler, kadılar, işçiler, kâtipler ve reayaya Temîşe sınırına kadar herkese hediyeler gönderdi. Her köy ve şehri süslediler. Çalgıcılar, sihirbazlar oyunlar oynadı. Taberistân'da sokak, mahalle ve köylerde insanlar emîrler gibi yaşadılar. Her tarafa altınlar, şekerler, elbiseler saçılmıştı. Şimdiye kadar dünya böyle bir evlilik görmemişti. Düğün kervanı Mehrevân'a ulaştınca İsfahbed Fahrülmülûk Rüstem b. el-Hasan onları karşıladı ve Sârî'ye ulaştınca da padişahın bağının olduğu sarayda gelini indirdiler. Kız hala 7 veya 8 yaşındaydı. Birinci kapıdan hareme kadar sofraya sermiştiler. Eti helal olan her türden hayvan pişirilip tabaklara koyulmuştu. Onların arasında 1.000 tane geyik, koyun, at, deve, zebra ve birçok hayvan türü vardı. İnsanlar üç gün boyunca yediler, ama yine de yemekler bitmedi. Erdeşîr Şah mutluluktan dolayı bir ay boyunca şarap meclisi düzenledi. Ahaliye çok fazla bağışta

bulundu. Bir günde Taberistân, Gîlan ve Deylemân İsfahbedlerine, emîrlere ve tanınmış kişilerine bir yıl boyunca gönderilmeyecek hediyeler gönderdi. Harezmşah, Sultan Said'in gönderdiği elbise ve başlıklardan ötürü coşkuluydu. Vezirlik makamında bulunan Bahâeddin Ali Kîya'ya 100 bin dinardan daha fazlasına verdi.

[141] 50 bin çeyiz ve geriye kalanı ise ikta idi. 4 aylık misafirlikten sonra kızın annesi, emîrlere, Harezm'in tanınmış kişileri geri döndüler, Sultan ve İsfahbed'in akrabalığından sonra dünya huzura erişti ve muhalifler sessizliğe büründüler. Şah'ın Deylem ve Rûyân'ı Estândâr Keykâvus'tan geri alma isteğine kadar bu durum devam etti. Rûyân ahalisinin Padişah Ercâsf ile düşmanlığının eski olmasından dolayı Şah onu Âmül'de sipehsâlâr yaptı. Onun amcası oğlu Hürşîd b. Keykâvus'u Kûşvare'ye gönderdi. Ercâsf Âmül'e ulaşınca Estândâr Keykâvus onunla gelerek Şah Erdeşîr'in yanına gidip şikâyette bulundu, ancak Şah ona tatmin edici bir şey söylemedi. Estândâr, Şirvanşah Emîri Hordâvend, Zerminodemaniyond, Lehtezen Betincan, Sa'lûk Gîlan gibi Rûyân, Deylem ve Gîlan'ın büyüklerini çağırdı. Mâzenderân padişahının genç ve güçlü olduğunu belirtip komutanı, *"Ercâsf'ı bize göndererek malımıza sahip olmak istediğini, ben onun şikâyetini yazdım ama cevap vermedi siz ne düşünüyorsunuz?"* diye sordu. Estândâr Keykâvus'un Cestân adında bir oğlu vardı ve kendisi kabiledaki en güçlü, en akıllı ve dindar gençti. Ümerâ, Estândâr'a *"Biz hepimiz senin köleniz, dört yıldır senin yanında bulunuyoruz ve sahip olduğumuz her şeyi senden aldık,"* dediler. *"Senin işaretinle senin nezdinde babalarımızın sahip olduğu mal ve mülkü feda ederiz. Şeytanın bile fitnesinin ateşinden kaçtığı Şah Gâzî'yi senin emrinle rezil ettiler, senin emrinle Rûyân halkı onu da yapabilir,"* dediler. *"Şuanda Elhamdülillah daha güçlüsün, maiyetin çok her şeyin daha fazla, malımız ve canımız sana fedadır ne istersen iste"* dediler. Emîr Estândâr da onları övdü ve hepsini geri gönderdi. Yalnız kalınca, oğlu Cestân'ı oturttu ve: *"Rûyân ahalisinin sözlerini duydun, dedi. Ne kadar erdemli kölelerimiz olduğu ile ilgili gururlandığımı biliyorum, ancak "Onlar kendileri için bu sözleri söylüyorlar,"* dedi. Onlar benim Mâzederân melikiyle olan husumetimi kullanıp ilerlemek istiyorlar. Böylesi övgüleri çok gördüğünü belirtti. Oğluna Mâzenderân'ın her şeyini kendisine bırakacağını söyledi, ancak bu olaydan altı ay sonra Cestân öldü. Ondanda bir yaşında bir erkek çocuk kalmıştı.

[142] Şah Erdeşir'in de bir kızı oldu. Estândâr Keykâvûs onun musibeti için çok ağladı ve sabrı tükendi. Cestan çok güzel günler geçirmişti. Şah Erdeşir onun için bir taziye mesajı yolladı. Naibi ve Erdeşir'in babasının yakınlarından olan İzzeddin Gorşâsf'ı onun yanına gönderdi. Mektupta ne kadar üzüldüğünü belirtti. Bu Keykâvûs'un hoşuna gitti ve zamanında geri döndü. Estândâr, Gorşâf'a Melikü'l-Mülûk'e: *"Benim ve atalarımın hükümete sahip olması senin ve babanın sayesinde olmuştur ve sizin hizmetiniz bunda çok etkili olmuştur,"* dedi. *"Tek bir çocuğum kaldı o da senin kölendir,"* dedi. *"Onu da sana verdim eğer hayatta kalıp büyürse evlendireceğiz ve bir çocuk dünyaya getirirse ruhumun senden razı olması için bu vilayeti ona vereceğiz,"* dedi. Bu söz Şah'a söylenince kabul etti ve: *"Bir gün bu arzuyu gerçekleştireceğim,"* dedi. Keykâvûs, Şah'tan memnuniyet duydu ve o yılda ordugâhta öldü. Rûyân ahalisi de Cestân'ın oğlu küçük olduğu için Keykâvûs'un yeğeni Hezâresf b. Şehr Yûşen'e biat ettiler ve onu Sultan yaptılar. Hezâresf kardeşi Emîr Celîl'i Şah Erdeşir'e gönderdi, haraç ve hizmetini sunup itaatini bildirdi. Şah Erdeşir'de Şah Gâzî ile nasıl muamelede bulduysanız, Hezâresf ile de öyle davransınlar, buyurdu. Keykâvûs'un yaşadığı dönemde Şah Gâzî ona makam-mevki verdiğinden dolayı ölüm gününe kadar İsmailîler ile husumet içindeydi ve gece-gündüz onlarla mücadele etti.

3.3.40. Estândâr Hezâresf'in Şah Erdeşir İle Durumu Hakkında

Estandâr Hezâresf'in kendi vilayetinde gücü artınca Zermivend ve ayrıca Şirvanşah'ın kardeşinin ölüm hükmünü verdi. Her ikisi de Estandâr Hezâresf'den ayrılıp Şah Erdeşir'in hizmetine gelerek: *"Senin hizmetkârınız, senin şanın, şerefın ve büyüklüğün daha fazladır o yüzden senin hizmetinde bulunmak istiyoruz,"* dediler.

[143] Şah Erdeşir'e *"Sizin emrinizden dolayı onun hizmetine bağlandık,"* dediler. *"Bugün akılsız insanlar gibi bize muamelede bulunuyor ki onun ataları asla böyle bir davranışta bulunmadılar. Eğer İsfehbed ona fırsat verirse bu iş için vilayet ahalisi isyan eder ve mülhitler ile diğerleri o bölgenin ahalisine katılırlar." İsfehbed nasihat etmesi için onun yanına birini gönderdi ve nasihatçi senin işlerin bizim zararımızdır diyerek, dikkat etmesini ve isyan hareketinde bulunmamasını söyledi ve şöyle bir beyit okudu:*

Aklı başında olmayan bir kişi

Daha erken çukura düşebilir

Şansı ve bahtı alındığı gibi sanki nasihatte fayda vermedi. Aptal ve akılsız insanlar gurur yaptığı zaman, ancak kılıç ile hizaya gelirler. Aynuddevle Siyah, Arslan, Tarık Sencer ve Türk emîrleri onu bıraktılar ve şahın hizmetine katıldılar. Bu arada Padişah Ercâsî'da onu yok etmek için bu topluluk ile bir oldu. Şah Erdeşir'den de izin aldı. Deylem'in sınırına kadar saldırı düzenledi ve o çevredeki insanları Âmül'e götürüp oraya yerleştirdi. Hezâresî de savaş için Âmül'e hareket etti. Şah Erdeşir, Tenir'de ordusunu topladı. Türk, Arap ve Bayî'den müteşekkil dört bin adam Rûyân'a geldi. Bunlar Natil'e ulaştıklarında Hezâresî'in Hacak'te savaşa başladığı haberini aldılar. Bayrak ve nişanın oraya götürülmesini emretti. Şah'ın bayrak ve sembolü ulaşınca kaçtılar, ancak birçoğu yakalanıp öldürüldü. O Kecu'ya Şah da Sîyahrûd'a gidip çadır vurdular. Rûyân ahâlisinin hizmetine gelmeleri için iki gün orada kaldı ve daha sonra Kecu'ya gitti. Bütün vilayeti harap ettikten sonra da Gur Şird'e gitti ve birkaç gün orada kalıp Kelâr'a geldi. Hezâresî, Kelâte'ye giderek mülhitlere sığındı. Kış ayı yaklaşmıştı ve Şah, Âmül'e geri döndü. Bu yılda Dekle Pars, Sultan Tuğrul ve Atabeg Muhammed'e isyan etmişti. Muvaffak vekilini Irak'tan Şah'ın yanına elçi olarak göndererek: "*Bizim ile senin aranda dostluk var, Rey ve çevresindeki mülkleri sana verdik. Hiçbir zaman senden de bir şey istemedik. Bugün ise senden yardım bekliyoruz. Halife Emirül-müminin, Eyve (Eyyûbî) emîrleri, Ârran, Azerbaycan, Ahlat ve Merâğa ordusu bize yardıma geldiler. Eğer Şah da yardım gönderirse herkes haberdar olacak.*" dedi. İsfahbed, Bahâeddin Şehrdar Lefûr'u hazırladı. Bahâeddin, Lâricân valisi idi. İsfahbed, Bahâeddin'in Lefûr'a gelmesini istedi. İsfahbed o kadar çok at ve eşya topladı ki onu yazma imkânı yok.

[144] Eşyaların içinde altın bir mızrak, altından süslenmiş üzenği vb. birçok şey hazırlayıp kuvvetli adamlar topladı ve Irak'a gitti. Sultan ve Atabeg Muhammed onun ordusunu böyle görünce ona *altın emîr* lakabını verdiler. Sultan ve Atabeg, İsfahan'da kalıp orduyu Atabeg Dekle'ye gönderdiler. Atabeg, mağlup olup avare bir duruma düştü. Yaşanan yenilgiden sonra hizmet için geldi ve böylece onu affettiler. Vali olduğu şehre geri gönderdiler. Bahâeddin Şehrdâr'ı kendisine yakışacak bir teşrifatla gönderdiler ve İsfahbed'e teşekkür ettiler. Bu yılda soylu bir Alevî Gîlan'dan Şah'ın hizmetine geldi. Şah ona bir bayrak ve ed-Dâî ila Hakkü'l-Rıdâ b. el-Hadî Kîya Bozorg'a ait olan Deylem'i vererek oraya gönderdi. Kendisi adil ve

insafli bir şekilde orayı idare etti. Böylece bölge ahalisi Hezâresf'i bırakıp onun yanına gittiler. Bu durum üzerine Hezâresf de ona saldırdı ve onu yakalayıp öldürdü. İsfehbed bu haberi işitince çok öfkeleni ve Alevî'nin intikamını almayana kadar sakinleşmeyeceğini söyledi. Sârî'den Âmül'e geldi ve elli parça mancınık hazırlattı. İnsanların omuzlarında Âmül'den Kecû'ya götürdüler. Nur Kalesi altına gidip mancınıkları hazırladılar. Ebü'l-Fâris, Nur Kale komutanı idi ve içeri gelmek için köprü yapacaklarını düşündü. Şah'ın yanına bir elçi göndererek: "*Kaleyi teslim almak için onlara ne kadar verdiysen o parayı bana ver hemen sana teslim ederim,*" dedi. Ebü'l-Fâris aşağı indi ve Şah kale komutanı ile özel adamlarını gönderdi. Oradan Nacû'ya gittiler ve aynı hafta orayı ele geçirerek Velic'e gittiler. Savaş başlar başlamaz, İsfehbed'in iki yüz adamı öldürüldü. İsfehbed savaşmamalarını ve oradan Kelâr'a dönmelerini söyledi. Hezâresf ve kardeşi Rey'e gittiler. Şah, Emîr Rüstem'i sipehsâlâr olarak Sute Kelâte'ye gönderdi. Ayrılma talimatı verip Deyleman'a ve oradan da sahil yolu ile Âmül'e geldi. Ahali sakin oluncaya kadar bir-iki ay orada kaldı. Bir kez daha orduyu topladı ve deniz kıyısına çekti. Özbulu ve Tenge kalelerini ele geçirdi. O vilayetin bütün ahalisi İsfehbed'in yanına geldi. İsfehbed, İzzâbâd'dan Şah Hüsrev Hacı adlı bir emîri o vilayete gönderdi. Ercâsf, Rûyân'da herkesi kendisine yardım için topladı ve tekrar Kelâr'a gitti. O vilayeti inceledi ve döndüğünde Davi Rece'ye ulaştı. Ayrıca Kebûd Câme, İsfehbed'in kızının doğduğu Elağ'a ulaştı. Orada çadır kurulmasını emredip üç gün kutlama yaptı ve sadaka dağıtarak çokça bağışta bulundu. O gün Keysungur adlı bir emîr ok atarken yanlışlıkla bir adamı kalbinden vurarak öldürdü.

[145] Yaşanan bu olay İsfehbed'i çok üzdü ve göç edip Âmül'e kadar gitti. Aynı yaz ayında da Zârem'e gitti. O ve İsfehbed Hûrşîd Mamtûr'in çocukları arasında sıkıntı baş gösterdi. Onlara pek güvenmiyordu. O yıl da Lefûr, Şehrdâr Bahâeddin ile akraba olup anlaşma yaptılar. İsfehbed'e Erdeşir b. Erdeşir'i yakalayıp Kûzâ Kalesi'nin onun kendileri için ele geçireceğini arz ettiler. Bir yoldan Fesil Kuza'nın alt taraflarında Serce Rece'ye ulaştılar ve Kuza ahalisi onu padişah olarak tanımadı. O da kendini gizleyerek insanların içine girdi ve onların nasıl düşündüklerini, ne yapmak istediklerini öğrendi ve bunu Şah Erdeşir'e açıkladı. Şah eskiden onunla düşman olduğundan dolayı böyle şeyler duyuyordu. Sultan-ı Âlem'in başına bir musibet getireceğini düşünüyordu. Bahâeddin Şehrdâr'ın Lâricân'dan hizmete

gelmesi için bir mektup yazdı. Şehrdâr, Terkâr'a ulaşınca akrabalarına niçin kendini çağırıldıkları ile ilgili bir mektup yazdı. Ancak bu durum onların bilgisi dışındaydı. Onlar da gelmekle hata yaptıklarını ama artık iş işten geçti, dediler. Şehrdâr, huzura geldi ve kaç gün orada kaldı. Şah, Padişah Ercâsf, Emîr Taceddin Turanşah, Bahâeddin Şehrdâr, İsfehbed Taceddin Şehriyâr ve kardeşi İsfehbed Rüstem'i sarayına çağırıldı. Hürşid'in oğulları hakkında duyduğu her şeyi anlattı ve siz ne düşünüyorsunuz? diye sordu. Bahâeddin Şehrdâr, Rüstem ve Şehriyâr'ın esir edilmesi emri verildi. İsfehbed Keyhüsrev, Eşreb'i kardeşlerinin olduğu Pure Kelâde'de esir edilmesi için gönderdi. Keyhüsrev, Eşreb ulaşınca her ikisini kaleye gönderdi. Şehriyâr Taceddin'i Îlâl'e, Rüstem'i Kîslîyan'a ve Pure Kele'yi de Burn'a gönderdi. İsfehbed, Şehriyâr ve Rüstem'in boynunun vurulmasını emretti. Birkaç yıl sonra Pure Kele'yi serbest bıraktı. Şehrdâr, 16 yıl Kûza Kalesi'nde hapisteydi. Sultan Said öldükten sonra onu getirdiler ve Lefûr vilayetini ona verip ziyadesiyle iyilikte bulundular. Padişahlıktan bir yıl sonra o da öldü. Oğulları ve torunları halen yaşıyorlardı. Bu yıl Taceddin Turanşah b. Zerdestan da öldü. Ercâsf'a İskendere'ye gitmesi için izin verdi. Ayrıca Gîlân'a saldırması için hazırlık yapmasını söyledi. Ancak o da İskenderiye'de öldü.

[146] Şah Erdeşir, Âmül'de komutanlığı ve Rûyân naibliğini amcası oğlu Hezbareddin Hurşid'e verdi. Bu yıl Toğanşah b. Müeyyed, Horasan'ı ele geçirmek istemeleri ve onun oraya önem vermemesinden dolayı İsmâîlîler ile anlaşmazlığa düştü. İsmâîlîler eğer çıksaydı Toğanşah'ı, Şerefülmülük Serahsî'yi, Kîvâm-u Kihen'i, Kîvâm-u Mihen'i ve Ömer Dîvâne'yi öldüreceklerdi. İsmâîlîler, Nişabur'a geldiler ve bu cemaatten Kîvâm-u Mihen'i pazarda bulup bıçakladılar. Mülhitlerin lideri yakalandı ancak Kîvâm-u Ali'yi de yaraladılar. Mülhitlerin kaç kişi olduğu belirlenip bazıları cezalandırıldı ve bazıları da kaçtı. Toğanşah ordu hazırlayıp Terşiz, Tun ve Kayın'a gitti. Bu çevrenin ahalisi kötü bir şekilde cezalandırıldı ve mülhitlerin başlarından minare yaptılar. Toğanşah, Şah Erdeşir'e gönderdiği hediyeler arasında Dîmaşk bronzundan yapılmış 300 kg ham gümüşlü bir put vardı. O put Gavpûsti mahallesindeki Şah Gâzî medresesinin kapısına koyuldu. Sûtâş'ın Sârî'ye gelmesinden sonraki ilk savaşta medreseyi yaktılar ve o putu da yağmaladılar. Padişah Hezbareddin, Rûyân'a yerleşince Hezâresf ve kardeşi Hemedan'a Sultan Tuğrul ve Atabeg Muhammed'in yanına giderek Şah'ın nezdinde

olanlara mülklerini geri vermesi için aracı olması temennisinde bulundular. Atabeg, yakın adamlarından olan İzzeddin'i Âmul'e Şah'ın yanına gönderdi. Şah: “*Onlar bizim kölelerimiz, vilayeti biz emaneten verdik, şeklinde cevap verdi ve “Maiyeti ve tanınmış kişiler onu şikâyet için bize sığındılar. Doğru bir karar alması için ona nasihatte bulduk ama o inat etti ve ayak diretmeye devam etti. Bu yüzden vilayeti ondan alıp başka birine verdik. Onu gönderin başka bir şekilde istihdam edeceğiz,” dedi. Elçi Atabeg'in yanına gidince Hezâresf'in cevabını açıkladı ki sarayına gidip rızasını kazanması gerektiğini söylediler. Hezâresf oradan dönerek Rey'e geldi. Vali Serâceddin Kalyâr'ın kızını istedi. Kaymaz, Ebû Bekir Derâzgûş adlı birini Sultan'ın vilayetlerine dâhil olan Kecû'ya gönderdi. O da Sultan'ın himayesine girdi. Şah'ın Hezâresf'e olan nefreti arttı. Padişah, Hezbareddin Hûrşîd'i yardıma gönderdi. Ebû Bekir Derâzgûş'u Rey Kalesi'nin kapısına kadar götürdü. Şair bu fetih hakkında şöyle dedi;*

[147]

Mâzenderân nasıl yönetilebilir

Ebûbekir ve birkaç Türk acizdirler

Mâzenderân bir halının ipeği gibidir

Halıyı düzeltmek beceri gerektirir

Diğeri Hezâresf hakkında şöyle dedi;

Hezâresf'in gücünden dolayı binlerce at onu kaldıramadı

Eşeklerden yardım dilediler.

Diğeri;

Padişahlar heves için Arap atlarına biniyorlar

Şaka ve eğlence içinde eşeklerle oynuyorlar

Belki de Hezâresf de uzun bir ömürden sonra

Rey'deki eşeklerden güç ister

Diğeri;

Rüstem hiçbir zaman savaştan yorulmaz

Gök gürültüsü hâkimin tokmağından rahatsız mı olur?

Binlerce atın hizmetinde olduğu bir padişah

Acaba Rey'deki eşeklerden mi rahatsız olur?

Hezâresf'in annesi Liyat mevziinde Erdeşir'in annesinin yanına gelmişti. Hezâresf'in annesi yola çıktığında vezir Kemal Muhammed'i Âmül'deki evine gönderdiler ve orada durmasını söylediler. Bu yılın sonunda Melik Toğaşah b. Müeyyed'in Nişabur'da öldüğü haberi ulaştı. Dünyada her nerede vefalı bir kişi varsa o genç padişahın ölümünden dolayı mateme otururdu. Yakın arkadaşlarından biri şöyle dedi;

Rubai

Padişah öldüğü zaman

Vefalı insanlar meyve vermez

Her sınıftan insanlar

Dul kadınlar gibi evde otururlar

Tac-ı Abî onun hakkında şöyle diyor;

Sensiz ne bağ ne bostan ne de mutluluk istiyorum

Ne de sensiz şarap meclisinde oturmak istiyorum

Sensiz bir gül seçersem

Dikeni benim gözüme girsin

Onun Türkan Hatun'dan olma Sencerşah adında küçük bir erkek çocuğu vardı. Togaşah'ın kölelerinden Mengli Tegin'i onun atabeyi yaptılar. Ancak Mahmud'un yolundan (sırat-ı Mahmud) farklı bir yol tutup halka, ileri gelenlere ve eşrafa zülüm etmeye başladı.

[148] Sultan Said çok adil ve akıllı bir padişahı. Horasan ahalisi onun hizmetini yapmaya meyilliydi. Harezm'e gidip onu Nişabur'a getirdiler ve muhasara ettiler. Şah Erdeşir'den yardım istedi. Erdeşir, Mâzenderân'ın tanınmış kişilerinden Kutbeddin Bersak, Emîr-i Ahûr Rus, İsfehbed Keyhüsrev Eşreb, İsfehbed İzzeddin Erdeşir b. Erdeşir Babâîyan'ı Temîşe'nin dışında onun hizmetine gönderdi. Bir gün içinde muhasarayı sonlandırdılar. Seden Rustak'ın emîrlerinden biri olan Şîrsavâr Lîmseki, hızlı ok atıyor ve burç üzerinde hedef aldığı kişiyi öldürüyordu. Bu sırada Sultan da onu izliyordu ve birkaç Türk'e gidip Şîrsavâr'ın elini öpmelerini söyledi. O yıl kaleye sahip olamadılar. Kûfeli olup dünyadaki âlimler arasında adalet, bilgi ve yetki açısından müstesna bir yere sahip bir kadı vardı. Mengli Tegin'den kaçıp Devletâbâd'da İsfehbed'e sığındı. İsfehbed kadının ilim ve zühdüne hürmetten dolayı onu karşılamak üzere ata bindi ve o dönemde Horasan'da gelenek olan siyah elbise ile bir başlık takıp simsiyah uzun bir Arap atına binerek Çale Rûdbar mevzisine kadar geldi. Kadı'nın attan inmesine de izin vermedi. Kadı, Şah'ın heybetini görünce biraz titreme tuttu. İsfehbed her ne kadar da sakin ve güzel bir şekilde davrandıysa da o başını kaldırmaya cesaret edemedi. Şah atı biraz sürdükten sonra kadının Sârî şehrine götürülüp oraya yerleştirilmesini emretti. Ona her gün belli bir görev belirlenip çok iyi ve cömertçe muamele de bulunuldu. Mengli Tegin kendi maslahatı ve Kufeli kadının gönlünü almak için elçiler gönderdi. Kadı onlara güvendi ve Mengli Tegin'e yemin ettirdi. Şah'ın yanına birini gönderip ailem ve adamlarım Nişabur'da onlar için üzüldüğünü belirtti. Şah bunun üzerine *"Bu doğru değil ve senin için birini, onları getirmesi için göndereceğim ve ayrıca sana layık bir makam da ayarlayacağım"*, dedi. Mengli Tegin ayak diretti, *"Bugünün işi yarına bırakılmamalıdır, Türkler söz verdi ama onların sözlerine güvenilmez ancak senin gibi birine güvenilebilir,"* dedi.

[149] Senin işlerini yapmamız için bize katılınca yavaşla. Kadı Kufi şöyle dedi; *"Ailesi yanında olmadan ölen kişi şehittir. Benim Nişabur'da akraba ve adamlarım var bundan dolayı Mengli Tegin bana el uzatamaz. Nişabur'a gideceğim"*. Şah ona çok fazla nimet bahşetti ve geri gönderdi. Oraya ulaşınca bir gün aniden Mengli Tegin ona saldırdı. Arkadaşları, muhacir ve ensarın Hz. Osman'ı isyancıların eline vermeleri ve Kufe Şiîlerinin de Hüseyin b. Ali'yi Kerbela'da düşmanlarının yanında bırakmaları misali vefasızlık yapıp onu Mengli Tegin'e bıraktılar.

Rubai

Sana yapılan zulüm Ali Mervan'a yapılandan daha büyüktür

Senin mazlumiyetin Osman'dan daha fazladır

Eğer toplanırsa Tufan suyundan daha çoktur

Bir süre sonra Sultan Said'in delilleri arttı ve Nişabur'a gelerek çoğunluktan biat aldı. O yıl Şah Erdeşir iki bin adamı Sultan Said'e yardım için göndermişti. Mengli Tegin, Kadı Kuffi'yi öldürdüğü için kısas uygulayıp onu astılar. Sencerşah, annesi, Kıvâm Ali'yi ve diğer kişileri Harezm'e götürdüler. Horasan Melik'i burayı büyük oğlu Kutbettin Han'a verdi. Belli bir süreden sonra Fahreddin Gulpâyegânî, Horasan Sultan'ının yanına gidince Melik Şehid Hasan zamanında yapmış olduğu gibi Şah'ın hizmetinden kaçma fikrine kapıldı ve fitneyi körükledi. Onun hizmetçileri bu durumu Şah Erdeşir'e anlattılar. O da Gulpâyegân'a gitmek için Şah'tan izin istedi. Şah da Gulpâyegân'a gitme düşüncesinin doğru olduğunu teyit etti. Bir akşam Donka kasrında şarap meclisi düzenledi ve bir süre sonra Fahreddin'i de teşrif etti. Fahreddin sarhoş olduktan sonra düştü. Şah onun ata bindirilmesini söyledi. Ardından Şah'ın güvendiği adamlardan oluşan bir grup Rudbest ırmağının öte tarafında bir kısmı da köprü'nün ortasında onu bekliyordular. Şah'ın güvendiği kişiler o köprü'nün ortasına gelince el ve ayaklarından tutup onu ırmağın içine attılar. Seher vakti Donka Siyah Mecid'in alt taraflarında balık avı için bir tor bırakılmıştı. Onun cesedi tora takıldı ve çıkarılıp Şah'a bildirildi. Şah da dün sarhoş olduğu için kendini atmış olabileceğini söyledi. Bunu kabul ettirmek için de vurguladı. Kimsenin şüphelenmemesi için taziye düzenlenmesini emretti. Donka'da çok güzel bir mescitte onu defnettiler. Mezarının yeri hala bellidir. Bu haber Keykâvûs Gulpâyegânî ve Turanşah b. Zerdestan'ın oğluna ulaşınca onun hem babası ölmüştü hem de eşinin babası Mübârezeddin Padişah Ercâsf ölmüştü.

[150] Bu yüzden yalnız kaldığını ve düşmanlara sahip olduğunu söyledi. Her ikisi anlaştilar ve isyan ederek Harezm'e Sultan'ın hizmetine gittiler. Sultan, Keykâvûs'u Gürgân'ın şahneliğine atadı. Seraceddin Zerdestan b. Turanşah'ı gönderdi ve Şah Erdeşir bir elçi gönderdi ki eğer Sultan-ı Âlem izin verir ve beni hizmetkârı olarak kabul ederse onları kendi yanına göndermesini belirtti. Sultan: "*Razı olacaksan götür,*" dedi. "*Ayrıca birinin böyle küçük şeyler isteyip yapmamam hoşuma gitmez,*"

dedi. Bu cevap Şah'a ağır geldi ve kendi kendine belki Sultan sahip olduğum malları almak istiyor, dedi. Emîr Rüstem Sabıkuddevle zamanında da aynı şeyi yapmıştı. Sultan bir yüzük gönderdi ve, "*Ben senin hizmetine geleceğim,*" dedi. Gürgân ve Dîhistan'ı kendisine vereceğini belirtti. Emîr Rüstem de gönlünü alarak Şah'a bir nişan gönderdi, ancak daha da ümitsiz oldu. İsfahbed Nusretüddin Kebûd Câme hala Erdeşir'in hizmetindeydi. Şah Erdeşir ona bir mektup yazdı ki: "*Her ne şekilde olursa olsun, Zerdestan'ı yakala ve bizim yanımıza gönder. Sakın onu öldürme çünkü babasının benim üzerimde hakkı var ve ben onu seviyorum,*" dedi. İsfahbed Nusretüddin, onu misafir edip Çenaşek'e kendi evine götürdü. Başını keserek Şah'a gönderdi. Devletâbâd'da sarayın kapısı üzerine astılar. Şairlerden biri şöyle dedi;

Kim senin rızanı kazanmak için çalışmazsa

O da Zerdestan gibi başsız kalacak

Bu olaydan sonra Cemâleddin Alevî'nin oğlu kaçıp Harezm'e gitti. Şah da Cemâleddin Alevî'ye öfkeleni ve bundan dolayı onun makamını düşürdü. Çünkü hizmetkârlar, Sultanu'l-Âlem'e katılmak niyetiyle onun oğlunu Harezm'e gönderdiğini ileri sürdüler. Bahaeddin Ali Vecih gidene kadar Cemâleddin Alevî'nin oğlunu getirdiler. Şah, onu ve babasını yakaladı ve uzun bir süre kalede tuttu. En sonunda onları affederek serbest bıraktı. Sultan, Sirâceddin'in öldürülmesi haberini işittiğinde Kebûd Câme vilayetine gelip her tarafın yakılmasını emretti. Sultan, Hümayun Kalesi'ne gitti ve Kebûd Câme'yi aşağı getirmeyene kadar gitmeyeceğini söyledi. Bir ay sonra Nusretüddin Muhammed Kebûd Câme bir ok ve kefen ile kaleden inip Sultan'ın atının önünde diz çökerek ona yalvardı. Sultan onu kaldırıp gönlünü alarak teşrifatta bulundu. Kendi vilayetine gönderdi ve o da kendi işine devam etti.

[151] Kebûd Câme, Sultan'a hizmet için Harezm'e gitti ve oradan da izin alarak eve gitti. Ancak onun Şah Erdeşir'e düşmanlığı başladı. Her gün Şah'ın Gûr ve Gazne'ye elçiler gönderdiği ile ilgili sinsice yazılar yazıyordu. Sultan'a karşı Sultanşah ve İsfahbed ile anlaştı. Hezâresf ve Celîl bir süre Rey'de kaldıktan sonra her iki kardeş gizlice Kecû'ya geldiler. Celîl oradan kaçtı. Hezâresf de Âmül'e gitti. Tenîr'de Şah'a aniden haber götürdüler ki Emîr Estendâr Hezâresf'in âmân dilemek için evden çıktığını söylediler. Bu durum Şah'ın hoşuna gitti. Onun gönlünü aldı ve, "*Sana karşı*

şefkatli olacağım,” dedi. Üç gün sonra Padişah gelmeden önce Celil’in ölüm haberi Hezâresf’e ulaştı. Hezâresf kendini tutamayarak başlığını atıp toprağa oturdu ve yas tutmaya başladı. İsfehbed’e haber verilince o da tanınmış kişileri taziyeye gönderdi ve kendisi de onun sarayına gitti. Mâzenderân’ın ileri gelenleri dediler ki, “Onu tutmalı, kalenin aşağısına götürüp kaleyi ele geçirmelisin”. Şah bu sırada bunu yapmanın doğru olmadığını belirtti. Herkes bir şekilde Şah’ın etrafında toplandı. Padişah Hurşîd de Rûyân’ı kendisinden alıp ona verecekleri düşüncesinden dolayı korktu. Onu kışkırttı ve bu durum İsfehbed ona bu vilayet sana aittir ve nasıl istiyorsan öyle hareket et demesine kadar devam etti. Hemen onu tuttular ve esir ederek Velec Kalesi’ne götürdüler. Velec ahalisine de: “Kaleyi bize verin onu serbest bırakacağız,” dediler. Velec ahalisi de: “O size esir olmadan bizim padişahımız idi,” dediler. Padişah Hurşîd, Şah’ın iznini almadan Hezâresf’in vilayetini ve mülkünü ele geçirmek istedi. Hezâresf’in boynunun vurulmasını istedi ve sonraki gün Velec Kalesi’ni verdiler. On sekiz yıl boyunca Câcrum’dan Siyâh Gîlan’a kadar olan yerler yaşlı kadınların altın dolu tabaklarla rahat bir şekilde gezebilecekleri kadar emniyetli ve huzurlu bir hale geldi. Hezâresf’in öldürülme haberi Sirâceddin’e ulaşınca Atabeyin yanına gitti ve kendi damadını Mâzenderân Şah’ının öldürdüğünü söyledi. Sirâceddin gidip onun intikamını almak için izin istedi. Bunun üzerine Atabeg ona deli olduğunu belirtti. “Ne bu dünyada ne de ahirette kendisinden hayır beklenilmeyen birinin öldürülmesinden dolayı ben Şah Erdeşir’e düşmanlık mı yapayım diyorsun. Artık öldü ve eğer esir olsaydı bunun için uğraşırdım ancak öldü. Artık o kaybetti, satranç oyununda şah, şahın yerine geçemez,” dedi.

[152] Atabeg, Kaymaz’ı Rey’den azletti ve Suncebey’i onun yerine atayıp bu yılda Rey’e geldi. Atabeg bir gün Ali Bâr’ın oğlu ile oturmuştu ve tellalların sesi duyulunca, “Bu kimdir?” dedi. Kaymaz olduğunu söylediler. Atabeg, “Kaymaz da böyle bir makama gelip de tellal mı çağırıyor” dedi. “Benim kölelerim ve onlara verdiğim mevki-makam hakkında senin düşüncelerin nedir?” diye sordu. Ali Bâr’ın oğlu Atabey’in ömrü her zaman uzun olsun şeklinde cevap verdi. Ayrıca ona, “Sen kölelerine çok fazla makam-mevki verdiğin için çocuklarından hiç biri senin emrini takmıyor ve biri diğerinin selamını almıyor,” dedi. Bu kölelerden biri sağ oluncaya dek Irak’ın sakin olmayacağını belirtti. Atabeg ağlayarak, “Doğru mu söylüyorsun?” dedi. Ali Bâr’ın oğlu, “Bunun için zamanı ve Allah’ın hükmünü beklemeliyiz,” dedi.

Bu dönemde Atabeg, Rey şehrinde bulunmaktaydı ve hasta idi. Hastalığı da gittikçe şiddetlendi. İsfahbed yanına birini gönderdi ve Ali Vecihi'ye, “*Ben ölüyorum çocuklarım sana emanettir. Senin için iyi bir komşuydum ve baban öldüğü zaman sana davrandığım gibi sende çocuklarıma öyle davran,*” dedi. Onu Rey'den alıp Hemadan'a götürdüler ve babası Atabeg İldeniz'in medresesinde defnettiler. Ölüm haberi Arrân'da bulunan kardeşi Kızıl Arslan Osman'a ulaştı. Onun kardeşi Kızıl Arslan hariç üç tane oğlu vardı. Atabeg Ebû Bekir, Kutluğ İnanç ve Emîr-i Emîrân. Atabeg, Ebubekir'i amcası Kızıl Arslan Zahide Hatun'a verdi ve o da çocuğu olarak kabul etti. Kutluğ İnanç ve Emîr-i Emîrân ise İnanç Sungur'un Ketibe adlı kızından oldular. Emîr-i Emîrân, Şirvan'a ve oradan da Abhaz Melikesi Tamara'nın yanına gitti. Orduyu alıp Ebû Bekir ile savaştı ve orada hakkın rahmetine kavuştu. Bu hikâye uzundur. Kutluğ İnanç annesi ile kaldı. Atabeg Kızıl Arslan, Irak'a gitmek istedi. Sultan Tuğrul Save'de idi. Atabeg ulaşınca Tuğrul ondan kaçtı ve İsfahbed'in evine sığındı. Fûlul'da Rûs, Âyaba, Beşîr, Sûncebe, Karagûz ve Muyâk ona yardımcı oldular. Kitabın birinci cildinde yazdığım gibi Şah ile Atabeg arasında yazışmalar olmuştu. Sultan Tuğrul cesur, zorba, kibirli ve kan dökücü bir padişahı. Atabeg Kızıl Arslan da himmet ve mürüvvet sahibiydi ki Esîr Ağsîketî, Nizâmî-yi Gencevî, Zahîr Feryâbî, Mucîr Beylekanî, Eşherî, Cemâl Hocendî, Abdürrezzak ve Necîb Zengânî kendi kasidelerinde onu çokça övmüşler. Rûs, Âyaba ve Tuğrul ile olan emîrler Türk olduklarını, işlerinin ise yağma ve savaş olduklarını söylediler. Eğer Mâzenderân'da yağma yapamayacaksak başka bir yere gitmeliyiz, diye düşündüler. Onu Dâmğân ve Bestâm'a gitmek için zorladılar.

[153] Aniden Felûl'dan ayrıldılar. Yol üzerinde durup Şah'ın yanına geldiler ve dediler ki: “*Sultan Derbent'e ulaştı ve adamların yol vermiyorlar, onlara Dâmğân'a gitmek üzere çıkış için izin vermelerini söyle.*” Burası hala Şah Erdeşîr'in idaresindeydi. Şah, onlara mektup yazıp ulûfe verilmesini ve yardım edilmesini buyurdu. Kızıl Arslan ile anlaşarak Harûrî'yi dîvâna aldı. O dönemin 12 bin Rey dinarı mukabilinde Enbâme Kalesi'ni Kâsrân emîrlerinden satın aldı ve kendi naiblerine verdi. Atabeg, Taberek Kalesi'nin imar edilmesini emretti. Kuteybe Hatun'un iddeti dolmadan onu Hemadan'a götürdü ve oradan Rey'e geçti. Atabeg Kuteybe'yi Rey'de yeğeni ile bıraktı ve onu veliaht seçip Azerbaycan'a geldi. Tuğrul, Dâmğân'dan Kazvîn ve Herkân yolu ile Hemadan'a gitti. Bir süre sonra Rûs

ve Âyaba'yı kendi sarayına davet etti. Karârgûz'u kör etti. Atabeg, Arrân, Merâğa, Erbil ve Ahlat'da ordu toplayıp Hemadan'a geldi. Sultan ondan kaçtı. Onun ardından ordu gönderildi ve sonunda yakalanıp Dezmâr Kalesi'ne götürüldü. Atabeg, Rey'e gelip Kuteybe Hatun ile nikâh etti. Ancak Kuteybe Hatun, Sultan Tuğrul'u sevdiği için istemiyordu. Atabeg mert ve yiğit bir insan olmasına rağmen, sürekli şarap içip kumar oynardı. Ramazan ayı dışında günlerini hep böyle geçirirdi. Gulâmları ile istişare yapar ve her daim kadınlarla zaman geçirirdi. Kuteybe, Atabeg Muhammed gibi kimsenin onu kandıramayacağını biliyordu. Atabeg çok akıllı ve sinsi biriydi. Çok iyi aldatırdı bu yüzden şeytanlar bile ondan kaçardı. Sürekli sinsi, akılsız ve düşük kadınlarla olan bir yöneticinin yönetimi de uzun sürmez, bir şimşek gibi bir an gelip kaybolur. Böylesi bir yönetimin sonucu da rezalettir ve ancak düşmanlarını mutlu eder. Kadınlar genel olarak böyle özelliklere sahip oldukları için son akıbet yine hüsrân ile biter. Böyle hareket eden bir yönetici de fitneden kurtulamaz. Bu dünyada meydana gelen her kötülüğün arkasında mutlaka bir kadın parmağı olmuştur. Kadınların aklına gelen planlara matematik, felsefe, ilahiyat gibi ilimleri okuyanların bile akli ermiyor.

[154] İnşallah hiçbir zaman kadınlardan akıl alınmaz ve biri akıl alırsa kendini çukura atmış olur.

Rubai

Kadınlar binde bir vefalı olabilir

Vefa yaratıldığı zaman Allah kadınların üzerini çizdi

Kadınlar iyidir ancak senden daha şefkatlisini görene kadar

Yeni bir sevgi bulursa artık seni görmek bile istemez

Bu bahis iyi kadınlara aittir ve kötülerin ise hikâyesi çok uzundur.

Şerhi geçen bu kadın Hemadan'da Kuhen köşkünde dört adamı Kızıl Arslan'ın yatak odasına götürdü ve onu bıçakla parça parça edilmesini emretti. Ayrıca dinsizin öldürüldüğünü söyledi. Zahide Hatun derhal Kızıl Arslan'ın yüzüğünü çıkardı ve Atabeg Ebû Bekir'e vererek: "Gidip Arran ve Azerbaycan vilayetini kendi tasarrufuna alabilirsin," dedi. Atabeg, Zahide Hatun'un yardımı ile amcasının

mülkünü aldı ve yirmi yıl padişahlık yaptı. Bu hikâye uzundur ve bizi hedefimizden saptırır. 500 yıl sonra Peygamber Salla‘llahu Aleyhi ve Sellem’in “*müneccimler Ka’be’nin Rabbi’ne karşı yalancıdır*” mealindeki hadisinde söylediği üzere mucizesi tekrar gerçekleşti. Müneccimler bu yıl rüzgâr tufanının geleceğini söylediler. Şah Erdeşir de bu yüzden Perîm sınırındaki Devâlem köyünde fırtına korumalıkları yaptırmıştı ki eğer bir kimse bunları görseydi, insanoğlunun yapabileceği bir şey değildir, diye düşünürdü. O gün Sultan’ın kızı herkesi saraya çağırıp şikâyetlerin dinlenmesi için Bâr-ı Am yaptı. Müneccimlerin fırtınanın gelecek dedikleri günden daha iyi bir gün geçmedi. O gün bitince Felûl Kalesi’ne geldi ve Kuteybe de Rey’e gelmişti. Hala Rey’de medrese, hangâh ve mezarı bulunan Hâce lakaplı Şeref Muradî, kadını Şah Erdeşir’den vilayeti alması için kışkırtıyordu.

[155] Şah Erdeşir onu Har’a gönderdi, ancak ahali onu çıkardı. Erdehen Kalesi’nin komutanına Demâvend bölgesinde karışıklık çıkarmasını söyledi. Şah, o yıl Rey havalisinde bulunan Sercâhân ve Kendekûh kalelerinin yapılmasını emretti. Taberek’te Kazvînî isimli bir komutan bulunmaktaydı. İzzeddin Murteza Alemülhadi Yahya b. El-Murtaza o kaleye gitti. Kaleyi İsfehbed’e vermesi için onu kandırdı. Bu kişi Sabık-ı Kazvînî’nin akrabası idi. Şah Gâzî sayesinde çok fazla nimete erişmişti. Bu zamanda onun akrabalarından olan Cemâl Hasan Kazvînî adında biri Şah’ın yanına gelmişti ve Şah, Gulpâyegân vilayetini ikta olarak ona verdi. “*Her ne zaman akrabalarımдан biri Şah’ın hizmeti için gelirse Şah’a vereceğim,*” dedi. Seyyid İzzeddin ona, bu söz üzerine Kur’an’a el basıp yemin ettirdi ve Şah’ın yanına geldi. Bu durumu Müstevfi’ye anlattı. Şah, Hezbârüddin Padişah Hûrşîd, Keysungur, Emîr Sabıküddeve Şehriyâr, Porsuk, İsfehbed Erdeşir b. Erdeşir, Yemğa Emîr-i Silâh, Emîr-i Âhûr, Emîr-i Şikâr ve Esedüddeve Kara Sungur’u Cemal Hasan Kazvînî ve Seyyidî Tabdolâb ile Rey’e gönderdi. Tesadüfen önceki gün, İmâdu Vezânrey bu durumdan haberdar olmuştu. Kale komutanının yanına giderek: “*Duydum ki kaleyi Rafizî padişahlara verecekmişsin. Sen hepimizin Rafizîlere av olmamızı mı istiyorsun, kıyamet günü Allah, Resûl ve sahabe önünde nasıl hesap vereceksin,*” dedi. Bunun üzerine o da “*Ne yapabilirim, Seyyid, Allah, Resul ve talak üzerine bana yemin ettirdi,*” dedi. “*Bundan sonra ne yapabilirim, dinimden nasıl dönebilirim?*” İmâd Vezân da bu kadar olmayacağını ve çok saçma olduğunu belirtti. “*Ben sana kıyamet günü bütün yeminlerinin üzerime olması için bir yazı vereceğim ve ceza da*

benim olsun” deyip Kazvî’nin yanında binlerce kez yemin etti. Seher vakti Seyyid İzzeddin ve Cemâl Hasan kalenin altına gelince komutanı çağırdılar. Seyyid kalenin önüne gelerek dediği şeyi yapmayacağını ve pişman olduğunu belirtti. Bunun üzerine komutan da: “*Ey kâfir sen Kur’an ve talak üzerine yemin etmedin mi?*” diye karşılık verdi. Seyyid de bütün bunları İmâd Vezân’ın üstlendiğini ve buna dair kendisine yazı verdiğini söyledi. Bir süre komutan dönene kadar Lem ve Kîf’de kaldılar. Kûtûl da geri gitti. Onlar da ümitsiz bir şekilde ordugâh ile o anda ayrılıp Felûl’a ulaştılar. İmâd Vezân da maiyetini topladı ve Şah, Âmül’e geldikten sonra Kasrân’da İmâme Kalesi’ne gitti. Kuteybe’nin ordusuyla çarpıştı ve orayı ele geçirdi.

[156] Kasrân’ın reisi Adîl isimli birini oraya yerleştirdi. Yedi-sekiz ay zarfında Şah Erdeşir tekrar geldi ve kaleyi muhasara etti. Gece-gündüz oraya huzursuzluk verdi. Pehlivan olarak nitelendirilen Bezdâl Kânî adlı Bestâmlı kişi bir halatın başını bağlayarak yukarı çıkıp otuz adamı çekti. Zorbaca ve sinsice kaleye sahip oldular. Adîl’i, çocuklarını, eşini ve adamlarını öldürdüler. Adîl’in kafasına saman doldurup bir yıl boyunca asılı tuttular. Sultan Tuğrul, Dezmâr’ın komutanı Bedreddin’i aldı ve oradan çıkarıp Kıfçak’a götürdü. Bir oğlunu yardım etmesi için de Halife’nin yanına gönderdi. Ancak yardımcı olmadığı gibi Halife onu olarak bu durumu kimsenin öğrenmemesi için hareme gönderdi. O da bunun üzerine kışı Bağdad’da geçirmek üzere Sultan Mes’ud’un sarayının hazırlanması için Halifeye mesaj gönderdi. Emirül-Mu‘minin orayı yıktırdı ve bu zamanda ondan hiçbir iz bulunmamaktadır. Oğluyla oraya gitmiş olan dünyada meşhur bir hizmetkâr olan İsfahan valisi İzzeddin Ferec’i de tutuklattı. Şah Erdeşir, Hacı Sünbül isimli bir adamını gönderip şefaatte bulunmasına kadar bu durum devam etti ve daha sonra Halife, İzzeddin Ferec’i serbest bıraktı ve onu gönderdi. Ferec, Şehrâbâd ve Cûla’ya ulaşınca birini de onu yakalayıp getirmesi için tembihledi. Sünbül bir sandık içinde onu Hele vilayetine kadar getirdi ve kimse de bu durumdan haberdar değildi. Daha sonra oradan çıkarıp Sultan’ın yanına gönderdi. Sultan Tuğrul da Irak üzerinde hâkimiyet sağladı. Rey, Save ve o çevreyi Kuteybe’ye bıraktı. Bu tarihte Sultan Tuğrul’a Arapların “*ğurap*” olarak adlandırdıkları siyah bir karga gönderdi. Çok büyük cüsseli ve bir kartal gibiydi. Bu karganın Hz. Peygamber’in bir mucizesinin olduğunu söylediler. Karganın yanında her ne zaman kul (söyle) denseydi, o da fasih bir Arapçayla *Muhammed Resulullah*, derdi. Sultan bu kargayı hürmetle Şah Erdeşir’e gönderdi.

Karga, bir yıl boyunca Şah Erdeşir'in evindeki hazinesinin içinde kaldı. İnsanlar onu duymaya ve ziyaret etmeye geliyorlardı. Ancak bir yıl sonra öldü ve Rudbest Kasabası'nda Gûnbet Camisi karşısında seyyidlerin kabristanının kapısında gömdüler. Bu dönemde herkes onu ziyarete gidiyor ve ondan yardım diliyorlardı. Sultan Tuğrul bir süre sonra gelip Kuteybe ile evlendi ve onunla birlikte oldu. Kuteybe Tuğrul'a dayanamıyordu ve onu çok kıskanıyordu. Ancak Sultan Rey'e gelinceye kadar bu durumu pek önemsemedi.

[157] Kuteybe: “*Oğlum büyüdü ve Tuğrul ile ilişkimi bitirmek istiyorum ve bütün Irak da oğluma ait olmalıdır,*” dedi. Şeref de onu Sultan-ı Âzam Şahinşah Said Tekiş b. İl-Arslan'ın hizmetine gitmesi için kıskırttı. Her gün Irak'a gizlice güzel hediyeler gönderiyordu. Altından elbiseler, beyitler, âşık ve maşuklar için güzel yazılar gönderiyordu. Allah kendisini affetsin, Sultan Said yumuşak tabiatlı ve kadınlara meyilli olduğu için şarap meclisine gitti. Bu haber Şah Erdeşir'e ulaştı. Sultan Said hem Tuğrul'un arkadaşı hem de Kuteybe'nin düşmanı idi. Sultan'ın yanına bir elçi gönderdi ve bu durumu ona anlatmasını istedi. Tuğrul teşekkür etti ve bir akşam onun asılmasını istedi. Bu haber Said'e ulaşınca orduyu hazırladı ve Rey'e gelerek Taberek Kalesi'ni aldı. Ordusu Save'ye kadar ulaştı. Harezmlilerden Tuğaç isimli büyük bir emîri Rey'e şahne yaptı ve Taberek Kalesi'ne de Horasanlı kişileri gönderip kendisi Harezm'e geri döndü. Sultan Said, Merv hududlarına kadar da yağmada bulunup Harezm'e dönmüştü. Sultan Tuğrul Rey'e geldi ve Taberek Kalesi'ni muhasara için Şah Erdeşir'den yardım talebinde bulundu. Onun yardımı ulaşana kadar kendisi zaten kaleye sahip olmuştu. Tuğaç hastaydı ve aynı gün cenazesini çıkardılar. Bu olayı Şah'a bildirdiler ki Şah da: “*Taberek Kalesini başka bir şekilde imar edeceğim,*” dedi. Kalenin yıkılması için emir verdi ve bir daha imar edilmeyecek şekilde yıktılar. İsfahbed emir verdiği gibi Tuğrul kaleyi harap etti ve ondan sonra da kimse orayı imar etmek istemedi. Kutluğ İnanç, Sultan'dan kaçmak için İzzeddin Meyâk, Karagûz Bedreddin ve babasının diğer emîrleriyle Harezm'e gitti. Sultan-ı Âlem, önceki yıl Temîşe Derbend'ine ulaşmış ve Esfid Dârestân köyünde ordugâh kurmuştu. Temîşe'nin dışının hepsini harap etmişti. Sultan Tuğrul: “*Bestâm ve Dâmgân reisleri ile çevrenin tanınmış kişilerine buraları bana verin ki Irak'ın mülküne sahip olayım. Yolumun üzerinde olduğundan buradan zahire ve erzak temin edeceğimi söyledim.*” Şah bu yıl Keşit ve Sorhab Kelâde ile Sârî'ye

giderek ordugâh kurdu. İhtiyaçtan dolayı reisleri, bütün tanınmış kişiler ile Sultan'ın yanına gönderdi ve onun vilayetini kendi divanına katarak oraya şahne bıraktı. İsfehbed, Erdeşîr b. Erdeşîr'i Tuğrul'un yanına gönderdi ve onun kızını kendi büyük oğlu Şerefülmülük'e istedi. Tuğrul da kabul etti ve Har'a gitti. Oradan Bestâm ve Dâmgân'ı tasarrufuna aldı. Sultan Mahmud'un Horasan'a gelmesi ve Nişabur'u Sultan'dan alıp Horasan'ı Şah Mahmud'a vermesi için bekledi.

[158] Bu ahd üzerine yemin ettiler ki, İsfehbed, ona güvenin bir göstergesi olarak birini gönderip Gürgân'ı hâkimiyetine alacaktı. Sultaşah Horasan'a gelmeden, İsfehbed ordu gönderip Gürgân'ı yağmaladı, kalesini yıkıp şehri de yaktılar. Sultan-ı Âzam, Serahs'a gitti ve kardeşinin savaşması için bir süre orada kaldı. Gürgân'ın yakılışını haber vermek için Şah'ın iki habercisi de oradaydı. Ancak Ramazan Bayramı gecesi Sultaşah, kulunca yakalandı ve gece yarısı öldü. Merv'e gitmesi için Sultan-ı Âzam'a haber verdiler. Sultan Merv'e girince herkes onu karşıladı. Sultan-ı Âzam kardeşinin yasını tuttu ve onu tabutun içine bırakarak Harezmi'e gönderdiler. Defnedilmesi için emir verildi. Sultan-ı Âzam oradan güçlü bir ordu ile Esterâbâd'a geldi ve Şah'ın yanına Hatîr Pehlivan, Hâce Karanfil ve tanınmış emîrleri elçi olarak gönderdi. Bir oğlunu hizmetine göndermesi mukabilinde İsfehbed ile anlaşma yaptı. İsfehbed bu zamanda Âlâme-yi Sertercî'deydi. Elçileri geri gönderdi. Tuğrul'un yanına bir elçi gönderip: "*Sultan Said gelip benimle anlaştı ve Irak'a gitmek istiyor,*" dedi. Kendisine, "*Sende destek olmak için onunla gitmelisin, gitmezsen artık seni yanında görmek istemez,*" dedi. Sultan Tuğrul da birini göndererek her halükarda savaşacağını belirtti. Sultan Hâr'dan geçtiği zaman Kutluğ İnanç, Meyâk, Bedreddin Karagûz Emîr Akçedâr ordunun öncüsü idiler. Sultan Tuğrul, Şahinşah Fahrüddeveyle Deylemî'nin künbetinin bulunduğu dağın üzerinde durmuştu. O gece sabaha kadar şarap içmişti ve hala sarhoştı. İki yüz süvari ile orduyu görünce saldırıya geçti ve öncüler savaşmaya başladılar. Saldırı anında onun adamlarının hepsi geri çekildiler ve on süvari ile Sultan'ın ordusuna saldırdı. Onu muhasara ettiler ve İzzeddin Meyâk bir mızrak ile onu vurdu. Diğer iki emîr ona yardımcı olarak attan indirdiler. Kutluğ İnanç gelince hemen attan inip boynunu vurdu. Bu haber Sultan'a ulaştı ve başını ona getirdiler. Ancak o, "*keşke öldürmeseydiniz,*" dedi. Cesedi ulaşınca Rey'deki Raviye Pazarı'nda üç gün asılmasını emretti. Başını da hemen Bağdat'a Emîrül-Mu'minin en-Nâsır

Lidinillah'a gönderdi. Sultan o yıl Hemedan'a gitti ve bütün Irak'ı da dolaştı. Kaleleri ele geçirdi ve Irak ümerâsı onun hizmetine girdi. Bir süre bölge ahalisinin gelip kendisine itaat etmesi için İsfahan'da kaldı. Oğlu Ali Şah'ı İsfahan vilayetine gönderdi ve geri döndü. Hemadan'a ulaşınca Şah Erdeşîr büyük oğlu Rüküddevle Kârin'i Padişah Hurşîd b. Keyûs, Hace Fahreddin Sünbül, Türk, Bâvend ve Deylemli emîrlerle Hemadan'a gönderdi.

[159] Sultan birkaç gün sonra Rükneddin'i geri gönderdi ve kendisi de Rey'e gitti. Kutluğ İnanç için Irak'a teçhizat gönderdi. Mayacuk'u da kendi naibi olarak iki bin süvari ile Rey'de bıraktı. Dâmgân'a ulaşınca Bestâm ve Dâmgân'ı Erkeli'ye bıraktı. Sultan, Erkeli'ye Şah Erdeşîr ile düşmanlık yapmasını ve vilayetine saldırmasını emretti. Gürgân'a ulaşınca Sutaş, Kebûd Câme, Kîk, İzzeddin Celdik'i bütün Horasan ve Harezm ordusuyla Mâzenderân'a saldırmak üzere hazırlayıp görevlendirdi. Sonra da Harezm'e gitti. İsfehbed Rüstem, bu zamanda Kuşvadâr'da Pûrekele denilen yerde idi. Onu bu Kuşvadârdan uzaklaştırdılar, o da Talûman Kalesi'ne sığındı. Ordu Cenâşek Kalesi'ne gitti. Kiyâ Şîrezâd, Seden Restak'ta komutan idi. Kardeşi İbrahim Kiyâ, Talûman'a iltica edenlerin galebe çalması ile Sultan'ın ordusunu muhasara ettiler. Kaleyî de İsfehbed Rüstem ve İbrahim Kiyâ'nın sözleşmeleri üzerine onlara verdiler. Ondan sonra Cenâşek'e sahip olan Şîrezâd da orayı kardeşine verdi. Bunu Sultan'a bildirdiler. İsfehbed Rüstem'in gelmesi için mektup yazdı, ona üç nevbet gönderip teşrifatta bulundu. Ancak o her şeyi bırakıp kaçtı ve Rûdbâr'da bulunan İsfehbed'in yanına geldi. Ancak İsfehbed onu kendi yanında tutmadı. On gün sonra onu esir edip Dârâ Kalesi'ne götürdüler. Sultan'ın ordusu da onun yanına geldi. Dört ay boyunca savaştılar ve sonunda mancınık ve zor kullanarak h. 598 yılında oraya sahip oldular. Daha sonra Sârî'ye gelerek bütün sarayları ve padişahların yerlerini yakıp şehri ateşe verdiler. Şehirde katliam ve yağma faaliyetlerinde bulundular. İsfehbed'de Lefûr Belûnd ve Râvend civarında idi. Yirmi üç gün sonra geri geldi. Temîşe'ye gelip o vilayete şahne atadı. Burası Sutaş'a bırakılmış ve Sutaş da Nişabur'da Sultan'ın hizmetinde idi. Mayacuk, Irak'ta güçlenince, bir gün Kutluğ İnanç ile oturdu ve falan yere gideceğiz, dediler. Sonra attan indi, Kutluğ İnanç da indirdi ve kafasını kesip Harezm'e gönderdi. Hemadan ve bütün vilayeti kendi tasarrufuna aldı. Rey Nakîbü'n-Nükabâ'sı İzzeddin Yahya, Dârü'l-Hilafe'ye iltica etti. Halife en-Nâsır Lidinillah, Sultanü'l-Vüzerâ

Müeyyedüddin b. el-Kasâb'ı Arap ordusu ile Huzistan ve Erbil bayrağı ile Irak'a gönderdi. Rey'e gelinceye kadar Harezmliler kaçtı, ancak bazıları öldürüldü.

[160] İsfahan'ı Sungur Tavîl'e verdiler. Sungur da Reis Hocendî'yi öldürdü ve vilayete tek başına hâkim oldu. Atabeg Muhammed'in kölesi Sirâceddin Kaymaz'ı da öldürdüler. Müineddin Rey'e ulaştı. Şah Erdeşir bir elçi göndererek Müineddin'in hizmetinde olan Emîr-i Kebîr Nasireddin Mamtîr'i İzzeddin Yahya'nın Arap atları ve Bağdat elbiseleri ile Şah'ın yanına gitmesini belirtti. Emîr'ü'l-Mu'minin, Şah Erdeşir'e çok merhametli ve şefkatli davrandı. Bu olaydan birkaç ay geçtikten sonra Sultan-ı Âzam Irak'a 100 bin kişilik bir ordu getirdi. Müeyyedüddin, Hemadan'a gitti ve orada hasta düştü. Sultan ise Mezdeğân'a gitti ve Mayacuk'u 300 bin kişi ile Hemadan'a gönderdi. Halifenin ordusu ortaya çıktı ve Sultan'ın maiyetine saldırarak onları hezimete uğrattı. O günde Müeyyed hastalıktan dolayı öldü ama defnetmediler. Mayacuk, onun askerlerinin öncülerini yendiğini görünce çok fazla kişi ile dağın arkasına sığındı ve Halife'nin ordusuna yağma için fırsat verdi. Sultan Mezdeğân'dayken ordusunun yenildiği haberi ulaştı. Yenilginin telafisini sağlamak için her şeyin hazırlanması emrini verdi. Ardından Mayacuk'un elçisi ulaştı ve fetih haberini verdi. Mayacuk ordu, bayrak ve maiyeti Hemadan'a çekti. Müeyyedüddin'in boynunu vurması için de birini gönderdi. Bu fitneyi körükleyen Seyyid İzzeddin Yahya'yı takip edip yakaladılar ve onu bağlı bir şekilde Sultan'ının yanına gönderdiler. Ona kendini nasıl gördüğünü sordular ve Sultan'ın kendisini öldürme gibi bir isteğinin olmadığını söylediler. Cesur bir kişiliği olduğundan dolayı kendini Hüseyin b. Ali gibi görüyorum, dedi. Sultan da buna çok öfkeleni ve başının vurulmasını emretti. Başını vurup Rey'e gönderdi ve Seyyid'in düşmanı olan İmâm Vezzân medresesinde astılar. Bu zamanda onun başı ve bedeni Kum şehrinde İmâm Kâzım Musa b. Ca'fer'in kızının Meşhed-i Mutahhar'ında medfundur. Irak Şiîleri onun hakkında çok fazla mersiye söylediler. İmâm Efdalüddin Allâme-yi Mâhabâdî bir şiirinde şöyle dedi;

Bizim selâmımız gökyüzüne kadardır

İzzeddin Yahya'ya selâm olsun

Suçu olmadan İmâm Hüseyin gibi şehit ettiler

Habil ve Hz. Yahya gibi öldürdüler

Seyyid Nasîrüddin Mamtîr ve Emîrû'l-Mu'minin en-Nâsır Lidinillah'ın veziri Mekînüddin Kûmî'yi eşeklere bindirip, onları Nihavend'e ve oradan da Bağdat'a götürdüler.

[161] Emîrû'l-Mu'minin, Müeyyedüddin'den sonra Bağdat'ın vezirliğini Seyyîdü'l-Îmâr Nâsîrüddin'e verdi. Makam ve mevki olarak öyle bir yere geldi ki Abbasî Devleti'nde Bermekilerden daha yüksek olan bir yere ulaştı. Ancak bu durum düşmanlarını arttırarak fitne ortaya çıkarmıştır. Düşmanları çoğaldığı için Emîrû'l-Mu'minin memleketin maslahatı için onu ihraç etmek zorunda kaldı. Kendisine dua ve afiyette bulundu. Sultan aynı yıl Bîsütun dağına kadar gitti. Birçok kişi de ona biat etti. Irak sükûnet bulunca o da geri dönüp Hemadan'a gitti. Hâce İmâm Şihâb Heyûkî'yi elçi olarak Bağdat'a gönderdi. Bu sırada Nasîrüddin hala naib ve vezirlik görevini yürütüyordu. Konuşurken aralarında bir tartışma çıktı ve halifenin hazinedarı İbn-i Nâkid, Şihâb Heyûkî'nin tarafını tutuyordu. Bu yıl Sultan-ı Âlem Necîb Kıssadâr'ı Mâzenderân'a gönderdi ki düşmanlığımdan dolayı çocuğumu kaçırdıklarını söylediler. Bu tür iftiraları Şah'a arz ettiler. Necîb geldi ve görüp geri döndü. Yalan söylediklerini anladı. Sultan, Harezm'e gitti. Aynı yıl Kuduz Han (Kutuz Han) ile savaştı ve maiyeti zarar gördü. Harezm'e geldi ve Kutbeddin Melik Han'ı Merv'den Irak'a gönderdi. Şah Erdeşir Fîrim'de idi. Kuduz Kâfir mağlup olunca, karısı ve çocuklarını Mâzenderân'a getirdi. Bu kâfir bir gün sıtmaya yakalandı (ateşi çıktı) ve dayanamayıp karnına bir bıçak sapladı ve cehenneme gitti. Aynı yıl Kutbeddin Han, Irak'a gitti ve fitne durduğu için geri döndü. Şah Erdeşir, Kutbeddin Han için Dâmğân'a çok fazla hediye gönderdi ve Sultan nezdinde durumunu düzeltmesi hususunda onunla anlaştı. Sonra Merv'e gitti. Şah Erdeşir, Sultan'ın yanına bir elçi gönderdi. Elçi henüz oradayken Sultan vefat etti ve Sultan-ı Şehid Hüdâvend-i Âlem İskenderü'l-Ahd Cemşîdü'l-Asr Şahinşah Gâzî Sultanü'l-Selâtin el-Mahsûs'u Allah'ın inayetiyle veliaht tayin etti. Şah Erdeşir'in durumunu düzeltti ve ona şefkatle davrandı. Bu durum Atabey Ebû Bekir, Irak'a gelinceye kadar devam etti. Atabeg, Mayacuk ile savaştı ve onu yenip tekrardan Arrân'a gitti. Mayacuk tekrar ordu topladı ve Irak'ta topladığı bütün malı maiyetine dağıttı. Altı bin savaşçı adam hazırladı ve Sultan'a vergi göndermedi.

[162] Sultan Şehid'e karşı gizlice isyan hareketinde bulundu. Anlaşmak için güvendiği adamlarını Şah Erdeşir'in yanına gönderdi ve Kendkûh'ta iktası bulunan

Kasrân'ı ona verdi. Bu yılda Kerîmü's-Şeref Horasanî, Sultan'a Nişabur'da ahalinin Sencerşah b. Togaşah için biat aldığını söyledi. Ona zehir vermek için Şah Erdeşir birini gönderdi. Bu şekilde Harezmi'de birkaç kişiyi öldürdüler. Sencerşah'ın her iki gözüne de mil çekildi ve bundan dolayı öldü. İzzeddin Hüseyin Kiyâ b. Vestâmîr ve Hasan Nakîb Zeberrûd onunla Harezmi'de idiler ve her ikisini yakalayıp esir ettiler. İzzeddin Hüseyin Kiyâ esirken öldü ve Sultan da orduyu hazırlayıp Pîrûzkûh'a geldi. İsfahbed Ebü'l-Kâsım Perîm'de Pîrûzkûh Kalesi'nin komutanıydı. İsfahbed Hasan Gûr b. Ebû Ca'fer Demâvend sipehsâlârı ve Kutbettin Borsuk Veyme sahibi idi, Şamerzâ da kalede idi. Sultan-ı Âlem, Handa mevziinde çadır vurduğunda bu kişiler savaş olmadan birini gönderdiler. Sultandan, görev, makam ve ikta isteyip bu şekilde kaleyi geri vereceklerini söylediler. Sultan oradan göç edip Estûnâvend'e gitti. Şah kızını Elka isimli çobanlık yapan birine verip onu büyük bir makama getirdi. Dunbolilerin baş çobanlığını ona teslim etmişti. Taberistân'ın tanınmış kişileri atlarını, develerini ve diğer hayvanlarını bakması için ona verdiler. Şah da bütün hayvanlarını ona teslim etti. Sultan'ın yanına gitti. Heblerûd'un çoğu askerlerini ona verdi ve Felûl Kalesi'ne gitti. Kaleyi mancınıklarla vurup ele geçirdi ve oraya Türk-i Ağuş ismini verdi. Mayacuk, Sultan'ın hizmetine geldi. Şah Erdeşir dışında hiç kimse onun isyan düşüncesine sahip olduğunu bilmiyordu. Şah da veliahdı olan oğlunu Sultan'ın hizmetine gönderdi ve geçen birkaç yıl içerisinde Zermîvend Manivend, bütün Rûyân ahalisiyle ona biat etti. Estendâr'ın akrabası olan Bîsutûn b. Nâmâver cimri, düşük ve kötü bir insandı, ancak Şah Erdeşir onu tanımamıştı. Âmül'ün sipehsâlârı bir köyün yarısını ona vermişti. Böyle bir yere sahip olmak için çok çabaladı ve bu yüzden ona hepsini verdiler. Kötü davranışlarından dolayı da köyü ondan aldılar ve isyan edip Şah'ın bâcgeri/âmili olan Natıl Hasan Hacı ve Rey'de İsfahbed'in hizmetini yapmış olan Cestân'ın oğlu Edîb'i getirip boyunlarını vurdurttu. Deylem ve o nahiyede Ercâsf ve Hurşîd'in yeğeni olup güçlü ve cesur biri olan Padişah Ali'yi ki aynı zamanda Rûyan'da Şah'ın naibiydi, onu tutup mızrakla öldürdüler. Bir gün içinde bütün Rûyan ahalisi Kecû'ya ulaşıp Bîsutûn'u padişahlığa oturtular. Bu haber Câlûs'da Şah'a verildi.

[163] Şah da orduyu toplamakla meşgul oldu. Emîr Keysungur'un kaçtığı haberi ulaştı. Keysungur, Dâmgân vilayetini ele geçirmek için Sultan'ın yanına gitti ancak Nişabur yolunda öldü. Şah büyük bir ordu ile Rûyân'a geldi ve bu vilayette bulunan

her kim varsa boynunun vurulmasını emretti. Zermîvend ve Bîsutûn Dilâver'e gittiler. Mâzenderân ordusu Dilâver'e girdi ve Zermîvend'in eşi ve çocuklarını yağmaladılar. Zermîvend iki kişi ile ormana kaçtı ve ormanda öldü. Bîsutûn da İsmailîlerin vilayeti olan Herkân'a gitti ve İsmailîlerle birlik oldu. Ama İsmailîler onu Şah Erdeşir'e düşmanlığından dolayı aralarına almadılar. Şah Erdeşir'e, haber gönderip onun başına karşılık Cürcân'ın kendilerine verilmesi buyruğunun yazılması talebinde bulundular. Şah da: *"Dünyanın her yerinde onun gibi olan biri benim için köpek değerindedir ve ölüp ölmemesinin hiçbir önemi yok onun için bir çakıl bile vermem, O cahilliğinden dolayı isyan etti. Hizmetkârı olduğu o toplum ne kadar da güçlü olsa benden hiçbir şey alamazlar. O ölü ve canlı da olsa hiçbir anlamı yok,"* dedi. Mülhit bu cevabı alınca gizlice onu kendi vilayetinde tuttu. Şah Erdeşir ve Sultan-ı Âlem arasında ihtilaf çıkıncaya kadar tuttu. O, Kelâte Rey'e geldi. Fîrûzkûh ve Felûl'u ele geçirdi. Elkâ-yi Kürd'ü Heblerûd'a gönderdi. Estûnâvend'in komutanı İsfahbed Şîrzâd Germâberûd'da idi. Elka, Kemreşû olarak adlandırılan Kûhistan ahalisini gece onların vilayetine götürdü. Demâvend, Rişterûd, Fehrâ vilayetlerine sahip oldular. Kürtler onun etrafında toplandı. Şah'ın Nakîbsâlârı olan İsfahbed Bâdûsbân Lefûr, reislerine Şerhdâr ve Mîrdûcîn denilen Şelâb halkı, Şîrbemekût Acûrrûd, Emîr Şehriyâr Sabıkûddeve, İsfahbed Pûrekele ve pek çok tanınmış kişi babasına rağmen, Şah'ın ortanca oğlu olan ve Şah diye nitelendirilen İsfahbed Şemsülmülûk'e biat ettiler. Şerhdâr, Mîrdûcîn ve Şîrbemekût: *"Bize izin ver sarayda babanı mızrak ile öldürelim,"* dediler. Babasının korumaları idiler. Bu kişiler Şah'ın yanına her zaman gidebilirlerdi. İsfahbed Pûrekele, *"Otuz Türk'e babasını Âmül'den çıkarıp Deylem'e götürmesi için yemin ettirelim."* İsfahbed Bâdûsbân da *"Babandan sürünün yanına gitmek için izin iste ve bizde seni Dâra Kalesi'ne götürelim, ordunun geldiğini ve babasının onu kaleye gönderdiğini söyleyip kaleye girelim, kalenin komutanı Kiyâ Leşker Fîrûz'un boynunu vurup kaleye hakîm olalım, böylece hem mal hem de maiyete sahip olup rahat bir şekilde yaşarız,"* dedi. Şemsülmülûk bunun güzel bir düşünce olduğunu ve sonraki gün bu işi yapacaklarını söyledi.

[164] İsfahbed Şemsülmülûk sonraki gün geldi ve babasından izin istedi. Kendi sürüsünü görmek için seher vakti Mîle'ye gideceğini söyledi. Babası da ona izin verdi. İkinci namazına kadar Erdeşir'in iki oğlu Tata ve İsfahbed Ali Sungur geldiler. Tata ve Ali Sungur, Şah ile yalnız kalmak istediler. Oğlunun gitmek için izin

istediğini ve kendisinin böyle bir düşünceye sahip olduğunu söylediler. Yazdığım her şeyi ona söylediler. Başka bir koruma Rüstem Yezdâdî'nin oğlu da aynı saatte İsfahbed Rüstem'in yanına geldi. Erdeşir Tata ve İsfahbed Ali, baban ile yalnız kaldılar ve senin hakkında konuşuyorlar, dedi. Rüstem hemen ata bindi ve Padişah Aleyk olarak adlandırılan babaannesini ve ona biat eden bir grupla kaçtılar. Babası Rûdbâr Âmül kasrından şehre bir elçi gönderdi, ancak oğlun ava gitti, dediler. İsfahbed Bahâeddin hemen Bâdûsbân Lefûr'u yakaladı ve esir etti. Bütün maiyet ve köleleri oğlunu yakalamaları için gönderdi ve sonunda onu denizin yanında Dezeven ile yakalayarak Aryân Kelâde'ye götürdüler. İsfahbed ona kaç kişinin biat ettiği ile ilgili çokça soru sordu. Hepsini yazıp babasına gönderdi. O gece teyzesini sopa ile öldürdüler. İsfahbed Bahâeddin, Bâdûsbân'ın asılmasını emretti. Oğlunu da bağlayıp Dârâ Kalesi'ne gönderdi. Şerefülmülûk'ün büyük oğlu maiyeti ile birlikte İsfahan'da idi. Sultan, Sutaş'ı İsfahbed'e muhalefet için Esterâbâd'a göndermişti. Rükneddin Kebûd Câme ve Kebek Türk çocuğun bu isyan haberini yaydılar. Sûtaş Esterâbâd yönünden Sârî'ye geldi. Ağuş ve Elkâ-yı Kürd de Lâricân yönünden Âmül'e geldiler. Bütün Âmül ahali, maiyyet ve raiyyet onların yanına geldiler. Şah'ın soyundan olan ve Kiyâbâd olarak adlandırılan Padişah Ali, Rûyân'a gitti. Alp Sungur Sümbül üç yüz gulâm ile Kecû'ya yerleşti. Her yıl Rûyân kalelerine zahire götüren iki yüz katırı vardı. Her iki Türk ve Padişah Ali bütün maiyet ve katırlarıyla Ağuş'un yanına gelerek onunla görüştüler. Rûyân'ın tanınmış kişileri onunla idiler. Ağuş, Şah'ın yanına gitmek için Âmül'den ayrılp Dûgah köyüne geldi. İkinci namazı vaktinde Şah'a haber verdiler ve o da hemen ata binip onun yanına gelerek: "*Benim iznim olmadan Âmül'de kalamazsın,*" dedi. Türk de: "*O halde beni ancak kılıç ile çıkarırsınız,*" dedi. İsfahbed, Taberistân'ın tanınmış kişileri ile meşveret yaptı. Herkes veliahdın oğlunun Harezmi'de olduğunu ve sabretmeleri gerektiğini söylediler.

[165] İsfahbed bu konuşmalara kulak asmadı ve Âmül'e gitti. Sultan'ın maiyeti Lîkânî mevziine gitmişti. İsfahbed, Kara Kelâde sarayına yerleşti ki gidip onları benim hizmetime kılıç zoruyla getirin ya da avare edin, dedi. Ordu oraya gitti ve Rûyân ahali Şah'ın korkusundan kaçtı. Harezmi maiyetinin bazıları yakalandı ve bazıları ise öldürüldüler. Kelâce yürüyerek Estendâr'a gitti. Bîsütûn onunla birlikte olan birkaç Harezmi'yi gemiye bindirip Âbeskûn'a gönderdi. Şah bir süre Âmül'de

kaldı ve orduyu Estendâr'ın dağ ve ovalarına gönderip birçok kişinin de öldürülmesini emretti. Bîsütûn kaçıp Kelâte Rey'e geldi. Daha sonra maiyet Âmül'e ulaşınca, Padişah Gorşâsf b. Hurşîd ve Emîr Rüstem Sabıkuddevle'yi Lâricân'a gönderdi. Lâricân Kürtleri ve sipahilerden bir grup Keykâvûs isimli burnu kesik bir sipahinin etrafında toplanmıştı. Ancak onu Nevâ köyünde tuttular ve boynunu vurup Felûl'a gittiler. Felûl Kalesi, Toğan isimli bir Türk'e aitti ve bu kaleye sahip olarak Toğan'ı, eşini ve kucağındaki oğlu ile Âmül'e getirdiler. Şah Erdeşir, Erzanâbâd kasabasını ikta olarak onlara verdi. İsfehbed birkaç ay sonra Şerefülmülûk Hasan'ı Sultan babasının yanına gönderdi ve kızı Harezmi'de tuttu. Şah da kızı tekrar istemedi. Bu durum bir süre devam etti. Atabey Ebû Bekir b. Muhammed Irak'a ulaştı ve Ereklı'yi mağlup etti. Böylece Estûnâvend Kalesi, Atabey'in eline geçti ve kaleyi hizmetinde olan Ali Lâricânî'nin oğlu Şeratuvali Kâv'a verdi. Bu yıl Sultan Said'in vefat haberi Demâvend'in Şâristâne sınırındaki Erkeli'ye ulaştı. Ancak Şah'ın bundan haberi yoktu. Erkeli, Harezmi'ye gitti ve Şah, Kecû'da idi. Rûyân ahalisinin bir kısmı itaat etmişti. Bîsütûn mülhirlere sığındı. Kendisinin bütün vilayetini ikta olarak verdi ki o yıl orada kalmak istedi. Sultan Said'in ölüm haberinin gerçek olduğunu duyunca, Kecû'dan bir gün içerisinde Âmül'e oradan Sârî'ye ve daha sonra Temîşe'ye oradan da Enzân'a geldi. Padişah Gorşâsf'a asi olan bütün Enzan ahalisini Şah'ın maiyeti olmaları için gönderdi. Firûz b. Gerdâvîç'in amcası Emîr Esbâvec, Emîr Kermâc tarafından yakalandı. Harezmi Türk vekil Firûz, Temîşe'nin dışında şahne idi. Horasan'ın bütün ahalisi ve Harezmişah'ın tanınmış emîrlerinden üç kişi ile oraya ordu gönderdi ve savaştılar. Şah'ın maiyeti Harzemşah'ın emîrlerini yendi. Vekil yakalandı ve kötü bir şekilde yaralandı.

[166] Ordu çok fazla ganimet aldı ve Vekil'i üç yüz esir ile Temîşe'ye Şah'ın yanına getirdiler. Şah ona iyi muamelede bulundu ve yağmalanmış bütün malını cariyeleri ile geri yolladı. Yaralarının tedavi edilmesi için de bir doktor gönderdi. Ağır ve derin bir yarası olduğundan dolayı bir mihfer ile Sârî'ye götürülmesini emretti. Kendisi Sârî'de öldü ve elliye yakın esir de Elkâ'da hapsedildi. İsfehbed, Esterâbâd'a gitti. Nasîreddin Kebûd Câme'de Temîşe'ye Sultan II. İskender'in hizmetine gitti. Sutaş, Sultan Said'in ölüm haberini alınca, o da gitti. Şah, Cehîne ve Balmân kalelerini Sultan'ın komutanlarından geri aldı ve kendi tasarrufuna dâhil etti. Akralarını ve adamlarını oraya yerleştirdi. İsfehbed Şerefüddin Nasîrüddevle Şehriyâr'a Seden

Restak'ı ve Esterâbâd'ı da İsfehbed Purekele'ye verdi. Memleketteki bütün kalelere, “*Yirmi-otuz yıldır hapsedilmiş olan ker kim varsa yanına getirin,*” şeklinde mektuplar yazdı. Kendi yanına ulaşan herkesi serbest bıraktı. İsfehbed Bahâeddin Şehrdâr Lefûr on altı yıl Kûzâ Kalesi'nde mahkûm idi. Eski ve büyük emîrlerden sadece Lefûr kalmıştı, onu da serbest bıraktı. Lefûr'a padişahlığını tekrar geri verip inek, koyun ve at sürüleri bahşetti. Her yere dağılmış olan hizmetkârlarının da ona gönderilmesi için emir verdi. Gürgân'dan Rey sınırına kadar her şeyi ona bıraktı. Bu tarafta işler düzene oturunca kendisi geri dönüp Rûdbest ve Donka'ya geldi. Burada tekrardan nikris hastalığı nüksetti. Ordu toplayarak Emîr-i Şikâr Karasungur, Sabıkuddevle ve Emîr Şehriyâr'ı Demavend'e Pîrûzkûh Kalesi'ni ele geçirmek için gönderdi. Sirâcaddin lakaplı Tatak isimli Sultan'ın bir emîri oradaydı. Tatak o vilayette onlara izin vermedi. Şah bunu duyunca Emîr Seyfüddin Sabıkûddevle Rüstem, Padişah Gorşâsf b. Hurşîd'in Emîr-i Şikâr ve Emîr-i Âhûr ile oraya gitmesi için emir verdi. Maiyet kale önlerine ulaşınca, Sirâceddin Tetak kaleyi bıraktı ve Harezm'e gitti. Şah'ın adamlarıyla savaşmak için Tetak iki yüz süvari ile Fesil'den çıktı. Ordu onun etrafını sarıp saldırı düzenledi. Sonunda Tetak esir edildi ve bu şekilde Donka'da bulunan Şah'ın yanına getirdiler. Şah, Tetak'ın serbest bırakılmasını emretti. Merzanâbâd iktalarının sahibi Yerğuş onu kabul edip kendi evine götürdü. Alevî Cemâleddin Muhammed, Pîrûzkûh Kalesi'ni ele geçirdi. Şah'ın maiyeti kaleye sahip olmak için iki ay boyunca buranın muhasarası ile meşgul oldular.

[167] Alevî de Şah'a itaat etti. Şah, Mehrîrân ile birlikte birkaç farklı yeri ona ait kıldı. Atabey Ebû Bekir, Rey'den dönünce babasının kölesi olan Kelce isimli bir Türk tarafından tutuklandı. Ama Atabey Ebû Bekir esaretten kaçtı ve Irak ordusu onun etrafında toplandı. Aydoğmuş, Mengli, Menkebe, İzzeddin Kayıtba, Satmaz ve Emîr-i Âlem Cemâleddin, Irak mülküne sahip oldular ve kendi aralarında bölüştüler. Şahın yanına sürekli elçiler göndererek: “*Biz senin kulun ve köleniz, ayrıca Irak da senin mülkündür,*” gibi sözler söylemeleri üzerine Şah'tan kendileri ile anlaşması için söz aldılar. Şah da anlaştı ve Irak tarafında artık endişesi kalmadı. Orduyu Temîşe dışına çekti. Seden Restak'ın Limsek köyüne ulaşınca İsfehbed Rûknüddin Kebûd Câme ve her iki oğlu Muhammed ve İsfehsâlâr, Şah'ın hizmetine geldi. O gün orada şarap içtiler ve kutlama yaptılar. İsfehbed, Vecâ Kalesi'ne giderek orayı bayındır

hale getirdi ve oradan Hermâb Rûd'a gitti. Tîre Seng Kalesi'ni yaptı. Nusretüddin Kebûd Câme amcası Şah'ın hizmetine geldiği için o da Sultan-ı Âzam İskender-i Zamân Sencer Muhammed'in (Allah saltanatını daim kılsın) yanına gitti. Rüknuddin, Emîr Rüstem Sabikûddeve ile Kebûd Câme vilayetine saldırdı. Birbirlerinden uzaklaştılar ve Emîr Rüstem asker, maiyet ve gulâmları olmadan yalnız başına Kebûd Câme ahali üzerine yürüdü. Onu tutuklayıp kendi vilayetine götürdüler. Şah ona üzüldü ve Tîre Seng Kalesi'ni ele geçirinceye kadar orada kaldı. Böylece kendi adamlarını ve komutanlarını oraya yerleştirdikten sonra geri döndü. Şah Esterâbâd'a ulaşınca Hüdâvend-i Âlem Sultan-ı Benî Âdem Şahinşah-ı Kişvâr Goşay İskender-i Zamân'ın zafer ve kudreti artsın elçileri geldi ve "*Pîrûzkuh ve Temîşe'nin çevresindeki yerleri Şah'tan aldın,*" mealindeki mektubu getirdiler. Şah geri dönüp başkente geldiğinde, Bestâm ile Dâmgân, Erberz adlı bir Türk'e kalmıştı. O yıl Sultan ile savaşmak için Gıyâsüddin Gûr ve Şahabüddin Gûr'un Horasan'a geldiği herkes tarafından biliniyordu. Sultan, Sûtâş, Atabeg ve bütün emîrleri Nişabur'a gönderdi. Pûre Kele'yi kendisine tabi olması için Şah'a gönderdi. Şah Zârem'e gitti ve bütün maiyeti Dâmgân'a onun yanına gönderdi. O da oğlunu aracı olarak Zârem'e Şah'ın hizmetine gönderdi. Ancak yirmi gün süre zarfında Dâmgân kadısı onun yanına gelip: "*Mâzenderân'a gidersen artık buraya dönemezsin,*" şeklindeki konuşmasına kadar Şah'ın maiyeti arasında bulundu.

[168] Daha sonra Erberz, Mâzenderân ordusu arasından kaçıp Dâmgân'a gitti. Şah'ın maiyeti Elend'e geldi ve Erberz'in yaptıklarının haberi Nişabur'da Sûtâş'a ulaşınca kadar ordugâh kurdular. Şah kendi maiyetiyle Zîr'e gelmişti. Sûtâş, Nişabur'dan Dâmgân'a saldırı için geldi. Erberz ondan kaçtı ve Seragâh Vâre'ye gitti. Sûtâş yine oraya saldırdı. Onu yakaladı ve Nişabur'a gitti. Esir şekilde Harezm'e gönderdi. Gûr Sultanları gelene kadar başını kesmiştiler. Böylece Nişabur'a sahip oldular. Ali Şah ve diğer bütün emîrleri Gûr'a götürdüler. O dönem Ziyâüddin lakaplı Melik Alâüddin'i Nişabur'a yerleştirdiler ve Sultan-ı Âlem Mefharu Beni Âdem İskender-i Zamân gelip Nişabur'u ele geçirdi. Kendine yakışan bir şekilde hareket edip herkesi afetti. Gûr'un bütün emîrlerini serbest bıraktı. Onlara para ve hayvan bahşetti. Tabaka olarak alt kesimdeki Gûrilere insaniyet ve saltanat metodunu öğretti. O padişahların utanmaları ve pişman olmaları için bunu yaptı. Ali Şah bütün emîrleri Sultan'ın yanına gönderdi. Sultan Merv ve Serahs'a gitti. Daha

sonra Herat'a saldırdı ve bütün vilayeti ele geçirdi. Bu yıl Irak emîrleri ve Atabeg Sad-ı Pars arasında anlaşmazlık çıktı. Gökçe, İsfahan'a ordu götürdü ve oradan Şiraz'a gitti. Atabeg ile savaştı ve o gün Aydoğmuş'un komutanı geldi. Gökçe onu kardeşi, Mengli'yi de oğlu olarak kabul etti. Atabey Sad o savaşta yenildi ve güç bela onların elinden kurtulabildi. Irak Türkleri onun bütün memleketini ele geçirdiler. Şiraz'da çok fazla zâhidi ve abdâlî öldürüp astılar. Bunlar dönünceye kadar ortalığı harap edip karışıklık çıkardılar. İzzeddin Satmaz'ın Köpek isimli bir gulâmı vardı ve ahali Gökçe'nin yanına giderek Köpek'in insanların yollarını kesip onları yağmaladığı için haklarının alınmasını istediler. Gökçe de Köpek'in yolda asılmasını emretti. Aydoğmuş ile Mengli ona şefaatttiler ve Gökçe onun bırakılmasını emretti. Bütün emîrlere Köpek'in öldürülmesine biat ettiler. Köpek, İsfahan'a ulaşınca emîrlere ondan ayrıldılar. Köpek de korktu ve kaçıp Rey'e gitti. Emîrlere de onun ardından Rey'e gittiler. Emîr Özbek b. Atabeg Muhammed, Köpek ile birlikte idi ve savaştılar. Mengli onun tarafını tuttu. Aydoğmuş, Sıtmaz ve Menkebe, Köpek'in yanına geldiler. Mengli, Köpek'in öldürülmesini istemedi. Satmaz kılıç ile yüzüne vurup parçaladı ve Aydoğmuş da başının kesilmesini emretti.

[169] Daha sonra onlar Rey'e geldiler ki "*Biz, hepimiz senin köleniz onu senin hizmetin için öldürdük,*" dediler. Atabey Ebû Bekir'i serbest bıraktılar. Atabeg de bunun üzerine teşrifat ve iyi muamelede bulunmak için birini onlara gönderdi. Aydoğmuş, Irak'ın padişahlığına oturdu. Bütün Irak saltanatının hutbesini Atabey Ebû Bekir'in adına okuttu. Özbek'i Melik, Aydoğmuş'u da Melikül-Ümerâ olarak çağırıyorlardı. Şah Erdeşir'in yanına bu durumu kabul etmesi için elçi gönderdiler. Şah: "*Estûnâvend Kalesi benim mülkümdür bana verin,*" dedi. Onlar da Şah Erdeşir'e: "*Şuanda senin gücün daha fazladır senin olsun biz razıyız,*" dediler. Şah Gâzî İsfahbed onlarla anlaştı. Estûnâvend Kalesi'ne ordu gönderdi ve muhasara edilmesini emretti. Sonunda Estûnâvend Kalesi'nin yerine Felûl Kalesi'ni Esfârengiç b. Ali Lâricânî'ye verilmesi için anlaştılar. İsfahbed, Estûnâvend Kalesi için özel bir komutan gönderdi. Şerefüddeve b. Ali Lâricânî'nin Felûl'e yerleşmesinden bir müddet sonra İsfahbed, Mile'yi ikta olarak ona verdi. Çocuklarını Mile'ye gönderdi ve Felûl Kalesi'ni de Şah'ın kölelerine teslim etti. O devamlı hizmet ediyordu. Şah da ona çok iyi muamelede bulunuyordu. Estûnâvend Kalesi'nin alındığı yıl Şah Erdeşir Pirîm'e geldi. Dihîstan'ın reisi Alâüddin b. Zeynüddin, Şah'ın hizmetine

sığındı ve ondan âmân talep etti. Şah ona şefkat gösterdi. Şemsülmülûk Rüstem b. Erdeşir, Perîm'den Bâğek köyüne gidip atlarının ahırını görmek için izin talep etti. Büyük kardeşi Şerefülmülûk ve küçük kardeşi Kârin her ikisi babaları Şah'ın hizmetinde idiler. Şah ona izin verdi oradan Bağek'e geldi ve Emrab ile 50 bin (...) Sûbernî'ye vardığında Hüdâvend-i Cihân Âzam-u Türkân Padişah-ı İslâm'ın Allah mülkünü daim eylesin, karşılanması gibi Hüdâvend-i Âlem Selâtin-i İskender-i Cihân onu karşıladı. Onun için hiçbir şeyini eksik bırakmadı yer, makam-mevki her şeyi verdi. Bu tarihte Gıyâsüddin Gûr ölmüştü. Şahabüddin Gazneyn Harezme gitti ve Mâzenderân'a Harezme gittiğini söylemek için elçiler gönderdi. Şah Erdeşir de onun elçilerine çok iyi muamelede bulundu ve hutbeyi onun adına okutup sikkeyi de onun adına bastı. Hüdâvend-i Âlem Sultan-ı Selâtin Allah fikrini yüceltsin, Harezme'e altı ferseng mesafede olan Nûzvâr'da savaştı.

[170] Her iki ordu arasında Ceyhun nehri vardı. Bir süre karşılıklı oturdular. Şahâbüddin Gazneyn hata yaptığını ve düşüncesinin doğru olmadığını anladı. Hüdâvend-i Âlem Padişah-ı Benî Âdem her gece, her gün ve her saat ona (...) Şahâbetin Gazneyn yenildi ve Sultan da kendi mevziisine gitti. Sultan-ı Selâtin-i Semerkant Osman eğer yakalanırsa Müslüman olacağını biliyordu. Kendi kalesine gitti. Artık işlerinin bozulduğunu ve ne kadar güçlü olsalar da faydalı olmayacağını biliyordu. Kendi kendine: *“Eğer seni yakalarlarsa biz ve bütün Müslümanlar zelil oluruz, bu yüzden Tingu'ya bir elçi ve kaç parça hediye gönderelim o bununla meşgul iken biz hisardan kurtulmak için bir hile yaparız, belki sende kurtulursun,”* dedi. Şahâbüddin, *“Peki tamam,”* dedi. Sultan-ı Selâtin, Tingu'ya, *“Senin için bir fırsat doğdu. Harezme'den bu adam yenilgiye uğradı ve seninle denk oldu yoksa sen onunla mücadele edecek adam değildin. Onun mallarını ve fillerini al ve sağlıklı git ki adamları, ordusu bu saatte ulaşabilirler,”* dedi. Tingu onu sözünü dinledi ve Maveraünnehir'e yöneldi. Şahâbüddin, Herat'a gitti. Birkaç kişiyi Seyherûd'a gönderdi ve yağma (...) Şah Erdeşir'in üç oğlu vardı. Büyüğü Şerefülmülûk, ondan küçüğü Şemsülmülûk Rüstem ve daha küçüğü Kârin idi. Hicri 602 yılında Şah Erdeşir öldü ve Şerefülmülûk de babasından sonra öldü. Şemsülmülûk Rüstem de Dârâ Kalesi'nde hapisti.

3.3.41. Şemsülmülûk Rüstem b. Şah Erdeşir'in Padişahlığı

Taberistân'ın büyükleri ve ayanları Rüküddevle Karîn ile Dârâ Kalesi'ne gittiler. İsfahbed, Şemsülmülûk Rüstem'e başışta bulundu. Aynı gün dönüp Rûdbâr Hac'a geldiler ve oradan Mengul ve Âmül'e gittiler.

[171] Münecimler bu beş gün süre zarfında tahta oturmak uğursuz olur, dediler. Onları dinlemeyerek tahta oturdu. Âcem meliklerinin geleneklerine göre yedi gün işret, eğlence, şarap, altın dağıtma vb. şeyler yapıldı. İsfahbedler, Bâvendîler, Emîrler ve sınırlardan büyükler onun sarayına gelip tebrikte bulundular. Sekizinci gün saltanat tahtına oturdu ve padişahlık kemerini bağlayıp tacını taktı. Büyükler, emîrler ve herkese yapması gereken bir vazife verdi. Bütün emîrler ve İsfahbedlere hilat verip yastan çıktılar. Her tarafa kendi naiblerini gönderdi. Sultanı Selâtin-i Âlem de ona bir elçi gönderip başşahlığı dileyerek tebrikte bulundu.

3.3.42. Karîn'in İsfahbed İle Düşmanlığı Hakkında

Küçük kardeş Rüküddevle Karîn ile İsfahbed arasında büyük kardeş Şerefülmülûk'ün mirasından dolayı anlaşmazlık çıktı. Rüküddevle, Sultan'ın tarafındaydı. Sultan, Dâmgân ve Bestâm'a sahip olan Ali Şah'a bir miktar ordu verdi. İsfahbed ile ilk olarak lütuf ve nasihat ile konuşup Şerefülmülûk'ün mirasını kardeşine bırakmasını ve eğer nasihat dinlemezse ona karşı şiddetle hareket edeceğini söyledi. Gürgân ve Rey emîrlarına ona yardımcı olmalarını emretti. Ali Şah, Firûzkûh yolu ile Lâricân'a geldi. Rûdbâr Hac'da çadır kurdu. (...) Mâzenderân'ı Behmen'e verdi ve geri geldiler. Ali Şah'ın yengesi Mengul yoluna yöneldi ki orada (...) Şelâb ahali yolu kestiy ve onu bütün maiyetiyle birlikte öldürdüler. Ali Şah onun acısından dolayı çok üzüldü. İsfahbed, Rüküddevle'nin yanında bulunan tanınmış kişiler: “Çıkmaktan aciz kaldık, derhal kardeşinin yanına birini göndermeli ve onunla anlaşmalıyız,” dediler. O da: “Nasıl doğru buluyorsanız öyle yapın” dedi. Alâüddevle ve Kâtip Şahâb, her ikisi elçi olarak Şemsülmülûk'ün yanına gelerek Rüküddevle ve kendileri için onunla anlaşma yaptılar. Buna göre kendi dönemi ve babası döneminde Şerefülmülûk'e ait olan yerleri ona verdiler. Bütün padişahlık alametlerini ve saray gulâmlarını ona bıraktı. O da Rüküddevle'yi veliaht yaptı.

[172] Sonra “Bundan sonra da kardeşim ve siz hepiniz burada Ali Şah çıkana kadar kalede kalın,” dedi. Kardeşi kaleden indi ve Ali Şah, İsfahbed'e kız kardeşini

kendisine vermesini temenni etti. İsfahbed kabul etti ve kız kardeşi Rüknüddeve ile kalede olduklarından dolayı Şer'i bir sözleşmeye gerek yoktu. Kûza Kalesi'nden çok fazla hediyeler getirip Ali Şah'a gönderdi ve geri döndü. Terîce sınırına kadar onu ağırılıp Hac Rûdbâr'a gitti. Rüknüddeve kaleden inmişti. Padişah Afrasyab Eşreb, Şemsülmülûk'ün komutanı olarak kalede kaldı. Kardeşi Rüknüddeve'nin hizmetine gelmesini buyurdu. Mengul'da onu karşıladı. Kardeşi ulaşınca birbirlerine sarıldılar ve eve geldiler. Diğer gün İsfahbed, Dârâ Kalesi'ne giderek akraba ve yaşlılarını gördü. Onu gören herkes çok mutlu oldu ve ona çok fazla altın verdiler. Alevî Musevî adlı biri Melik Said Erdeşir Şah döneminde Sultan Said Tekiş b. İl Arslan saltanata oturmadan önce Harezmi'den kaçıp İsfahbed'in hizmetine sığınmıştı. Yirmi yıl Taberistân'da kalmış ve orada makam-mevki sahibi olup evlenmişti. Her zaman kötü fiil ve davranışlarda bulundu. Şah Erdeşir bundan dolayı tembihte bulunup onu kaleye gönderdi. Alevî olduğu için onu öldürmenin doğru olmadığını düşündü. Şemsülmülûk'ün isyan edip Sûtaş'ın da Âmül'e geldiği zaman o kaçıp Sûtaş'a katıldı. Oradan da Sultan-ı Selâtin'in hizmetine katıldı ve Ali Şah vezareti ona bıraktı. Ali Şah, Hac'a gidince Alevî Musevî de onun hizmetine girdi ve onu İsfahbed'e karşı kıskırttı. Dünyada Mâzenderân'dan daha güzel ve daha bereketli bir yer bulamayacağından dolayı oranın padişahı olmasını belirtti. Ali Şah'ın söylediği hiçbir şeyi dinlemedi, ama İsfahbed'e de böyle düşündüğünü belirtmedi. İsfahbed dönünce Alevî Musevî birkaç gün ona hizmet için orada durdu. Ali Şah'ın onun sözlerini dinleyip oradan çıkmayacağını anlayınca umutsuz oldu. Buna rağmen Ali Şah'a karşı İsfahbed'i kıskırtmaya çalıştı. İsfahbed de onun söylediği her şeyi yazıp Kelâr'a Ali Şah'a gönderdi. Seyyid Musevî'yi de güzel bir şekilde geri gönderdi.

[173] Seyyid, oraya ulaşınca, Ali Şah, bütün söylenenleri onun yüzüne vurdu. Sonra başını kesip İsfahbed'e gönderdi. Böylece onlar arasındaki güven arttı. Alevî Musevî'nin başını Rûdbâr Hac'da askeri pazarda astılar. Çocuklarını da yakalayıp Kehrûd Kalesi'ne gönderdiler. Bir süre orada hapsedildiler. Sonunda Hüseyin onlara şefaatt etti ve serbest bırakıldılar. Bu tarihten çok geçmeden mülhitler Rüknüddeve'yi öldürüp bölgede yağma hareketlerine başlayarak ortalığı karıştırdılar. Şemsülmülûk'ün çocuğu yoktu ve kız kardeşini İsfahbed Şehriyâr b. Kînhavâz b. Rüstem b. Dârâ b. Şehriyâr'a vermişti. Onun kız kardeşinden Kînhavâz adlı bir erkek çocuk doğdu. Büyük Melik Hüsamüddeve Erdeşir b. Kînhavâz ondan doğdu. Şah

Erdeşir b. El-Hasan ve İsfehbed Kînhavâz amca çocuklarıydılar. Hüsamüddeve Şehriyâr, Sultan Melikşah döneminde yaşadı ve Melikşah her zaman ona baba olarak mektup yazdı. Şair Rafî şöyle der;

Hem melik diyorlar hem de padişah inanmayan olursa mektuplarını okusun

Kıyamet gününe kadar dünyanın büyük insanları üzerine Şehriyâr Kârin Sûrhab'ın fermanı geçerlidir

Başka bir yerde de;

Sen dünyanın iftihar kaynağısın

Sana hem baba hem de padişah diyorlar

Bâvendî Meliklerinin bu tarihte zayıflamaları sebebiyle Sultan-ı Selâtin Alâeddin Muhammed Harzemşah'ın hâkimiyetine girdiler. Sultan Muhammed Harzemşah, Temîşe dışında sahip oldukları kale ve yerleri ele geçirdi. Böylece kendi akrabalarını oraya yerleştirdi. Bu sırada Ebû Rıza Hüseyin b. Muhammed b. Ebû Rıza El-Alevî El-Mâmtîr kötü bir davranışta bulundu ve kendisine verilen nimetin kıymetini bilmeyip bunu aleyhte kullandı. Sene h. 606 şevvalin dördünde Nasîrüddevle Şemsülmülûk'e namertlik yapıp hile ve hainlik ile onu şehit etti.

[174] Onun şehadetinden dolayı vilayetin her yeri bozuldu. Mâzenderân emîrleri ve ayanları Sultan Muhammed Harzemşah'a yöneldiler ve çaresiz bir şekilde ona itaat ettiler. Her yılda ona vergi verdiler...

Umarım ki dünya da beni gibi pişman olur

İçi de benim gibi yanar

Ben Erdeşir Hüsrev olmadan padişah olursam

Gözlerim kör ve kalbim param parça olsun

Ey padişah kader seni benden aldıktan sonra

Ömrümde be mutluluk ne rahatlık ne de fayda gördüm

Kalbim ateş ve gözyaşı ile dolu

Senin taca yakışan başının toprakla bir olmasıyla

Ey senin ölümün dünyayı utandırdı

Kendini ve beni toprağa gömdün

Seni göreceğim gün yakın mı?

Sen ölü ve bende ne ölü ne de canlı

Târîh-i Taberistân Allah'a şükürler olsun bitti. Başarılı olduğunu umuyorum. Hz. Muhammed'den sonra Rebûl'evvelin üçü 978.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, İbn İsfendiyâr'ın kaleme aldığı *Târîh-i Taberistân*'ın Abbas İktbal tarafından yapılan Farsça edisyonunda Bâvendîler hanedanına ilişkin bilgilerin yer aldığı kısım kelimelerin ilk anlamlarından uzaklaşmadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserde Arapça ibarelerin çokça kullanılması, Taberîce şiiirlerin bulunması ve Abbas İktbal'in de önsözde belirttiği gibi başkaları tarafından esere yapılan eklemeler, eserin daha girift bir hal almasına sebep olmuştur. Belirtilen bütün bu güçlüklerle rağmen eserin ilgili bölümünün tercümesi yapıp okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

Bölgesel tarih kaynaklarının tipik örneklerinden biri sayılan *Târîh-i Taberistân* Bâvendî hanedanının saray tarihçisi İbn İsfendiyâr tarafından kaleme alınmıştır. Zira XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan İranlı tarihçi İbn İsfendiyâr bizzat yaşadığı dönemi ve şahit olduğu olayları ele alıp kendisinden önceki dönem ile ilgili bilgileri de *Târihu Hilâli's-Sabî*, *Yetimetü'd-dehr*, *el-Beyân ve'tebyin*, *Siyâsetnâme* ve *Şâhname* gibi kaynaklara başvurarak aktarmıştır.

Bâvendî hanedanıyla ilgili bilgilerin yer aldığı bu eser, genel olarak Taberistân bölgesinin siyasî, sosyal, dinî, kültürel ve ekonomik yönlerine dair genel bilgilerin yanı sıra bölgeyi uzun süre idaresi altında tutan hanedanın tarihi geçmişi hakkında detaylı anlatım sunan değerli bir kaynaktır. Ayrıca *Târîh-i Taberistân*, Bâvendîlerin Taberistan coğrafyasındaki etkilerini en bariz şekilde yansıtan önemli bir eserdir. Bâvendîlerin özellikle Selçuklu ve Harzemşah gibi önemli Türk devletleri ile olan yakın ilişkilerini ayrıntılı şekilde ele alması dolayısıyla Türk tarihi açısından da büyük bir ehemmiyeti haizdir.

Bâvendî hanedanı her ne kadar Taberistân bölgesinde yerel bir güç olarak görülse de Harezmsahlar, Moğollar ve Selçuklular gibi büyük devletlere karşı ittifak ve mücadele politikaları izlemişlerdir. Bu siyasetleri vesilesiyle uzun süre varlıklarını sürdürmeleri, söz konusu bölgenin ana gücü olduklarına işaret etmektedir.

İbn İsfendiyâr'ın bu eserinde, Bâvendî hanedanının kuruluş ve gelişim yılları detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bâvendîlerin kurulduğu Taberistân bölgesi İran coğrafyasına nazaran kendine has özellikler barındırmaktadır. Bu nedenle de muhalif gruplar tarafından devamlı sınımlanacak bir bölge olarak görülmüştür. İlk dönemlerde

Bâvendîlerin merkezi Taberistân'ın güneyindeki dağlık kesimlerde yer alan Fîrîm şehriydi. Süreç içerisinde güçlenen Bâvendîler, bölgedeki diğer yerel hanedanları kendi iktidarları altında birleştirerek bölgenin önemli iki şehri Âmül ve Sârî'de de hâkimiyet sağladılar.

Bâvendîler, Taberistân coğrafyasını hâkimiyeti altına almaya çalışan Türk, Arap ve Moğol gibi güçlere karşı mücadele etmenin yollarını aramışlar ve etkili bölgesel politikalar geliştirmişlerdir. Bâvendî hanedanı böylece 665-1349 yılları arasında yaklaşık 700 yıl kadar varlıklarını üç kol halinde devam ettirmişlerdir. Hanedanın bu kadar uzun zaman boyunca ayakta kalmasında kurulduğu coğrafyanın etkisi kadar bölge üzerindeki siyasî güçlere karşı izledikleri politikaların da önemli bir yeri olduğunu ifade etmek gerekir.

Bâvendî hanedanı Emevîler, Abbâsîler, Sâmânîler, Gazneliler, Selçuklular, Harezşâhlar ve Moğollarla siyasî olarak mücadele etmenin yanı sıra bölgede kültürel, sosyal, mimarî, ilmî ve ticarî hayatın canlılığı için de önemli faaliyetlerde bulundular. Bu faaliyetler sonucunda, Bâvendî hanedanının merkezi şehirleri Fîrîm, Sârî ve Âmül ilmî, kültürel ve ticarî olarak büyük bir önem kazandı. Özellikle İspehbediyye emîri Hüsâmüddeve Şah Erdeşir döneminde Sârî şehrinde saraylar, köprüler ve hamamların yanında büyük bir hayvanat bahçesi yapıldı. Bu gibi gelişmeler dönemin refah ortamı ile iktisadî ve sosyal yapısının üst düzeyde olduğunu göstermektedir.

Moğollar ve Harzemşahların Taberistân bölgesi üzerindeki yoğun baskıları Bâvendî hanedanının gücünü azaltmıştır. Hanedanının son kolu olan Kînhâriyye döneminde kısa süre bir canlanma yaşansa da Moğolların baskısının iyice artması, iç mücadeleler ve veba salgını Bâvendî hanedanının sonunu hazırlamıştır. Nihayetinde yedi asır süren Bâvendî hâkimiyeti 750/1349 yılında son bulmuştur.

KAYNAKÇA

- ÂMULÎ, Muhammed Hasan Evliyaullah, *Tarih-i Rûyan*, (tsh. Manučehr Sütûde), Bünyad-ı Ferheng-i İran, Tahran 1348.
- AYAN, Ergin, *Büyük Selçuklu İmparatorluğunda Oğuz İsyanı*, Kitabevi, İstanbul 2007.
- BORZGER, Erdeşir, *Târîh-i Taberistân*, (tsh. Muhammed Şükrî Fûmeşî), Neşr-i Resaneş, Tahran 1388.
- BOSWORTH, Clifford Edmud, “*Âla’ –Al- Dawla Ali’*”, Elr, c. 1, S. 7, London 1984.
- BOZAN, Oktay, “Taberistân Emiri Mâzyâr b. Kârin’in Abbâsî İdaresine İsyanı”, *e-Şarkiyat İlmi araştırmalar Dergisi*, S. XI, 2014. s. 73-93.
- CAFERİYAN, Resul, *Menabe-i Tarih-i İslam*, Tahran 1393.
- CHRISTENSEN, Arthur, *İran der Zaman-ı Sâsânîyan*, (çev. Reşid Yasemî), Neşr İbn-i Sina, Tahran 1332.
- DUMAN, Abdullah, *Bîrûnî ve Tarihçiliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2002.
- DURMUŞ, İsmail, “Yetîmetü’ d-dehr”, *TDVİA*, C. XXXXIII, İstanbul 2013, s. 503-504.
- ENSARÎ, Behmen, Avamil-î Payîdar-i Hükümeti Bâvendîyan, Fasilname-i İhtisâsı Tarih, Şomare-i Devvom, Payiz, 97, s. 50-75.
- FAYDA, Mustafa, “İslam Dünyasındaki İlk Şehir Tarihleri ve İbn Şebbe’nin Medine-i Münevvere Tarihi”, C. XXVIII, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1986, ss. 167-180.
- GEDİK, Ümit, “IX-X/XV-XVI YY. İran Tarih Yazıcılığı”, *Nüsha Dergisi*, C: 17, S. 45, 2017, ss. 35-50.
- GİLÂNÎ, Molla Şeyh Ali, *Tarih-i Mâzenderân*, (tsh. Manučehr Sütûde), Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352.
- GÜNALTAY, Şemsettin, *İslâm Tarihinin Kaynakları –Tarih ve Müverrihler-*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991.
- GÜNER, Ahmet, “Mâzyâr b. Karîn”, C. XXVIII, *TDVİA*, İstanbul 2003, s.198-199.

HONDMİR, Gıyasüddin b. Hemadüddin, *Habibü's-Siyer fî Ahbâri Efrâdi Beşer*, İntişarat-ı Hayyam, C. II, Tahran 1380.

İBN İSFENDİYAR, *Tarih-i Taberîstan*, C. I-II, Tash. Abbas İkbâl Aştıyani, Tahran, 1386/2007.

İBNÜ'L-ESİR, *el-Kamil fî't-Tarih*, (çev. Abdullah Köşe), C. VI, Bahar Yayınları, İstanbul 1991.

İZGİ, Cevat, "Kûtvâl", *TDVİA*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 503-504.

KANAR, Mehmet, "Şâhnâme", *TDVİA*, C. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 289-290.

KAZVİNİ, Muhammed, *Yaddaştha*, Tahran 1347 (1929).

KURTULUŞ, Rıza, "İbn İsfendiyâr", *TDVİA*, C. XX, İstanbul 1999, s. 93.

L. BİLGE, Mustafa, "Âmül", *TDVİA*, C. III, İstanbul 1991, s. 99.

LE STRANGE, Guy, *Doğu Hilafetleri Memleketleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.

MARAŞÎ, Seyyid Zahirüddin b. Seyyid Nasirüddin, *Târîh-i Taberistân Rûyan ve Mâzenderân*, (tsh. Muhammed Hüseyin Tesbihi), Müessese-i Matbuat-i Şarki, Tahran 1345.

MEHDİ ZAİN ALABDEN, Houlih, "Büveyhoğullarının Sarayında Görevli Olan Sâbiî Tarihçiler", *USAD*, 2019, s. 281-298.

MERÇİL, Erdoğan "Bâvendîler", *TDVİA*, C. V, İstanbul 2005, s. 214-216.

MOLLA ŞEYH ALİ, Gıhani, *Tarih-i Mazenderan*, Tashih-i Menuçehr Sutude, İntişarat-ı Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352.

MUHAMMED CERİR, *Taberi, Tarih-i Resul ve Müluk*, Ter. Payende, Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Nizâmülmülk", *TDVİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007, s. 194-196.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklular Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1990.

- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “Taberistân”, *TDVİA*, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 322-323.
- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “Tarih-İran”, *TDVİA*, C. XXXX, İstanbul 2011, s. 54-58.
- RAZPUŞ, Şahnaz -Guruh-e Tarih, “Bâvendîha”, *Danışname-i Cihan-ı İslâm*, Tahran 1393, s. 1-18.
- RENÇBER, Akif, “Bâvendîler’in Selçuklular ile Münasebetleri”, *İran Çalışmaları Dergisi*, C. 3, S.1, 2019, ss. 67-90.
- RENÇBER, Akif, “Bâvendîlerin Harezmsahlılar ile Münasebetleri”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C. II, S. 2, 2019, s. 170-182.
- RENÇBER, Akif, *Mâzenderân (Taberistân) Tarihi 1220-1392*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2015.
- SEVAKIB, Cihanbahş, “Nigareşi-e Bercaygah ve Ehemmiyet-i Sünnet-i Tarih Nivisiy-i Mahalli-e İran”, *Du Fasilname Pejuheşhay-i Tarihhay-i Mahalli-e İran*, Sale Devvom, Şomare-i Devvom, s. 5-40.
- SEYYİD ALİ, Âl-i Dâvûd, “İbn İsfendiyâr”, *Dâ’iretü’l-mu’arif Buzorg İslamî*, C. I, Tahran 1983, s. 13.
- SEYYİD HASAN HÜSEYİNİ-CEVAD ABBASİ, “Âvamil-i Tesir Gozari ber Münasebet-i Bâvendîyan ve İsmailîyan Alamut”, *Sal-ı Heftom, Şomare-i Devvom, Behar-Tabistan, Pezuheşname-i Tarihhayi Mahelli İran*, 2019, s. 113-126.
- ŞEŞEN, Ramazan, “el-Beyân ve’t-tebyin”, *TDVİA*, C. VI, İstanbul 1992, s. 31.
- ŞEŞEN, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR Vakfı, İstanbul 1998.
- TOKUŞ, Ömer, “Taberîstan Dağlarının Melikleri Bâvendîler”, *Tarihin Peşinde Dergisi*, 2018, ss. 429-461.
- TECLİLİ, Celil, “Berresî ve Nakdi der Tarih-î Taberistân”, *Mecelle-i Dânişkede-i ve Ulum-î İnsânî*, Danişgah-ı Tebriz, s. 168-185.
- YAŞAROĞLU, Hasan, *Taberistân Zeydileri*, Gümüşhane 2012.
- YAZICI, Tahsin, “Esterâbâd”, *TDVİA*, C. XI, İstanbul 1995, s. 437-438.

YAZICI, Tahsin, “İspehbed”, *TDVİA*, C. XXIII, İstanbul 2001, s. 176-177.

YAZICI, Tahsin, “Merzübân”, *TDVİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 255-256.

WİLFRED, Maudelug, “ ALA-AL-DAWLA HASAN”, *Elr*, I/7, S. 7.

HİZMETLİ, Mustafa, “Şehir Tarihçiliği Geleneğinde Hatîb el-Bağdâdî'nin Bağdat Tarihi”, *4. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi*, İstanbul 2018, ss. 396-403.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSE BİLGİLER

Adı-Soyadı	Ali ALANOĞLU
Doğum Yeri	PALU/ELAZIĞ
Doğum Tarihi	01.02.1990

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
Fakülte	İNSANİ VE SOSYAL BİLİMLER
Bölüm	TARİH

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YÖKDİL: 65
Farsça	YDS: 78.75

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	ÖZEL BİLGE YABANCI DİL KURSU
Görevi/Pozisyonu	KURUCU MÜDÜR
Tecrübe Süresi	2019 (Halen devam etmekte)

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	alanoglu23ali@gmail.com

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	